

# ЯК ЗБЕРЕГТИ

ШКОЛУ у власній громаді:

керівництво

ДО

ДІЇ



практичний посібник з правової самоосвіти



**Східноукраїнський центр громадських ініціатив**

**ЯК ЗБЕРЕГТИ ШКОЛУ У ВЛАСНІЙ ГРОМАДІ:  
КЕРІВНИЦТВО ДО ДІЇ**

**Практичний посібник із правової самоосвіти  
для педагогів**

**Луганськ  
2012**

УДК [373.07: 34] (076)  
ББК 67.401.122р3+74.04р3  
Я-44

ISBN: 978-966-97143-4-3

**Колектив авторів:**

Дрепіна О.М. (підрозділи 1.1, 1.2, 3.4, перелік основних термінів), Сабінін В.О. (підрозділи 1.1, 1.2, 4.2, 5.2), Андреев С.О. (підрозділи 1.3, 5.1), Переходченко О.В. (підрозділи 1.4, 3.5.), Громовий В.В. (підрозділ 3.1.), Шмігельський М.В. (підрозділ 3.2), Охредько О.Е. (підрозділи 3.3, 4.1), Ращупкіна Ю.В. (підрозділи 2.1, 2.2, 4.2), Тищенко Г.В. (підрозділ 4.6), Прейс А.С. (підрозділ 4.3), Каплун В.В. (підрозділ 4.4), Овчар І.В. (підрозділи 4.5, 5.2), Готов М.С. (підрозділи 5.3, 5.4)

**Рецензенти:**

доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри державної служби та управління навчальними й соціальними закладами ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка» **Є.М. Хриков**; начальник відділу освіти Костянтинівської райдержадміністрації Донецької області **О.М. Воронцова**; директор комунального закладу «Фабриченська загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів Лутугинського району Луганської області» **В.Л. Андреевкова**; член ініціативної групи, голова батьківського комітету загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів № 15 м. Красний Луч Луганської області **О.О. Альохіна**

**Я-44**

**Як зберегти школу у власній громаді: керівництво до дії:** практичний посібник із правової самоосвіти для педагогів/ О. Дрепіна, О. Переходченко, Ю. Ращупкіна [та ін.]. – Луганськ: ПП «Дніпровець», 2012. – 384 с.

Видання створене у рамках проекту «Вчимося праву – зберігаємо школи», реалізованого протягом 2011-2012 років Східноукраїнським центром громадських ініціатив.

Посібник, побудований на основі тематичної програми навчального курсу, вміщує теоретичні та практичні матеріали щодо правового регулювання ліквідації шкільного закладу, превентивних дій із зниження ризику закриття школи, правових та громадських дій у ситуації неправомірної ліквідації закладу.

Видання адресоване менеджерам освіти, педагогам, батькам учнів, мешканцям територіальної громади, студентам, громадським лідерам. Воно як посібник із правової самоосвіти буде особливо корисним усім, перед ким стоїть загроза ліквідації осередку освіти та культури громади, хто не погоджується із такою долею свого шкільного закладу або виявив порушення у процедурі прийняття владного рішення та готовий набувати знань самостійно, щоб відстоювати школу правовими методами.

**Видано за фінансової підтримки  
Освітньої програми Міжнародного фонду «Відродження»**



**МІЖНАРОДНИЙ ФОНД  
"ВІДРОДЖЕННЯ"**

*Відповідальність за зміст публікації несуть її автори,  
позиція Міжнародного фонду «Відродження» може не співпадати з думкою авторів публікації*

ISBN: 978-966-97143-4-3

**Надруковано:** ПП «Дніпровець»  
© Колектив авторів, 2012  
© Східноукраїнський центр громадських ініціатив, 2012



## ЗМІСТ

|   |     |
|---|-----|
| <b>Передмова.</b> Як закривають школи   | 6   |
| <b>Ми вдячні</b>  | 9   |
| <b>Пояснення до посібника та програма навчального курсу</b>   | 11  |
| <b>Розділ I. Правове регулювання ліквідації шкільного закладу</b>   | 15  |
| 1.1. Система влади в Україні та повноваження державних органів влади та органів місцевого самоврядування у частині ліквідації загальноосвітнього навчального закладу. | 17  |
| 1.2. Основні положення діючого законодавства, що регламентують порядок прийняття рішення про ліквідацію загальноосвітнього навчального закладу.                       | 38  |
| 1.3. Механізми правового регулювання процедури припинення діяльності загальноосвітнього навчального закладу як юридичної особи.                                       | 49  |
| 1.4. Польський досвід правового регулювання ліквідації шкільних закладів.   | 57  |
| <b>Розділ II. Виявлення та оцінювання ризиків ліквідації школи</b>  | 67  |
| 2.1. Збір інформації для виявлення реальності загрози закриття.   | 70  |
| 2.2. Вибір варіанту дій на основі аналізу зібраної інформації.  | 79  |
| <b>Розділ III. Попереджувальні дії щодо зменшення можливості закриття школи</b>   | 87  |
| 3.1. Форми організації навчально-виховного процесу та варіанти оновлення організаційної структури у малих школах.   | 90  |
| 3.2. Роль громади у розвитку та збереженні шкільного закладу.   | 109 |
| 3.3. Лобювання інтересів школи на місцевому рівні.  | 124 |
| 3.4. Залучення додаткових ресурсів для підтримки та розвитку школи.   | 134 |
| 3.5. Підвищення репутації та формування іміджу закладу.   | 153 |



|  |     |
|--|-----|
| <b>Розділ IV. Громадські дії, спрямовані на захист школи, яку збираються закрити</b>   | 167 |
| 4.1. Створення ініціативної групи та її роль.  | 170 |
| 4.2. Громадський контроль, планування та проведення громадських дій на захист школи.   | 178 |
| 4.3. налагодження взаємодії із засобами масової інформації.  | 199 |
| 4.4. Співпраця ініціативної групи із правозахисними громадськими організаціями.  | 210 |
| 4.5. Роль депутатів різних рівнів у підтримці дій ініціативної групи.  | 216 |
| 4.6. Відновний підхід у роботі ініціативної групи.   | 225 |
| <b>Розділ V. Правові дії, спрямовані на захист школи, яку збираються закрити</b>   | 235 |
| 5.1. Правові засоби захисту трудових прав і законних інтересів працівників загальноосвітнього навчального закладу під час його ліквідації (реорганізації). | 238 |
| 5.2. Захист прав учнів, батьків та представників територіальної громади в ситуації закриття школи.   | 252 |
| 5.3. Взаємодія із правоохоронними та контролюючими органами для забезпечення законності рішень про ліквідацію школи.                                       | 266 |
| 5.4. Засоби судового захисту під час громадських кампаній для збереження школи.  | 277 |
| <b>Післямова</b>   | 295 |
| <b>Перелік основних термінів</b>   | 297 |
| <b>Додатки:</b>  | 313 |
| <i><b>Додаток 1.</b></i> План-програма тренінгу «Як вберегти від закриття школу у своїй громаді».  | 315 |
| <i><b>Додаток 2.</b></i> Таблиця для аналізу основних показників рівня розвитку громади та школи.  | 319 |
| <i><b>Додаток 3.</b></i> Приклад судового рішення. Справа № 2-а-1559/11.   | 331 |
| <i><b>Додаток 4.</b></i> Форма інформаційного запиту.  | 339 |
| <i><b>Додаток 5.</b></i> Послідовність дій щодо створення навчально-виховного комплексу «загальноосвітній навчальний заклад–дошкільний навчальний заклад». | 341 |



|  |     |
|--|-----|
| <b>Додаток 6.</b> Орієнтовний штатний розклад навчально-виховного комплексу «загальноосвітній навчальний заклад–дошкільний навчальний заклад».                         | 343 |
| <b>Додаток 7.</b> Форма протоколу засідання ініціативної групи.  | 345 |
| <b>Додаток 8.</b> Акт про відмову в отриманні документів.  | 347 |
| <b>Додаток 9.</b> Приклади діяльності ініціативних груп на захист школи, описані у ЗМІ.  | 349 |
| <b>Додаток 10.</b> Приклад реалізації ініціативною групою громадських дій задля збереження школи: з досвіду ЗНЗ І ступеня № 12 м. Свердловська Луганської області.     | 358 |
| <b>Додаток 11.</b> Приклад реалізації ініціативною групою громадських дій задля збереження школи: з досвіду ЗНЗ І-ІІІ ступенів № 15 м. Красний Луч Луганської області. | 360 |
| <b>Додаток 12.</b> Особливості співпраці з різними типами ЗМІ.   | 363 |
| <b>Додаток 13.</b> Громадські ресурси для самостійної й безкоштовної публікації матеріалів.  | 367 |
| <b>Додаток 14.</b> Джерела для пошуку контактів правозахисних громадських організацій України.   | 369 |
| <b>Додаток 15.</b> Форма звернення до Народного депутата України.  | 370 |
| <b>Додаток 16.</b> Список НУО, які поширюють відновні практики в регіонах України.   | 371 |
| <b>Додаток 17.</b> Приклад скарги до прокуратури.  | 373 |
| <b>Додаток 18.</b> Приклад клопотання до суду.   | 375 |
| <b>Авторський колектив видання</b>   | 378 |
| <b>Інформація про СЦПІ та партнерів проекту</b>  | 380 |



## ПЕРЕДМОВА ЯК ЗАКРИВАЮТЬ ШКОЛИ

Протягом усього періоду незалежності нашої держави на усіх рівнях постійно підкреслюється пріоритетність подолання депресивності територій, важливість розвитку українського села та шахтарських міст і поселень. Зокрема, втілення прагнень державних очільників та політиків можна відслідкувати у реальній державній політиці та законодавчому забезпеченні даних сфер [1; 2; 4-9].

Не дивлячись на вже зроблені кроки у напрямку сталого розвитку сільських та шахтарських населених пунктів, проблеми цих територій залишаються значними. Це і низький рівень життя населення, й нерозвинутість соціальної і виробничої інфраструктур, і високий рівень безробіття, й посилення міграції населення тощо [6; 11].

Сучасна освіта є однією з визначальних складових регіонального та загального розвитку країни. Проблеми освіти у депресивних місцевостях особливо загострились із поглибленням кризового становища в економічній та соціальній сферах національної економіки [3; 10; 12]. Сьогодні серед актуальних завдань в освіті є забезпечення

1. Закон України «Про пріоритетність соціального розвитку села та агропромислового комплексу в народному господарстві» від 17.10.1990 р.
2. Закон України «Про стимулювання розвитку регіонів» від 08.09.2005 р.
3. Парламентські слухання «Освіта в сільській місцевості: кризові тенденції та шляхи їх подолання» (Стенографічний звіт)// Верховна Рада України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://lib.rada.gov.ua/LibRada/static/about/text/parl\\_sluhan/12\\_osvita.html](http://lib.rada.gov.ua/LibRada/static/about/text/parl_sluhan/12_osvita.html)
4. Про внесення змін до Формули розподілу обсягу міжбюджетних трансфертів (дотацій вирівнювання та коштів, що передаються до державного бюджету) між державним та місцевими бюджетами: постанова Кабінету Міністрів України від 21.12.2011 р. № 1342.
5. Про затвердження Державної цільової програми розвитку українського села до 2015 року: постанова Кабінету Міністрів України від 19.09.2007 р. № 1158.
6. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2015 року: постанова Кабінету Міністрів України від 21.07.2006 р. № 1001.
7. Про основні засади розвитку соціальної сфери села: Указ Президента України від 20.12.2000 р. № 1356.
8. Про схвалення Концепції Державної цільової програми сталого розвитку сільських територій на період до 2020 року: розпорядження Кабінету Міністрів України від 03.02.2010 р. № 121-р.
9. Про схвалення Концепції Загальнодержавної програми соціального розвитку села на період до 2011 року: розпорядження Кабінету Міністрів України від 10.08.2004 р. № 573-р.
10. Про розвиток сільської загальноосвітньої школи: постановою Кабінету Міністрів України від 20.07.1999 р. № 1305.
11. Соціально-економічна захищеність населення України, за матеріалами вибіркового обстеження// Офіційний сайт «Державна служба статистики України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
12. Щодо забезпечення доступності загальної середньої освіти, збереження мережі малокомплектних загальноосвітніх навчальних закладів: доручення Президента України від 22.11.2011 р.



високої якості освіти та рівного доступу до неї. На досягнення цієї стратегічної мети державою започатковано програму реформування освіти, одним із напрямків якої став процес оптимізації мережі загальноосвітніх навчальних закладів (далі ЗНЗ).

Оптимальні шляхи забезпечення рівного доступу дітей до якісної освіти впроваджуються через розгалуження мережі навчально-виховних комплексів, реалізацію низки державних програм та проектів, наприклад, «Шкільний автобус», «Про освітній округ», «Рівний доступ до якісної освіти в Україні» тощо. В областях та районах запроваджуються регіональні програми або перспективні плани з оптимізації.

Проте на хвилі оптимізації мережі ЗНЗ та з демографічних та економічних причин ліквідуються сотні шкіл. За даними Міністерства освіти і науки, молоді та спорту, з 2008 по 2011 роки ліквідовано 605 ЗНЗ [1]. Близько такої ж кількості шкільних закладів реорганізовано та призупинено.

Масове скорочення шкіл із малою наповненістю часто відбувалося на основі необґрунтованих рішень місцевої влади. Як правило, не проводився всебічний аналіз ефективності утримання школи, демографічних прогнозів, не відслідковувалася доцільність рішення щодо подальшого розвитку громади тощо. Також практика ілюструє, що реорганізація ЗНЗ із пониженням їх ступеня стає стратегічним кроком місцевої влади до врешті-решт ліквідації школи.

Результати комплексної перевірки Генпрокуратури щодо додержання законодавства про освіту в частині законності закриття та призупинення діяльності ЗНЗ [2], судова практика та повідомлення у ЗМІ доводять той факт, що рішення у частині ліквідації/реорганізації шкіл приймаються здебільшого із порушенням нормативно-правових актів. А саме:

- без отримання згоди мешканців територіальної громади (що обов'язково для закладів сільської місцевості) та батьків;
- за рішеннями невідповідних посадових осіб та/або органів;
- без повідомлення (або із порушенням встановлених законодавством строків) керівництва, представників педагогічного складу та технічного персоналу про майбутнє вивільнення;

1. Відповідь МОНмолодьспорт України на інформаційний запит СЦПГ.

2. Вжито заходів щодо усунення порушень законів при закритті та призупиненні діяльності загальноосвітніх навчальних закладів// Офіційний інтернет-портал «Генеральна прокуратура України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://www.gp.gov.ua/ua/news.html?\\_m=publications&\\_t=rec&id=93946](http://www.gp.gov.ua/ua/news.html?_m=publications&_t=rec&id=93946)





- прийняття рішень, які не передбачені діючим законодавством (припинення діяльності ЗНЗ із формулюванням «закрити» тощо);
- без забезпечення підвезення дітей та викладачів до нових місць навчання або неякісне їх перевезення;
- без забезпечення працевлаштування звільнених працівників;
- має місце неналежне використання приміщень ліквідованих шкіл тощо.

Аналіз цієї ситуації дозволяє зробити висновок, що рішення органів влади/місцевого самоврядування щодо долі шкіл є необґрунтованими та із порушеннями нормативно-правових актів, регіональні програми виконуються недосконало. Така ситуація має бути змінена в першу чергу завдяки об'єднанню зусиль працівників шкільного закладу, батьків учнів та мешканців громади.

Однак поодинокі випадки спонтанних громадських дій на захист прав учасників навчально-виховного процесу та збереження школи, як правило, були приречені на програш через низький рівень правових знань та навичок педагогів та батьківської громадськості у питанні ліквідації/реорганізації ЗНЗ.

Одним із шляхів вирішення даної проблеми є підвищення правової освіченості керівників та вчителів ЗНЗ, батьків учнів через впровадження освітніх програм та видання правоосвітньої літератури. Проект Східноукраїнського центру громадських ініціатив «Вчимося праву – зберігаємо школи» включав обидві ці складові. За результатами його впровадження протягом жовтня 2011 р. – травня 2012 р. було створено навчальний курс та даний посібник «Як зберегти школу у власній громаді: керівництво до дії».

З повагою,  
*Оксана Дреп'яна,*  
*керівник проекту «Вчимося праву – зберігаємо школи»,*  
*заступник голови Східноукраїнського центру громадських ініціатив*



## МИ ВДЯЧНІ

*Команда Східноукраїнського центру громадських ініціатив висловлює щиру подяку всім, хто допомагав під час створення та апробації пілотного навчального курсу «Як вберегти від закриття школу у своїй громаді» й підготовки до виходу у світ даного видання.*

*Посібник би не відбувся без активної допомоги голови нашої організації Володимира Щербаченка. Саме у цієї людини зародилася ідея його створення. Ми вдячні за те, що він ділився з нами своїми знаннями, досвідом громадської роботи та часом, який присвячував обговоренню концепції та наповнення видання.*

*Окремо хочемо підкреслити роль у проекті кафедри державної служби та управління навчальними й соціальними закладами ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка» в особі завідуючого, доктора педагогічних наук, професора Євгена Миколайовича Хрикова. Завдяки активному сприянню кафедри вдалося вирішити чимало технічних питань при проведенні освітніх заходів проекту та випустити у світ це видання на належному професійному рівні.*

*Усім співавторам видання за виявлені професійність і творчість при створенні матеріалів посібника – велике спасибі.*

*Дуже цінним був внесок деяких експертів й учасників опитування та експертної зустрічі, які надавали свої фахові консультації та поради щодо структури та змісту посібника. Зокрема дякуємо директору Центру тестових технологій і моніторингу якості освіти І.Л. Лікарчуку (м.Київ), голові Донецької обласної організації ВТ Просвіта ім.Тараса Шевченка М.В. Олійник, голові Громадської ради при Донецькій обласній адміністрації, голові Донецького Інституту соціальних досліджень і політичного аналізу В.П. Кіпень, голові постійної комісії Станично-Луганської райради з питань освіти, медицини, культури, спорту та соціального захисту населення В.І. Архіпову (Луганська обл.), начальникові відділу освіти Новоайдарської райдержадміністрації Т.В. Новіковій (Луганська обл.), заступникові директора з виховної роботи Річківського НВК «ЗОШ І-ІІІ ст. – ДНЗ», в минулому депутатові Білопільської районної ради М.А. Лековкіну (Сумська обл.), сільському голові Денежніківської сільської ради С.М. Артьому (Луганська обл.), членом ініціативних груп захисту шкіл ЗОШ № 3 м.Макеевки А.Є. Назіповій (Донецька обл.), ЗОШ № 15 м.Красний Луч Н.В. Осіповій та І.О. Жеведю (Луганська обл.), ЗОШ № 111 м. Донецьк Л.В. Конох.*

*За юридичні поради щодо змісту теоретичних блоків посібника дякуємо юристу-практику Богдану Бондаренку. За апробацію та надані рекомендації щодо вдосконалення змістових частин посібника ми також вдячні учасникам нашого навчального курсу «Як вберегти від закриття школу у своїй громаді» та підсумкового семінару*



проекту, а саме: Артьомовій М.М., Альохиній О.О., Аннусову М.І., Байрачному С.С., Биковій О.В., Воронцовій О.М., Ганіч Н.І., Гейко О.А., Готову М.С., Гречаніковій Т.О., Демчук С.В., Дегтяр С.А., Дьяченко Н.М., Депутатову П.М., Дроздовій Н.Ю., Кравцовій Л.Г., Лезезі О.І., Лешановій О.В., Матуліній Л.Д., Ніконорову О.В., Остапенко О.А., Охредько О.Е., Проців Г.П., Стариній Т.М., Сімонян О.Л., Стародубцю С.О., Стойці Р.Й., Толстік М.О., Федькіній Ю.О., Халіловій О.В., Шевчук Т.В.

Дводенний тренінг у рамках проекту пройшов на гідному рівні завдяки благодійній допомозі Фабрики паперово-білових виробів «Бібльос» ([www.biblios.com.ua](http://www.biblios.com.ua)). Ми вдячні цьому підприємству за небайдужість та надану підтримку у вигляді канцелярських товарів.

Окрему вдячність висловлюємо Освітній програмі Міжнародного Фонду «Відродження»: без їх фінансової підтримки реалізація проекту «Вчимося праву – зберігаємо школи» була би неможливою.

Нам дуже приємно казати спасибі всім причетним до проекту! Бажаємо процвітання та розвитку вам, вашим навчальним закладам та громадам!



## ПОЯСНЕННЯ ДО ПОСІБНИКА ТА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОГО КУРСУ

Шановні друзі!

Даний посібник створено з метою надати комплекс практичних рекомендацій щодо правових та громадських дій в ситуації, коли є загроза ліквідації школи або громадськістю виявлені порушення у процедурі прийняття владного рішення щодо долі закладу та бажання працівників, батьків учнів та мешканців громади його зберегти.

Посібник може використовуватися для правової самоосвіти, оскільки покликаний допомогти розібратися у правових питаннях ліквідації школи та стати практичним керівництвом для здійснення активних громадських дій у відстоюванні своїх прав.

Створенню посібника передувала дослідницька робота щодо вивчення ситуації ліквідації шкіл в Україні та досвіду боротьби батьків та вчителів за збереження шкіл. Збір інформації відбувався за допомогою надсилання інформаційних запитів, опрацювання законодавчих актів, судової практики та публікацій у ЗМІ, проведення експертних опитувань.

До авторського колективу видання входять викладачі та громадські діячі з різних регіонів України (див. інформацію про авторський колектив посібника).

Видання вміщує теоретичні й практичні матеріали та побудовано згідно тематичного плану навчального курсу «Як вберегти від закриття школу у своїй громаді». Апробація матеріалів відбулася за участі 21 керівника та громадсько-активного вчителя шкіл із малою наповнюваністю з восьми областей України під час пілотного навчального курсу. Його програмою було передбачено проведення дводенного тренінгу «Як вберегти від закриття школу у власній громаді» (лютий 2012 р.) та реалізацію практичних дій учасниками на місцях.

*Мета навчального курсу* – надати представникам тих шкіл, що є під загрозою ліквідації, можливість підвищити свою обізнаність у питанні скорочення шкільної мережі та отримати знання і навички щодо здійснення правових і громадських дій задля збереження школи від закриття.

Курс включає тренінговий (додаток 1) та практичний компоненти та розрахований на менеджерів освіти, педагогів, батьків учнів, громадських лідерів територіальної громади, студентів.

Структура навчального курсу спрямована на розкриття п'яти тем, які включають в себе від двох до шести підтем, а саме:



**Тема 1. «Правове регулювання ліквідації шкільних закладів»:** повноваження державних органів влади та органів місцевого самоврядування у частині ліквідації загальноосвітнього навчального закладу; основні положення діючого законодавства щодо порядку прийняття рішення про ліквідацію загальноосвітнього навчального закладу; механізми правового регулювання процедури припинення діяльності загальноосвітнього навчального закладу як юридичної особи; польський досвід правового регулювання ліквідації шкільних закладів.

**Тема 2. «Виявлення та оцінювання ризиків ліквідації загальноосвітнього навчального закладу»:** збір інформації для виявлення реальності загрози закриття; вибір варіанту дій на основі аналізу зібраної інформації.

**Тема 3. «Попереджувальні дії щодо зменшення можливості ліквідації загальноосвітнього навчального закладу»:** форми організації навчально-виховного процесу у малих школах та варіанти оновлення організаційної структури у малих школах; роль громади у розвитку та збереженні шкільного закладу; лобювання інтересів школи на місцевому рівні; залучення додаткових ресурсів для підтримки та розвитку школи; підвищення репутації та формування іміджу закладу.

**Тема 4. «Громадські дії, спрямовані на захист школи, діяльність якої збираються припинити»:** створення ініціативної групи та її роль; громадський контроль, планування та проведення громадських дій на захист школи; налагодження взаємодії із засобами масової інформації; співпраця ініціативної групи із правозахисними громадськими організаціями; роль депутатів різних рівнів у підтримці дій ініціативної групи; відновний підхід у роботі ініціативної групи.

**Тема 5. «Правові дії, спрямовані на захист школи, діяльність якої збираються припинити»:** правові засоби захисту трудових прав і законних інтересів працівників загальноосвітнього навчального закладу під час його ліквідації; захист прав учнів, батьків та представників територіальної громади в ситуації закриття школи; взаємодія із правоохоронними та контролюючими органами для забезпечення законності рішень про ліквідацію школи; засоби судового захисту під час громадських кампаній для збереження школи.

Зміст тем під час тренінгової частини навчального курсу розкривається шляхом використання інтерактивних технік навчання (аналіз документів, робота в малих групах, мозковий штурм, рольові ігри, симуляції, кейс-стаді, письмові дебати тощо).



Кожна тема курсу відповідає одному розділу посібника. Пропоновані у посібнику після підрозділів практичні завдання допоможуть набути навичок під час самоосвіти або участі у навчальних заходах. Для перевірки засвоєння теми читачеві пропонується перелік запитань для самоконтролю. У кінці кожної підтеми наводиться список рекомендованої літератури для додаткового опрацювання. На допомогу учаснику навчального курсу в кінці посібника подано словник основних термінів.

**Другою складовою навчального курсу є практичні дії на місцях.**

*Мета:* оволодіти навичками здійснення правових та громадських дій на користь збереження шкіл, що перебувають під загрозою закриття.

*Основні етапи дій:*

1. Проведення аналізу стану школи для прогнозування рівня загрози його ліквідації. Інструментар: форма оцінки основних показників рівня розвитку громади та школи (додаток 2). Методи збору інформації: вивчення шкільної документації, дослідження матеріалів місцевих ЗМІ, надсилання інформаційних запитів, проведення опитувань вчителів та представників батьківської громади тощо.

2. Формування варіанту дій на основі проведеного аналізу та громадських обговорень.

3. Реалізація обраного варіанту громадських дій на збереження або захист школи:

- профілактичні дії (підвищення іміджу закладу, залучення жителів громади до діяльності школи, використання нових технологій в управлінні закладу та організації навчально-виховної роботи тощо);

- громадські дії (висвітлення проблем школи через налагодження співпраці із ЗМІ та громадськими організаціями, лобювання питання на різних рівнях депутатських корпусів, громадський контроль під час процесу ліквідації закладу тощо);

- правові дії (подання скарг, позовів, апеляцій тощо).

Форма аналізу віддзеркалює всі аспекти діяльності школи й дає змогу зрозуміти рівень загрози закриття шкільного закладу. Особливо це має значення у ситуації, коли скорочення шкільної мережі відбувається на основі необґрунтованих рішень місцевої влади: без проведення всебічного аналізу ефективності утримання школи, демографічних прогнозів, не відслідковується доцільність рішення щодо подальшого розвитку громади тощо.

У ході реалізації практичних завдань навчального курсу здобуваються навички складання інформаційних запитів, створення



ініціативних груп із числа вчителів, батьків учнів та мешканців громади, реєстрації громадських організацій, проведення переговорів для лобювання інтересів школи на місцевому рівні, написання статей та повідомлень для місцевих та регіональних ЗМІ, проведення адвокаційних дій тощо.

Участь у навчальному курсі надає можливість освітянам та місцевим громадським активістам зрозуміти, що краще почати зберігати свій шкільний заклад, не чекаючи рішення про ліквідацію. Для цього необхідно здійснити комплекс дій, щоб школа була конкурентоспроможною, задовольняла соціальні потреби мешканців громади та мала широке коло партнерів. Здобуті знання у правовій сфері особливо важливі під час громадського контролю дій місцевої влади з прийняття та виконання рішення про ліквідацію загальноосвітнього навчального закладу.

## Розділ І









## **РОЗДІЛ I. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЛІКВІДАЦІЇ ШКІЛЬНОГО ЗАКЛАДУ**

Правова освіта вчителів у нашій державі ніколи не була пріоритетним напрямком професійної підготовки освітян: інститути післядипломної освіти зазвичай фокусують навчальні програми для вчителів на методологічних основах викладання шкільних дисциплін, а у навчальних закладах, що готують майбутніх педагогів, викладання основ права не є пріоритетом та, відповідно, є поверховим по суті. Перепонами до правової освіченості педагогів також є висока зайнятість вчителів у навчально-виховному процесі, нестача часу та коштів на правову самоосвіту. Негативні наслідки низького рівня правової освіти вчителів найбільше проявляються зараз, коли український уряд з економічних та демографічних причин розпочав курс на оптимізацію мережі загальноосвітніх навчальних закладів.

Порушення вимог законів (виявлені за результатами комплексної перевірки Генпрокуратури у 2011 році<sup>1</sup> та аналізу судових рішень) та поспішність дій органів місцевого самоврядування та регіональних органів управління освіти під час прийняття рішень щодо скорочення шкільної мережі йдуть не на користь всіх учасників навчально-виховного процесу та мешканців малих громад. Порушується право дітей на отримання рівного доступу до освіти, педагогічних та інших працівників – право на працю, а жителі сільських та малих промислових громад позбавляються освітніх, соціальних та культурних послуг, що їм надають школи.

Відстоювання громадських інтересів самими освітянами, батьками учнів та мешканцями сіл, поселень, мікрорайонів відіграє вирішальну роль у результатах дій для збереження школи. Для цього вони мають бути обізнані у правових питаннях створення, реорганізації та ліквідації загальноосвітніх навчальних закладів.

### **1.1. Система влади в Україні та повноваження державних органів влади та органів місцевого самоврядування у частині ліквідації загальноосвітніх навчальних закладів**

Важливою ознакою правової держави є система органів публічної влади. Дана система представляє собою сукупність органів державної

<sup>1</sup> Вжито заходів щодо усунення порушень законів при закритті та призупиненні діяльності загальноосвітніх навчальних закладів// Офіційний інтернет-портал «Генеральна прокуратура України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://www.gp.gov.ua/ua/news.html?\\_m=publications&\\_t=rec&id=93946](http://www.gp.gov.ua/ua/news.html?_m=publications&_t=rec&id=93946)



влади і місцевого самоврядування, які визначені Конституцією України та законами України. Вважаємо за потрібне почати висвітлення питання створення та ліквідації загальноосвітніх навчальних закладів (далі ЗНЗ) комунальної форми власності із опису системи влади в Україні та визначення повноважень кожної підсистеми й основних суб'єктів, які уповноважені приймати рішення щодо створення та припинення діяльності ЗНЗ.

Конституція України чітко розмежує дві основні ланки публічної влади – органи державної влади та органи місцевого самоврядування (схема 1.1.).

**Система органів державної влади** являє собою державний апарат, що здійснює єдину державну владу.

Глава держави – Президент України.

У статті 6 Конституції України закріплено принцип поділу влади, тобто у межах системи органів державної влади розрізняють три основні гілки: законодавчу, виконавчу і судову.

Згідно зі ст. 75 Конституції України в Україні єдиним органом законодавчої влади (парламентом) є Верховна Рада України. Також народ України може брати участь у створенні законів опосередковано через обранців у Верховній Раді й безпосередньо – всеукраїнським референдумом.

До системи державних органів виконавчої влади належать:

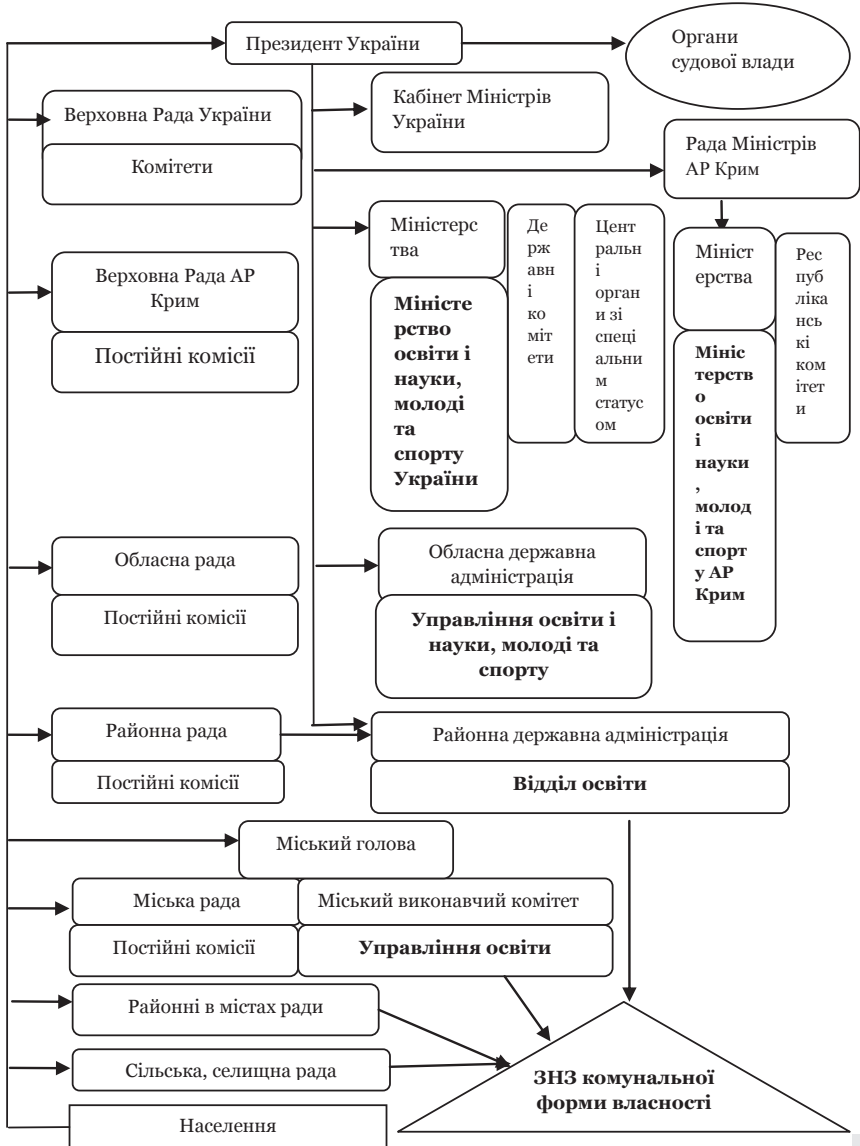
- Кабінет Міністрів України – вищий орган у системі органів державної виконавчої влади;
- міністерства, державні комітети, центральні органи зі спеціальним статусом – центральні органи виконавчої влади;
- місцеві державні адміністрації – місцеві органи державної виконавчої влади.

Особливими рисами органів виконавчої влади є те, що вони формуються призначенням та утворюються для здійснення виконавчої та розпорядчої діяльності з керівництва різними сферами життя суспільства й спрямованої на виконання Конституції України, законів України та актів Президента України.

Судова гілка влади виглядає як система державних органів судової влади.



**Схема 1.1. Система влади в Україні та органи управління системи освіти**





У свою чергу **система органів місцевого самоврядування** поділяється на представницькі (ради) і виконавчі органи.

Ради є виборними, вони є органами волевиявлення та представлення інтересів членів територіальної громади та їх оформлення у вигляді загальнообов'язкових рішень з питань місцевого значення.

До представницьких органів місцевого самоврядування належать:

- сільські, селищні, міські ради – органи місцевого самоврядування, що представляють відповідні територіальні громади і здійснюють від їх імені та в їх інтересах функції і повноваження місцевого самоврядування; очолюються ці органи відповідно обраними територіальними громадами сільськими, селищними, міськими головами;

- районні й обласні ради – органи місцевого самоврядування, що представляють спільні інтереси територіальних громад сіл, селищ, міст; ці ради обирають з числа депутатів свого голову;

- районні в містах ради – представницькі органи місцевого самоврядування, які можуть створюватися за рішенням територіальної громади міста або міської ради.

Втілюють у життя рішення сільських, селищних, міських, районних в містах, районних й обласних рад виконавчі органи. Вони можуть бути як виборними, так і призначуваними. До виконавчих органів місцевого самоврядування належать виконавчі комітети, відділи, управління сільських, селищних, міських, районних у містах рад та інші створювані радами виконавчі органи.

Третьою підсистемою органів місцевого самоврядування є органи самоорганізації населення – будинкові, вуличні, квартальні ради і комітети, а також ради мікрорайонів – можуть створюватися за ініціативою жителів і з дозволу сільських, селищних, міських рад [5].

Окремо в структурі системи органів публічної влади також виділяється така ланка як система органів влади Автономної Республіки Крим. Вона складається з єдиного представницького органу автономії – Верховної Ради Автономної Республіки Крим та системи органів виконавчої влади автономії (Рада міністрів Автономної Республіки Крим – вищий виконавчий орган автономії; міністерства і республіканські комітети – центральні виконавчі органи автономії).

Зупинимося на повноваженнях кожної гілки влади, що стосуються питання ліквідації загальноосвітнього навчального закладу.

**Президент України** в системі органів державної влади України має статус глави держави й не відноситься до жодної із гілок влади. Даний статус наділяє Президента особливою самостійною владою. У той



же час, він не стоїть над усіма іншими гілками влади, які йому підпорядковуються, й бере участь у їх формуванні і взаємодії із ними. Основні функції Президента України як глави держави визначено в ст. 102 Конституції України.

Президент України, як гарант додержання Конституції України, наділений правом законодавчої ініціативи. Це дозволяє йому порушувати питання щодо забезпечення додержання норм Конституції України та приведення чинного законодавства у відповідність до основного Закону. Зокрема, Президент України може накладати вето на закони, прийняті Верховною Радою України, скасовувати акти Кабінету Міністрів України та акти Ради міністрів Автономної Республіки Крим.

Також Президент України виступає гарантом прав і свобод людини і громадянина через реалізацію функції законодавчої ініціативи. Основними діями у даному напрямку є видання указів, доручень. Прикладами актів Президента України, які передбачали б забезпечення доступу громадян до освіти можемо навести наступні:

- Доручення Президента України від 22.11.2011 р. «Щодо забезпечення доступності загальної середньої освіти, збереження мережі малокомплектних загальноосвітніх навчальних закладів»;
- Указ Президента України від 30.09.2010 р. № 926 «Про забезпечення пріоритетного розвитку освіти в Україні»;
- Указ Президента України від 20.03.2008 р. № 244/2008 «Про додаткові заходи щодо підвищення якості освіти в Україні».

Існування (розроблення) великої кількості подібних документів, а також надання їх на виконання уряду пов'язано із тим, що ліквідація (реорганізація) загальноосвітніх навчальних закладів є надзвичайно гострим питанням в системі освіти та турбує широкі кола громадськості (листи-звернення членів ініціативних груп до Президента України, висвітлення у ЗМІ, обговорення громадськістю тощо). Саме тому потребує втручання гаранта держави у зміні підходів та пошуку нововведень до вирішення подібних питань, додаткового регулювання та внесення змін до галузевих законів та цільових програм.

**Верховна Рада України** – загальнодержавний орган, в якому зосереджено всю законодавчу діяльність у країні. Статті 85 та 92 Конституції України, Закони України про внесення відповідних змін, офіційні тлумачення положень Конституції України, які надані Конституційним судом України, містять перелік питань, що належать до компетенцій Верховної Ради України та роз'яснюють порядок їх реалізації.



Одним із основних повноважень Парламенту України є право видавати акти вищої юридичної сили – закони. Стаття 91 Конституції України також передбачає, що Верховна Рада України приймає постанови та інші акти, наприклад декларації. Здійснюючи законодавчу функцію, Верховна Рада України також затверджує Державний бюджет України та вносить до нього зміни, визначає засади внутрішньої політики, затверджує загальнодержавні програми економічного, науково-технічного, соціального, національно-культурного розвитку, охорони довкілля тощо.

Наведемо деякі нормативно-правові акти, що прийняті Верховною Радою України з питань прав дитини та функціонування закладів загальної середньої освіти комунальної форми власності:

- Закон України «Про освіту»;
- Закон України «Про загальну середню освіту»;
- Закон України «Про охорону дитинства»;
- Закон України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб підприємців»;
- Закон України «Про оренду державного та комунального майна»;
- Декларація прав дитини тощо.

Свої повноваження Верховна Рада України реалізує спільною діяльністю народних депутатів України на засіданнях Верховної Ради України під час її сесій. Народні обранці представляють інтереси народу. Наприклад, з огляду на масовий характер закриття шкіл, за останні два роки було декілька спроб у Верховній Раді України схвалити мораторій на закриття шкіл (засідання на початку квітня 2011 року – мораторій на закриття шкіл у сільській місцевості на період до 1 липня 2012 року; засідання на початку січня 2012 р. – мораторій до 2017 року на закриття шкіл з українською мовою навчання в адміністративно-територіальних одиницях, де такі навчальні заклади становлять менше половини від їх загальної кількості). Такими діями народні депутати певних політичних сил намагалися відстояти інтереси сільського населення та національних меншин у здобутті права на освіту.

У рамках порядку денного сесії Верховної Ради України проводяться парламентські слухання. Така форма роботи використовується з метою вивчення суспільно-актуальних питань внутрішньої та зовнішньої політики держави, що потребують законодавчого врегулювання. На широкі обговорення у парламент запрошуються представники органів державної влади, органів місцевого самоврядування, політичних партій, інших об'єднань громадян, наукових



установ, представники громадськості [8]. Прикладом подібного широкого обговорення питання на національному рівні є парламентські слухання від 14 березня 2012 року на тему: «Освіта в сільській місцевості: кризові тенденції та шляхи їх подолання». Ці слухання пройшли за участі членів Кабінету Міністрів України, народних депутатів України, голів обласних державних адміністрацій, голів профільних комісій обласних рад, начальників обласних управлінь освіти і науки державних адміністрацій, науковців національної академії наук України, Національної академії педагогічних наук України, керівників відділів освіти районних державних адміністрацій, керівників та медпрацівників навчальних закладів різних рівнів, представників громадських організацій. Учасники надавали свої пропозиції щодо внесення змін до законодавства з даного питання.

Зазначимо, що серед повноважень Верховної Ради України є й контролюючі. Наприклад, здійснюючи контролюючі повноваження, народні депутати України мають право звернутися на сесії Верховної Ради України із депутатським запитом до органів Парламенту, до Кабінету Міністрів України, до керівників інших органів державної влади та органів місцевого самоврядування, а також до керівників підприємств, установ і організацій, розташованих на території України, незалежно від їх підпорядкування і форм власності. Розгляд запиту народного депутата України і повідомлення про його результати є обов'язковими для всіх вищезазначених органів, установ, підприємств та організацій. Це є вагомим інструментом й необхідно їм користатися під час громадських дій ініціативних груп на захист та збереження школи. Тому одним із основних завдань таких груп є пошук зацікавлених у відстоюванні проблеми народних депутатів (наприклад, серед випускників школи тощо).

Ч. 1 ст. 113 Конституції України визначає статус **Кабінету Міністрів України** як уряду України. Він здійснює керівництво виконавчо-розпорядчою діяльністю в різних сферах держави. Під його спрямуванням, координацією та керівництвом функціонує вся система органів виконавчої влади. Враховуючи той факт, що Кабінет Міністрів України є колегіальним органом виконавчої влади, до його складу у тому числі входять міністри, тобто також і Міністр освіти і науки, молоді та спорту.

Серед повноважень Кабінету Міністрів України, які визначені ст. 116 Конституції України та положеннями Закону України «Про Кабінет Міністрів України», з огляду на аналізовану проблему, слід виділити наступні:





- вжиття заходів щодо забезпечення прав і свобод людини і громадянина;
- забезпечення проведення політики у сферах праці та зайнятості населення, соціального захисту, освіти, науки і культури, охорони природи, екологічної безпеки і природокористування;
- розроблення і здійснення загальнодержавних програм економічного, науково-технічного, соціального і культурного розвитку України;
- забезпечення рівних умов розвитку всіх форм власності;
- розроблення проекту закону про Державний бюджет України і забезпечення виконання затвердженого Верховною Радою України Державного бюджету України, подання Верховній Раді України звіту про його виконання;
- спрямування і координація роботи міністерств, інших органів виконавчої влади.

У межах своїх повноважень Кабінет Міністрів України видає постанови і розпорядження. Так, серед постанов Кабінету Міністрів України, що охоплюють питання створення, реорганізації та ліквідації загальноосвітніх навчальних закладів, виділимо:

- Постанова Кабінету Міністрів України від 27.08.2010 р. № 778 «Про затвердження Положення про загальноосвітній навчальний заклад»;
- Постанова Кабінету Міністрів України від 27.08.2010 р. № 777 «Про затвердження положення про освітній округ»;
- Постанова Кабінету Міністрів України від 19.04.2010 р. № 315 «Про схвалення Декларації цілей та завдань бюджету на 2011 рік»;
- Постанова Кабінету Міністрів України від 05.04.1994 р. № 228 «Про порядок створення, реорганізації і ліквідації навчально-виховних закладів»;
- Постанова Кабінету Міністрів України від 05.04.1994 р. № 943 «Про затвердження Положення про порядок створення, реорганізації та ліквідації навчально-виховних комплексів».

Усі акти уряду є обов'язковими до виконання. Слід наголосити на тому, що саме вищезазначені документи є одними з основних актів, якими керуються органи місцевої влади під час припинення діяльності чи реорганізації ЗНЗ.

Міністерство України є провідним органом у системі центральних органів виконавчої влади у забезпеченні провадження державної політики у визначеній сфері діяльності. Сферою діяльності **Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України** (далі



МОНмолодьспорт України) є формування та забезпечення реалізації державної політики у сфері освіти і науки, інновацій та інформатизації, інтелектуальної власності, молоді, фізичної культури та спорту [7]. Правову основу діяльності МОНмолодьспорту України становлять Конституція та закони України, постанови Верховної Ради України, укази і розпорядження Президента України, акти Кабінету Міністрів України.

Відповідно до покладених завдань МОНмолодьспорт України зокрема:

- узагальнює практику застосування законодавства з питань, що належать до його компетенції, розробляє і подає на розгляд Президентіві України та Кабінету Міністрів України проекти законів України, пропозиції щодо вдосконалення законодавчих та інших актів;

- визначає перспективи і пріоритетні напрями розвитку з питань освіти і науки, інновацій та інформатизації, інтелектуальної власності, молоді, фізичної культури та спорту;

- забезпечує розвиток освітнього, наукового, інноваційного, інформаційного потенціалу України, інтелектуальної власності, видів спорту та фізичного виховання різних груп населення;

- здійснює нормативно-правове забезпечення у сферах, що належать до компетенції МОНмолодьспорту України;

- створює умови для здобуття громадянами дошкільної, повної загальної середньої, позашкільної, професійно-технічної, вищої освіти, інклюзивного навчання та освіти впродовж життя, наукових ступенів та вчених звань;

- забезпечує формування оптимальної мережі дошкільних, загальноосвітніх, професійно-технічних навчальних закладів, у тому числі спеціальних, загальноосвітніх шкіл і професійно-технічних навчальних закладів соціальної реабілітації, шкіл-інтернатів та інших навчальних закладів системи загальної середньої освіти для задоволення освітніх потреб населення, експериментальних навчальних закладів з урахуванням потреб особистості й регіональної специфіки;

- створює належні умови за місцем проживання для виховання дітей, молоді, яка навчається, розвитку здібностей, задоволення їх інтересів;

- здійснює нормативно-правове та методичне забезпечення функціонування навчальних закладів;

- визначає стратегію моніторингу якості освіти та забезпечує його проведення;

- координує діяльність органів виконавчої влади;



- затверджує мінімальні нормативи матеріально-технічного і фінансового забезпечення навчальних закладів;
- забезпечує ведення та функціонування державних електронних баз даних, реєстрів, у тому числі навчальних закладів, інших інформаційних систем у сфері, що належить до його компетенції;
- організовує розгляд звернень громадян з питань, пов'язаних із діяльністю МОНмолодьспорту України, підприємств, установ та організацій, що належать до сфери його управління, а також стосовно актів, які ним видаються;
- тощо [7; 1, 37].

МОНмолодьспорт України для виконання покладених на нього завдань має право в установленому порядку проводити з'їзди, конференції, семінари, наради з питань, що належать до його компетенції. Прикладами подібних заходів є ініціювання МОНмолодьспортом України:

- I Всеукраїнського з'їзду педагогічних працівників дошкільної освіти (05. 11. 2010 р.);
- III Всеукраїнського з'їзду працівників освіти (28. 10. 2011 р.);
- Всеукраїнських нарад директорів загальноосвітніх навчальних закладів з малою наповнюваністю з питань організацій діяльності таких шкіл, а саме: 25. 01. 2011р. – з керівниками закладів до 10 учнів; 27. 01. 2011 р. – до 40 учнів.

МОНмолодьспорт України у межах своїх повноважень видає накази, організовує і контролює їх виконання. Накази МОНмолодьспорту України є обов'язковими до виконання центральними органами виконавчої влади, їх територіальними органами, місцевими державними адміністраціями, органами влади Автономної Республіки Крим, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами і організаціями всіх форм власності та громадянами.

Здійснюючи впровадження державної політики у визначених сферах, Міністерство також видає розпорядження, листи, розробляє рекомендації. Як то: Наказ № 235 від 28. 02. 2012 «Деякі питання закупівлі у 2012 році шкільних автобусів»; Розпорядження № 120-р від 25. 06. 2007 «Про затвердження та забезпечення виконання Плану заходів Міністерства освіти і науки України щодо реалізації Стратегії демографічного розвитку на період до 2015 року»; Лист від 18 листопада 2010 року № 1/9-832 «Щодо роботи з оптимізації мережі загальноосвітніх навчальних закладів»; Методичні рекомендації з



оптимізації мережі загальноосвітніх навчальних закладів у сільських районах.

МОНмолодьспорт України підпорядковуються лише Кабінету Міністрів України. Міністр як голова МОНмолодьспорту України є членом Кабінету Міністрів України й особисто відповідає за розроблення і реалізацію державної політики, спрямовує і координує здійснення центральними органами виконавчої влади заходів із питань, віднесених до його відання, приймає рішення щодо розподілу відповідних бюджетних коштів. Міністр здійснює керівництво дорученими йому сферами діяльності і несе відповідальність перед Президентом і Урядом за стан справ у цих сферах, визначає ступінь відповідальності заступників міністра, керівників підрозділів міністерства.

Необхідно зазначити, що Міністр представляє очолюване ним міністерство та впроваджувану ним політику у даних сферах під час своїх публічних виступів. Як приклад, наведемо *тези діючого Міністра Дмитра Табачника щодо питання закриття шкіл*:

- «В Україні сьогодні (ред. – 2011 рік) налічується 606 шкіл, у яких навчаються від 1 до 10 учнів. Ще в 1470 школах кількість учнів становить від 10 до 40 чоловік. Це більш ніж 10% від загальної кількості шкіл. Чи є сенс зберігати їх?» [10];

- «З чим не можемо погодитися - це закриттям середніх навчальних закладів. Закриття некомплектних шкіл - це не підстава для реагування (прокурорського), а те, чим треба пишатися» [11];

- «Від будь-яких мораторіїв на закриття шкіл діти не народжуються... шкіл буде менше... повинен підкреслити, що на прапорі міністерства було і залишається лише одне гасло: «Якість освіти» [12];

- «Міносвіти до закриття шкіл не причетне. Такими повноваженнями, згідно із законом, володіють лише органи місцевої влади. Саме вони і вирішують, що робити зі школами, яку відвідує занадто мала кількість учнів» [6].

Таким чином, безпосередньо МОНмолодьспорт України не правомочний створювати та ліквідувати загальноосвітні навчальні заклади комунальної форми власності, однак воно визначає пріоритетні напрями розвитку освіти в державі, координує діяльність органів виконавчої влади, забезпечує формування оптимальної мережі загальноосвітніх навчальних закладів.

**Місцеві органи виконавчої влади.** До них входять **місцеві державні адміністрації** та територіальні органи міністерств, інших центральних органів виконавчої влади. У межах своїх повноважень (ст. 118-119 Конституції України, Закон України «Про місцеві державні



адміністрації» від 09.04.1999 р. та інші закони України) здійснює виконавчу владу на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці країни (область, район, райони Автономної Республіки Крим, міста Київ і Севастополь), а також реалізує повноваження, делеговані їй відповідною радою.

У районах виконавчу владу здійснюють районні державні адміністрації. В областях виконавчу владу здійснюють обласні державні адміністрації.

Згідно ст. 2 Закону України «Про місцеві державні адміністрації» місцеві державні адміністрації в межах відповідної адміністративно-територіальної одиниці виконують такі завдання:

- виконання Конституції, законів України, актів Президента України, Кабінету Міністрів України, інших органів виконавчої влади вищого рівня;
- законність і правопорядок, додержання прав і свобод громадян;
- виконання державних і регіональних програм соціально-економічного та культурного розвитку, програм охорони довкілля, а в місцях компактного проживання корінних народів і національних меншин – також програм їх національно-культурного розвитку;
- підготовку та виконання відповідних бюджетів;
- звіт про виконання відповідних бюджетів та програм;
- взаємодію з органами місцевого самоврядування;
- реалізацію інших наданих державою, а також делегованих відповідними радами повноважень.

Керівництво місцевою державною адміністрацією здійснює її голова. Голови місцевих державних адміністрацій призначаються на посаду і звільняються з посади Президентом України за поданням Кабінету Міністрів України. В межах своїх повноважень голова місцевої державної адміністрації видає розпорядження, а керівники управлінь, відділів та інших структурних підрозділів – накази. Розпорядження голів місцевих державних адміністрацій, прийняті в межах їхньої компетенції, є обов'язковими для виконання на відповідній території всіма органами, підприємствами, установами та організаціями, посадовими особами та громадянами. Акти місцевих державних адміністрацій, що суперечать Конституції України, законам України, рішенням Конституційного Суду України, актам Президента України та Кабінету Міністрів України або інтересам територіальних громад чи окремих громадян, можуть бути оскаржені до органу виконавчої влади вищого рівня або до суду.



До структури обласних державних адміністрацій входять **Управління освіти і науки, молоді та спорту**. Вони підзвітні і підконтрольні голові обласної державної адміністрації та Міністерству освіти і науки України. Управління у своїй діяльності керується Конституцією та законами України, актами Президента України, постановами Кабінету Міністрів України, наказами МОНмолодьспорту України, розпорядженнями голови обласної державної адміністрації, а також Положенням про управління.

Управління відповідно до покладених на нього завдань зокрема:

- здійснює керівництво, координує та контролює діяльність відділів/управлінь освіти районних державних адміністрацій/міських виконавчих комітетів, а також підприємств, установ та організацій незалежно від їх підпорядкування і форм власності з питань навчання й виховання дітей дошкільного та шкільного віку, студентської молоді;
- аналізує стан освіти і науки в області, розробляє регіональні програми їх розвитку, а також науково-технічної та інноваційної діяльності, організовує і контролює виконання цих програм;
- сприяє розвитку мережі навчальних закладів в області, утворює в межах своїх повноважень навчальні заклади або вносить в установленому порядку пропозиції щодо їх утворення, реорганізації та ліквідації;
- вносить МОНмолодьспорту України пропозиції щодо впорядкування мережі дошкільних, загальноосвітніх, позашкільних навчальних закладів;
- організовує роботу з ліцензування та атестації навчальних закладів, їх державного інспектування, проведення атестації педагогічних працівників і керівних кадрів навчальних закладів усіх форм власності, ведення обліку і складання звітів з цих питань у межах своєї компетенції;
- вживає заходів для забезпечення навчальними закладами належного рівня дошкільної, позашкільної, загальної середньої та професійно-технічної освіти, організовує їх навчально-методичне й інформаційне забезпечення, сприяє підвищенню кваліфікації та розвитку творчості педагогічних працівників;
- визначає регіональний компонент у змісті освіти;
- розробляє пропозиції щодо встановлення нормативів бюджетних асигнувань на утримання навчальних і наукових закладів



комунальної форми власності та соціальний захист учасників навчально-виховного і наукового процесу;

- контролює використання капітальних вкладень і сприяє раціональному розміщенню нового будівництва об'єктів освіти, погоджує проекти будівництва навчальних закладів та наукових установ;

- забезпечує розгляд звернень громадян з питань, що належать до його компетенції, у разі потреби вживає заходів до усунення причин, що зумовили їх появу;

- готує та в установленому порядку подає статистичну звітність про стан і розвиток освіти і науки, стан реалізації інноваційних проектів в області;

- тощо.

Рішення управління, прийняті в межах його повноважень, є обов'язковими для виконання міськими управліннями та районними відділами освіти.

Тобто Управління освіти і науки, молоді та спорту ОДА забезпечує реалізацію державної політики у сфері освіти на обласному рівні, створює умови для здобуття громадянами повної загальної середньої освіти відповідно до індивідуальних освітніх потреб, координує діяльність регіональних управлінь/відділів освіти, розробляє обласні програми розвитку освітньої сфери. Тому Управління освіти і науки, молоді та спорту ОДА має право лише рекомендувати стратегії/варіанти дій у питаннях розвитку та/або оптимізації шкільної мережі: від заходів із збереження мережі - розглядати питання створення комплексів «дошкільний заклад-школа», шкільних округів, варіанти зміни ступенів школи - до навпаки, заходів із значного скорочення закладів із малою наповненістю [9].

**Місьцеве самоврядування** є самостійною формою публічної влади територіальної громади. Конституція України (ст. 140) та Законі України «Про місцеве самоврядування в Україні» визначають місцеве самоврядування в Україні як « гарантоване державою право та реальна здатність територіальної громади - жителів села чи добровільного об'єднання в сільську громаду жителів кількох сіл, селища, міста - самостійно або під відповідальність органів та посадових осіб місцевого самоврядування вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України».

Місьцеве самоврядування здійснюється територіальними громадами сіл, селищ, міст як безпосередньо, так і через сільські, селищні, міські ради та їх виконавчі органи, а також через районні та



обласні ради, які представляють спільні інтереси територіальних громад сіл, селищ, міст (ст. 1).

Повноваження рад визначені Конституцією України, законами України «Про місцеве самоврядування в Україні», «Про статус депутатів місцевих рад», іншими законами.

У Законі України «Про місцеве самоврядування в Україні» детально прописані повноваження сільських, селищних, міських рад (Глава 1, ст. 25 - 26), виконавчих органів сільських, селищних, міських рад (Глава 2, ст. 27 - 41), сільських, селищних, міських голів (Глава 3, ст. 42), районних і обласних рад (Глава 4, ст. 43 - 44), виконавчих комітетів сільської, селищної, міської, районної у місті ради (ст. 51-54), голів районної, обласної, районної у місті ради (ст. 55), ін.

Наприклад, Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» (ст. 26) визначає виключну компетенцію сільських, селищних, міських рад, яку становлять питання, що можуть бути вирішені виключно на пленарних засіданнях відповідної ради. До них відносять питання зокрема:

- 1) самоорганізації ради та формування її органів;
- 2) організації та функціонування системи місцевого самоврядування;
- 3) економічного і соціального розвитку території, бюджету, управління комунальною власністю (затвердження програм соціально-економічного та культурного розвитку відповідних адміністративно-територіальних одиниць, цільових програм з інших питань місцевого самоврядування; затвердження місцевого бюджету, внесення змін до нього; затвердження звіту про виконання відповідного бюджету; встановлення місцевих податків і зборів та розмірів їхніх ставок у межах, визначених законом);
- 4) здійснення контрольних функцій, інше.

Матеріальну і фінансову основу місцевого самоврядування становлять сукупність матеріальних і фінансових ресурсів, якими розпоряджається територіальна громада (рухоме і нерухоме майно, доходи місцевих бюджетів, інші кошти, земля, природні ресурси тощо). Вагоме місце у структурі матеріальної основи місцевого самоврядування посідає комунальна власність. Суб'єктами комунальної власності є територіальні громади села/кількох сіл, селища, міста, району в місті (ст. 16). Згідно зі ст. 60 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» органи місцевого самоврядування виконують усі майнові операції щодо об'єктів права комунальної власності.





Сільська, селищна, міська, районна у місті, районна, обласна ради здійснюють свою роботу відповідно до плану роботи, який затверджується радою щорічно. Рада проводить свою роботу сесійно. Сесія складається з пленарних засідань ради, а також засідань постійних комісій (ст. 46 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні»).

Постійні комісії ради є органами ради, що обираються з числа її депутатів для вивчення, попереднього розгляду і підготовки питань, які належать до її відання, здійснення контролю за виконанням рішень ради, її виконавчого комітету. Так, до складу постійних комісій Марківської РДА (Луганська область) входить постійна комісія під назвою Постійна комісія з питань соціальної політики, молоді і спорту, здоров'я, освіти та культури. А в Луганській обласній раді постійна комісія, що розглядає питання освіти, має назву Постійна комісія з питань освіти, науки, культури, молоді та спорту.

За результатами вивчення і розгляду питань постійні комісії готують висновки і рекомендації (ст. 47 Закону). Питання ліквідації чи реорганізації певного загальноосвітнього навчального закладу комунальної форми власності також може бути серед питань для розгляду постійних комісій міських та районних рад.

Пропозиції з питань порядку денного сесії можуть бути внесені головою ради, президією, постійними комісіями, депутатами, головою обласної державної адміністрації, головою районної державної адміністрації, головою районної ради, сільським, селищним, міським головою, загальними зборами громадян. Усі проекти рішень подаються із супровідним листом за підписом керівника органу або особи, яка вносить проект рішення, або з рішенням (висновком або рекомендацією) постійної комісії, протоколом засідання депутатської групи, фракції.

Таким чином, саме до компетенції сільських, селищних, міських та районних рад віднесено прийняття рішень щодо створення, реорганізації та ліквідації загальноосвітніх навчальних закладів комунальної форми власності.

Структурними підрозділами районних державних адміністрацій є **Відділи освіти**. Утворюються вони головою районної державної адміністрації і підпорядковуються голові районної державної адміністрації та управлінню освіти і науки, молоді та спорту ОДА.

**Управління освіти** є виконавчими органами міських рад або структурними підрозділами міськвиконкомів. Управління підзвітні та підконтрольні міським радам, підпорядковані виконавчим комітетам міських рад, міському голові та управлінню освіти і науки, молоді та спорту ОДА.



Основними завданнями відділів/управлінь освіти є:

- реалізація державної політики в галузі освіти з урахуванням особливостей соціально-культурного середовища району/міста;
- здійснення управління навчальними закладами, що знаходяться в межах даної адміністративно-територіальної одиниці та координація діяльності цих навчальних закладів;
- зміцнення матеріальної бази навчальних закладів;
- аналіз стану освіти в районі/місті, прогнозування та розроблення місцевих програм розвитку освіти, організація виконання зазначеної програми;
- організація навчально-методичного і кадрового забезпечення навчальних закладів, підвищення кваліфікації педагогічних працівників;
- контроль за дотриманням законодавства з питань освіти, державного стандарту загальної середньої освіти всіма загальноосвітніми навчальними закладами, розташованими на території даної адміністративно-територіальної одиниці;
- участь у розробленні та реалізації варіативної складової змісту загальної середньої освіти;
- забезпечення соціального захисту, охорони життя, здоров'я та захисту прав учасників навчально-виховного процесу у загальноосвітніх навчальних закладах; тощо.

Відділи/управління освіти відповідно до покладених на них завдань:

- здійснюють керівництво роботою навчальних закладів, що належать до сфери управління органів виконавчої влади та місцевого самоврядування району/міста;
- визначають потребу у навчальних закладах, заснованих на комунальній формі власності, та подають пропозиції щодо удосконалення їх мережі відповідно до соціально-економічних і культурно-освітніх потреб за наявності необхідної матеріально-технічної, науково-методичної бази, педагогічних кадрів;
- готують проекти рішень про закріплення за загальноосвітніми навчальними закладами території обов'язкового обслуговування дітей шкільного віку та ведення обліку дітей дошкільного та шкільного віку в загальноосвітніх навчальних закладах;
- організують харчування дітей у навчальних закладах за рахунок бюджету та залучених коштів;
- погоджують проекти будівництва загальноосвітніх навчальних закладів, сприяють їх раціональному розміщенню, контролюють використання капітальних вкладень та залучених коштів;



- вносять пропозиції щодо обсягів бюджетного фінансування загальноосвітніх навчальних закладів та установ освіти, які перебувають у комунальній власності, аналізують їх використання;

- контролюють дотримання навчальними закладами державних вимог щодо змісту, рівня і обсягу освітніх послуг відповідно до рівня і профілю навчання;

- інспектують навчальні заклади, що належать до сфери управління райдержадміністрації, органів місцевого самоврядування району; тощо.

Як бачимо, відділи/управління освіти мають право лише брати участь у створенні і ліквідації навчальних закладів та установ освіти комунальної форми власності через направлення відповідних подань до органів місцевого самоврядування села, селища, міста, району.

Таким чином, система органів публічної влади має розгалужену структуру й складається з органів державної влади та органів місцевого самоврядування. Кожна підсистема характеризується функціональною та організаційною єдністю. Аналіз кола повноважень кожної гілки влади ілюструє, що прийняття рішення щодо створення, реорганізації та ліквідації загальноосвітніх навчальних закладів комунальної форми власності належить до компетенції сільських, селищних, міських та районних рад. Ніякі інші органи не мають право здійснювати цю функцію.

### **Список використаної літератури:**

1. Закон України «Про загальну середню освіту» від 13.05.1999 р.
2. Закон України «Про місцеві державні адміністрації» від 09.04.1999 р.
3. Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21.05.1997 р.
4. Конституції України від 28.06.1996 р.
5. Кравченко В.В. Конституційне право України: [навчальний посібник. – Вид. 3-тє, виправл. та доповн./ В.В. Кравченко]. – К.: Атіка, 2004.
6. Лігостова О. Табачник заперечив свою причетність до закриття українських шкіл// Голос Америки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.voanews.com/ukrainian/news/ukraine/tabaka-2011-03-04-117413628.html>.



7. Про затвердження Положення про Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України: Указ Президента України від 08.04.11 р. № 410/2011.

8. Про затвердження положень про проведення парламентських слухань у Верховній Раді України та слухань у комітетах Верховної Ради України: постанова Верховної Ради України від 11.12.2003 р. № 1385-IV.

9. Про затвердження Типового положення про Головне управління освіти і науки Київської міської державної адміністрації, управління освіти і науки обласної, Севастопольської міської державної адміністрації: постанова Кабінет Міністрів України від 22.08.2000 р. № 1326.

10. Табачник виступає за закриття більш як 10% шкіл в Україні// УНІАН [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.unian.net/ukr/news/424026-tabachnik-vistupae-za-zakrittuya-bilsh-yak-10-shkil-v-ukrajini.html>.

11. Табачник пишається закриттям шкіл// ТСН [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://tsn.ua/ukrayina/tabachnik-pishayetsya-zakrittuyam-shkil.html>.

12. Табачник про закриття шкіл: від мораторіїв діти не народжуються// Українські новини [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukranews.com/uk/news/ukraine/2011/10/28/56515>.

## **Питання до самоконтролю:**

1. Опишіть структуру системи публічної влади в Україні.
2. Визначте особливості повноважень Президента України. Який вплив може здійснювати Президент України щодо вирішення проблеми ліквідації шкільних закладів?
3. Які нормативно-правові акти Кабінету Міністрів України використовуються для правового регулювання питання створення, реорганізації та ліквідації загальноосвітніх навчальних закладів?
4. За допомогою яких організаційно-правових форм роботи Верховної ради України представляються та захищаються інтереси громадян?
5. Яка особливість державної політики щодо мережі закладів загальної середньої освіти, що запроваджує діюче МОНмолодьспорт України? Чому ви зробили такий висновок?
6. Яку роль, на ваш погляд, відіграють Управління освіти і науки, молоді та спорту ОДА у врегулюванні конфліктних ситуацій, що виникають унаслідок ліквідації шкільних закладів?



7. Аналізуючи дійсний стан справ у сфері загальної середньої освіти, поясніть, якими повноваженнями управління/відділу освіти зловживають під час процесу ліквідації ЗНЗ?

8. Які органи місцевого самоврядування уповноважені приймати рішення про ліквідацію ЗНЗ комунальної форми власності?

### Практичні завдання

**Вправа 1.** Ознайомившись із положеннями управлінь освіти вашої області та міста/району на офіційних їх інтернет-представництвах, зазначте ті повноваження даних виконавчих органів та їх керівників, що стосуються створення та ліквідації ЗНЗ.

Форма для виконання вправи:

| Назва                                      | Поштова адреса, телефон, електронна пошта | Адреса інтернет-сайту | Функції управління | Права та обов'язки | Повноваження начальника |
|--|---|-----------------------|--------------------|--------------------|-------------------------|
| Управління обласного рівня                 |   |                       |                    |                    |                         |
| Управління міського/відділ районного рівня |   |                       |                    |                    |                         |

**Вправа 2.** Дізнайтеся (шляхом пошуку в інтернеті чи надсиланням інформаційного запиту) та занотуйте відомості про постійну комісію вашої сільради/міськради/райради, до опрацювання якої належать питання сфери освіти.

Форма для виконання вправи:

Повна назва постійної комісії \_\_\_\_\_

Поштова адреса, тел.: \_\_\_\_\_

Графік роботи \_\_\_\_\_

Засідання (день тижня, частота, кабінет) \_\_\_\_\_

Куратор комісії від управління «Секретаріат ради»: \_\_\_\_\_



| Склад комісії    | ПІБ | Приналежність до політичної партії | Місце роботи члена комісії |
|------------------|-----|------------------------------------|----------------------------|
| Голова           |     |                                    |                            |
| Заступник голови |     |                                    |                            |
| Секретар         |     |                                    |                            |
| Члени комісії:   |     |                                    |                            |
| 1.               |     |                                    |                            |
| 2.               |     |                                    |                            |
| ...              |     |                                    |                            |
|                  |     |                                    |                            |

**Вправа 3.** З метою моніторингу питання запровадження процесу оптимізації шкільної мережі, з'ясуйте (шляхом пошуку в інтернеті/надсиланням інформаційного запиту/через зв'язки із депутатами) проект порядку денного найближчого пленарного засідання вашої сільради/міської ради/районної ради та випишіть питання, що стосуються сфери освіти.

Форма для виконання вправи:

| Номер питання у порядку денному сесії ради | Назва питання | ПІБ доповідача |
|--|---------------|----------------|
|  |               |                |
|  |               |                |
|  |               |                |



## **1.2. Основні положення діючого законодавства, що регламентують порядок прийняття рішення про ліквідацію загальноосвітнього навчального закладу**

За даними Генеральної прокуратури України, впродовж останніх п'яти років реорганізовано, призупинено діяльність або ліквідовано 1,2 тис. загальноосвітніх навчальних закладів [10]. Тобто у більше ніж півтисячі громад України зникли школи. Але лише одиниці з громад, які опинилися перед таким сумним вердиктом, змогли стати на шлях захисту своїх шкіл. Як правило, дії батьківської та вчительської громадськості носили спонтанний характер та зазнавали фіаско. Серед низки причин, які зіграли найбільш критичну роль у такому невтішному результаті, є низький рівень правових знань директорів, вчителів, батьків учнів та інших громадських активістів у питанні ліквідації/реорганізації ЗНЗ. Особливо важливого значення правова освіченість працівників школи та представників громади набуває на тлі численних порушень вимог законів органами місцевого самоврядування та регіональними органами управління освіти під час прийняття рішень щодо скорочення шкільної мережі (виявлені за результатами комплексної перевірки Генпрокуратури у 2011 році та під час аналізу судових рішень). Даний підрозділ покликає окреслити основні положення діючого законодавства, що регламентують порядок ліквідації ЗНЗ.

Перш за все хочемо процитувати Основний закон країни, який містить норму прямої дії щодо права територіальних громад безпосередньо або через утворені ними органи місцевого самоврядування утворювати, реорганізовувати та ліквідувати комунальні підприємства, організації та установи. Частиною 1 статті 143 Конституції України передбачено, що територіальні громади села, селища, міста безпосередньо або через утворені ними органи місцевого самоврядування управляють майном, що є у комунальній власності, та крім іншого, утворюють, реорганізовують та ліквідують комунальні підприємства, організації і установи, а також здійснюють контроль за їх діяльністю; вирішують інші питання місцевого значення, віднесені законом до їхньої компетенції.

Питання щодо ліквідації ЗНЗ мають право розглядати лише ті особи, які за власними рішеннями відповідно до діючого законодавства створювали такі ЗНЗ. Коло суб'єктів, які уповноважені створювати ЗНЗ, визначається Законом України «Про освіту» та Законом України «Про загальну середню освіту».



Так, стаття 18 Закону України «Про освіту» визначає умови створення навчальних закладів:

- навчальні заклади створюються органами державної виконавчої влади і органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами, організаціями незалежно від форм власності, громадянами відповідно до соціально-економічних, національних, культурно-освітніх потреб у них за наявності необхідної матеріально-технічної, науково-методичної бази, педагогічних кадрів. Навчальний заклад набуває статусу юридичної особи з дня його державної реєстрації у порядку, встановленому законом для державної реєстрації юридичних осіб (ч. 1);

- навчальні заклади, засновані на загальнодержавній або комунальній власності, мають статус державного навчального закладу (ч. 2);

- потреба в навчальних закладах, заснованих на комунальній власності, визначається місцевими органами державної виконавчої влади та органами місцевого самоврядування (ч. 4);

- навчальні заклади діють на підставі власних статутів, затверджених: ...місцевими органами державної виконавчої влади та органами місцевого самоврядування стосовно державних навчальних закладів, що є комунальною власністю, і навчальних закладів (крім вищих навчальних закладів), заснованих на інших формах власності (ч. 6).

Згідно ч. 1-5 ст. 11 Закону України «Про загальну середню освіту»:

1. Державні та комунальні загальноосвітні навчальні заклади створюються відповідно центральними, місцевими органами виконавчої влади або органами місцевого самоврядування з урахуванням соціально-економічних, національних, культурно-освітніх і мовних потреб за наявності необхідної кількості учнів (вихованців) відповідно до встановлених нормативів наповнюваності класів, необхідної матеріально-технічної та науково-методичної бази, педагогічних кадрів у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.

2. Рішення про створення комунальних загальноосвітніх навчальних закладів для дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, спеціальних загальноосвітніх шкіл (шкіл-інтернатів) для дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку, приймаються Радою міністрів Автономної Республіки Крим, обласними, Київською та Севастопольською міськими державними адміністраціями за погодженням з Міністерством освіти України.





3. Рішення про створення гімназій, ліцеїв, колегіумів, спеціалізованих шкіл (шкіл-інтернатів), заснованих на комунальній формі власності, приймаються за поданням відповідних органів управління освітою Радою міністрів Автономної Республіки Крим, обласними, Київською та Севастопольською міськими державними адміністраціями.

4. Рішення про створення загальноосвітнього навчального закладу, заснованого на приватній формі власності, приймається засновником (власником) у порядку, встановленому законодавством України.

5. Рішення про створення шкіл соціальної реабілітації, їх підпорядкованість і джерела фінансування приймається Кабінетом Міністрів України за поданням Міністерства освіти України.

**Тобто у разі якщо постало питання про ліквідацію ЗНЗ, необхідно чітко знати, хто приймав рішення про його створення. Відповідь на дане питання можна знайти у статуті навчального закладу.**

Перейдемо до **порядку реорганізації та ліквідації загальноосвітніх навчальних закладів**. Одразу зазначимо, що у діючому законодавстві України відсутнє чітке регламентування процедури, яка б поетапно пояснювала порядок проведення ліквідації/реорганізації загальноосвітніх навчальних закладів.

Частина 6 статті 11 даного Закону України «Про загальну середню освіту» уточнює, що реорганізація і ліквідація загальноосвітніх навчальних закладів проводяться у порядку, встановленому законодавством України.

Закон України «Про освіту» також містить положення щодо процедури реорганізації і ліквідації ЗНЗ та направляє нас до актів Кабінету Міністрів України. Так, ч. 4 ст. 18 зазначеного закону визначає, що порядок створення, реорганізації і ліквідації загальноосвітніх навчальних закладів встановлюється Кабінетом Міністрів України.

До затверджених Кабінетом Міністрів України нормативно-правових актів, що визначають порядок створення, реорганізації та ліквідації ЗНЗ, належать:

- Положення про загальноосвітній навчальний заклад (постанова Кабінету Міністрів України від 27.08.2010 р. № 778);
- Положення про порядок створення, реорганізації і ліквідації навчально-виховних закладів (постанова Кабінету Міністрів України від 05.04.1994 р. № 228).



Зазначимо, що, на жаль, п. 8 Положення про загальноосвітній навчальний заклад носить загальний характер та неповно врегульовує питання щодо реорганізації/ ліквідації ЗНЗ: «створення, реорганізація та ліквідація загальноосвітніх навчальних закладів здійснюється відповідно до Закону України «Про загальну середню освіту» в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України» [7].

Положення про порядок створення, реорганізації і ліквідації навчально-виховних закладів визначає порядок створення, реорганізації і ліквідації навчально-виховних закладів усіх типів незалежно від їхнього статусу та належності. Так, у пункті 4 зазначено, що «рішення про створення навчально-виховних закладів, заснованих на комунальній власності, приймаються:

ліцеїв, гімназій та інших спеціалізованих загальноосвітніх навчально-виховних закладів - виконавчими комітетами міських (міст без районного поділу), районних у містах Рад народних депутатів або районними, районними міст Києва і Севастополя державними адміністраціями за погодженням відповідно з органами управління освітою Уряду Криму, обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій;

інших типів навчально-виховних закладів - виконавчими комітетами міських (міст без районного поділу), районних у містах Рад народних депутатів або районними, районними міст Києва і Севастополя державними адміністраціями».

На нашу думку, дане положення також недосконало врегульовує питання щодо реорганізації/ ліквідації ЗНЗ, однак має декілька важливих положень, а саме:

- ліквідація навчально-виховних закладів провадиться засновниками або органами, за рішенням яких їх створено, в порядку, встановленому чинним законодавством (п. 8);

- навчально-виховний заклад вважається реорганізованим чи ліквідованим з дня внесення відповідних змін до Державного реєстру навчально-виховних закладів України (п. 9);

- при реорганізації чи ліквідації навчально-виховного закладу його працівникам і особам, які навчаються в ньому, гарантується дотримання їх прав та інтересів відповідно до чинного законодавства з питань праці та освіти (п. 10);

- інформація про створення, реорганізацію і ліквідацію навчально-виховних закладів подається в десятиденний термін до органів державної статистики (п. 11) [8].



Дещо роз'яснюється процедура ліквідації ЗНЗ та зазначаються уповноважені особи у ст.ст. 26 та 43 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні». Так, п. 30 ст. 26 зазначеного закону визначає питання, вирішення яких має відбуватися виключно на **пленарних засіданнях сільської, селищної, міської ради**. Серед них й «прийняття рішень щодо відчуження відповідно до закону комунального майна; затвердження місцевих програм приватизації, ... про створення, ліквідацію, реорганізацію та перепрофілювання підприємств, установ та організацій комунальної власності відповідної територіальної громади». А п. 20 ст. 43 окреслює питання, які вирішуються районними і обласними радами виключно на їх пленарних засіданнях, а саме «вирішення в установленому законом порядку питань щодо управління об'єктами спільної власності територіальних громад сіл, селищ, міст, районів у містах, що перебувають в управлінні районних і обласних рад; призначення і звільнення їх керівників».

Також, вважаємо за потрібне підкреслити, що є особливість при прийнятті рішення про ліквідацію навчальних закладів, яким надано статус експериментального навчального закладу всеукраїнського рівня. По-перше, даний статус надається до певного терміну. По-друге, місцева рада має погодити питання ліквідації навчального закладу із таким статусом з обласним управлінням освіти. Оскільки наказом Міністерства, наприклад, під назвою «Про проведення науково-дослідної та експериментальної роботи», заклад включено до списку загальноосвітніх навчальних закладів України, яким надано статус експериментальних всеукраїнського рівня, а також визначені строки експерименту та функції управління освіти і науки ОДА щодо організації та проведенні науково-дослідної та експериментальної роботи. Подібні вимоги стосуються й загальноосвітніх навчальних закладів, яким надано статус експериментального навчального закладу регіонального рівня.

До того ж, регламентами рад різного рівня, як правило, передбачено, що пропозиції для включення до порядку денного сесії попередньо розглядаються профільною постійною комісією з наданням відповідного висновку.

Хочемо звернути увагу читача на те, що дуже часто органами місцевого самоврядування порушуються терміни оприлюднення проектів та ухвалених рішень. У частині 3 статті 15 Закону України «Про доступ до публічної інформації» чітко зазначено, що «проекти нормативно-правових актів, рішень органів місцевого самоврядування, розроблені відповідними розпорядниками, оприлюднюються ними не пізніше як за 20 робочих днів до дати їх розгляду з метою прийняття».



Оприлюднювати вже ухвалені рішення необхідно впродовж п'яти днів після їх прийняття. На жаль, органи влади в Україні не виконують вимоги даного закону, часто проекти рішень публікують без дати, щоб не було помітне недотримання термінів, які визначені в законі. Однак таке порушення може бути на користь ініціативної групи, що прагне зберегти школу.

Вважаємо за потрібне окремо подати положення, що регламентують таку умову під час реорганізації і ліквідації загальноосвітніх навчальних закладів, як **згоду територіальної громади**.

Зокрема така вимога є обов'язковою під час вирішення долі ЗНЗ сільської місцевості. Саме ч. 6 ст. 11 Закону України «Про загальну середню освіту» говорить, що «реорганізація і ліквідація загальноосвітніх навчальних закладів у сільській місцевості, заснованих на комунальній формі власності, допускаються лише за згодою територіальних громад». Тобто дія даної норми не розповсюджується на процедури реорганізації та/або ліквідації загальноосвітніх навчальних закладів, які розташовані у містах (районах тощо) і які засновані не на комунальній формі власності.

А якщо ЗНЗ належить до міської місцевості? Пункт 30 ст. 26 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» чітко вказує, що за згодою територіальної громади допускається реорганізація або ліквідація лише комунальних дошкільних навчальних закладів. І тут на допомогу нам приходять Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» та постанова Верховної Ради України від 17.12.1993 р. № 3748-ХІІ.

Стаття 8 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» визначає поняття загальних зборів громадян за місцем проживання як форму безпосередньої участі громадян у вирішенні питань місцевого значення. Важливо, що рішення загальних зборів громадян враховуються органами місцевого самоврядування в їх діяльності.

Трохи конкретизує компетенції зборів пункт 16 статті 6 Положення про загальні збори громадян за місцем проживання в Україні, затвердженого постановою Верховної Ради України від 17.12.1993 р. № 3748-ХІІ. Зокрема, до них належать обговорення питань, що зачіпають інтереси населення відповідної території. Але необхідно враховувати, що, наприклад, рішення питання ліквідації школи, де на початок навчального року навчалася усього 102 учнів та працюють 15 педагогів, не можна вважати таким, що повинно виноситися на обговорення громади міста, оскільки воно не зачіпає інтереси громади всього міста.



**Перейдемо до деяких причин реорганізації або ліквідації навчального закладу.**

Однією із поширених причин початку оптимізації шкільної мережі є **неповна наповненість ЗНЗ учнями.**

Вітчизняним законодавством на рівні закону встановлені особливі умови щодо наповнення шкіл сільської місцевості. Так, відповідно до частини 2 статті 14 Закону України «Про загальну середню освіту» у загальноосвітніх навчальних закладах, розташованих у селах, селищах, кількість учнів у класах визначається демографічною ситуацією, але повинна становити не менше п'яти осіб. При меншій кількості учнів у класі заняття проводяться за індивідуальною формою навчання.

Подібні положення зазначені й у пункті 11 Положення про загальноосвітній навчальний заклад, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 778 від 27.08.2010 року: «Заклади, розташовані у селах і селищах, формують класи з урахуванням демографічної ситуації, а в разі, коли кількість дітей менша за визначену нормативами їх наповнюваності, - організують заняття за індивідуальною формою навчання».

Необхідно також спиратися на положення частини 4 статті 36 Закону України «Про освіту», що зазначає: «Школи першого ступеня у сільській місцевості створюються незалежно від наявної кількості учнів. Відкриття таких шкіл, а також самостійних класів у них здійснюється за рішенням місцевих органів державної виконавчої влади та органів місцевого самоврядування». Зазначена норма використовується органами судової влади при винесенні судових рішень (<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/9760360>), і тому має бути взята на озброєння представниками батьківської громадськості.

Отже, згідно вищезазначених законів, наповненість класів нижче затверджених нормативів не є безумовною підставою для ліквідації/реорганізації такого навчального закладу.

Однак вперше у Постанові Кабінету Міністрів України від 19 квітня 2010 року № 315 «Про схвалення Декларації цілей та завдань бюджету на 2011 рік» були зазначені кількісні показники учнів, які можуть стати підставою для початку роботи з оптимізації мережі загальноосвітніх навчальних закладів. Відповідно до ч. 2 даної Постанови, для досягнення зазначених у п. 1 цілей Уряд поставив на виконання серед інших такі завдання:

54) початок роботи з оптимізації мережі:



- загальноосвітніх навчальних закладів I ступеня, у яких кількість учнів менш як 10;
- загальноосвітніх навчальних закладів I - II ступеня, у яких кількість учнів менш як 40;
- загальноосвітніх навчальних закладів I - III ступеня, у яких кількість учнів менш як 100, та організація підвезення учнів до навчальних закладів.

Додамо, що на 2012 рік Кабінетом Міністрів України має бути схвалено нову Декларацію цілей та завдань. Однак на момент створення посібника наведена декларація не втратила своєї чинності (<http://zakon2.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=315-2010-%EF>), а тому має використовуватись до її скасування або втрати сили на підставі нового документу.

Тобто при аргументації своєї позиції на збереження загальноосвітнього навчального закладу слід орієнтуватися на показники кількості учнів, зазначені у пункті 54 Постанови Кабінету Міністрів України із врахуванням ч. 4 ст. 36 України «Про освіту» та ч. 2 ст. 14 Закону України «Про загальну середню освіту».

Наступною підставою можуть бути **результати атестації закладу**. Пунктом 5 статті 15 Закону України «Про освіту» передбачено, що за результатами атестації дошкільних, середніх, позашкільних та професійно-технічних навчальних закладів Міністерство освіти України, Міністерство освіти Автономної Республіки Крим, місцеві органи управління освіти у межах своєї повноважень приймають певні рішення, у тому числі і рішення про створення, реорганізацію або ліквідацію навчальних закладів.

Відповідно до п. 113, п. 116 Положення про загальноосвітній навчальний заклад, затвердженого постановою № 778 від 27.08.2010 р., основною формою державного контролю за діяльністю закладу будь-якого типу і форми власності є державна атестація закладу, яка проводиться не рідше ніж один раз на десять років у порядку, встановленому МОН; заклад, результати діяльності якого та/або умови організації навчально-виховного процесу не відповідають установленим державним стандартам, вважається неатестованим. Щодо такого закладу приймається рішення про проведення повторної атестації через один - два роки або зміни типу, реорганізації чи ліквідації відповідно до законодавства.

На завершення, звертаємо увагу, що процедура **призупинення діяльності загальноосвітніх навчальних закладів** чинним законодавством України не визначена (інформація за результатами



інформаційного запиту СЦПГ на МОНмолодьспорт України). Хоча часто місцева влада вдається до подібних дій та консервує навчальні заклади до появи дітей шкільного віку.

Можемо зробити висновок, що процедуру ліквідації та/або реорганізації ЗНЗ детально не врегульовано на рівні Закону. На даний момент у нормативно-правових актах закріплено лише загальні принципи зазначеної процедури. Для врегулювання даного питання місцевими органами влади приймаються локальні нормативно-правові акти – обласні та місцеві програми та плани оптимізації шкільної мережі, що не відповідає вимогам, встановленим Конституцією України. Не дивлячись на це, ініціативним групам на захист та збереження школи у своїй діяльності необхідно оперувати існуючими нормами діючого законодавства.

### **Список використаної літератури:**

1. Закону України «Про доступ до публічної інформації» (станом на 13.01.2011 р.).
2. Закон України «Про загальну середню освіту» (станом на 13.05.1999 р., зі змінами).
3. Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» (станом на 21.05.1997 р., зі змінами).
4. Закон України «Про освіту» (станом на 23.05.1991 р., зі змінами).
5. Конституції України (від 28.06.1996 зі змінами).
6. Про затвердження Положення про загальні збори громадян за місцем проживання в Україні: постанова Верховної Ради України від 17.12.1993 р. № 3748-ХІІ.
7. Про затвердження Положення про загальноосвітній навчальний заклад: постанова Кабінету Міністрів України від 27.08.2010 р. № 778.
8. Про порядок створення, реорганізації і ліквідації навчально-виховних закладів: постанова Кабінету Міністрів України від 05.04.1994 р. № 228.
9. Про схвалення Декларації цілей та завдань бюджету на 2011 рік (Бюджетної декларації): постанова Кабінету Міністрів України від 19.04.2010 р. № 315.
10. Понад тисячу шкіл закрили в Україні за 5 років//УНІАН [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://education.unian.net/ukr/detail/190872>.



## Питання до самоконтролю:

1. Хто, згідно із Законом України «Про освіту» та Законом України «Про загальну середню освіту», входить до можливого кола засновників школи?

2. Хто має повноваження приймати рішення про створення навчально-виховних закладів, заснованих на комунальній власності?

3. У яких нормативно-правових актах зазначено порядок реорганізації та ліквідації загальноосвітніх навчальних закладів?

4. Коли вважається, що навчально-виховний заклад є реорганізованим чи ліквідованим?

5. Яка процедура розгляду питання про реорганізацію/ліквідацію загальноосвітнього навчального закладу у сільських, селищних, міських, районних радах?

6. За скільки днів мають оприлюднюватися проекти нормативно-правових актів, рішення органів місцевого самоврядування?

7. До яких загальноосвітніх навчальних закладів застосовується обов'язкова норма – згода територіальної громади під час їх реорганізації/ліквідації?

8. Які підстави можуть спонукати місцеві органи самоврядування до рішення про реорганізацію/ліквідацію загальноосвітнього навчального закладу?

9. Чи є неповна наповненість класів безумовною підставою для ліквідації/реорганізації навчального закладу сільської місцевості? Обґрунтуйте.

10. Чи визначена процедура призупинення діяльності загальноосвітніх навчальних закладів чинним законодавством України?

## Практичні завдання

**Вправа 1.** Зайдіть на сайт Єдиного державного реєстру судових рішень (сайт <http://reyestr.court.gov.ua/>). За допомогою пошукової системи сайту знайдіть та проаналізуйте три судових рішення щодо ліквідації або реорганізації ЗНЗ.

Ключові слова для пошуку: «ліквідація загальноосвітніх навчальних закладів», «реорганізація загальноосвітніх навчальних закладів».





Форма для виконання вправи:

| №  | Номер та дата справи, назва суду | Де знаходиться дана справа на теперішній час | Стисло суть справи | Висновки та рішення суду | Норми законодавства, на які спирався суд при винесенні рішення |
|----|----------------------------------|--|--------------------|--------------------------|--|
| 1. |                                  |  |                    |                          |  |
| 2. |                                  |  |                    |                          |  |
| 3. |                                  |  |                    |                          |  |

**Вправа 2.** Проаналізуйте приклад судового рішення із пропусками назв нормативно-правових актів, що регламентують ліквідацію ЗНЗ, та вставте їх назви (додаток 3).

**Вправа 3.** Ознайомившись із Статутом та установчими документами про створення свого ЗНЗ, визначте суб'єкта, який має право ліквідувати ваш ЗНЗ.

**Вправа 4.** Визначте послідовність етапів прийняття рішення про ліквідацію ЗНЗ комунальної форми власності сільської місцевості та розставте їх у вірному порядку, поставивши номер від одного до шести у квадратику.

У районі прийнято програму оптимізації мережі загальноосвітніх навчальних закладів.

Місцевим органом влади системи освіти проаналізовано доцільність та визначено обґрунтованість ліквідації даного ЗНЗ (розрахунки, висновки за результатами досліджень і аналізу).

Сільрадою проведено сход мешканців села й громада дала згоду на ліквідацію ЗНЗ, що підтверджує протокол зібрання/ Сільрадою проведено загальні збори мешканців села й громада дала згоду на ліквідацію ЗНЗ, що підтверджує протокол зібрання (у разі наявності статуту громади).

Питання про ліквідацію ЗНЗ розглядалося на засіданні постійної комісії з питань освіти райради та винесено рішення, що підтверджується протоколом.

Пропозиції засідання постійної комісії надані для включення їх у повістку дня сесії райради. Порядок денний пленарного засідання ради оприлюднений не пізніше як за 20 робочих днів до дати проведення сесії.

Питання про ліквідацію ЗНЗ розглянуто на сесії райради та прийнято рішення, що підтверджується витягом із рішення.



### **1.3. Механізми правового регулювання процедури припинення діяльності загальноосвітнього навчального закладу як юридичної особи**

Після прийняття рішення про ліквідацію загальноосвітнього навчального закладу громадським активістам важливо відслідковувати процес запровадження даного рішення, оскільки процедура припинення діяльності загальноосвітнього навчального закладу як юридичної особи має свої особливості та тонкощі.

У ст. 10 Закону України від 13.05.1999 р. № 651-XIV «Про загальну середню освіту», яка має назву «Статус загальноосвітнього навчального закладу», визначено, що:

- загальноосвітній навчальний заклад є юридичною особою. За своїми організаційно-правовими формами загальноосвітні навчальні заклади можуть бути державної, комунальної та приватної форм власності;
- статус державного має загальноосвітній навчальний заклад, заснований на державній формі власності;
- статус комунального має загальноосвітній навчальний заклад, заснований на комунальній формі власності;
- статус приватного має загальноосвітній навчальний заклад, заснований на приватній формі власності [2]. Організаційно-правові форми загальноосвітніх навчальних закладів і суб'єкти, уповноважені приймати рішення про їх створення, реорганізацію та ліквідацію наведені на схемі 1.3.

Законодавча норма про те, що загальноосвітній навчальний заклад може створюватися лише в статусі юридичної особи, також продубльована у п. 5 Положення про загальноосвітній навчальний заклад, затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 27.08.2010 р. № 778 [4], та підп. 1.3. Примірного статуту загальноосвітнього навчального закладу, затвердженого наказом Міністерства освіти і науки України від 29.04.2002 р. № 284 [5].

У контексті окресленого цим підрозділом питання вважаємо доцільним коротко зупинитися на тому, що являє собою юридична особа та які існують види юридичних осіб. Так, згідно зі ст. 80 Цивільного кодексу України юридичною особою є організація, створена і зареєстрована у встановленому законом порядку.



**Схема 1.3. Організаційно-правові форми загальноосвітніх навчальних закладів і суб'єкти, уповноважені приймати рішення про їх створення, реорганізацію та ліквідацію**



Юридична особа наділяється цивільною правоздатністю і дієздатністю (тобто може від свого імені набувати майнові та особисті немайнові права і нести цивільні обов'язки – прим. авт.), може бути позивачем та відповідачем у суді [7].

У цивільно-правовій науці вважається, що юридична особа – це організація, що визнається державою як суб'єкт права, виступає у цивільному обороті від власного імені, має відокремлене майно, несе самостійну відповідальність за своїми зобов'язаннями [8, 116].

Стаття 81 Цивільного кодексу України встановлює, що юридичні особи, залежно від порядку їх створення, поділяються на юридичних осіб приватного права та юридичних осіб публічного права.



Юридична особа приватного права створюється на підставі установчих документів відповідно до цього Кодексу. Юридична особа публічного права створюється розпорядчим актом Президента України, органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим або органу місцевого самоврядування.

Порядок утворення та правовий статус юридичних осіб публічного права встановлюються Конституцією України та законом [7].

Таким чином, державні і комунальні загальноосвітні навчальні заклади – є юридичними особами публічного права, а приватні загальноосвітні навчальні заклади належать до категорії юридичних осіб приватного права.

Звертаємо вашу увагу на те, що у правозастосовчій практиці аксіомою є положення відносно того, що рішення про ліквідацію чи реорганізацію юридичної особи має право приймати той орган управління, який згідно із законодавством уповноважений створювати таку юридичну особу. Тобто, відповідні права кореспондуються між собою.

Зважаючи на це, перед тим як перейти власне до описання процедури припинення діяльності загальноосвітнього навчального закладу як юридичної особи, є доцільним нагадати, що питання створення, реорганізації та ліквідації загальноосвітнього навчального закладу регламентуються нормативно-правовим актом спеціального характеру – Законом України 13.05.1999 р. № 651-XIV «Про загальну середню освіту» (ст. 11), Законом України від 23.05.1991 р. № 1060-XII «Про освіту» (ч. 4 ст. 18), Положенням про загальноосвітній навчальний заклад (п. 8), затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 27.08.2010 р. № 778, Положенням про порядок створення, реорганізації і ліквідації навчально-виховних закладів, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 05.04.1994 р. № 228 та ін. (повний перелік нормативно-правових актів з даного питання представлено у попереднього підрозділі 1.2.) Як вбачається зі змісту наведених законодавчих актів у сфері освіти вони містять відсылку норму абстрактного характеру щодо припинення діяльності загальноосвітніх навчальних закладів як юридичних осіб, зміст якої зводиться до того, що така процедура здійснюється «в порядку, визначеному чинним законодавством».

Треба зазначити, що кожен загальноосвітній навчальний заклад є суб'єктом цивільних правовідносин, оскільки має статус юридичної особи, через що на діяльність цих закладів розповсюджуються норми Цивільного



кодексу України. Зокрема, в ч. 1 ст. 82 цього Кодексу чітко вказано, що на юридичних осіб публічного права у цивільних відносинах поширюються положення цього Кодексу, якщо інше не встановлено законом [7]. Те ж саме, звичайно, стосується і юридичних осіб приватного права до яких, як вже зазначалось, належать приватні загальноосвітні навчальні заклади.

З огляду на це, на даний момент питання припинення діяльності загальноосвітніх навчальних закладів як юридичних осіб регламентовані ст. 104-112 Цивільного кодексу України, якими визначено загальні засади припинення юридичної особи. Так, зокрема ст.104 цього Кодексу передбачено, що юридична особа припиняється в результаті передання всього свого майна, прав та обов'язків іншим юридичним особам – правонаступникам (злиття, приєднання, поділу, перетворення) або в результаті ліквідації. Юридична особа є такою, що припинилася, з дня внесення до єдиного державного реєстру запису про її припинення [там же].

У свою чергу, у ст.105 Цивільного кодексу України визначені обов'язки особи, що прийняла рішення про припинення юридичної особи, які наведені в табл. 1.3.

Крім цього, варто також враховувати, що ст.105 Цивільного кодексу України встановлює, що виконання функцій комісії з припинення юридичної особи (комісії з реорганізації, ліквідаційної комісії) може бути покладено на орган управління юридичної особи.

До комісії з припинення юридичної особи (комісії з реорганізації, ліквідаційної комісії) або ліквідатора з моменту призначення переходять повноваження щодо управління справами юридичної особи. Голова комісії, її члени або ліквідатор юридичної особи представляють її у відносинах з третіми особами та виступають у суді від імені юридичної особи, яка припиняється.

Строк заявлення кредитором своїх вимог до юридичної особи, що припиняється, не може становити менше двох і більше шести місяців з дня опублікування повідомлення про рішення щодо припинення юридичної особи.

Особливості припинення діяльності юридичної особи шляхом злиття, приєднання, поділу, перетворення та виділу, тобто тих форм, що передбачають правонаступництво, визначені в ст.106-109 Цивільного кодексу України [7].



**Таблиця 1.3. Обов'язки особи, що прийняла рішення про припинення юридичної особи**

| №  | Суб`єкт, який уповноважений вчиняти дії                                       | Зміст дії правового характеру   |
|----|---|---|
| 1. | Учасники юридичної особи, суд або орган, що прийняв рішення про її припинення | Протягом трьох робочих днів з дати прийняття рішення зобов'язані письмово повідомити орган, що здійснює державну реєстрацію   |
| 2. | Учасники юридичної особи, суд або орган, що прийняв рішення про її припинення | Після внесення запису про прийняття рішення засновників (учасників) юридичної особи, суду або уповноваженого ними органу про припинення юридичної особи до Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців повідомлення про внесення запису до Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців щодо прийняття рішення засновників (учасників) юридичної особи, суду або уповноваженого ними органу про припинення юридичної особи публікується у спеціалізованому друкованому засобі масової інформації |
| 3. | Учасники юридичної особи, суд або орган, що прийняв рішення про її припинення | Відповідно до Цивільного кодексу України призначають комісію з припинення юридичної особи (комісію з реорганізації, ліквідаційну комісію), голову комісії або ліквідатора та встановлюють порядок і строк заявлення кредиторами своїх вимог до юридичної особи, що припиняється   |

Детальніше зупинимось на питанні щодо правових підстав і порядку ліквідації юридичної особи.

Правові підстави ліквідації юридичних осіб закріплені в ст. 110 Цивільного кодексу України, зокрема п.1 говорять, що юридична особа ліквідується за рішенням її учасників або органу юридичної особи, уповноваженого на це установчими документами. Та ж сама стаття пояснює й інші правові підстави ліквідації юридичних осіб.



Оскільки у випадку зі школами комунальної власності головою ліквідаційної комісії, як правило, призначається директор закладу, то радимо йому звертатися до ст. 111 Цивільного кодексу України, яка чітко і докладно регламентує чинний на це час порядок ліквідації юридичної особи та порядок дій ліквідаційної комісії.

Характеристика механізму правового регулювання процедури припинення діяльності загальноосвітнього навчального закладу як юридичної особи була б неповною, якби ми не згадали про те, що юридично значимі дії стосовно державної реєстрації припинення юридичної особи регламентуються, передусім Розділом IV (ст. 33-41) та іншими нормами Закону України від 15.05.2003 р. № 755-IV «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців» [1], в яких детально прописані документи, що подаються державному реєстратору при припиненні юридичної особи, вимоги до їх оформлення, порядок і строки подання тощо.

Знання відповідних положень цього Закону не можна недооцінювати, адже, як було зазначено вище, згідно із ст. 104 Цивільного кодексу України юридична особа є такою, що припинилася, з дня внесення до єдиного державного реєстру запису про її припинення.

Підсумовуючи викладене, констатуємо, що на сьогодні процедура припинення діяльності загальноосвітнього навчального закладу як юридичної особи в цілому доволі повно визначена в чинному законодавстві. Проте, як доводить аналіз правозастосовчої практики органів прокуратури щодо перевірок правомірності припинення діяльності загальноосвітніх навчальних закладів, далеко не завжди ця процедура відбувається у суворій відповідності із нормами чинного законодавства.

### **Список використаної літератури:**

1. Закон України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців» від 15.05.2003 р. № 755-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 31. – Ст. 263.
2. Закон України «Про загальну середню освіту» від 13.05.1999 р. № 651-XIV // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 28. – Ст. 230.
3. Закон України «Про освіту» від 23.05.1991 р. № 1060-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 34. – Ст. 451.



4. Про затвердження Положення про загальноосвітній навчальний заклад: постанова Кабінету Міністрів України від 27.08.2010 р. № 778 // Офіційний вісник України. – 2010. – № 65. – Ст. 2291.

5. Про затвердження Примірною статуту загальноосвітнього навчального закладу: наказ Міністерства освіти і науки України від 29.04.2002 р. № 284// Інформаційний збірник Міністерства освіти і науки України, 2002, 12, № 23.

6. Про порядок створення, реорганізації і ліквідації навчально-виховних закладів: постанова Кабінету Міністрів України від 05.04.1994 р. № 228// [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=228-94-%EF> – Заголовок з екрана.

7. Цивільний кодекс України: прийнятий 16.01.2003 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40. – Ст. 356.

8. Цивільне право України: [підручник у 2 т. / за заг. ред. В.І. Борисової, І.В. Спасибо-Фатєєвої, В.Л. Яроцького]. – К.: Юрінком Інтер, 2004. – Т. 1. – 480 с.

## **Питання до самоконтролю:**

1. Які органи уповноважені приймати рішення про припинення діяльності державних та комунальних загальноосвітніх навчальних закладів?

2. Які ознаки має загальноосвітній навчальний заклад як юридична особа?

3. Наведіть основні нормативно-правові акти, якими регламентуються питання щодо реорганізації та ліквідації загальноосвітнього навчального закладу.

4. Які обов'язки має особа, яка прийняла рішення про припинення загальноосвітнього навчального закладу як юридичної особи?

5. Який основний законодавчий акт визначає порядок державної реєстрації припинення юридичної особи?

6. Опишіть порядок ліквідації юридичної особи згідно Цивільного кодексу України.





### **Практичні завдання**

**Вправа 1.** Визначте позицію директора комунального загальноосвітнього навчального закладу, який може отримати рішення уповноваженого органу про припинення цього закладу як юридичної особи та в разі, якщо функції комісії з припинення юридичної особи будуть покладені саме на директора.

**Вправа 2.** Наведіть перелік дій відділу освіти, який отримав рішення засновника приватного загальноосвітнього навчального закладу про його ліквідацію як юридичної особи.



## 1.4. Польський досвід правового регулювання збереження малих шкіл

У цьому підрозділі пропонуємо для ознайомлення опис польських моделей збереження шкіл та витяги із освітнього законодавства Республіки Польщі у контексті передачі управління школами іншим ніж органи самоврядування структурам.

Під час введення реформаторських змін в освіті у 1998 році в Польщі також відбувався процес скорочення навчальних закладів. Не у всіх селах громади схвально сприймали закриття освітніх установ для дітей, насамперед місцевих шкіл. Нерідко на цьому ґрунті спалахував конфлікт. Шукаючи союзників у боротьбі за збереження шкіл, активісти сільських громад зверталися до неурядових організацій або створювали свої.

В основі створення громадських навчальних закладів лежить положення польського законодавства про те, що засновниками навчальних установ можуть бути не лише органи державної влади та місцевого самоврядування, але і громадські організації, так само як і приватні особи. Керуючись цим положенням, представники певної громади, що бажають зберегти школу, можуть попросити допомоги у профільної громадської організації, щоб та взяла їх під свою опіку, або створити свою організацію. До речі, в Нідерландах ще в 1920 році владою було прийняте рішення про передачу шкіл організаціям батьків. На сьогодні 70% шкіл в Нідерландах управляються громадськими об'єднаннями батьків [4].

Польське **Суспільно-просвітницьке Товариство допомоги потерпілим і неповносправним «Едукатор» із м. Ломжі (Społeczno-Oświatowe Stowarzyszenie Pomocy Pokrzywdzonym i Niepełnosprawnym «EDUKATOR», <http://www.sosedukator.pl/>)** має понад 10-річний досвід управління сільськими школами як зовнішня організація громадської користі. У загальних рисах її стратегія допомоги місцевим громадам виглядає наступним чином. До «Едукатора» звертаються представники певної громади із проханням допомогти зберегти школу. Після погодження умов та переговорного процесу між громадською організацією та органом місцевого самоврядування базового рівня підписується угода, і школа переходить під адміністрування громадської організації. У новій школі за громадською організацією закріплюються функції загального нагляду та адміністрування, у т.ч.



ведення бухгалтерії. Разом із тим, громадська школа має зберігати статус публічної школи, що дозволяє їй продовжувати одержувати фінансування із державного бюджету через органи місцевого самоврядування в якості субвенції. Завдяки активній участі громади в утриманні школи, умілому менеджменту фінансових та людських ресурсів, розумній економії, наявних коштів цілком вистачає на гідне утримання сільської школи.

**Федерація освітніх ініціатив із м. Варшава (Federacja Inicjatyw Oświatowych, <http://fio.org.pl/>)** створила іншу модель допомоги школам. Ця організація у випадку закриття школи надає селянським ініціативним групам методичну, моральну підтримку та допомагає створити власну місцеву неурядову організацію, яка перебирає на себе повну відповідальність за утримання школи. У даному випадку на селян лягає відповідальність та обов'язок ведення усіх паперових справ і бухгалтерії. Через громадську організацію школа отримує від гміни дотацію з розрахунку на одного учня. З цієї дотації утримується будинок школи, оплачується спожита електроенергія та інші видатки. Обов'язкову частину дотації громадські організації витрачають на необхідні інвестиції, на кшталт, встановлення економічної системи опалення. Залишок йде на оплату праці педагогів, що недостатньо для пристойної заробітку. Це стимулює відкривати понадгімназійні школи для дорослих заочної або вечірньої форми навчання.

Як же цей механізм закріплений у польському законодавстві? Нижче наводимо витяги із «Закону про систему освіти» від 7 вересня 1991 року (USTAWA z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty) та Поправку до нього від 8 січня 2009 року «Оновлення закону про освіту у контексті передачі управління школами іншим, ніж органи самоврядування, структурам» (Nowelizacja ustawy o systemie oświaty w kontekście przekazywania szkół do prowadzenia innym organom niż samorządy, 8 stycznia 2009 r.).

### **Закон «Про систему освіти» від 7 вересня 1991 р. (витяги)**

Освіта в Республіці Польща є загальним благом цілого суспільства, у своїй діяльності вона керується принципами Конституції Польщі та положеннями Загальної декларації прав людини, Міжнародного пакту про громадянські і політичні права та Конвенції про права дитини. Освіта і виховання із дотриманням християнської системи цінностей беруть за основу універсальні етичні принципи.



Навчання і освіта служать для розвитку у молоді почуття відповідальності, патріотизму та поваги до польської культурної спадщини, так само як до відкритості культурам Європи і світу. Школа має надати кожному учню необхідні умови для його розвитку, щоб підготувати його до виконання обов'язків у сім'ї і суспільстві, заснованих на принципах солідарності, демократії, терпимості, справедливості та свободи...

## Розділ 1. Загальні положення

Ст. 5.1. Школи та установи можуть бути публічними та непублічними...

2. Школи та установи можуть бути засновані і керуватися:

- 1) одиницями місцевого самоврядування;
- 2) іншими юридичними особами;
- 3) фізичними особами...

5. Створення і діяльність громадських дитячих садків, у тому числі із інтеграційними класами, спеціальних дитячих садків та інших форм дошкільних навчальних закладів, початкових і середніх шкіл (гімназій), у тому числі із інтеграційними класами, за винятком спеціальних початкових і середніх шкіл та шкіл мистецтв, шкіл при в'язницях і виправних установах для неповнолітніх, є завданням територіальних гмін...

5g. Одиниця місцевого самоврядування, що керує школою, у якій навчається менше 70 учнів, на підставі рішення органу, що керує цією одиницею або після позитивного рішення органу, що проводить педагогічний нагляд, може передати управління такою школою за контрактом юридичній особі, що не є одиницею місцевого самоврядування, або фізичній особі.

5h. Зокрема, зміст угоди, згаданої в пункті 5g, має включати:

- 1) для початкової та середньої школи – вказівку на те, чи школа встановила межі, і якщо школою не створено межі – умови прийому учнів до школи;
- 2) спосіб передачі школи чи установи назад до місцевих органів влади у випадках, згаданих у пунктах 5j і 5k;
- 3) умови використання майна, що належить прийнятій школі або установі;
- 4) режим контролю умов контракту;
- 5) умови та порядок припинення даного контракту шляхом повідомлення.



5і. Дія шкіл чи інших установ, переданих у відповідності з пунктом 5 г, регулюється тими самими положеннями, що існують для регулювання діяльності державних шкіл та інших установ, що адмініструються юридичними особами, які не є одиницями місцевого самоврядування, або фізичними особами, за винятком випадків, описаних у пунктах 3-5 статті 58.

5j. Одиниця місцевого самоврядування зобов'язана взяти назад у своє адміністрування ту школу чи іншу установу, що була раніше передана під управління юридичній особі, що не є одиницею місцевого самоврядування, або фізичній особі, якщо ці особи не виконали розпорядження, про яке йдеться в статті 34 пунктах 1 або 2, порушують закон або умови провадження школи або установи, зазначені в угоді, про яку говориться у пункті 5г. У цьому випадку договір припиняється з дати повернення школи до одиниці місцевого самоврядування.

5к. Юридична особа, що не є органом місцевого самоврядування, або фізична особа, яка планує утримувати державну школу або установу відповідно до угоди, згаданої в пункті 5г, не має права ліквідувати цю школу або установу; на прохання цієї особи одиниця місцевого самоврядування, яка передавала цю школу або установу, бере на себе утримання цієї школи в порядку, зазначеному в угоді, про яку говориться у пункті 5г.

5l. Місцева влада зобов'язана повідомити протягом шести місяців до передачі школи або іншої установи під управління юридичній особі, що не є одиницею місцевого самоврядування, або фізичній особі, співробітникам і профспілковій організації дату передачі школи або установи, причини цієї передачі, правові, економічні і соціальні наслідки для працівників і нові умови роботи та оплати праці.

5m. Вчителі протягом трьох місяців після отримання інформації, зазначеної в пункті 5l, можуть зробити заяву про відмову від переходу до школи або установи, що передається під управління юридичній особі, що не є одиницею місцевого самоврядування, або фізичній особі.

5n. Подання заяви, згаданої в пункті 5m, призводить до розірвання трудових стосунків з причин, окреслених у пункті 1 статті 20 Закону від 26 січня 1982 р. – Хартії Вчителя, з дня передачі школи чи установи, якщо тільки вчитель до дати припинення трудових стосунків не виразив свою згоду на перехід до іншої школи або установи, що адміністровані органами місцевого самоврядування.



50. Юридична особа, що не є органом місцевого самоврядування, або фізична особа, які прийняли на своє утримання школу або установу відповідно до угоди, згаданої в пункті 5g, з дати передачі школи або установи до свого управління мають у письмовому вигляді запропонувати вчителям нові умови праці та оплати праці, а також надати їм термін не менше ніж сім днів, після якого вчителі повинні зробити заяву про прийняття або відмову від запропонованих умов.

5р. Відмова прийняття нових умов праці та оплати праці, що згадуються в пункті 50, є причиною для припинення трудових стосунків із вчителем протягом трьох місяців із дати, коли вчитель повинен був зробити заяву, згадану в пункті 50. До вчителя, який відмовився прийняти нові умови праці та оплати, застосовуються відповідні положення про припинення трудових стосунків із причин, що стосуються працедавця.

5г. До прийняття нових умов праці та оплати праці, або до звільнення через відмову їх прийняти, щодо прав і обов'язків вчителів застосовуються чинні на той час положення законодавства...

**Поправка до Закону «Про освіту»** (від 8 січня 2009 р.) полегшила процедуру передачі шкіл на баланс зовнішніх організацій. Нижче опишемо основну суть цих полегшень.

Ні нинішні, ані змінені положення Закону про систему освіти не дають одиницям місцевого самоврядування право ліквідувати усі школи та замінити їх на школи, адміністровані іншими ніж одиниці самоврядування юридичними або фізичними особами.

Закон також визначає, що на одиницях місцевого самоврядування продовжує лежати обов'язок формування мережі державних шкіл, з тим щоб забезпечити здійснення обов'язкової освіти і науки в державних школах для всіх учнів, охоплених цим обов'язком. Дана Поправка до Закону про систему освіти залишає це незмінним.

Цією Поправкою Міністерство освіти пропонує лише те, щоб стала можливою передача школи іншій ніж одиниця самоврядування юридичній (наприклад, асоціації, фонду, церковній юридичній особі) або фізичній особі без обов'язкової ліквідації школи як установи, що є на балансі органу місцевого самоврядування. Дотепер у ситуації, у якій орган місцевого самоврядування вирішував ліквідувати школу, але, наприклад, місцеве товариство батьків було не згодне із цим рішенням і хотіло взяти на себе відповідальність за утримання цієї установи, її спочатку треба було ліквідувати, аби передати в управління товариству батьків.



Після прийняття даної Поправки передача шкіл буде відбуватися за рішенням ради гміни, ради повіту чи сеймику, але в дуже суворому порядку.

Первинною і необхідною умовою є те, що дана школа повинна залишатися публічною школою (безплатною для учнів) і має бути включена до локальної мережі шкіл.

Крім того, передана таким чином школа не може бути ліквідована тим органом, який її приймав на свій баланс. Це означає, що місцеве самоврядування повинне буде взяти її повторно на своє провадження, якщо при її керуванні не буде дотримано законодавства або якщо, наприклад, товариство батьків більше не хотітиме нею керувати. Таким чином, перетворення публічних шкіл (безплатних для учнів) на непублічні школи (ті, що можуть брати плату за навчання) у такому разі неможливе.

Відповідно до цих внесених поправок, школа з дня її прийняття й надалі буде субсидуватися урядом на принципах, встановлених для публічних шкіл у віданні інших ніж місцеві органи влади юридичних осіб. Це велика зміна по відношенню до нинішнього статусу такої школи.

Це дозволить уникнути тієї ситуації, у якій школа, що створена на місці ліквідованої місцевим самоврядуванням, не отримувала субсидії протягом перших чотирьох місяців свого функціонування у новому статусі, тому що неможливо було надати у строк інформацію про кількість учнів, і це часто призводило до остаточної ліквідації школи.

Після внесення поправок процедура передачі школи виглядає наступною: рада гміни приймає рішення про передачу школи і окреслює її умови. В угоді про передачу визначається розмір школи, що залишається, та принципи розпорядження майном, що є у власності переданої школи.

Отже, на тлі закриття за останні роки сотень шкіл, нашими законотворами та Міністерством освіти і науки, молоді та спорту України не було запропоновано діючої альтернативи закриттю загальноосвітніх навчальних закладів із малим контингентом учнів. Не дивлячись на поки що нереальність застосування на території України подібної інноваційної форми організації освіти через її неврегульованість на законодавчому рівні, вважаємо цілком прийнятною для адаптації та застосування в Україні польську практику створення громадських закладів освіти. Подібний шлях збереження мережі навчальних закладів у сільських районах та шкіл, що функціонують у депресивних територіях, дозволить



попередити конфлікти між органами місцевого самоврядування з одного боку та працівниками школи, батьками дітей, членами місцевої громади – з іншого, зберегти навчальний заклад та попередити процес зникнення сільських населених пунктів в Україні.

## Список використаної літератури:

1. Лікарчук І. Мишоловка для шкіл// Дзеркало тижня. Україна. – № 32. – 09.09.2011 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://dt.ua/EDUCATION/misholovka\\_dlya\\_shkil-87572.html](http://dt.ua/EDUCATION/misholovka_dlya_shkil-87572.html)
2. Польська система організації освіти: матеріали навч. візиту в освітніх установах Польщі для фахівців освітніх установ України та Росії. – Ломжа: Освітнє товариство прав людини, 20.09 – 03.10.2004 р.
3. Програма реформи // Міністерство народної освіти Польщі. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://reformaprogramowa.men.gov.pl/>.
4. Самоврядування для сільської освіти: [матеріали проекту/ упор. О. Софій, О. Шинаровська]. – Львів, 2009. – 88 с.
5. Школа – центр активності громади: узагальнення адаптованого польського досвіду збереження освітніх послуг у сільській місцевості: [матеріали Всеукр. науково-практичного семінару (Луганськ, 26-27 березня 2011 р.)/ ред. колегія О.М. Дрепіна, О.В. Переходченко, В.В. Щербаченко]. – Луганськ: СПД Резніков В.С., 2011. – 268 с.
6. Щербаченко В. Громадські заклади освіти або як зберегти освітню мережу у сільській місцевості: польський досвід / В. Щербаченко// Економічний розвиток громади. – 2006. – № 2 – С. 36 – 41. – Режим доступу в інтернеті: [ced.org.ua/ukr/magazines/2/C12.doc](http://ced.org.ua/ukr/magazines/2/C12.doc).

## Питання до самоконтролю:

1. Які моделі збереження шкіл існують у польській освітній практиці? Стисло опишіть їх.
2. Назвіть польські організації, які виробили свої моделі надання допомоги громадам, що зіткнулися із проблемою ліквідації школи та бажають її зберегти. У чому різниця між даними моделями?
3. У разі, якщо школу адмініструє неприбуткова організація, чи продовжує вона отримувати фінансування від держави?





4. Яка кількість учнів має бути у школі для можливості місцевому самоврядуванню передати її управління неприбутковій організації?

5. Чи ліквідується школа під час процедури її передачі від місцевого самоврядування на утримання товариства батьків чи громади?

6. Громадська школа відноситься до публічного чи непублічного типу освітніх закладів?

### **Практичні завдання**

**Вправа 1.** Проаналізуйте описаний зарубіжний досвід альтернативної моделі збереження шкіл та можливості своєї громади й оцініть, чи спрацював би запропонований варіант для вашої конкретної ситуації?

### **Вправа 2.**

У разі підтримки вами даного альтернативного варіанту збереження шкіл в Україні, складіть звернення на ім'я Міністра освіти із вимогою внести пропозиції про внесення змін до діючого освітнього законодавства.



## **ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ I ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ**

□ Знання системи влади в Україні та повноважень державних органів влади та органів місцевого самоврядування допомагають виділити коло їх обов'язків та основних суб'єктів, які уповноважені приймати рішення щодо створення та припинення діяльності загальноосвітніх навчальних закладів комунальної форми власності.

□ Рішення про ліквідацію чи реорганізацію загальноосвітніх навчальних закладів має право приймати той орган управління, який його створював.

□ Діюче законодавство України детально не регламентує поетапну процедуру ліквідації/реорганізації загальноосвітніх навчальних закладів. У нормативно-правових актах закріплені лише загальні принципи зазначеної процедури. Однак ініціативним групам на захист та збереження школи у своїй діяльності необхідно оперувати існуючими нормами діючого законодавства.

□ Важливо з'ясувати основні причини реорганізації або ліквідації навчального закладу.

□ Процедура призупинення діяльності загальноосвітніх навчальних закладів чинним законодавством України не визначена.

□ Освітянам та громадським активістам слід також бути законодавчо обізнаними не тільки у тому, як готується та приймається рішення про ліквідацію загальноосвітнього навчального закладу, а й у процедурі припинення діяльності загальноосвітнього навчального закладу після прийняття рішення. Оскільки далеко не завжди ця процедура відбувається у суворій відповідності із нормами чинного законодавства.

□ На сьогодні державою не запропоновано альтернативи закриттю загальноосвітніх навчальних закладів. Одним із варіантів може бути польська модель створення громадських закладів освіти.



## Розділ II

**ВИЯВЛЕННЯ ТА ОЦІНЮВАННЯ РИЗИКІВ ЛІКВІДАЦІЇ ШКОЛИ**







## РОЗДІЛ II. ВИЯВЛЕННЯ ТА ОЦІНЮВАННЯ РИЗИКІВ ЛІКВІДАЦІЇ ШКОЛИ

Роль вчителя у школі часто асоціюється із функцією виховання та надання учням базових знань та навичок, а навчальний процес – із підготовкою навчального матеріалу, перевіркою домашніх завдань та численними атестаціями. Це практично нівелює якості активного громадянина у вчителях і, як наслідок, призводить до прийняття ключових рішень у місцевій громаді без врахування думки вчительської та учнівської спільнот, ігнорування проблем існуючих шкіл і навіть закриття навчального закладу.

Однак ліквідацію школи можна передбачити, реалізації рішення про переведення учнів до школи сусідньої громади можна запобігти, а органам місцевого самоврядування – показати, що вчителі дбають про майбутнє школи та якість освіти дітей громади. І це підтверджують успішні історії збереження шкіл на території малих громад.

На основі аналізу відповідей управлінь освіти ОДА на інформаційні запити, що були надіслані СЦГІ, ми виділили показники, якими керуються під час прийняття рішення про ліквідацію ЗНЗ:

- **демографічні** – кількісний склад учнівського контингенту закладу, середня наповнюваність класів, аналіз міграції населення, демографічний прогноз на майбутнє щодо перспектив зміни учнівського контингенту;

- **економічні** – економічні показники функціонування закладу (матеріально-технічний стан приміщень, що потребує значних витрат коштів відповідного бюджету; потреба значних капіталовкладень на утримання у належному технічному стані водо- та тепломереж, обладнання, навчального і медичного устаткування), доцільність його утримання (зокрема, значне перевищення фінансового нормативу утримання одного учня);

- **організаційно-педагогічні** – наявність умов для надання якісної освіти у зазначеному закладі (стан навчальної бази закладу, наявність та рівень облаштування навчальних кабінетів, викладацький склад), відповідність стану приміщення закладу санітарно-гігієнічним вимогам, можливість організації довозення та забезпечення надання якісної освіти на базі іншого закладу, наявність поряд опорної школи, можливість працевлаштування педагогічних працівників в інших навчальних закладах, які розташовані у найближчих населених пунктах;



- **соціальні** – наявність згоди громади (обов'язково для закладів сільської місцевості), врахування думки громадськості, батьків та учнів, ставлення населення до освіти, продовження навчання після 9-го класу;
- **соціально-економічні** – показники та перспективи розвитку населених пунктів, економіки, кон'юнктури ринку праці;
- **природно-географічні** – кількість населених пунктів у районі та відстань між ними, місцезосташування даного населеного пункту.

Даний розділ має на меті допомогти вчителям та місцевим громадським активістам вжити активних дій щодо попередження процесу ліквідації школи через вивчення показників, що можуть стати основними причинами ліквідації освітнього закладу, та наявного потенціалу навчального закладу надавати якісні освітні послуги, а також бути ресурсним центром знань та розвитку соціального капіталу.

### **2.1. Збір інформації для виявлення реальності загрози закриття**

На перший погляд, назва підрозділу звучить достатньо песимістично, адже ми пропонуємо збирати інформацію, яка підтвердить загрозу закриття школи. Однак не все так негативно, як може здаватись. Ігнорування проблем не веде до їх автоматичного вирішення, а ретельний аналіз ситуації, навпаки, дає відповіді на **наступні запитання**:

1. Які слабкі та сильні сторони школи, у якій я працюю?
2. Які ресурси для збереження школи я вже маю, а які ресурси необхідно залучити?
3. Чи підтримують батьки, мешканці громади та органи влади функціонування школи? Якщо так, то які форми підтримки треба надалі розвивати? Якщо ні, то чи реально збереження школи і у який спосіб?

Отже, системний аналіз стану школи хоч і не є стовідсотковою запорукою збереження навчального закладу, але може допомогти краще зрозуміти ситуацію із школою у власній громаді, а також оцінити реальність та доцільність її збереження.

У літературі та практичній політиці спроможність забезпечувати освіту у громаді оцінюється за багатьма показниками. Для цілей даного видання оцінку спроможності надавати освіту ми пропонуємо проводити на основі визнаних на рівні ООН індикаторів. Наприклад, в одній із доповідей щодо стану забезпечення права на освіту для ООН було



погоджено, що ключовими показниками спроможності надавати освітні послуги у громадах є т. зв. чотири «А» (Availability – Asserptability – Asserptance – Adartability). В українському варіанті це звучить наступним чином: Доступність – Наявність – Прийнятність – Адаптаційність.

Нижче подано детальний аналіз вимірюваних фактичних ознак, що представляють кожен із індикаторів.

**Таблиця 2.1. Опис індикаторів спроможності забезпечувати права на освіту**

| Індикатор      | Фактичні дані, що відповідають індикатору  |
|----------------|--|
| Доступність    | Безкоштовність освіти  |
| Наявність      | Забезпеченість необхідною інфраструктурою (приміщенням із належними санітарними умовами, транспортом за потреби, підручниками тощо).<br>Наявність вчителів                                   |
| Прийнятність   | Належний рівень навчання та підготовки, що відповідає сучасним вимогам демократичної правової держави із ринковою економікою (належна якість освіти та недискримінаційне ставлення до учнів) |
| Адаптаційність | Спроможність швидко адаптуватися до змін на ринку праці, у громаді та у світі  |

Низький рівень відповідності окресленим показникам є сигналом того, що школі загрожує закриття. Тому ми радимо постійно проводити контроль відповідних показників. У практичному завданні до даного розділу ми пропонуємо зразок таблиці, яка допоможе дослідити стан надання школою освітніх послуг, а також на його підставі передбачити потенційне закриття школи та оцінити можливості цьому запобігти (права 1).

Також варто враховувати, що процес ліквідації школи часто може бути питанням політичним: місцеві політичні сили або представники бізнесу можуть мати бачення щодо використання основних ресурсів школи, яке відмінне від бачення вчителів, учнів або батьків. Тому додатково до означеного вище рекомендується досліджувати позиції різних зацікавлених сторін щодо розвитку школи на території громади.

Серед опосередкованих зацікавлених у закритті школи сторін можуть бути наступні:

- місцевий бізнес;





- нові інвестори;
- депутати місцевих рад;
- адміністрація та (або) вчителі найближчої школи тощо.

Представники кожної із зацікавлених сторін (іноді у літературі їх ще називають **стейкхолдерами**) можуть мати власні інтереси у використанні наявного приміщення школи, земельної ділянки, що знаходиться у володінні школи, або мають інше бачення використання бюджетних коштів, що витрачаються на утримання школи.

**Методи збору інформації.** Ми вже з'ясували, що першим кроком у процесі попередження закриття школи є розуміння загальної ситуації у громаді щодо спроможності навчального закладу надавати освітні послуги на належному рівні (іншими словами, наявності матеріально-технічних, людських, інформаційних, технологічних та капітальних ресурсів у школі) та аналіз позицій різних стейкхолдерів. Для того, щоб отримати необхідну інформацію, необхідно уявляти, які методи збору інформації існують, та як їх практично використовувати. Далі зупинимося на основних методах збору інформації щодо школи та її ролі у громаді.

Серед основних методів збору інформації, що використовуються у соціології, виділяють:

- аналіз документів;
- опитування;
- спостереження;
- експеримент.

Для досягнення мети дослідження потенційних ризиків закриття школи найбільш відповідними методами збору інформації будуть аналіз документів, спостереження та опитування, тому нижче пропонується загальний огляд даних методів.

**Аналіз документів.** Існує безліч визначень документів, однак для цілей даного видання нагадаємо, що документи посвідчують певні юридичні факти, підтверджують право власності, служать доказом та джерелом інформації про події. Документами, корисними для аналізу ризику закриття школи, а також для дій із запобігання закриттю школи, є:

- внутрішня документація, що готується адміністрацією школи для подання до органів виконавчої влади для звітності;
- звітні документи для управління освіти та які готуються управлінням;



- протоколи громадських слухань, засідань місцевих рад, органів виконавчої влади;
- рішення органів місцевого самоврядування;
- розпорядження органів виконавчої влади;
- судові рішення тощо.

**Нагадуємо!** Згідно *ст. 15 Постанови Кабінету Міністрів України від 30.11.2011 р. № 1242 «Про затвердження Типової інструкції з діловодства у центральних органах виконавчої влади, Раді міністрів Автономної Республіки Крим, місцевих органах виконавчої влади», документ повинен містити обов'язкові для певного його виду реквізити, що розміщуються в установленому порядку, а саме: найменування установи - автора документа; назву виду документа (крім листів); дату; реєстраційний індекс документа; заголовок до тексту; текст; підпис. Згідно Постанови відповідальність за організацію діловодства в установах несуть їх керівники.*

Документи, як правило, є надійним джерелом інформації і представляють інформацію в узагальненому вигляді. Однак варто врахувати, що часто мова документів відрізняється від щоденної мови, і вимагає розуміння викладених статистичною або юридичною мовою фактів.

Такі документи, як протоколи засідань місцевих рад, органів виконавчої влади, рішення органів місцевого самоврядування, розпорядження органів виконавчої влади тощо ініціативній групі можна отримати лише скориставшись правом громадян на **доступ до публічної інформації**.

Нагадуємо, що згідно ст. 1 *Закону України «Про доступ до публічної інформації»* публічною інформацією є відображена та задокументована будь-якими засобами та на будь-яких носіях інформація, що була отримана або створена в процесі виконання суб'єктами владних повноважень своїх обов'язків, передбачених чинним законодавством, або яка знаходиться у володінні суб'єктів владних повноважень.

Також право на доступ до публічної інформації закріплено в:

ч. 2 ст. 19 Конституції України;

п. 8 ч. 1 ст. 4 *Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні»* (Основні принципи місцевого самоврядування);

ст. 5-7 *Закону України «Про інформацію»* (Право на інформацію. Гарантії права на інформацію. Охорона права на інформацію).



Освітянам та активістам необхідно звернути увагу на наступні норми Закону України «Про доступ до публічної інформації»:

п. 1 ч. 1 ст. 3 - гарантії забезпечення права на доступ до публічної інформації;

п. 2 ч. 1 ст. 5 – забезпечення доступу до інформації;

ч. ч. 2, 4 – 5, 7 ст. 5 – публічна інформація із обмеженим доступом;

п. 2 ч. 1 ст. 15 – оприлюднення інформації розпорядниками;

ч. ч. 1 – 2, 4 ст. 20 – строк розгляду запитів на інформацію.

Запит на інформацію подається фізичною або юридичною особою, об'єднанням громадян без статусу юридичної особи в усній чи письмовій формі під час особистого прийому або шляхом надсилання поштою, електронною поштою, телефаксом або телефоном (усно). Запит на інформацію подається у довільній формі (додаток 4).

Розпорядник інформації має надати відповідь на запит на інформацію не пізніше п'яти робочих днів з дня отримання запиту. У разі якщо запит стосується надання великого обсягу інформації або потребує пошуку інформації серед значної кількості даних, розпорядник інформації може продовжити строк розгляду запиту до 20 робочих днів з обґрунтуванням такого продовження. Про продовження строку розпорядник інформації повідомляє запитувача в письмовій формі не пізніше п'яти робочих днів з дня отримання запиту.

У разі, якщо відповіді на інформаційний запит не надано, діями ініціативної групи можуть бути:

1) повторне подання запиту, із аргументацією оскарження такої бездіяльності до вищих за рівнем органів влади (або органу прокуратури) у разі, якщо відповіді не буде надано;

2) подання скарги до відповідної прокуратури.

Під час аналізу документів для визначення загроз закриття школи необхідно позначити індикатори, щодо яких необхідно зібрати інформацію, а також вид документа, із якого інформація буде збиратись. Таблиця оцінки основних соціально-економічних показників громади та школи, запропонована у практичних завданнях до даної частини книжки, допоможе систематизувати аналіз документів.

Серед переліку документів, які варто аналізувати, ми не згадали матеріали ЗМІ, оскільки не відносимо їх до документів. Однак матеріали місцевих ЗМІ, за наявності, можуть стати цінним джерелом інформації



щодо планів місцевої влади у громаді, приходу нового бізнесу до громади, а також майбутнього школи.

**Опитування.** Опитування використовуються для з'ясування позицій та думок зацікавлених осіб. Наприклад, з'ясування рівня задоволеності батьків рівнем навчання у школі через опитування дозволить спрогнозувати реакцію батьків на потенційне закриття школи, а опитування депутатів місцевої ради щодо стану наповнюваності бюджету – допоможе передбачити фінансові передумови можливого закриття школи.

Під час розробки запитань для інтерв'ю чи анкетування слід дотримуватися декількох основних принципів, що наведені нижче:

1. Формулюйте запитання якомога простіше.
2. Запитуйте лише про відомі респондентам речі.
3. Ставте конкретні запитання.
4. Використовуйте формулювання і терміни, що знайомі респондентам. Намагайтеся пояснити терміни, що можуть бути незрозумілими іншим.
5. Не ставте «здвоєних» запитань (наприклад, запитання «Як ви вважаєте, що потрібно покращити у нашій школі та яких дій вчителям та адміністрації школи для цього треба вжити?» має бути розбите на два речення).
6. Ставте запитання, які несуть у собі певну інформацію, щоб «підштовхнути» пам'ять людей або змусити їх звернути увагу на деякі особливості, явища, якими вони в іншому випадку, можливо, знехтували б.
7. Намагайтеся отримувати інформацію з перших рук. Збирайте інформацію через «другі руки» лише у тому випадку, коли отримати її з першоджерела неможливо.

Опитування можна проводити під час безпосередньої зустрічі, по телефону, а також он-лайн.

**Спостереження.** Даний вид дослідження можна використовувати для вивчення діяльності органів місцевого самоврядування під час прийняття рішення про закриття школи, проведення громадських обговорень доцільності закриття школи, загальних зборів громади, а також під час вивчення позитивного досвіду відстоювання школи.

Метод спостереження дає змогу оперативно задокументувати конкретну інформацію із місця подій, а також спостерігати поведінку



залучених осіб. Разом із тим, варто пам'ятати, що предмет спостереження відбудуватиметься одноразово, і повторюваний сценарій одного явища дуже малоймовірний. Тому важливо подбати про серйозне спостереження перебігу процедур, що стосуватимуться потенційного закриття школи із самого початку.

Під час використання даного методу збору інформації необхідно мати підготовлений перелік індикаторів, на які ви хочете звертати увагу. Наприклад, якщо ви знаєте, що на найближчій сесії міської ради планується приймати рішення про закриття школи на рівні громади, і вирішите відвідати сесію для того, щоб провести спостереження за процедурою прийняття рішення, вас можуть цікавити відповіді на наступні запитання:

1. Чи всі депутати та присутні на сесії мали змогу ознайомитись із проектом рішення (текст проекту рішення був розданий усім депутатам та виданий на вимогу зацікавленим присутнім).
2. Порядок оголошення проекту рішення (чи було чітко зачитано резолюційну частину рішення, чи усі бажаючі обранці та присутні мали змогу висловити офіційну позицію щодо рішення на сесії, поставити питання та отримати чіткі відповіді).
3. Порядок прийняття рішення (голосування було відкритим чи таємним, порядок рахування голосів, занесення до протоколу тощо).

Таким чином, ліквідації школи у громаді можна запобігти. Важливо якнайраніше усвідомити загрози та ризики, що можуть призвести до її закриття. Зазвичай, основними індикаторами загрози закриття школи виступають слабка спроможність навчального закладу надавати якісні навчальні послуги, критично низька кількість дітей навчального віку у громаді, а також підтримка органами влади районного та місцевого рівнів ідей щодо реорганізації або ліквідації навчального закладу. Систематичний збір та узагальнення інформації про дані показники допоможе адекватно оцінити реалістичність збереження школи, а також спланувати успішну громадську кампанію щодо збереження навчального закладу.

Інформацію про стан школи та загальну політичну, соціальну та економічну ситуацію у громаді можна збирати у різний спосіб із різноманітних джерел. Найбільш поширені джерела інформації - офіційні документи, звіти, офіційні заходи органів влади, матеріали ЗМІ та інтерв'ю зацікавлених осіб. Вибір джерел інформації залежить від наявних ресурсів та виду інформації, яку потрібно зібрати.



### Список використаної літератури:

1. Адвокасі кампанії як інструмент протидії проявам корупції. Матеріали тренінгу. Проект «Сприяння активній участі громадян у протидії корупції в Україні «Гідна Україна», USAID, 2007.
2. Адвокасі: [практичний посібник / Укл. Г. Кіященко]. – К., 2009. – 100 с.
3. Громадські розслідування в Україні: міжнародний досвід у національному контексті [науково-практичне видання / за заг. ред. О.А Мартиненка.] – К., 2012 р. – 30 с. Режим доступу в інтернеті: <http://umdpl.info/files/docs/1328466679.pdf>

### Питання до самоконтролю:

1. Чому важливо аналізувати та документувати стан освітнього закладу навіть якщо органи влади не планують найближчим часом закрити чи оптимізувати навчальний заклад?
2. За якими показниками можна спрогнозувати, що школі імовірно загрожує закриття (наприклад, позиціями різних зацікавлених сторін, матеріально-технічним станом школи, демографічними показниками громади тощо)?
3. За допомогою яких методів можна зібрати інформацію щодо потенційного закриття школи?
4. Хто і чому може бути зацікавлений у закритті школи?

**Практична вправа.** Проведіть аналіз основних соціально-економічних показників громади та школи.

#### Інструкція для виконання вправи:

1. Уважно ознайомтесь із таблицею (додаток 2).
2. Заповніть таблицю даними, що стосуються вашої школи та громади.
3. Напишіть висновок за результатами проведення аналізу. Намагайтеся у висновку надати відповіді на запитання:
  - які показники школи знаходяться у критичному стані, що є причиною цього, чи можу я вирішити причини проблеми, якщо так, то у який спосіб;



- які показники школи у гарному стані, наскільки ці показники здатні врятувати школу від закриття, що я маю зробити для покращення (збереження показників);
- яким буде мій наступний крок після виміру ризику закриття школи.



## 2.2. Вибір варіанту дій на основі аналізу зібраної інформації

Інформація має вартість лише тоді, коли вона використовується для прийняття рішень. У момент використання зібраної інформації для прийняття рішень ми можемо бути впевненими: інформація отримала додану вартість.

У попередньому підрозділі ми коротко вказали, що громадська кампанія зазвичай починається саме зі збору інформації про проблему. Цьому є пояснення. Будь-які громадські дії, у тому числі і дії і на захист конституційного права учнів на гідну освіту, потребують чіткого уявлення кінцевої мети, або кінцевого результату кампанії. Формулювання мети кампанії – одна із найскладніших частин громадської роботи. Мета кампанії формулюється зазвичай на основі ретельного аналізу потреб ініціативної групи, або групи осіб, інтереси яких вона представляє. Реалізацію потреб групи можна досягти різними способами, одні із яких більш ефективні, але важчі у реалізації, а інші менш ефективні, але легші в імplementації.

У даному підрозділі ми ознайомимо вас із аналізом альтернатив – методом, що допомагає прийняти найбільш оптимальне рішення на базі інформації, що є у нашому розпорядженні.

Отже, уявімо ситуацію:

*У селі N Маньківського району функціонує дев'ятирічна середня школа. Приміщення школи побудоване у 1905 році і має пічне опалення. Газопровід знаходиться на відстані 10 метрів від школи. Попри те, що школі тричі виготовляли документацію на газифікацію приміщення, ситуація із опаленням у школі не змінилась. Заклад розрахований на 160 школярів, однак на даний момент у школі навчається 71 учень, з першого вересня очікується, що кількість учнів збільшиться і буде складати 85 осіб. У планах районної влади перевести учнів школи до сусідньої школи У через те, що у школі села N не дотримується температурний режим. До нової школи школярів планують довозити автобусом. Відстань до нової школи – 5 км, дорога вкрай аварійна, на дорозі є зсуви. Педагогічний колектив обіцяють працевлаштувати.*

На базі даної інформації необхідно провести аналіз можливих альтернатив розвитку подій та визначити найбільш прийнятний для навчання та здоров'я дітей варіант.





Відповіді на які питання ми зможемо отримати, якщо проаналізуємо можливі варіанти розвитку подій? Серед іншого, ми зрозуміємо наступне:

- як кожен із можливих варіантів вплине на дітей, батьків, працівників школи, представників громади в цілому;
- які аргументи ми маємо для обґрунтування позицій різних груп щодо питання збереження/ліквідації школи (виходячи із впливу рішення на різних стейкхолдерів);
- як можна вплинути на формування та прийняття рішення місцевою радою у наших інтересах, а також як можна залучити громадськість та ЗМІ (кожен із обраних варіантів передбачатиме різні методи та техніки дій).

З метою підготовки рекомендацій щодо вибору кращого серед запропонованих альтернативних варіантів політики можна використовувати систему з п'яти універсальних критеріїв: результативність політики, ефективність політики, її справедливість, політична здійсненність, адміністративна здійсненність [1]. Даний метод представлено коротко у поданій нижче таблиці 2.2. Кожен із наявних варіантів оцінюється за п'ятибальною шкалою по п'яти критеріям: «Результативність», «Ефективність», «Справедливість», «Політична здійсненність» та «Адміністративна здійсненність». Пояснення критеріїв надано у другому стовпчику таблиці. Якщо варіант найбільше відповідає одному із обраних критеріїв, ми ставимо бал «5», якщо найменше – «1». Загальна оцінка розраховується шляхом виведення суми проставлених оцінок

**Таблиця 2.2. Порівняльний аналіз альтернатив політики**

| Критерії         | Пояснення критерію  | Оцінка альтернатив політики   |  |
|------------------|---|---|--|
|                  |   | Альтернатива 1<br>Зберегти школу у с. N   | Альтернатива 2<br>Перевести учнів до школи Y                                 |
| Результативність | Співвідношення отриманих результатів та поставленої загальної мети – забезпечення | Якість навчання буде нижчою, ніж в альтернативній школі через необхідність частого закриття | Якість навчання потенційно може покращитись через більшу кількість вчителів, |



|                         |  |   |   |
|-------------------------|--|---|---|
|                         | якісної освіти (Якщо отриманий результат найбільш наближений до поставленої мети, ставимо більший бал)   | школи у зимовий період, брак учителів<br>2  | розвинену інфраструктуру школи тощо<br>3  |
| Ефективність            | Співвідношення отриманих результатів та використаних ресурсів (якщо найбільший результат за найменшу кількість, ставимо максимальну кількість балів) | Витрати на утримання школи, оплату персоналу, однак приміщення школи буде використовуватись за призначенням, відтак підтримуватиметься нормальний фізичний стан приміщення<br><br>3 | Грошові та часові витрати на довозення учнів, зросте навантаження на приміщення та вчителів школи, потенційно висока аварійність на дорозі може зашкоджувати життя та здоров'ю учнів<br>2 |
| Справедливість          | Забезпечення рівного доступу дітей до якісної освіти, незалежно від місця проживання, рівня доходів родини, національності тощо                      | Дітям не треба буде дуже рано прокидатись, щоб долати далекі відстані аварійно небезпечними дорогами тощо<br><br>4  | Діти із с. N нестимуть додаткове психологічне (необхідність адаптації до нового середовища) та фізичне навантаження (необхідність щодня долати далекі відстані)<br>1                      |
| Політична здійсненність | Вірогідність підтримки рішення   | Депутати схильні підтримувати позицію   | Депутати схильні підтримувати позицію   |



|                               |  |   |   |
|-------------------------------|--|---|---|
|                               | місцевою радою   | переведення учнів до іншої школи<br>1                     | переведення учнів до іншої школи<br>4   |
| Адміністративна здійсненність | Спроможність успішної реалізації прийнятого рішення адміністрацією школи | Школа користується підтримкою батьків та громади<br><br>4 | Школа не має досвіду адміністрування школи із суттєво збільшеною кількістю учнів<br>2 |
| <b>Оцінка варіанту</b>        |  | 14  | 12  |
| <b>Рейтинг варіанту</b>       |  | Перший  | Другий  |

Зауважимо, що запропонований приклад – лише демонстрація того, як метод аналізу альтернатив можна використовувати під час прийняття рішення щодо того, який варіант розвитку школи підтримувати. Альтернатив може бути більше, а результати рейтингування альтернатив можуть змінюватися в залежності від ситуації, що наявна у вашій громаді. Під час використання методу важливо бути чесними із собою і надавати реальні оцінки кожній із можливих альтернатив, не дозволяючи особистим преференціям впливати на оцінку ситуації.

Іноді для громади одні критерії (наприклад, адміністративна здійсненність) можуть важити менше інших критеріїв (наприклад, результативності). У такому випадку, кожному критерію пропонується надати «вагу важливості» у відсотках (у сумі має бути 100 %), що може по-іншому вплинути на підрахунок рейтингу альтернатив. Уявімо, що кожен із критеріїв у процентному вираженні важливий у наступних вимірах: результативність – 30 % (0.30), ефективність – 20 % (0.20), справедливість – 25 % (0.25), політична здійсненність – 15 % (0.15) і адміністративна здійсненність – 10 % (0.10). Підрахунок рейтингу варіанту буде складати у такому випадку:

$$\text{Рейтинг Альтернативи 1} = 2 \cdot 0.3 + 3 \cdot 0.2 + 4 \cdot 0.25 + 1 \cdot 0.15 + 4 \cdot 0.1 = 2.75$$

$$\text{Рейтинг Альтернативи 2} = 3 \cdot 0.3 + 2 \cdot 0.2 + 1 \cdot 0.25 + 4 \cdot 0.15 + 2 \cdot 0.1 = 2.35$$

Як бачимо, у даному випадку результат залишився такий самий: перша альтернатива отримала більшу кількість балів. Однак іноді буває



так, що надання ваги кожному із критеріїв може змінити рейтинг наявних альтернатив. На основі рейтингу варіанту обирається найоптимальніший варіант.

Метод аналізу альтернатив може бути проведений безпосередньо членами ініціативної групи, що займалися збором інформації по проблемі і планують бути безпосередньо залученими до майбутньої громадської кампанії. Для більш об'єктивної оцінки ситуації рекомендується запросити до участі в аналізі добре обізнаних у місцевій ситуації та проблематиці експертів. Це, наприклад, можуть бути колишні працівники сфери освіти, соціальних служб при органах влади тощо.

За результатами проведеного аналізу альтернатив рекомендується написати загальний висновок із описом альтернативи, яка є найкращою для забезпечення дітей якісною освітою. Це допоможе вам чітко висловити власну позицію, структурувавши аргументи, що підтверджуватимуть правильність зробленого вибору.

Таким чином, перед проведенням будь-якої громадської кампанії важливо визначитись із її цілями. У випадку потенційного закриття школи у зацікавлених представників громадськості є два загальних вибори: перший – підтримати рішення, запропоноване органами влади, другий – запропонувати власне вирішення проблеми. У кожного рішення можуть бути різні модифікації, як наприклад, підтримати рішення влади, але за умови дотримання певних вимог, або запропонувати власне рішення, у якому враховувати по певних характеристиках позиції адміністрації школи, органів влади тощо. Дуже часто, навіть якщо є достатньо інформації про поточний стан справ школи, прийняття рішення щодо позиції по школі – дуже непростий крок. Інструмент «Аналіз альтернатив політики» може допомогти у пошуку найбільш оптимального рішення для громади, учнів та вчителів.

### **Список використаної літератури:**

1. Аналіз державної політики в Україні: навчальна дисципліна, сфера професійної діяльності, сфера прикладних досліджень [зб. документів і матеріалів / укл. О. Кілієвич, В. Терличка]. – К.: «К.І.С.», 2004. – 210с.
2. Основы публичной политики для общественных организаций / Международный центр перспективных исследований. Украинский центр



экономических и политических исследований им. А. Разумкова. – К., 2004.

3. Посібник з розвитку громад: [практичний порадник для небайдужих / Л.О. Єльчева, І.М. Ібрагімова та ін.] – К., 2007. – 458 с.  
Електронна адреса в інтернеті:  
<http://www.cvu.org.ua/files/doc1187014518manual.pdf>.

### **Питання до самоконтролю:**

1. Що таке «Аналіз альтернатив політики»? Як можна використовувати даний інструмент під час прийняття рішення щодо мети громадської кампанії?

2. Які критерії важливо брати до уваги під час прийняття рішення щодо підтримки або відхилення рішення органів влади щодо закриття школи. У чому суть кожного критерію?

3. Які складнощі можуть виникнути під час використання методу «Аналіз альтернатив політики» та як можна їх мінімізувати?

### **Практичні завдання**

**Вправа 1. «Аналіз альтернатив».** Після аналізу інформації щодо стану вашої школи, а також економічного, політичного та соціального становища у громаді розробіть можливі альтернативи щодо напрямків розвитку освіти та проведіть їх аналіз за критеріями, запропонованими у підрозділі. Який результат після підрахування балів ви отримали? Чи відрізняється даний результат від очікуваного? Якщо так, як ви думаєте, чим це можна пояснити?

### **Вправа 2. «Аналіз стейкхолдерів»**

*Інструкція:*

1. Заповніть таблицю, під час заповнення – намагайтесь бути максимально конкретними (наприклад, замість «батьки» краще написати дві категорії: заможні батьки та батьки із низьким рівнем доходів; замість підприємець краще вказати різні групи підприємців у залежності від видів підприємницької діяльності, бо позиції різних груп підприємців щодо долі школи можуть бути різними).

2. Підведення підсумків: підрахуйте суму третього та четвертого стовпчиків. Виділіть кольором стейкхолдерів, по яких було досягнуто



найбільшого результату. Це означає, що даних стейкхолдерів треба враховувати у першу чергу під час власної кампанії.

3. Напишіть короткий висновок щодо того, як ви плануєте проводити роботу із стейкхолдерами, що мають достатньо сильні позиції щодо збереження або ліквідації школи та мають високий вплив у громаді. Виконання даного завдання – перший крок кампанії громадського представництва із відстоювання збереження школи, про яку йтиметься далі.

Форма для виконання справи:

| Перелік стейкхолдерів | Інтерес (поставте позначку у колонці, яка відповідає позиції стейкхолдера) |                           | Ступінь зацікавленості у закритті/збереженні школи за шкалою від 1 до 5 («5» – дуже високий, «1»- дуже низький) | Ступінь впливу у громаді за шкалою від 1 до 5 («5» – дуже високий, «1»- дуже низький) | Сумар на кількість балів |
|-----------------------|--|---------------------------|---|---|--------------------------|
|                       | Підтримка збереження школи   | Опозиція збереженню школи |   |   |                          |
|                       |  |                           |   |   |                          |
|                       |  |                           |   |   |                          |
|                       |  |                           |   |   |                          |
|                       |  |                           |   |   |                          |



## **ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ II ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ**

□ Важливо якнайшвидше усвідомити ризики, що можуть призвести до ліквідації шкільної установи. Завчасна оцінка основних показників рівня розвитку школи та громади допоможе спрогнозувати рівень загрози щодо ліквідації школи.

□ Під час проведення оцінки стану школи використовується комплекс методів збору інформації. Найбільш поширеними серед них є вивчення офіційних документів з документообігу школи, відділу/управління освіти, сільської ради, опитування, спостереження тощо.

□ Результати оцінки стану освітнього закладу використовуються для пошуку найбільш оптимального рішення для представників школи та громади.

□ Одним із інструментів прийняття рішень є «Аналіз альтернатив політики». За результатами проведеного аналізу альтернатив рекомендується написати загальний висновок із описом альтернативи, яка є найкращою для забезпечення дітей якісною освітою.

## Розділ III

### ПОПЕРЕДЖУВАЛЬНІ ДІЇ ЩОДО ЗМЕНШЕННЯ МОЖЛИВОСТІ ЗАКРИТТЯ ШКОЛИ









### Розділ III. ПОПЕРЕДЖУВАЛЬНІ ДІЇ ЩОДО ЗМЕНШЕННЯ МОЖЛИВОСТІ ЗАКРИТТЯ ШКОЛИ

Сьогодні в Україні в умовах запровадження процесу оптимізації шкільної мережі для багатьох загальноосвітніх навчальних закладів особливої актуальності та важливості набуває прогнозування свого стану та на його основі планування превентивних заходів в управлінні. Вирішення цього завдання дозволяє виявити внутрішні проблеми школи та вжити дій щодо недопущення зростання ризику ліквідації закладу.

Діагностиці стану школи щодо виявлення ризиків, що можуть призвести до ліквідації шкільної установи, та в цілому оцінці основних показників рівня розвитку школи та громади був присвячений попередній розділ нашого посібника. Саме результати оцінки стають основою для вироблення рішення щодо подальших дій спільноти керівництва, педагогів, батьківства та мешканців громади.

Навряд чи знайдемо людину, яка б доводила, що «лікування» краще ніж попередження «хвороби». Тому однією з стратегій управління в кризових умовах для школи можуть стати превентивні заходи з уникнення або зниження ймовірності її ліквідації. Запобігання руйнівних подій та подальша успішна діяльність освітнього закладу буде безпосередньо залежати від безперервної послідовності управлінських рішень керівника спільно із колективом щодо заходів превентивного характеру.

Слід зазначити, що необхідно бути готовими до складностей під час впровадження змін, спрямованих на розвиток. Однак поставлена мета, створена спільно стратегія дій, впевненість у необхідності оновлення надихатиме всіх на перетворення у навчальному закладі. Практика доводить, що цей процес починається з поодиноких заходів, згодом охоплюючи певні ланки діяльності (сприятливе навчальне середовище, сприятливе професійне середовище, школа у спільноті, розвиток матеріальної бази тощо), а потім, за позитивних умов, й усю навчально-виховну систему. Приділяємо увагу у даному розділі основним напрямкам превентивних дій на розвиток школи, що зазначалися учасниками пілотного навчального курсу «Як вберегти від закриття школу у своїй громаді».



### **3.1. Форми організації навчально-виховного процесу та варіанти оновлення організаційної структури у малих школах**

*Існує нагальна необхідність стратегічного переосмислення діяльності навчальних закладів у сільській місцевості, яка диктується як загальними для всієї системи чинниками (зміна освітньої парадигми, вплив ІКТ тощо), так і їх соціально-економічним та демографічним контекстом. Саме пошук нових моделей функціонування шкіл у сільській місцевості є запорукою ж їх виживання. Звісно, слід вибудовувати організаційно-педагогічні системи, які враховуватимуть і загальні закономірності розвитку освіти нового тисячоліття, і специфіку місцевого оточення, актуальні та перспективні потреби мікросоціуму.*

*Ні для кого не є секретом і той факт, що однією із головних підстав для закриття малих шкіл є вкрай низька ефективність освітнього процесу у переважній більшості з цих навчальних закладів. На жаль, їм бракує спрямованості на пошук нових підходів до організації навчально-виховного процесу та моделювання принципово іншого освітнього середовища. Часто дається взнаки і низький рівень лідерства на рівні школи, відсутність кваліфікованого педагогічного персоналу, соціальна замкненість середовища сільських шкіл, традиційність укладу життя тощо.*

*Як результат, вкрай застаріла класно-урочна форма навчання у її найбільш консервативному варіанті продовжує домінувати у малих школах України. Традиційний урок – залишається основною формою організації процесу навчання навіть у класах із невеликою наповнюваністю (5-7 учнів). Інноваційні форми навчання в малокомплектних сільських школах залишаються скоріше виключенням, аніж правилом. Усе це не може не позначатись на ефективності роботи цих шкіл. Мала школа у стилі ретро не має жодної перспективи, шанс на виживання вона може отримати лише почавши змінюватись.*

Тож, учителям цих шкіл слід усвідомити, що багато звичних упродовж століть речей тепер перетворились у свою протилежність, що упродовж останніх двадцяти років змінилося все:

- уявлення про тривалість навчання (тепер нормою є освіта продовж усього життя, ми ж намагаємося і далі навчити учнів «на все життя»);



- спосіб здобування знань (ключ до нових знань тепер не на сторінках вічних книг, а на кінчиках пальців «людей екрану»);
- місія навчального закладу як спеціально створеного середовища для того, щоб учні самостійно відкривали та конструювали знання;
- роль вчителя і роль учня (учасники освітнього процесу вступають у взаємодію як рівноправні партнери, які виступають то у ролі того, хто вчиться, то у ролі того, хто чить. Зрештою, різниця між цими ролями зводиться до мінімуму аж до повного злиття...).

Для того, щоб вчителі перебудували свою роботу, їм потрібно лише одне – по-новому зрозуміти сенс своєї роботи. На жаль, ми досі живемо в полоні уявлень про роль вчителя як ретранслятора викладених у підручнику готових знань, які утвердились ще у 30-х роках минулого століття. Тодішні реалії тоталітарного суспільства вимагали появи саме слухняного, недалекого вчителя, який би тихо працював за спущеними зверху програмами та перевіряв, як учні механічно засвоюють санкціоновану системою порцію знань.

Учителям невеличких шкіл слід зрозуміти, що в нових умовах вони стають фахівцями з індивідуального педагогічного супроводу учнів. Прообразом такого фахівця і є звичний для нас репетитор (в англомовних країнах мова йде про тьютора). Якщо в класі усього 5-7 учнів, немає сенсу проводити там традиційний урок. Має бути організована індивідуальна робота з учнями, які отримують змогу обрати індивідуальне освітнє меню, рухатись за індивідуальною освітньою траєкторією із індивідуальним темпом просування.

За такої кількості учнів учитель має всі можливості створити ситуацію успіху для кожної дитини. Такі умови для персоналізації навчання не можуть собі дозволити вчителі великих міських шкіл. Тож, у малих школах з'являються реальні можливості для прориву до нової якості освіти. Біда в тому, що більшість сільських вчителів не дуже й прагнуть оволодіти сучасними технологіями індивідуального педагогічного супроводу учнів чи почати застосовувати ІКТ. Адже простіше працювати за старими конспектами та «давати» звичні стандартні уроки.

Тепер цілком реальна загроза закриття школи та пресинг з боку батьків та учнів змусить їх змінюватись.

«Навіщо мені ще наймати репетитора моїй дитині в школі, де співвідношення учнів і вчителів 1 до 2 чи 1 до 3? Кожен вчитель тепер



мусить стати «репетитором», причому у свій робочий час (і без вимагання додаткової платні)», – саме так мають ставити питання батьки.

«У міських школах вашим дітям довелося б наймати репетиторів, а в нашій школі ми підготуємо кожного до вступу до ВНЗ абсолютно безкоштовно», – мають сказати батькам «на випередження» вчителі малих шкіл.

Слід мати також на увазі, що учні сільських шкіл більше не обмежені здібностями та знаннями своїх вчителів чи потенціалом своїх шкіл. Є інтернет, з широкими можливостями для самоосвіти та дистанційного навчання. Є супутникове телебачення, завдяки якому можна відшліфувати вимову, переглядаючи англомовні канали чи просто поглиблювати свої знання з різних предметів, переглядаючи передачі із циклів «Історія», «Планета тварин»... Головне, щоб була мотивація до навчання, на пробудженні якої і має сконцентруватись педагогічний колектив малої школи.

Ми тепер живемо в «глобальному селі». Справді, поняття «провінціалізм» чи «хуторянство» не є ознаками місця проживання. Це стиль мислення, коло інтересів...

Сільським школам рано чи пізно доведеться опанувати і технології дистанційного навчання з тим, щоб врешті-решт рухатись до створення варіантів віртуальної школи (інтернет-школи чи кібершколи) – освітнього закладу, у якому педагогічний процес і навчання здійснюватимуться принаймні частково через інтернет.

Ознайомившись із матеріалами віртуального уроку, учень самостійно виконуватиме ті чи інші завдання, частина яких автоматично перевірятиметься електронною системою, а частина вчителем-тьютором. Учителі-тьютори будуть також здійснювати навчання, контроль і оцінку знань учня, спілкуючись з ним за допомогою електронної пошти, мобільного телефону, у форумі соціальної мережі чи скайпу.

Перш за все вчителі малих шкіл мають докласти зусилля для того, щоб розвіяти базову установку, якою керуються ті, хто хоче їх «оптимізувати»: школярі в селі отримують гіршу освіту, ніж у місті.

Освіту не можна «отримати» ні в місті, ні в селі! Її можна лише здобути і не лише в школі. Звісно, освітнє середовище в місті, як правило, значно ширше, ніж в селі. Та не факт, що більшість міських дітей використовують цю перевагу, але вони принаймні знають, що музей чи театр, художня галерея чи бібліотека знаходяться поруч.



Звісно, багато чого залежить від вчителя. І у місті, і у селі вистачає вчителів з різним ставленням до своєї роботи. Вчитель сільської школи має як додаткові стимули для роботи, так і додаткові стримуючі фактори. А от кудись поїхати, щоб познайомитися із педагогічними інноваціями, перейняти прогресивний досвід, сільському вчителеві важче.

Те, що зараз відбувається в українській освіті, можна назвати інструментальною кризою. Ця криза викликана тим, що старі «знаряддя праці» доцифрової епохи вже не є ефективними, а нові ми ще не опанували. Хоч це і звучить парадоксально, але цілком ймовірно: частина малих шкіл настільки відстали від передових шкіл, що тепер можуть опинитися ПОПЕРЕДУ! Їм справді є чому вчитись у своїх колег, але вони можуть і багато чого зробити самостійно, щоб бути самими собою. Їх перевага в тому, що вони можуть вчитися на чужих помилках і тепер «зробити прорив у майбутнє» на основі найсучасніших педагогічних технологій. Їм не потрібно проходити весь тернистий шлях до «школи, яка не школа». Вони можуть брати вже готове, апробоване і йти далі. І в цьому їх сила і перевага.

У всьому світі вчительство переживає професійну кризу. У малих школах України ця криза є кризою у квадраті. Та попри те, що більшість цих шкіл зациклені на найпримітивніших завданнях власного виживання, їм таки доведеться зайнятись пошуками нової ролі вчителя в освітньому процесі з тим, щоб задовольнити потреби учнів цифрової епохи, а заодно і подбати про власне «щасливе вчителювання».

Нові форми організації роботи у малих школах потребують і нових підходів до методичної роботи. Якщо у великих школах можлива ефективна діяльність шкільних методичних об'єднань, то у малих школах методична робота за предметами і напрямками набуває характеру неформального спілкування колег.

### **Варіанти оновлення організаційної структури та місії школи**

Плануючи розвиток школи, слід мати на увазі і варіанти оновлення її організаційної структури, зокрема можливості створення на її базі навчально-виховних комплексів, освітніх (інформаційно-ресурсних) центрів, соціокультурних освітніх центрів (комплексів), закладів сімейного типу на кшталт «школи-родини», організацію індивідуально-екстернатної, дистанційної форми навчання тощо.

**1. Створення освітніх округів** як добровільних об'єднань загальноосвітніх навчальних закладів різних типів (загальноосвітніх шкіл,



дошкільних, позашкільних навчальних закладів та вечірньої школи), які допомагають здійсненню освітньої діяльності у сільських районах, створюючи сприятливі умови щодо забезпечення освітніх та культурно-освітніх потреб [5; 7; 12].

**Завдання освітнього округу полягають у:**

- забезпеченні єдиного підходу з питань реалізації державної політики в галузі освіти, конституційних прав громадян на освіту, державних стандартів різних рівнів освіти;
- забезпеченні єдиного освітнього простору у межах округу; раціональному використанні творчого потенціалу педагогічних працівників;
- створенні належних умов для навчання всіх учнів;
- координації навчально-виховного процесу в усіх навчальних закладах округу;
- раціональному використанні навчально-методичної літератури, матеріально-технічної бази навчальних закладів округу;
- впровадженні в навчально-виховний процес сучасних педагогічних технологій тощо.

Ще раз наголосимо на тому, що створення освітнього округу відбувається на добровільній основі з метою інтеграції зусиль різних навчальних закладів для того, щоб забезпечити школярам можливості вибору індивідуального освітнього меню. Тож, мала школа має грати в цьому процесі активну роль, а не бути об'єктом для маніпулювання з боку керівництва на районному рівні.

Створення та діяльність освітніх округів регулюється постановою Кабінету Міністрів України від 27 серпня 2010 р. № 777 «Про затвердження Положення про освітній округ».

**2. Відкриття групи короткотривалого перебування дітей дошкільного віку.**

З 2010 року в нашій країні передбачена обов'язкова дошкільна освіта дітей старшого дошкільного віку. Однією з форм підготовки дітей п'ятирічного віку до майбутнього навчання в школі є групи короткотривалого перебування при загальноосвітніх навчальних закладах.

У зв'язку із несприятливою демографічною ситуацією відкриття на базі школи подібних груп може стати рятівною паличкою. Наприклад, ЗОШ № 3 м. Рубіжне Луганської області завдяки відкриттю групи короткотривалого перебування дітей дошкільного віку наповнює перші



класи дітьми, які ходили до цієї групи, але навіть не проживають у даному мікрорайоні.

*Функціонування груп дітей 5-річного віку регламентується низкою нормативно-правових актів, зокрема:*

- Законом України «Про дошкільну освіту» від 11.07.2001 р. № 2628-III;

- Законом України «Про освіту» від 21.05.1991 р. № 1060-XII;

- Законом України «Про загальну середню освіту» від 13.05.1999 р. № 651-XIV;

- Законом України «Про внесення змін до законодавчих актів з питань загальної середньої та дошкільної освіти щодо організації навчально-виховного процесу» від 06.07.2010 р. № 2442-IV;

- Наказом Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 22.05.2012 р. № 615 «Про затвердження Базового компоненту дошкільної освіти (нова редакція)»;

- інструктивно-методичними листами: «Про організацію роботи з дітьми старшого дошкільного віку, які не відвідують дошкільні заклади» (від 18.12.2000 р. № 1/9 – 510), «Про систему роботи з дітьми, які не відвідують дошкільні навчальні заклади» (від 04.10.2007 р. № 1/9-583), «Про організацію короткотривалого перебування дітей у дошкільних навчальних закладах» (від 17.08.2005 р. № 1/9-431), «Про режим роботи дошкільних навчальних закладів» (від 24.01.2007 р. № 1/9-36), «Про організацію обліку дітей дошкільного віку» (від 07.05.2007 р. № 1/9-263), «Організація та зміст навчально-виховного процесу в дошкільних навчальних закладах» (від 06.06.2005 р. № 1/9-306), інструктивно-методичними рекомендаціями «Про організовану і самостійну діяльність дітей у дошкільному навчальному закладі» (від 26.07.2010 р. № 1.4/18-3082) тощо.

Відкриття групи здійснюється у встановленому законодавством порядку:

- рішення відповідної сільської ради, міської ради;
- наказ управління освіти про створення групи короткотривалого перебування на базі дошкільного навчального закладу або загальноосвітньої школи;

- відповідний наказ по навчальному закладу.

Перебування дітей 5-річного віку у групах при загальноосвітніх закладах організується зазвичай у населених пунктах, де відсутні дошкільні навчальні заклади.





Групи короткотривалого перебування (3-5 годин) працюють протягом або цілого року, або його частини, але не менше трьох разів на тиждень у робочі дні, а за необхідності та наявності умов – повний робочий тиждень. Можна також створювати групи вихідного дня, які функціонують двічі на тиждень – по суботах і неділях. Серед варіантів діяльності груп короткотривалого перебування: діти відвідують лише заняття або заняття і прогулянки (без харчування); у першій половині дня здійснюється повноцінний навчально-виховний процес – з харчуванням, прогулянками, заняттями.

З дітьми можуть працювати як вихователі, так і вчителі загальноосвітніх закладів. Бажано забезпечити подальшу роботу з дітьми в початкових класах того педагога, який працював з ними впродовж року. Планування, організація та проведення навчально-виховної роботи з дітьми 5-річного віку здійснюється відповідно до вимог Базового компонента дошкільної освіти України, Базової програми розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» з урахуванням умов розвивального предметного, природного, соціального середовища та потреб, інтересів, запитів, здібностей дітей. Під час підготовчої роботи з метою набору дітей у такі групи школи зазвичай використовують метод поширення оголошень, до складання яких треба ставитися уважно.

### **3. Створення навчально-виховних комплексів**

Одним із варіантів виживання школи в сільській місцевості є її трансформація у навчально-виховний комплекс «Загальноосвітній навчальний заклад - дошкільний навчальний заклад» або «Дошкільний навчальний заклад - загальноосвітній навчальний заклад». Постановою Кабінету Міністрів України від 12 березня 2003 року № 306 затверджено «Положення про навчально-виховний комплекс «дошкільний навчальний заклад - загальноосвітній навчальний заклад», «загальноосвітній навчальний заклад - дошкільний навчальний заклад».

Згідно з цим Положенням «навчально-виховний комплекс створюється за рішенням місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування». Передбачається також, що «навчально-виховний комплекс може входити до складу об'єднання (комплексу) з іншими навчальними закладами».

Навчально-виховні комплекси «Школа-сад» є і в місті, і в селі, та провідною тенденцією у їх розвитку упродовж останнього десятиліття є саме сільський вектор.



Так, наприклад, у грудні 2011 року рішенням Дрогобицької районної ради у Дрогобицькому районі на Львівщині створили відразу п'ять навчально-виховних комплексів (усього в цьому районі є 12 таких навчально-виховних комплексів). На базі Опарівської ЗСШ I-II ст., Літинської ЗСШ I-II ст., Опаківської ЗСШ I-III ст., Новокропивницької ЗСШ I-III ст. і Лішнянської ЗСШ I-III ст. тепер діють навчально-виховні комплекси «загальноосвітній навчальний заклад – дошкільний навчальний заклад». Така трансформація дає можливість вирішувати і проблему з охоплення дітей з сільської місцевості дошкільною освітою.

У додатках № № 5 та 6 пропонуємо вашій увазі алгоритм дій щодо створення закладів такого типу. Звертаємо вашу увагу на те, що для складання штатного розкладу власного НВК необхідно керуватися наказами МОНмолодьспорту України «Типові штатні нормативи загальноосвітніх навчальних закладів» (від 06.12.2010 р. № 1205), «Типові штатні нормативи дошкільних навчальних закладів» (від 04.11.2010 р. № 1055) та листом МОНмолодьспорту України «Про застосування типових штатних нормативів дошкільних навчальних закладів» (від 18.02.2011 р. № 1/9-114) в межах виділених коштів.

#### **4. Створення «Соціокультурних освітніх центрів (комплексів)»**

За визначенням Д.І. Дейкуна і О.В. Пастовенського, «соціокультурний освітній центр (комплекс)» – сукупність загальноосвітніх шкіл, закладів позашкільної освіти, соціокультурних та інших закладів, об'єднаних на засадах інтеграції та кооперації, і передбачає реалізацію програм дошкільної та загальної середньої освіти, програм додаткової освіти, організацію широкого спектру позакласних занять у системі позашкільних навчальних закладів (музичних і художніх студій, спортивних секцій і т.п.) [5].

Така кооперація дозволяє об'єднати ресурси, мінімізувати витрати та посилити можливості кожного із закладів, що входять до соціокультурного освітнього центру.

#### **5. Створення «Освітніх (інформаційно-ресурсних) центрів»**

Для попередження закриття школи бажаним є виконання навчальним закладом функції центру розвитку громади. Завдяки наявним людським, технічним та іншим ресурсам школа цілком спроможна стати ініціатором змін у своїй місцевій громаді задля покращення рівня життя у ній. Також у невеликих населених пунктах школа займає особливе місце в



соціальному житті й є основним, а часом може бути і єдиним осередком надання освітніх, соціальних та культурних послуг для різних вікових категорій мешканців громади.

З огляду на це доцільною є і трансформація бібліотеки освітньої установи у бібліотечно-інформаційний ресурсний центр. Інформаційно-ресурсні центри, які створюються на базі шкільних бібліотек, можуть займатись не тільки формуванням сучасного інформаційного середовища на селі, а і організацією планування діяльності по вирішенню проблем громади, розробкою проєктів розвитку громади тощо.

У деяких регіонах створено систему районних інформаційно-ресурсних центрів (ІРЦ), які формуються на базі освітніх установ (шкіл, навчально-виробничих комбінатів) і здійснюють підтримку групи навчальних закладів, максимально наближаючи освітні ресурси і послуги до споживачів – вчителів і учнів.

Основна мета створення системи інформаційно-ресурсних центрів (ІРЦ) – організувати регулярну методичну підтримку педагогічних кадрів у галузі інформаційних технологій, а також підтримку інноваційної діяльності педагогів і навчальної діяльності педагогів.

Ініціаторами створення ІРЦ можуть бути як школи, так і відділи освіти райдержадміністрацій чи різноманітні проєкти. Наприклад, Маловисківський інформаційно-ресурсний центр на Кіровоградщині був створений завдяки участі у проєкті «Мережа громадянської освіти», підтриманим Національним Фондом Демократії (США).

*Ще одним прикладом є центр «Родинне джерело» Донецької загальноосвітньої школи I-III ступенів № 138. На базі центру створено банк медіаресурсів на допомогу організаторам системи національного виховання. Для поповнення мультібанку вчителі та учні готують власні мультимедійні презентації. Мультимедійний шкільний банк можна вважати сучасним центром інноваційних технологій. Серед відвідувачів «Родинного джерела» стали традиційними перегляди з циклу «Мій край – моя Донеччина».*

## **6. Трансформація у заклад сімейного типу «школа-родина»**

«Школа-родина» (згідно з Примірним положенням про «школо-родину»: наказ Міністерства освіти і науки України від 03.05.2006 р. № 345) – це загальноосвітній навчальний заклад I ступеня з малою кількістю учнів, що створюється з урахуванням специфіки місцевості та



демографічної ситуації для забезпечення доступу дітей відповідного віку до якісної початкової загальної середньої освіти за місцем їх проживання.

Такі школи, як правило, створюються у сільських населених пунктах зі складною демографічною ситуацією (кількість учнів 1-4 класів не перевищує 16 осіб, кожного класу не більше 4).

Окрім забезпечення доступу до якісної початкової освіти дітям віком 6-10 років за місцем їх проживання ці школи мають на меті і наближення до родинних цінностей, максимальне використання у їх вихованні потенціалу родинної педагогіки й народознавства. Звісно, є різні моделі побудови педагогічної системи «школи-родини». Зокрема, П.П. Кононенко, директор Інституту українознавства, пропонує модель життєдіяльності «школи-родини» на українознавчій основі.

Навчальний процес у «школі-родині» здійснюється за індивідуально-груповою формою організації навчання (навчальні заняття проводяться у різновікових міні-групах або окремо з кожною дитиною). У залежності від специфіки навчальних предметів поєднується вивчення одних предметів у міні-групах з вивченням інших - індивідуально. Навчання, як правило, здійснює один учитель, який одночасно виконує й обов'язки керівника закладу.

Приклад такої трансформації у «школу-родину» демонструє Варварівська загальноосвітня школа I-II ступенів Полонського району Хмельницької області.

*«Коллектив школи підійшов до якісно нового етапу своєї роботи – створення школи-родини. Школа-родина – це не лише новий тип школи, це – новий підхід до освіти. Школа такого типу створює умови для взаєморозкриття добрих починань батьків, учителів, друзів школи, а також акцентує увагу на тому доброму, талановитому, що є у кожній дитині. Школа-родина не відкидає напрацьованого раніше, тільки вчителі, батьки хочуть, щоб із дому діти приходили в тишину, впорядковану, прибрану вчителями і батьками оселю, в нову родину, де доброзичливо, без страху живуть діти» [3].*

### **7. Організація індивідуально-екстернатної та дистанційної форми навчання.**

Екстернатна форма навчання надає можливість учням самостійно опанувати програмний матеріал в обсязі, визначеному Державним стандартом загальної середньої освіти, пройти атестацію при загальноосвітньому навчальному закладі за курс початкової, базової і



повної загальної середньої освіти або за певний клас чи з окремих предметів [13].

Як показує практика, малі школи можуть пропонувати екстернатну форму навчання навіть міським дітям, які віддають перевагу домашньому навчанню. Приводимо приклад такої практики, яка працює в Київській області.

Цитуємо матеріал Олени Максименко «Шкільний неформат: як уникнути освітньої муштри?» з журналу «Тиждень» за 27 січня 2012 року:

*«Юридично домашня освіта дозволена, але діти мають бути закріплені за певними школами, де вони раз чи двічі на рік складатимуть іспити екстерном. Але практично це втілити непросто: переповнені школи столиці (у перших класах зареєстровано по 40–45 дітей) відмовляються брати на себе клопіт у вигляді додаткових, «лівих» учнів, заради яких до того ж довелося би переписувати застарілий шкільний статут. Рішення школярі знайшли несподівано: їх було зареєстровано як постійних учнів шкіл найближчих сіл, із усною домовленістю, що малеча приходитиме лише на іспити. Сільським школам такий поворот вигідний, адже подекуди у класах там по четверо - п'ятеро учнів, а на всю школу не завжди набирається 40 дітей (у гіршому випадку школу закривають)» [6].*

### **8. Трансформація у громадсько-активну школу (далі ГАШ).**

Поширення в Україні моделі громадсько-активних шкіл доводить її ефективність. Популярність даної моделі та розширення мережі ГАШ у тому числі завдяки перетворенню школи у просвітницький й культурний центр громади, у заклад, який не стоїть осторонь місцевих проблем й бере на себе ініціативу з розвитку громади. Нагадаємо, ГАШ – це навчальний заклад, у якому великої уваги надається налагодженню партнерських стосунків між школою та всіма ресурсами громади; освітнім, соціальним, оздоровчим послугам; розвитку молодіжного руху та залучення громадян; покращенню навчання учнів; зміцненню родини та відносин між мешканцями громади [4]. Докладніше сутність та теоретичні аспекти діяльності такого типу шкіл розкриваються у розділі 3.2. цього посібника.

Ми ж перелічимо нормативно-правові засади функціонування ГАШ:

- Конституція України (ст. 36 та ст. 38);
- Закон України «Про освіту» (ст. ст. 4, 10, 14, 16, 17, 50, 60);
- Закон України «Про загальну середню освіту» (ст. ст. 35-40);



- Закон України «Про волонтерську діяльність» від 19.04.2011 р. № 3236-VI;
- Наказ Міністерства освіти і науки України від 05.02.2001 р. № 45 «Про затвердження Положення про піклувальну раду загальноосвітнього навчального закладу».

Також зауважимо, що перетворення звичайної школи на громадсько-активну відбувається поетапно. Представляємо цей процес на схемі 3.1. з досвіду загальноосвітньої школи I-III ступенів № 6 м. Сєверодонецька Луганської області.

**Схема 3.1. Основні етапи трансформації традиційної школи в ГАШ**

|  |  |
|--|--|
| <b>2010 - 2011</b>                       | Відповідність якості діяльності ГАШ міжнародним стандартам |
| <b>2009</b><br>Громадсько-активна школа  | Реалізація інноваційного проекту                           |
|  | Ініціація змін   |
|  | Осередок розвитку громади                                  |
| <b>2008</b><br>Місія – слугувати громаді | Розробка моделі випускника ГАШ                             |
|  | Стратегічне планування                                     |
| <b>2007</b><br>Традиційна школа          | Вивчення літературних джерел та наявного досвіду           |
|  | Перегляд нормативних актів школи                           |
|  | Аналіз існуючого стану школи                               |

Наведемо докладний приклад шляху трансформації школи с. Миколаїв Пустомитівського району Львівської області у ГАШ.

*Миколаївська основна школа станом на 2000 рік опинилась перед реальною загрозою закриття. Але попри падіння чисельності учнів, пасивність сільської громади та відсутність впорядкованого приміщення колектив школи почав шукати можливість вижити. Зробити це можна було лише на основі співпраці школи і сільської громади.*

*Тому колектив школи долучився до участі у програмі «Сільська школа – центр відродження села», яка була започаткована головним управлінням освіти і науки Львівської ОДА спільно з польськими партнерами та громадською організацією «Перші кроки». Програма передбачала створення на базі малих шкіл культурно-освітніх осередків, які могли б надавати мешканцям села певні освітні послуги, здійснювати на базі шкіл навчання дорослого населення за*



різноманітними програмами, проведення культурно-просвітницьких заходів тощо.

Після стажування у Польщі в рамках програми керівництво школи виступило ініціатором об'єднання громади навколо вирішення шкільних проблем, а згодом і проблем села. Почали з простих речей, зокрема провели анкетування учнів «Що б я зробив, якби був директором школи?». Усі діти написали про бажання мати нову будівлю школи.

На території села пуштувало приміщення контори колишнього радгоспу. Для його перебудування у школу батьки віддали свої майнові паї. Методом «народної будови» розпочався його ремонт. За два місяці не тільки прибрали гори сміття, а і зробили ремонт першого поверху. Знайшлись і зарубіжні благодійники, зокрема ремонт даху профінансував швейцарський Фонд допомоги Західній Україні.

Після того, як районна державна адміністрація побачила, скільки вже зроблено в школі своїми руками, було вирішено виділити 210 тис. грн. з районного бюджету. Область дала відповідну субвенцію, адже керівникам обласного рівня випадала нагода прозвітувати про відкриття нової школи з використанням мінімальних коштів.

Для того, щоб «відкривати двері», директор школи пішла в депутати районної ради. Це полегшило процес лобювання в органах державної влади.

Реконструкцію будівлі було завершено у 2004 році до двохсотлітнього ювілею школи. По суті в селі Миколаїв відкрили нову школу, яка взяла на себе ношу – бути центром освітньо-культурного життя сільської громади. З часом і місцева громада усвідомила необхідність створення піклувальної ради школи. Тепер піклувальна рада школи разом із її педагогічним колективом стають ініціаторами розв'язання і окремих проблем у селі. Наприклад, учні школи утримують в належному порядку центральну частину села, пам'ятники загиблим односельчанам, територію біля Будинку Просвіти тощо. Щорічно школа організовує вшанування пам'яті Т. Г. Шевченка, Різдвяні дійства та святкування Дня Незалежності України. Школа тісно співпрацює і з місцевою церквою.

Педагогічний та учнівський колективи школи постійно беруть участь у різноманітних конкурсах та програмах. Зокрема, Миколаївська основна школа стала призером конкурсу «Розвиток територіальних громад Львівської області для збереження сільської школи як центру освітньо-культурного життя на селі».



Успішною була і участь у проєкті «Візитна картка школи». Інституту управління суспільними змінами [15]. Цей проєкт передбачав створення шкільного сайту як сучасного інструменту комунікації школи з її оточенням, призначеного для покращення зв'язків школи з батьками, а також – для налагодження взаємозв'язків школи з широким загалом.

Надзвичайно цікавим був проєкт «Витоки», завдяки якому була створена газета для всього села. Цей проєкт реалізовувався у Миколаївській основній школі групою «Джерельце». Ідея його полягала у випуску газети, яка задовольняла б інформаційні інтереси не тільки учнів цієї малокомплектної школи, а й громади села. До редакції почали звертатися члени громади з пропозиціями і зауваженнями. Жителі села приносять у «Витоки» свої вірші, статті, привітання рідним з нагоди ювілею, оголошення. Працюючи над випуском, юні журналісти звертаються й до сільського голови, священника, почесних членів Піклувальної ради школи. Для розповсюдження газети спеціально створили шкільну службу поштарів, яка доставляла її в оселі мешканців Миколаєва і сусіднього села Підсоснова.

Першим практичним результатом випуску газети для громади стало залучення великої кількості мешканців до сільської толоки, зменшилося засмічення села. Такий вплив мали матеріали про довкілля і оголошення [1].

Зі стажування у Польщі вчителі привезли ідею проведення фестивалю як засобу заробітку грошей для потреб школи. На організованому школою грандіозному святі-фестивалі «Таланти твої, Україно» відбулася виставка-продаж дитячих і сімейних виробів тощо [2].

Станом на 2012 рік кількість дітей у Миколаївській основній школі продовжує зменшуватись, але школа працює. Тепер розглядаються варіанти підвозу до цієї школи дітей з інших сіл, адже тут є сучасна матеріально-технічна база для навчання і є авторитет школи в очах не тільки сільської громади, а й громади Пустомитівського району. Зайве доводити, що, якщо б не було зроблено прорив до нової якості у 2000-2003 роках, школу б у цьому селі давно закрили.

Таким чином, процес оптимізації мережі навчальних закладів вимагає впроваджувати зміни як в організаційній структурі малих шкіл, так й у формах організації навчально-виховного процесу. При проведенні





будь-яких оновлень радимо керуватися лише принципом поліпшення умов для навчання та доступом кожної дитини до якісної освіти.

### Список використаної літератури:

1. Бескидські струмки, 1-ий етап (2003-2004 роки) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dialog.lviv.ua/strumky/etap1/etap1.html>
2. Бобиляк Н. Майбутнє села – в освіті// Педагогічна думка. – 2004. - № 4. - С. 49-53 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://loippo.lviv.ua/fusion/uploads/Z-4-2004.doc>
3. Варварівська ЗОШ I-II ст. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://varvarivka-nvo.at.ua/index/vizitka\\_shkoli/0-15](http://varvarivka-nvo.at.ua/index/vizitka_shkoli/0-15)
4. Громадсько-активні школи в Україні: кроки до дій [посібник зі створення та управління громадсько-активною школою]. – Всеукраїнський фонд «Крок за кроком» – 2-ге видання. – К.: СПД Парашин К.С., 2008. – 164 с.
5. Дейкун Д.І., Пастовенський О.В. Методичні рекомендації з оптимізації мережі загальноосвітніх навчальних закладів у сільських районах: [навчально-методичний посібник/ Д.І. Дейкун, О.В. Пастовенський]. – 2011.
6. Максименко О. Шкільний неформат: як уникнути освітньої муштри? // «Тиждень» від 27.01.2012 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://tyzhden.ua/Society/40674>
7. Пастовенський О.В., Осадчий М.М. Оптимізація мереж загальноосвітніх навчальних закладів: [навчальний посібник/ О.В. Пастовенський, М.М. Осадчий]. – К: Поліграфкнига, 2010. – 112 с.
8. Про затвердження Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти: постанова Кабінету Міністрів України від 14.01.2004 р. № 24.
9. Про затвердження Державного стандарту початкової загальної освіти: постанова Кабінету Міністрів України від 20.04.2011 р. № 462.
10. Про затвердження Положення про індивідуальну форму навчання в загальноосвітніх навчальних закладах: наказ Міністерства освіти і науки України від 20.12.2002 р. № 732.
11. Про затвердження Положення про навчально-виховний комплекс «Дошкільний навчальний заклад – загальноосвітній навчальний заклад», «Загальноосвітній навчальний заклад – дошкільний



навчальний заклад»: постанова Кабінету Міністрів України від 12.03.2003 р. № 306.

12. Про затвердження Положення про освітній округ: постанова Кабінету Міністрів України від 27.08.2010 р. № 777.

13. Про затвердження Положення про екстернат у загальноосвітніх навчальних закладах: наказ Міністерства освіти і науки України від 19.05.2008 р. № 431.

14. Про затвердження Примірною положення про «школу-родину»: наказ Міністерства освіти і науки України від 03.05.2006 р. № 345.

15. Проект візитка картка школи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://school.istc.in.ua>

### **Питання до самоконтролю:**

1. Чому малим школам слід радикально змінювати підходи до організації освітнього процесу?
2. Назвіть сучасні педагогічні технології, які мають домінувати в малій школі XXI століття.
3. Які існують варіанти оновлення організаційної структури малих шкіл?
4. Які нормативно-правові акти регулюють створення навчально-виховних комплексів?

### **Практичні завдання**

**Вправа 1.** Сформулюйте принаймні по три аргументи «за» і «проти» до кожної з пропозицій щодо запровадження у вашій школі нових підходів до організації освітнього процесу та щодо варіантів оновлення її організаційної структури.



- **Перехід до системи індивідуального педагогічного супроводу учнів замість традиційної класно-урочної**

Форма для виконання вправи:

| №  | Аргументи «за» | Аргументи «проти» |
|----|----------------|-------------------|
| 1. |                |                   |
| 2. |                |                   |
| 3. |                |                   |

- **Організація індивідуально-екстернатної та дистанційної форми навчання**

Форма для виконання вправи:

| №  | Аргументи «за» | Аргументи «проти» |
|----|----------------|-------------------|
| 1. |                |                   |
| 2. |                |                   |
| 3. |                |                   |

- **Трансформація у навчально-виховний комплекс «Загальноосвітній навчальний заклад - дошкільний навчальний заклад» або «Дошкільний навчальний заклад - загальноосвітній навчальний заклад»**

Форма для виконання вправи:

| №  | Аргументи «за» | Аргументи «проти» |
|----|----------------|-------------------|
| 1. |                |                   |
| 2. |                |                   |
| 3. |                |                   |

- **Входження до складу освітнього округу як добровільного об'єднання загальноосвітніх навчальних закладів різних типів**



Форма для виконання справи:

| №  | Аргументи «за» | Аргументи «проти» |
|----|----------------|-------------------|
| 1. |                |                   |
| 2. |                |                   |
| 3. |                |                   |

**Вправа 2.** Проведіть самоаналіз ситуації у вашій школі щодо готовності педагогічного колективу до пошуку альтернативних форм її функціонування за нижчеподаними питаннями.

1. Чи сприяє існуюча у вашій школі організаційна культура інноваціям?

2. Чи готовий директор вашої школи до пошуку нових підходів до організації навчально-виховного процесу та моделювання принципово іншого освітнього середовища?

3. Чи може директор вашої школи сподіватись на підтримку та співробітництво з педагогами? Чи готові вони стати співавторами перетворень, включитись у роботу команди із стратегічного розвитку школи?

4. Чи готовий колектив школи до поєднання різних форм професійного та громадського обговорення проблем модернізації школи, до включення в обговорення проблем школи місцевої громади?

5. Чи налагоджена спільна робота з батьками як фактор реалізації педагогічних можливостей школи?

6. Чи є у колективі школи люди, здатні організувати проектування програм взаємодії з потенційними партнерами школи?

7. Чи відповідають, на думку вчителів, освітні результати роботи вашої школи соціальним очікуванням? Очікуванням батьків? Потребам учнів? Вимогам ВНЗ? Можливостям школи?

8. Чи готова переважна більшість вчителів до висування амбітних цілей з підвищення якості освіти у школі, виявлення можливостей школи з удосконалення освітнього процесу?

9. Чи є достатній рівень вмотивованості педагогів до навчання з питань підвищення якості освіти?

10. Які ініціативи вчителів, на їхню думку, треба обов'язково підтримати в нинішній ситуації?



11. Чи усвідомлюють необхідність організації аналітичної роботи з питань подальшого розвитку вашої школи освітянські керівники на рівні району?

**Вправа 3.** Продовжте речення:

«Місія моєї школи...»

«Конкурентоспроможний випускник це ....»

«Я би змінив у своїй школі...»

«Співпраця школи та ВНЗ ...»

«Нашу школу готові підтримувати....»



### 3.2. Роль громади у розвитку та збереженні шкільного закладу

Чому закривають другий дім, чому знищують храм знань? Можливо тому, що школа так і не стала храмом знань та другим домом. Ми впевнені, що перед школою, яка виконує своє функціональне призначення, не стоять питання закриття. Якщо результати діяльності школи впливають на громаду, якщо є тісні зв'язки, взаємообмін ресурсами та підтримка з боку мешканців громади, то навряд громада (що обов'язково для сільської місцевості) дасть свою згоду на закриття школи.

Безперечно, є безліч позитивних прикладів, коли школа оновлюється завдяки громаді, спільно з нею, коли школа стає осередком розвитку громади та партнерство із громадою є складовою роботи школи.

*Тому нашою метою стане розкрити основні напрямки залучення громади до діяльності школи задля розвитку та збереження закладу.*

Постає ряд питань:

- Як попередити занепад та закриття школи у своїй громаді?
- Як забезпечити розвиток та збереження школи за допомогою громади та її ресурсів?
- Яким чином школа має залучати громаду?

**В Україні є добрі історичні традиції створення та опікування школи громадою.** Згадаймо хоча б XVI-XVII століття, коли школи створювалися братствами, сільськими общинами, козацькими громадами тощо.

Ідея підтримки освіти братствами сприяла започаткуванню братствами шкіл, розвитку місцевих громад. Братські школи сприяли розвитку передміських шкіл, забезпечуючи їх підручниками та готуючи для них вчителів. Братські школи Львова та Вільнюса дали поштовх до розвитку братського шкільництва в Україні, Білорусі, Литві [8]. Саме ці школи приймали учнів зі всіх станів, надсилали своїх вчителів до інших шкіл, щоб підняти їх рівень. Так Київська братська школа виросла в Київський (Києво-Могилянській) колегіум, а пізніше в Києво-Могилянську академію. Тоді школи сприяли освіті населення, поширювали друкарство, вони стали центром розвитку вищої школи.



Треба визнати, що на Лівобережжі школами опікувались міські і сільські громади, а не братства. І це також гарний приклад того, як громада організується в підтримку шкіл.

Сучасні школи намагаються дослідити своє коріння, цьому є багато позитивних прикладів. Наприклад, історія миргородської гімназії, яку було створено ще на початку ХХ ст. за кошти земства і громади міста. А у відповідь у створеній гімназії відбувались вечори та літературні читання.

Можна говорити про те, що традиції співпраці школи і громади в українському середовищі були і є.

Коли школа ініціюється громадою і сприяє її розвитку, є зрозумілою її необхідність. Це актуально як зараз, так і декілька століть тому. Тому сьогодні ми говоримо, що у діяльності громад із збереження шкіл є й історичне підґрунтя.

**Проте і сучасні приклади ілюструють той факт, що громада може забезпечити своє право на освіту через створення, відродження чи забезпечення розвитку школи.**

Школа – частина громади. Вона повинна жити її життям, показувати, вчити громаду і вчитись у громади. **Тому школа має функціонувати як відкрита соціально-педагогічна система, яка інтегрована в громаду.**

Серед іншого, в Україні реалізовується **ідея громадсько-активних шкіл**. Це сучасний рух, в основі якого перетворення школи на центр місцевої громади. Рух громадсько-активних шкіл охоплює тисячі шкіл у 85 країнах. Вони створювались у різних країнах як відгук на потребу активізації місцевих громад у вирішенні власних потреб, розвитку громад та реалізації концепції навчання протягом усього життя. Основою моделі громадсько-активних шкіл є концепція громадсько-орієнтованої освіти. *Громадсько-активна школа (далі ГАШ) – це заклад, у якому великої уваги надається налагодженню партнерських стосунків між школою та всіма ресурсами громади. Модель ГАШ дозволяє будь-якій загальноосвітній школі продовжити виконувати свої основні функції та підсилити свою діяльність завдяки залученню громади до процесу управління школою, здійснюючи мобілізацію місцевих ресурсів для задоволення потреб школи та громади.*

Напевно, найголовнішою функцією школи є освітня. Проте освітні послуги будуть якісними тільки у тому випадку, якщо школа буде відкритою і залучатиме до своїх проблем і успіхів громаду. Тільки демократизація всіх процесів у школі дозволить їй розвиватися, вийти за



рамки класу й урочної системи і сприяти виконанню проектів, пов'язаних із реальними потребами дітей, їх батьків, родини, громади. Саме тому модель ГАШ складається з трьох компонентів: Демократизація школи, Волонтерство, Взаємовигідне партнерство школа-громада [1; 2; 3; 4; 6; 7].

**Приклад 1.** Гарним прикладом збереження школи є успіх Головецької громади (Старосамбірський район Львівської області). Школу тут закрили. Закрила санепідемстанція через непридатність. Будівля була підтоплена повинню і стала непридатна для навчання дітей. Діти ходять за 6 км. до середньої школи. І громада почала будувати школу. Актив почав шукати як внутрішні ресурси, так і зовнішні. Власними зусиллями вони збудували стіни і перекриття.

Постійне підняття теми та активні пошуки і бажання відкрити школу сприяли тому, що вони знайшли тих, хто може їх підтримати. Проект ЄС ПРООН підтримував проекти Агенцій регіонального розвитку, і вони створили агенцію в 2008 р. Активність громади при створенні агенції і постійне озвучування питання необхідності школи сприяли тому, що місцева влада виділила кошти на реконструкцію старої школи. Активність, мобілізація громади, вплив на владу привели до конкретного результату: було відновлено початкову школу.

Актив громади постійно діє в режимі пошуку ресурсів для школи, і це дає результат. У 2010 р. було відкрито нову середню школу, потім комп'ютерний клас із ресурсів компанії UPS, налагоджено обміни із польськими партнерами, шкільний автобус тощо. Сільський актив шукав партнерів у селі, районі, в Україні, а також і серед іноземних організацій. Громада розуміла, що хто стукає, тому відкривають [5].

Отже, активність і постійний пошук широкого кола партнерства у діяльності школи сприяв відродженню школи та створенню нової середньої школи.

**Приклад 2.** Іншим прикладом є діяльність російської школи у Львові. Школа № 35 розташована в центрі міста, і, відповідно, її під різними приводами намагаються закрити, щоб використати приміщення. І хоча на захист стають проросійські організації, сама школа не сформувала активної демократичної структури, яка б діяла в школі, вона не стала громадсько-активною через брак прозорих





стосунків із громадою. Проте школа активно працює з активними громадськими організаціями, які стали на захист права на освіту. Адже право на доступність освіти для національної меншини було порушено. Відповідно, звідси і негативна реакція на дії міських очільників з боку частини української громади, та й не тільки її. Отже, робота хоча б частини громади спільно з міжнародними інституціями зможе призупинити закриття шкіл та забезпечити доступність освіти.

Подібні речі відбуваються і на сході та півдні країни.

**Приклад 3.** У Луганському регіоні бажання місцевої влади закрити школу сприяло активізації шкільної громади школи № 15 м. Красний Луч. Якщо б вони не стали активними у захисті своїх прав, то їх би оптимізували. З причини пасивності та невідтримки школи мешканцями закрито школи в Запоріжжі. І якщо школу в с. Синьків Заліщицького району Тернопільської області не закриють, бо більшість депутатів - вчителі, то такого ми майже не побачили в громадах, де все ж таки було ліквідовано шкільні заклади.

**Приклад 4.** Кардашинська школа Голопристанського району Херсонської області має 100-річну історію. Але лише завдяки підтримці ініціативи Центру молодіжних ініціатив «Тотем» здобула досвід громадської активності. На базі школи утворилася ініціативна група, яка працює над розробкою та реалізацією місцевих ініціатив. Спільними зусиллями було створено сайт села Кардашинка, який став сучасною візитною картою села. Докладніше читайте: Сільська школа – осередок активності: Кардашинка здатна на диво!// Громадські ініціативи України. – 21 березня 2012 р. – Режим доступу: <http://ngonetwork.org.ua/blog/uspikh/57.html>

**Отже, громада повинна бути активною та залучати вчителів не тільки до обслуговування виборчого процесу, а й до роботи місцевого самоврядування.**

**Формування органів** педагогічного учнівського батьківського самоврядування, органів шкільного самоврядування та управління загальноосвітнім закладом та діяльність інституту самоврядування в цілому сприятиме не тільки позитивному розвитку діяльності школи, але й формуватиме навички громадської роботи поза межами навчального закладу.



Демократична компонента неможлива без **партнерських відносин із громадою**. Тобто школа має бути містком, осередком взаємовигідних відносин між школою, вчителями, учнями, батьками, членами громади для спільного вирішення загальних проблем громади.

Т.Г. Стукалова акцентує на тому, що «партнерства створюють соціальний капітал, поліпшують взаєморозуміння, довіру і взаємодію між різними секторами громади. Відповідно вони і служать демократії» [7].

Власне, розвиваючи демократичні і партнерські відносини в школі і громаді школа виховує активних громадян, а не споживачів. Від учнівських волонтерських програм – до **волонтерських програм в громаді**. Волонтерські програми, які реалізовували спільними зусиллями учні, вчителі, батьки, партнери школи, – стають зразком для інших членів громади. І подібних прикладів напевне більше, ніж скандалів, пов'язаних із школами.

***Приклад.** Село Куземівка Сватівського району Луганської області. Сільська школа налічує 150 учнів. Два комп'ютерні класи від держави отримано у 200 -2009 р. р., а у 2010 р. спільно з громадою (куди ввійшли і сільська рада, і ГО «Теремок») замінили в школі вікна і двері на металопластикові. Громада використала кошти як районного бюджету, так і кошти власної громади та кошти іноземних партнерів. Громада об'єднується, щоб допомогти школі. Вона творить коаліцію. І центром цих починань є школа. Школа стає майданчиком, де реалізується партнерський проект. Чим не приклад для наслідування?*

Отже, однією з функцій школи може бути функція майданчика, на якому втілюються партнерські волонтерські проекти. Це сприятиме соціальній активізації школи.

Прості проекти в школах, такі як висаджування дерев чи створення шпаківень, - сприятимуть вкладу школи в розвиток місцевої громади, дозволять учням відчувати себе частинкою своєї місцини.

Саме активність та співпраця школи і громади сприятиме втіленню нових ініціатив. Адже мала громада є до певної міри обмежена в ресурсах. Тому функція школи - дати можливість використовувати ресурси школи для розвитку громади. І відповідно навпаки, використовувати ресурси громади для школи.

Школа є частиною демократичного суспільства, вона має важливе значення для майбутнього розвитку України в цілому і кожної громади



зокрема. Саме тому, щоб сформувати ефективне громадянське суспільство, потрібно починати його із школи, де демократичні цінності мають інтегруватись у кожний аспект шкільного життя та зачіпати місцеве середовище.

Тому головним завданням школи є виховання громадянина, який би був готовий до життя та діяльності в демократичному суспільстві та сприяв би розвитку своєї громади на основі демократичних цінностей.

Наприклад, реалізуючи проекти допомоги громаді, учні розвивають турботу про ресурси громади, навички управління та лідерства в групі, відповідальність за власні дії. Відчуття відповідальності та реалізовані проекти сприятимуть і відчуттю самоповаги. Вони сформується в школі.

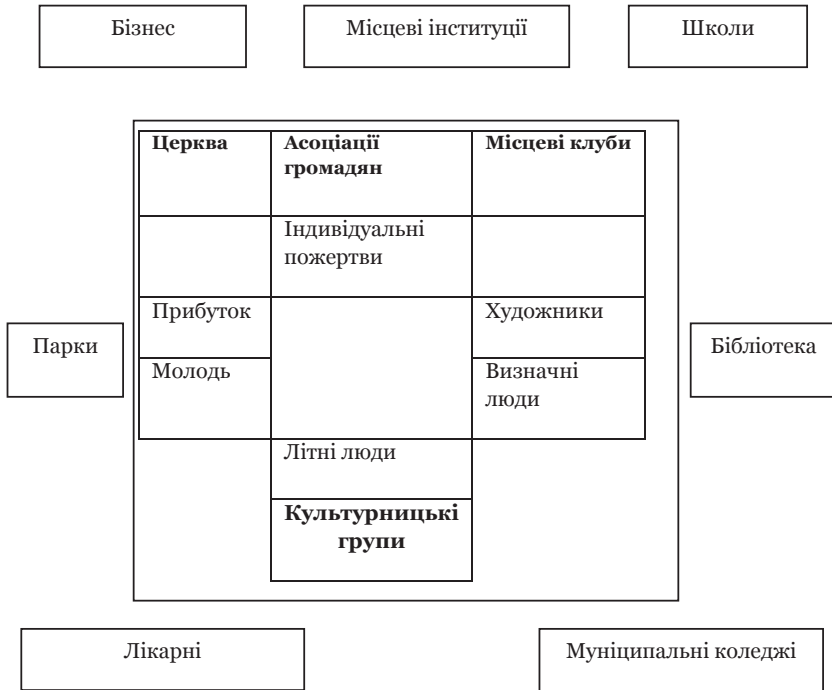
Школа у співпраці з громадою формуватиме майбутніх громадян. Як вони будуть поводитись у реальному житті - залежить від того, як їх сформує суспільство. І навпаки, процедура ліквідації шкіл веде до негативних наслідків. Тому Міністерство освіти і науки, молоді та спорту в своєму наказі від 29.10.2010 р. № 1023 «Щодо профілактики злочинності і правопорушень серед дітей, захисту їх прав на освіту» визначає план заходів, серед яких перевірка законності закриття, ліквідації та перепрофілювання, а також наказує вжити заходів щодо відновлення роботи загальноосвітніх закладів та позашкільних закладів, які незаконно припинили свою діяльність.

### **Ще однією місією громади може бути надання людських ресурсів для діяльності школи.**

Зміст і форма освіти повинні бути прийнятні і адаптовані. Тобто зрозумілими та гнучкими до потреб місцевої громади. Навчання - це не тільки робота в класі. Безперечно, є перелік навчальних завдань, які вчитель повинен досягнути. Він це може робити, залучаючи ресурси громади. Тому **використанням ресурсів громади під час навчально-виховного процесу** може бути досвід від прогулянок на природі, екскурсій, походів, громадсько-необхідних акцій, робота в музеї, на фабриці, в парку, на ігровому майданчику.



**Схема 3.2. Карта ресурсів громади** (Кретцманн П. Джон, Макнайт Л. Джон *Розбудова громад за рахунок внутрішніх ресурсів. Шлях до відкриття й мобілізації ресурсів громади: [Кретцманн П. Джон, Макнайт Л. Джон; переклад з англ.] – К.: Четверта хвиля, 2006. – 256 с.)*



Саме громада може надати людей, які стимулюватимуть інтерес до тієї чи іншої навчальної теми чи передаватимуть свій соціальний досвід.

Співпраця з місцевими музеями дозволить школі проводити різноманітні навчальні заходи. Наочність, яка є в музеях, покращить засвоєння навчального матеріалу. Створюють музеї і в навчальних установах.



Співпрацюючи з лісництвом, школярі висаджують дерева, що сприяє їх екологічній освіті, громадянській позиції і розумінню свого вкладу в громаду.

Покращити навчально-виховний процес можна залучаючи літніх людей. Адже саме старійшини громади бережуть культурні традиції, є свідками історичних подій чи майстрами народних ремесел. Їх досвід не тільки сприятиме навчально-виховній функції школи, а й зробить її більш відкритою.

Саме вони можуть бути лекторами та наставниками, ознайомивши учнів зі своєю професією, досвідом, майстерністю, ділячись своїми знаннями.

Лекторами можуть бути і спеціалісти з органів місцевого самоврядування чи підприємств. У такій ролі можуть виступити і батьки учнів, і їх родичі.

Запрошення представників місцевих підприємств до співпраці сприятиме розширенню взаємовигідних стосунків та покращить громадський імідж школи, розширить її ресурси. Адже торговельні заклади, підприємства, громадські споруди стають ніби продовженням школи. Урок із безпеки життєдіяльності краще проходить у частині МНС, біля пожежної машини, краще засвоюється в касці пожежника.

Необхідно бачити в громаді продовження школи, і навпаки, школу - частинкою громади. І тоді шкільне навчання збагатиться новими ресурсами, новою наочністю, новими проектами, які необхідні громаді, і школа стане ближче до реального життя.

*Цікавим є приклад с. Славне Херсонської області. Керівник ПСП «Перемога» заохочує молоді сім'ї приїжджати жити у село, пропонуючи не тільки працевлаштування, а й житло. Така ініціатива сприяє збільшенню контингенту учнів у місцевій школі. Іншим прикладом є рішення місцевої ради у Тростянці Сумської області, яка віддала багатодітній сім'ї частину будівлі школи для проживання.*

Громадсько-активна школа не відгороджує учнів від реального життя, а включає це життя в свої уроки та позаурочну діяльність.

Крім того, освітні послуги необхідні не тільки дітям, а їх родинам. Адже батьки також повинні розвиватися, розуміти процеси, які йдуть в школі, розуміти, як потрібно виховувати своїх дітей, як допомогти їм в навчанні. Відповідно, і освітні послуги школа може і повинна надавати не



тільки дітям, а їх батькам, дорослим мешканцям громади, **забезпечуючи неперервну освіту впродовж життя.**

Робота з батьками, навчання батьків бути батьками, розуміти дітей та їх проблеми є напевно тою освітньою компонентою, яка необхідна для ефективного розвитку громади та її самоосвіти. Власне, співпраця педагогів та батьків сприятиме не тільки кращому вихованню дітей, а й самоорганізації та вихованню батьків як моральних лідерів та зразку для своїх дітей

Навчальні курси започатковуються в школах. Кожна школа формує їх по-різному в залежності від власних ініціатив. Настав час, коли школа повинна формувати нові навчальні курси для дорослих в залежності від потреб місцевої громади. Інформаційне суспільство сприяє зміні самоцінності знань. Вони стають більш доступними, але отримання нових знань стає обов'язковим для людини впродовж усього життя. Говорячи про освітні послуги і їх різновиди, треба говорити і про їх якість, а не тільки різноманіття.

Отже, громада забезпечує своє право на освіту, зберігаючи та розвиваючи школи у своїй місцині, ґрунтуючись на міжнародному законодавстві та законах України.

Історично заснування і підтримка шкіл завжди ініціювалися громадою. Це і братські школи XVI-XVII ст., і козацькі школи, і школи, які створювали сільські і міські общини. Подібні традиції були і в XX ст., зберігаються вони і сьогодні, коли школу попри державні зобов'язання підтримує місцева громада.

Громада в розвитку шкіл шукає як внутрішні, так і зовнішні ресурси. Що активніша громада, тим кращі результати.

На захист шкіл національних меншин і забезпечення недискримінації в освіті виступають і громадські організації, і іноземні інституції.

Громада може надавати й інші ресурси для розвитку школи. Сама громада може бути місцем навчання. Це сприятиме адаптивності освіти до потреб місцевої громади. Тому необхідно активно залучати школу до реалізації учнівських проектів на основі потреб громади.



### **Список використаної літератури:**

1. Грабовський В.А. Державно-громадське управління загальною середньою освітою на районному рівні: дис. ... канд. наук з держ. управління : 25.00.02 / Вячеслав Альбертович Грабовський. – К., 2006. – 239 с.
2. Громадсько активні школи в Україні: кроки до дій / упор. Н. Софій, Ю. Кавун. – К.: Всеукраїнський фонд «Крок за кроком», 2005. – 162 с.
3. Громадсько-активні школи в Україні: кроки до дій [посібник зі створення та управління громадсько-активною школою]. – Всеукраїнський фонд «Крок за кроком» – 2-ге видання. – К.: СПД Парашин К.С., 2008. – 164 с.
4. Костюк Г. Громадсько-активна школа: управління, партнерство, розвиток / Г. Костюк // Сільська школа України. – 2006. – № 9. – С. 11-14.
5. Львівська область, ЄС та ПРООН продовжать співпрацювати для розвитку місцевих громад [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://www.oblrada.lviv.ua/index.php?option=com\\_content&view=article&id=125:lvivska-oblast-es-ta-proon-prodovzhat-spivpratsjuvati-dlja-rozvitku-mistsevih-gromad&catid=9:news&Itemid=1](http://www.oblrada.lviv.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=125:lvivska-oblast-es-ta-proon-prodovzhat-spivpratsjuvati-dlja-rozvitku-mistsevih-gromad&catid=9:news&Itemid=1)
6. Організація та розбудова громадсько активної школи як осередку розвитку громади: [навч.-метод. посібник / Г. Єльнікова, Л. Даниленко, Н. Клокар та ін.] / за заг. ред. Г. Єльнікової; Всеукраїнський фонд «Крок за кроком». – К. : СПД-ФО Парашин К.С. – 2007. – 172 с.
7. Стукалова Т.Г. Громадсько-активна школа – осередок розвитку суспільства/Т.Г. Стукалова// Матеріали Всеукраїнської конференції «Громадсько-активні школи України: діалог партнерства»/Київ/ 22-23 грудня 2010 року, С.102.
8. Шмігельський М. Ісаєвич Братства та їхні школи. Шкільництво уніатів // Історія української культури. У п'яти томах. Том 2 (Українська культура XIII — першої половини XVII століть). – Київ, «Наукова думка», 2001.

### **Питання до самоконтролю:**

1. Назвіть складові моделі громадсько-активної школи.
2. У чому полягає сутність демократизації?



3. Виділіть основні напрямки та форми партнерства школи і громади.
4. Які основні причини встановлення партнерських зв'язків між школою та громадою?
5. Які особливості волонтерства мешканців громади для школи?
6. Для чого школі ставати центром розвитку громади?

## Практичні завдання

**Вправа 1.** Складіть карту ресурсів своєї громади та проаналізуйте можливі варіанти взаємодії для задоволення потреб обох сторін.

Форма для виконання вправи:

| Тип закладу  | Назва партнера | Що потрібно школі? | Що може дати партнер? | Які потреби має партнер? | Що школа може дати партнеру? | Ризики партнерства |
|--|----------------|--------------------|-----------------------|--------------------------|------------------------------|--------------------|
| Соціальні заклади (клуб, бібліотека, ФАП, дитячий садок, ПТНЗ, церква тощо)          | Партнер 1      |                    |                       |                          |                              |                    |
|  | ...            |                    |                       |                          |                              |                    |
|  |                |                    |                       |                          |                              |                    |
| Комерційні заклади (магазин, сільськогосподарське підприємство, заправка, банк тощо) |                |                    |                       |                          |                              |                    |
|  |                |                    |                       |                          |                              |                    |
|  |                |                    |                       |                          |                              |                    |
|  |                |                    |                       |                          |                              |                    |
| Тощо   |                |                    |                       |                          |                              |                    |

**Вправа 2.** Визначте можливості партнерства школи та громади у таких питаннях.





Форма для виконання вправи:

| Напрями партнерства                        | Школа громаді | Громада школі |
|--|---------------|---------------|
| Надання послуг                             |               |               |
| Спільні заходи та колективно-творчі справи |               |               |
| Вирішення проблем                          |               |               |
| Тощо                                       |               |               |

**Вправа 3.** Складіть перелік ідей для залучення мешканців громади до навчально-виховної діяльності школи.

Форма для виконання вправи із прикладом:

| Категорія жителя громади | Його характеристики (навички, досвід, знання тощо)                     | Ідея для залучення  | Очікувані результати щодо залучених ресурсів   | Педагогічний супровід | Ризики партнерства |
|--------------------------|--|---|--|-----------------------|--------------------|
| Бабуся N                 | Здатність передати майстерність традиційного українського писанкарства | Напередодні свята Великодня організувати майстер-класи для учнів. Роботи школярів представити на виставці-ярмарку територіальної громади.<br><br>Для зацікавлених школярів організувати у подальшому гурток із писанкарства | 1. Компенсація нестачі керівників гурткової роботи у малій школі.<br>2. Збереження народних традицій та зв'язок поколінь.<br>3. Розвиток та примноження соціального капіталу громади.<br>4. Залучення додаткових коштів для школи з продажу виробів школярів | Педагогічний зазор    | Може захворіти     |



### Вправа 4.

1. Проаналізуйте послуги свого ЗНЗ, відповівши на подані нижче питання.

- Хто наші клієнти?
- Які види послуг ми їм надаємо?
- Наші послуги необхідні населенню?
- Наскільки наші послуги сучасні?
- Наші послуги платні чи безоплатні?
- Що можна удосконалити в наявних послугах?
- Які нові послуги можна додати до існуючого переліку?

Форма для виконання вправи:

| <i>Послуги, які ми надаємо:</i> | <i>Що можна удосконалити:</i> |
|---------------------------------|-------------------------------|
| _____                           | _____                         |
| _____                           | _____                         |
| _____                           | _____                         |
| _____                           | _____                         |
| _____                           | _____                         |

2. Складіть за поданою формою перелік послуг, які може надавати школа для мешканців громади.

Форма для виконання вправи із прикладом:

| Ресурс школи      | Послуга, яка може надаватися школою                          | Відповідальний від школи | Група жителів, які потребують та будуть користуватися даною послугою                  |
|-------------------|--|--------------------------|---|
| Комп'ютерний клас | Навчальний курс для дорослих з користування інтернет-мережею | Вчитель інформатики      | Дорослі жителі громади, які мають персональні комп'ютери та можливість підключення до |



|                   |                              |                  |  |
|-------------------|------------------------------|------------------|--|
|                   |                              |                  | інтернету                                  |
| Шкільна оранжерея | Вирощування саджанців квітів | Вчитель біології | Жителі громади, які мають свої палісадники |

**Вправа 5.** Проведіть опитування серед батьків учнів школи щодо вивчення суспільного рейтингу навчального закладу.

**Мета:** виявити оцінку батьків щодо впливу школи на виховання і навчання дитини.

*Інструкція.* Шановні батьки! Пропонуємо вам висловити свою думку щодо навчання і виховання вашої дитини у цій школі. Виберіть, будь ласка, на кожне запитання один або декілька із варіантів відповіді.

**1. Ваша дитина навчається в цій школі, тому що:**

- А. Школа розташована поруч із будинком.
- Б. Цілком влаштовує організація навчально-виховного процесу в школі.
- В. Тут дають міцні знання з потрібних предметів.
- Г. Рекомендували друзі і знайомі.
- Ґ. У школі дитина відчуває себе дуже добре.

**2. Чи задоволені ви:**

- А. Організацією роботи школи (режим, розклад, факультативи, гуртки).
- Б. Відносинами з класним керівником вашої дитини.
- В. Відносинами з педагогами школи.
- Г. Роботою адміністрації школи.
- Ґ. Матеріально-технічною базою школи.
- Д. Взаєминами між учнями в класі вашої дитини.

**3. Яким чином ви берете участь у життєдіяльності школи?**

- А. Беру участь у заходах класу, школи.
- Б. Беру участь у плануванні та підготовці заходів класу, школи.
- В. Систематично беру участь в опитуваннях, які проводить школа.
- Г. Виступаю з пропозиціями з приводу поліпшення життєдіяльності школи.
- Ґ. Не заважаю школі виконувати свою функцію.
- Д. Свій варіант \_\_\_\_\_

**4. Коли ваша дитина говорить про школу, то найчастіше її висловлювання бувають:**

- А. Позитивні.
- Б. Негативні.



В. Нейтральні.

Г. Ніколи не говорить про школу.

Ґ. Свій варіант \_\_\_\_\_

**5. Чи змінилося що-небудь у вашій стратегії виховання під впливом педагогів школи:**

А. Школа вплинула на конструктивну зміну багатьох позицій родинного виховання.

Б. Школа вплинула на вдосконалення окремих позицій родинного виховання.

В. Школа мала незначний вплив на нашу сімейну педагогіку.

Г. Школа практично не впливала на наше родинне виховання.

Ґ. Не замислювались над цим питанням.

**6. Що ви найбільше всього цінуєте в школі, де навчається ваша дитина:**

А. Взаємини.

Б. Знання.

В. Організацію позаурочної діяльності.

Г. Науково-дослідницьку діяльність дітей.

Ґ. Можливість продовжити навчання у ВНЗ.

Д. Свій варіант \_\_\_\_\_

**7. Напишіть, будь ласка, ваші пропозиції щодо вдосконалення роботи школи**

---

---

---

***Дякуємо за надані відповіді!***

*Обробка результатів.* Кількість виборів кожного варіанту підраховується у відсотковому співвідношенні та далі проводиться якісний аналіз.

*Джерело: Кондрашина Г.В. Атестація навчального закладу: нормативи, методичні рекомендації, документація/ Г.В. Кондрашина. – Х.: Вид.група «Основа»: «Тріада+», 2007. – 224 с.*



### 3.3. Лобіювання інтересів школи на місцевому рівні

Що таке лобізм, навіщо він потрібен школі? Які бувають об'єкти та суб'єкти лобізму? Хто і як може проводити лобіювання на місцевому рівні? Це основні питання, на які ви знайдете відповіді у цьому підрозділі.

Дуже часто про закриття або реорганізацію школи ми дізнаємося постфактум, тобто коли рішення або знаходиться на стадії прийняття або навіть вже прийняте. Щоб попередити таку ситуацію, існує декілька засобів, одним із яких і є лобізм - або лобіювання інтересів школи на місцевому рівні. Це пов'язано, в першу чергу, із тим, що рішення про закриття/реорганізацію/припинення діяльності приймаються на місцевому рівні, і саме на цьому рівні і вирішуються всі питання щодо діяльності школи.

Термін «лобізм» завдяки американським фільмам, пресі та телебаченню активно увійшов до нашого життя. Багато хто з нас його використовує, іноді навіть не знаючи, що він означає. Що ж таке лобізм? Існує багато визначень. Наприклад, Вікіпедія надає таке:

*Лобізм (англ. lobbyism) — скоординована практика обстоювання інтересів чи чинення тиску на законодавців і чиновників неурядовими організаціями, фінансово-промисловими групами чи етнічними спільнотами на користь того або іншого рішення. Лобізм також передбачає діяльність зацікавлених осіб, яка сприяє ухваленню органами влади тих або інших рішень, з використанням формальних і неформальних відносин в органах влади<sup>1</sup>.*

Якщо розглянути сутність лобізму, то це система впливу на членів законодавчого органу або чиновників державних установ із метою добитися ухвалення або неухвалення ними того чи іншого законопроекту або постанови.

Лобізм виникає у XII ст. в Англії (звідси виникнення терміну від англійського слова lobby, що означає «крите приміщення для прогулянок, коридор, вестибюль, кулуари»), коли зацікавлені люди зустрічалися з парламентаріями у кулуарах англійського парламенту. Перша згадка про спроби представників громадськості вплинути на прийняття рішення в Конгресі США відноситься до початку XIX ст. А у 1946 р. у США був прийнятий спеціальний закон щодо лобізму (Federal Regulation of Lobbying Act). На сьогодні лобізм законодавчо закріплений в усіх

<sup>1</sup> Лобізм// Вікіпедія [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9B%D0%BE%D0%B1%D1%96%D0%B7%D0%BC>



демократичних країнах. В Україні також існує лобістська діяльність, хоча вона і не має законодавчої бази.

Окрім того, в більшості випадків лобізм розглядається як діяльність у вищих ешелонах влади (парламент, уряд тощо). Разом із тим, розглядаючи ситуацію із школами, які можуть потрапити «під закриття», використовувати систему лобізму не тільки можливо, але й потрібно. Таким чином, визначимо для цього посібника **лобізм як вплив на членів законодавчого органу або чиновників державних установ із метою добитися ухвалення або неухвалення ними того чи іншого рішення або постанови на місцевому рівні.**

Виходячи з цього визначення, лобізм поширюється на виконавчу та законодавчу ланку, які мають свої рівні. Розглянемо рівні лобізму на місцевих рівнях, враховуючи те, що ситуація з місцевим самоврядуванням в Україні має свої особливості – поділ в залежності від території та підпорядкування – села та селища міського типу, міста без поділу на райони та міста з поділом на райони (великі міста, яких в останній час стає все менше).

#### Села та селища міського типу:

- районний рівень: до законодавчої ланки на районному рівні відносяться **Районні ради**, а до виконавчої – **Районні державні адміністрації**;
- місцевий рівень: до законодавчої ланки на місцевому рівні відносяться **селищні або сільські ради**, а до виконавчої – **виконавчі органи селищної або сільської ради на чолі з селищним або сільським головою.**

#### Міста без поділу на райони:

До законодавчої ланки відносяться **міські ради**, а до виконавчої – **виконавчі органи міста (виконкоми) на чолі з головою міста (мером).**

#### Міста з поділом на райони:

- міський рівень: до законодавчої ланки відносяться **міські ради**, а до виконавчої – **виконавчі органи міста (виконкоми) на чолі з головою міста (мером);**
- районний рівень: до законодавчої ланки відносяться **районні ради**, а до виконавчої – **виконкоми на чолі з головою районної ради у місті.**

Оскільки міста Київ та Севастополь мають окремий статус, лобювання різних питань у їх межах має навіть більше можливостей.



Звісно, що напрямками лобізму є не об'єкти, а **суб'єкти впливу**, тобто лобіювання повинно бути направленим на конкретну людину – представника законодавчої або виконавчої ланки необхідного нам рівня.

Тобто суб'єктами лобіювання для сільських районів будуть:

### **Районний рівень**

Законодавча гілка влади – районна рада – депутати районної ради, апарат райради.

Виконавча гілка влади – районна державна адміністрація – голова райдержадміністрації та його заступники; державні службовці, які мають відношення до освіти (відділ освіти, відділ молоді та спорту та інші).

### **Місцевий рівень**

Законодавча гілка влади – сільська або селищна рада – депутати сільської або селищної ради.

Виконавча гілка влади – виконкоми сільської або селищної ради – селищний або сільський голова, робітники виконкомів селищних або сільських рад.

Аналогічна ситуація і в містах – суб'єктами лобіювання будуть депутати міської або районної ради та чиновники міських або районних виконкомів.

Наступне не менш важливе питання – це **хто може проводити лобіювання**. На сьогоднішній день обмежень не існує – лобізмом може займатися як кожен громадянин особисто, так і група громадян (підрозділ 4.1). Це можуть бути:

- педагогічні працівники (вчителі, соціальні педагоги, психологи тощо);
- адміністрація школи (директор та заступники);
- інші працівники школи (технічні та інші працівники);
- батьки;
- представники громадських організацій (профспілки та інших організацій, які піклуються долею школи);
- представники органів самоврядування (підкувальна рада та інші);
- учні (старшокласники).

І нарешті, мабуть основне питання – а навщо займатися лобізмом на місцевому рівні. На це питання існує дуже багато відповідей, і тому його потрібно розглядати у розрізі кожного закладу окремо, але разом із тим можливо виокремити декілька причин, які мали б загальні риси. Але все ж



таки головною відповіддю буде те, що лобізм **допоможе боротися або навіть унеможливить припинення діяльності школи.**

**Таблиця 3.3. Приклади лобіювання на місцевому рівні**

| Мета лобіювання   | Наслідки діяльності   |
|---|---|
| Налагодження зв'язків із представниками депутатського корпусу як селищних/сільських, так і районних рад, а також із представниками виконавчої гілки | Дуже часто школі навіть не відомі представники депутатського корпусу, але можливо і протилежне: багато представників школи і є депутати. Налагодження зв'язків допоможе вчасно отримати необхідну інформацію і швидко відреагувати на неї |
| Надання необхідної додаткової інформації з різних питань як для депутатів, так і для чиновників   | Часто як депутати, так і чиновники приймають рішення, не маючи усієї необхідної інформації. Школа може надавати необхідну інформацію шляхом проведення опитування, обговорень тощо  |
| Підвищення іміджу школи   | Цьому питанню присвячений підрозділ 3.5   |
| Створення єдиного освітньо-культурного простору в селі/районі в місті   | Включення всіх, навіть не дуже зацікавлених осіб, в єдиний простір, у центрі якого може знаходитися школа   |

Яким же шляхом проводити лобіювання з метою зменшення можливого ризику закриття школи? В усьому світі існують два шляхи лобіювання:

**1. Офіційний шлях:** направлення запитів, листів, проведення акцій, зустрічей тощо.

**2. Неофіційний шлях:** неофіційні зустрічі, по більшості побудовані на особистих знайомствах.

Не треба забувати про психологію поведінки людей: усі рекомендації щодо ваших дій під час прийому у чиновників, розмови та багато іншого в міжособистісному спілкуванні – діють обов'язково.

Тому для вирішення суперечностей та досягнення згоди між групами адвокатів та органами влади без конфронтації необхідно використовувати інструмент **переговорів**. Цей спосіб використовується





для досягнення справедливого та взаємно прийняттого рішення шляхом обговорення.

Причинами проведення переговорів з органами влади на етапі превентивних заходів з попередження ліквідації освітнього закладу виступають такі постулати:

- органи влади мають можливості для проведення змін;
- необхідно звернути на себе увагу органів влади, щоб після цього переконувати їх та привернути на свій бік;
- необхідно забезпечити довготермінові взаємовідношення з органами влади, щоб зробити розвиток закладу сталим.

**Існують чотири ключові кроки, що допоможуть процесу лобіювання та стануть початком серйозних переговорів:**

**1. Ознайомтесь із коридорами влади** (система, процедури, графіки приймальних годин, ключові лідери і гравці).

**2. Класифікуйте гравців** (на підставі того, як вони пов'язані чи ставляться до вашої проблеми і яким впливом наділені).

**3. Інформуйте та будуйте відносини** (через відвідування та зустрічі, щоб допомогти їм зрозуміти ваші проблеми та забезпечити їх довіру до вас як до надійного джерела якісного аналізу, і як до представника громадськості).

**4. Отримайте увагу і покажіть вашу силу** (підключайте партнерські ЗМІ, активізуйте та мобілізуйте ваші дії таким чином, щоб люди, які приймають рішення, знали про те, що ваші пропозиції мають підтримку громадськості) [за матеріалами тренінгу «Переговорні навички для груп адвокасі», що проводився у рамках проекту «Інформаційно-ресурсний центр проекту «Гідна Україна»].

Тобто переговори у процесі лобіювання є конструктивним шляхом для досягнення результатів.

Що ж потрібно робити представникам чи ініціативній групі школи під час лобіювання? Шляхів дуже багато, але завжди потрібно починати:

**Крок 1.** Пошук інформації – необхідно мати інформацію про те, на кого буде направлена ваша діяльність, тобто списки депутатів і чиновників тощо.

**Крок 2.** Аналіз. Лобізм, по більшості, передбачає використання фінансових ресурсів для досягнення певної мети. Разом із тим, школа має дуже великий ресурс для вирішення багатьох проблем. Тому потрібно проаналізувати: з одного боку – можливості школи, а з іншого боку – потреби осіб, на яких буде направлено лобіювання. Наприклад, дуже часто



в селах, у зв'язку із скрутним фінансовим положенням сільських рад, на культуру не вистачає коштів. А школа має певний ресурс, який допоможе організувати сумісними зусиллями дозвілля на селі. Ще приклад – часто необхідна інформація про ставлення населення до тих чи інших подій, а коштів та вміння на проведення опитування у депутатів та сільських чиновників часто немає. А школа швидко і з високою достовірністю (якщо необхідно, то й анонімно) проведе такі дослідження. Таких прикладів можна приводити багато – все залежить від бажання і конкретної місцевості.

Підводячи підсумки, зазначимо:

- лобізм на місцевому рівні не тільки можливий, але й потрібний;
- лобізм відбувається на районному та місцевому (сільський або селищний) рівні;
- лобізм проводиться на законодавчому (районні або сільські/селищні ради) та виконавчому (райадміністрації або виконкоми) рівнях;
- лобізм направлений не на об'єкти, а на суб'єкти – депутатів та чиновників;
- лобіювання може проводитися як групами, так і персонально;
- лобіювання може бути офіційним і неофіційним.

### Список рекомендованої літератури:

1. Адвокасі: [практичний посібник / упорядк. Г. Кіященко]. – К., 2009. – 102 с.
2. Аравина Т.И., Кузнецов Ю.Ю. Лоббизм: национальные образцы и степень социальной приемлемости / Т.И. Аравина, Ю.Ю. Кузнецов // Социс. – 2000. – № 9. – С. 59-63.
3. Белоусов А. Лоббизм как политическая коммуникация / А. Белоусов. – Екатеринбург: УрО РАН, 2005. – 216 с.
4. Бинецкий А.Э. Лоббизм в современном мире / А.Э. Бинецкий. – М.: ТЭИС, 2004. – 247 с.
5. Боренько Я.Й. Групи інтересу у сучасній теорії політики: Дис... канд. політ. наук: 23.00.01 / Боренько Ярина Йосипівна. – Львів, 2002. – 180 с.
6. Васильев Т.В. Лоббизм как форма политической деятельности: природа, функции, современные виды / Т.В. Васильев // Вестник



Московского университета. Серия 12. Политические науки. – 2004. – № 4. – С. 26-34.

7. Власов В.В. одиначку не прорвѣшься / В.В. Власов // Зеркало недели. – 2006. – № 48 (627). – 16 декабря. – С. 12.

8. Гнатуш Н. Легальність лобіювання: українські реалії і світовий досвід / Н. Гнатуш // Молодіжне лобіювання. – К.: «Молодіжна альтернатива», 2002. – С. 17-24.

9. Євгенєва А. Законодавче регулювання лобістської діяльності / А. Євгенєва // Часопис ПАРЛАМЕНТ. – 2004. – № 1. – С. 32-39.

10. Лобізм та його інституційні форми. Україна і зарубіжний досвід: [аналітичні матеріали / упор. М. Розумний, В. Холод]. – К.: УПФР, 2005. – 44 с.

11. Менджул М.В., Навроцький В.В. Кампанії адвокати як інструмент демократичних перетворень/М.В. Менджул, В.В. Навроцький. – Ужгород, 2011. – 66 с.

12. Моделі лобіювання інтересів: світовий досвід та українська специфіка / О. Длугопольський // Журн. європ. економіки. – 2006. – № 1. – С. 30-57.

13. Про лобіювання в Україні: Проект Закону України від 13 квітня 1999 р. № 3188 // Сайт Законопроекти України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.gov.ua/>

14. Про правовий статус груп, об'єднаних спільними інтересами (лобістських) груп у Верховній Раді України: Проект Закону України від 03.11.1999 р. № 3188-1 // Офіційний сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>.

15. Про діяльність лобістів у Верховній Раді України: Проект Закону України від 09.11.2003 р. № 8429 // Сайт Лабораторії законодавчих ініціатив [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://www.parlament.org.ua/index.php?action=draft&draft\\_id=1983](http://www.parlament.org.ua/index.php?action=draft&draft_id=1983)

16. Про регулювання лобістської діяльності в органах державної влади: Проект Закону України (не внесений до Верховної Ради України, оприлюднений серед загалу 25.09.2003 р.) // Сайт Громадської Ради з питань законодавства для місцевого самоврядування та організації третього сектору [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://gr.org.ua/>

17. Солонтай О.Г., Навроцький В.В., Коваль О.Д. Лобіювання: сутність, засади, практика застосування: посібник для тренерів / О.Г. Солонтай, В.В. Навроцький, О.Д. Коваль. – Ужгород, 2003. – 140 с.



18. Тихомирова Є.Б. Громадянське суспільство: лобізм як засіб самоорганізації та активізації на національному, регіональному та глобальному рівнях/ Є.Б. Тихомирова// Кроки до громадянського суспільства. — Київ, 2004. — С. 172-177.

### Питання до самоконтролю:

1. Що таке лобізм?
2. Для чого лобізм потрібен школі?
3. На кого направлено лобіювання?
4. Хто може проводити лобіювання?
5. Назвіть основні шляхи запровадження лобіювання?
6. Яка роль переговорів в процесі лобіювання?
7. Опишіть послідовність дій представників школи чи ініціативної групи під час лобіювання.

### Практичні завдання

**Вправа 1.** Складіть списки депутатів міської/районної/селищної/сільської ради за поданою схемою.

#### Форма для виконання вправи:

| №  | ПІБ депутата            | Яку партію представляє/ Від якої території обирався | Телефон | Місце роботи депутата |
|----|-------------------------|---|---------|-----------------------|
| 1. | Іванов Тарас Григорович |   |         |                       |
| 2. | ...                     |   |         |                       |

**Вправа 2.** Проаналізуйте потреби, які необхідні депутатам для забезпечення їх діяльності.



Форма для виконання вправи:

| №  | ПІБ депутата            | Необхідні заходи для виконання депутатських функцій | Необхідні ресурси для заходів | Можливості школи для допомоги депутату |
|----|-------------------------|---|-------------------------------|--|
| 1. | Іванов Тарас Григорович |   |                               |  |
| 2. | ...                     |   |                               |  |

**Вправа 3.** Проаналізуйте, які можуть виникнути загрози співпраці школи із місцевими депутатами.

Форма для виконання вправи:

| №  | ПІБ депутата | Переваги співпраці | Недоліки чи загрози співпраці |
|----|--------------|--------------------|-------------------------------|
| 1. | Депутат N    |                    |                               |
| 2. | Депутат X    |                    |                               |
|    | ...          |                    |                               |

**Вправа 4.**

**Перший етап.** Створіть ініціативну групу та пограйте у рольову гру «Лобізм на місцевому рівні».

**Мета:** виробити навички проводити лобіювання на місцевому рівні.

**Хід вправи:**

Крок 1. Обрати ведучого. У залежності від кількості учасників, об'єднатися у дві групи та розподілити ролі. Можливі варіанти ролей:

- депутати сільських або селищних рад та представники школи;
- сільський або селищний голова та представники школи;
- депутати районної ради та представники школи;
- тощо.

Крок 2. Кожна група повинна підготувати:

- представники школи – «Що вони можуть дати представникам іншої груп?» (в залежності від пари);
- представники законодавчої чи виконавчої ланки – «Що їм потрібно від школи?» або «Що їм школа може дати?».



Крок 3. Після роботи в групах (до 15 хв.) представники груп презентують результати роботи, висловлюючи по черзі свої аргументи.

Крок 4. Ведучий разом із учасниками проводить порівняння результатів роботи груп з метою пошуку «точок зіткнення», аналізує, чи вийшло провести переговори.

**Другий етап.** Проведіть зустріч із депутатами з питання співпраці.

Можливі питання для обговорення:

- А) Вплив освіти на ситуацію в місті/селі/селищі.
- Б) Роль школи в житті міста/села.



### 3.4. залучення додаткових ресурсів для підтримки та розвитку школи

*«Після важкого періоду, коли ми ледве не загубили школу й провели вдалу кампанію із її збереження, прийшов новий директор. Вона була зацікавлена у функціонуванні школи. Буквально за пару місяців у наших дітей з'явився новий комп'ютерний клас. За допомогою місцевих фірм зроблено ремонт та підготовлено школу до нового навчального року. Якби минулий директор був зацікавлений у розвитку школи та залучав додаткові кошти, то ситуації із закриттям могло б і не бути».* Цю фразу нам довелося почути під час проведення у рамках проекту СЦП «Вчимося праву – зберігаємо школи» опитувань представників ініціативних груп, що відстоювали школу від закриття. Вона підтверджує нашу упевненість у тому, що впровадження керівництвом школи діяльності із пошуку та залучення додаткових ресурсів великою мірою зменшує можливий ризик закриття закладу.

Чимало ЗНЗ у різних куточках України можуть навести приклади успішного досвіду впровадження інноваційної діяльності із залучення позабюджетних коштів [19]. Це позитивно впливає на якість освіти і робить даний ЗНЗ конкурентоспроможним на ринку освітніх послуг – що є щитом школи від закриття. Водночас, ті школи, які не намагаються шукати шляхи виживання та додаткові джерела для розвитку, рано чи пізно можуть опинитися перед проблемою припинення діяльності. Тому здійснення командою школи такої функції, як фандрейзинг, є особливо актуальним у період впровадження владою процесу оптимізації мережі навчальних закладів.

У літературі, присвяченій зв'язкам із громадськістю, фінансовому менеджменту, маркетингу та менеджменту навчальних закладів, термін «фандрейзинг» використовується без перекладу й дослівно перекладається як збір коштів або зведення у ступінь ресурсів. У нашому посібнику ми будемо дотримуватися наступного визначення: **фандрейзинг – комплекс різних методів і процедур пошуку додаткових ресурсів для здійснення соціально значущих проектів та/або підтримки навчального закладу.**

Виходячи з державно-громадського принципу управління навчальним закладом, кожна громада має незчисленні ресурси для використання їх у навчальному процесі, а ЗНЗ перетворюється на осередок розвитку громади як приклад багатоманітності ресурсів. Ми



переконані, що для попередження школи від закриття необхідно залучити **додаткові ресурси**, а не лише додаткові кошти. Саме тому почнемо розкриття нашого теми із **питання ресурсів**.

Виділяють основні групи ресурсів: фінансові, матеріальні, людські, інтелектуальні тощо. Причому джерело ресурсу може знаходитися як на локальному/місцевому рівні, так і на міжнародному. Що стосується останнього, то мається на увазі, що освітні заклади найчастіше за співпраці із громадськими організаціями можуть отримувати гранти від зарубіжних державних закладів, міжнародних організацій чи благодійних фондів, а також волонтерів, або допомогу випускників із інших країн.

**Давайте поміркуємо разом, що може відноситися до кожного із зазначених видів ресурсів?**

*Фінансові – кошти у вигляді благодійних внесків, грант на реалізацію соціального проекту, плата за оренду приміщення, плата за заняття для дорослих, продаж продукції власного виробництва.*

*Матеріальні – допомога у вигляді товарів, наприклад, комп'ютерів та інтерактивних дощок, приладдя для проведення ремонту, пластикових вікон, призів для переможців шкільних конкурсів тощо.*

*Людські – міжнародні волонтери у якості вчителів, батьки як помічники у виконанні технічних робіт, пенсіонери мікрорайону, які можуть допомагати у проведенні занять різних шкільних гуртків тощо.*

*Інтелектуальні – випускники у якості ведучих виховного заходу, представники громадських організацій як консультанти чи експерти заходу, т. ін.*

Люди, які надають на безкоштовній основі свої послуги, приділяють свій час та діляться своїми знаннями, навичками, досвідом, виступають для школи волонтерами. Тому для залучення людських та інтелектуальних ресурсів необхідно використовувати **методи роботи із волонтерами**. Це є достатньо широкою темою, й тому ми рекомендуємо низку джерел для самоосвіти із цього питання [1; 2; 4; 9; 10].

**Якими ж нормативно-правовими актами регламентована діяльність шкільної установи у напрямку залучення додаткових ресурсів:**

- Закон України «Про освіту» від 23.05.1991 р.;
- Закон України «Про благодійництво та благодійні організації» від 19.03.2002 р.;





- Про забезпечення цільового використання коштів бюджетними установами (закладами) соціально-культурної сфери: розпорядження Кабінету Міністрів України від 19.08.2009 р. № 1007-р.;

- Про затвердження порядку отримання благодійних (добровільних) внесків і пожертв від фізичних та юридичних осіб, бюджетними установами і закладами освіти, охорони здоров'я, культури, науки, спорту та фізичного виховання для потреб їх фінансування: постанова Кабінету Міністрів України від 04.08.2000 р. № 1222;

- Про затвердження порядків надання платних послуг державними та комунальними навчальними закладами: наказ Міністерства освіти і науки України, Міністерства економіки України, Міністерства фінансів України від 23.07.2010 р. № 736/902/758;

- Про затвердження переліку платних послуг, які можуть надаватися навчальними закладами, іншими установами та закладами системи освіти, що належать до державної і комунальної форми власності: постанова Кабінету Міністрів України від 27.08.2010 р. № 796;

- Про затвердження Положення про піклувальну раду загальноосвітнього навчального закладу: Наказ Міністерства освіти і науки України від 05.02.2001 р. № 45;

- Щодо здійснення благодійних та спонсорських внесків: лист Міністерства освіти і науки України від 28.04.2010 р. № 1/9-290;

- Щодо оприлюднення інформації про використання благодійних та спонсорських внесків: лист Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 15.04.2011 р. № 1/9-289.

*Необхідно зазначити, що деякі норми вищезазначених правових актів працюють за умов автономного статусу ЗНЗ.*

Отже, вітчизняне законодавство про освіту передбачає можливість залучення недержавного фінансування на потреби розвитку освітніх закладів. Здійснюється воно з двох законодавчо закріплених джерел:

- власні доходи ЗНЗ (здача в оренду приміщень, споруд, обладнання; надання платних послуг; реалізація продукції власних навчально-виробничих майстерень, навчально-дослідних ділянок, підсобних господарств);

- благодійні внески юридичних і фізичних осіб (добровільні грошові внески, матеріальні цінності, одержані від підприємств, установ, організацій, окремих громадян).

Цей додатковий ресурс разом із основним, бюджетним, дає змогу стимулювати процес розвитку школи. Нагадаємо, що саме кошторис



школи є основним плановим фінансовим документом школи на календарний рік, у якому й зазначені потрібні для функціонального призначення шкільного закладу обсяги та напрями коштів. Кошти, отримані школою з додаткових джерел фінансування, зараховуються до спеціального фонду кошторису школи. Він забезпечує фінансування тих напрямів діяльності школи, які фінансуються недостатньо або взагалі не фінансуються. На відміну від загального фонду, невикористані протягом року кошти спеціального фонду переходять на наступний календарний рік [18]. Тому завдання керівництва шкільної установи, яка бажає розвивати та продовжувати діяльність закладу, – наповнювати спеціальний фонд кошторису школи.

У питанні **власних доходів школа** має маневрувати існуючими ресурсами.

**Доходи закладу від оренди** тимчасово вільних приміщень фізичним або юридичним особам – це стабільне й довготривале позабюджетне джерело фінансування.

Сьогоднішній демографічний стан у нашій державі такий, що часто школи, які розраховані на 900 учнів, наповнені лише на 50 %, а то й менше. Й простоявання значної частини приміщень закладу, за які необхідно сплачувати комунальні послуги та які підтримувати у належному стані, може забирати значний шматок виділеного бюджету школи. Тому керівництву необхідно доцільно використовувати приміщення шкільного закладу: приміщення класів та навчальних кабінетів, шкільних майстерень та інших приміщень на території закладу, не задіяних у навчально-виховному процесі у зв'язку із зменшенням контингенту учнів, інші приміщення школи у вечірній час та вихідні дні тощо.

*З досвіду українських шкіл можемо навести приклади: надання спортзали чи інших приміщень для роботи дитячих гуртків/секцій, надання в оренду актові зали, столової та музичної апаратури для проведення різного роду заходів організаціям/окремим громадянам тощо.*

Виходом щодо навантаження приміщення школи може стати внесення пропозицій до місцевих органів влади, наприклад, щодо розташування у вільних приміщеннях школи місцевого позашкільного закладу чи групи короткотривалого перебування для дітей п'яти років з метою підготовки їх до школи.



Однак важливо не припустити погіршення умов для навчальної діяльності й завчасно з'ясувати надійність й платоспроможність орендарів. Іншим не менш важливим моментом для закладу освіти комунальної форми власності є необхідність мати згоду райдержадміністрації. Оскільки саме рішенням райради депутатів встановлюється вартість орендної плати та розподіл залучених школою коштів від оренди. Також, перш ніж укласти договір про оренду приміщень, школі необхідно погодити це питання із райдержадміністрацією. Форму такого погодження можна знайти в районно. Угоди на оренду можуть укладатися шкільним закладом на термін в один рік із подальшим продовженням чи переукладанням чи погодинно [18].

**Додаткові платні послуги** надаються учням у формі додаткових занять, що не передбачені робочим навчальним планом школи, або мешканцям громади з метою задоволення їх потреб. Цей вид послуг перетворює ЗНЗ на ресурс для здійснення безперервної освіти. Можливість їх надання повинна бути передбачена статутом навчального закладу й здійснюватися за межами основної освітньої діяльності, що фінансується з бюджету. Слід зауважити, що до статуту ЗНЗ краще вносити максимально можливий перелік додаткових освітніх послуг, якими в майбутньому є намір займатися.

Діяльність освітньої установи з надання платних послуг здійснюється з дозволу та під контролем районного управління освіти, а також контролюється районною прокуратурою та контрольно-ревізійним управлінням.

Вітчизняне законодавство дає право освітнім закладам здійснювати широкий спектр платних послуг (постанова Кабінету Міністрів України від 27.08.2010 р. № 796). При наданні школою платних послуг необхідно:

- поінформувати батьків учнів школи, мешканців громади та місцеві фірми щодо порядку надання конкретного виду послуг згідно переліку послуг;
- отримати відповідну заяву від фізичної/юридичної особи;
- укласти договір/контракт з кожною фізичної/юридичної особою, в якому визначається порядок надання послуги, розмір та терміни оплати за послугу;
- організувати бухгалтерський облік та звітність щодо надання платних послуг відповідно до чинного законодавства;



- оформити дозвіл на ведення платних послуг наказом по відповідному районному управлінню освіти;
- ввести доходи за платні послуги до кошторису школи;
- документально оформити платні послуги за кожним їх видом окремо [18, 120].

Підходити до діяльності з надання платних послуг слід виважено та поетапно, керуючись маркетинговими законами. Виходячи з того, що навчальний заклад має відповідати на соціальне замовлення, одним із перших етапів має бути вивчення потреб громади на освітні чи інші послуги.

*Приклади з досвіду українських шкіл: курси для дорослих з комп'ютерної грамотності, курси з вивчення англійської чи польської чи французької мови, учбові гуртки з оволодіння будь-яким ремеслом, здобування специфічних робочих навичок (ремонт взуття), навчальні курси для фермерів тощо.*

У разі здійснення вчителями платних освітніх послуг, їм можна виплачувати додаткову заробітну плату за рахунок коштів спеціального фонду.

**Реалізація продукції** власних навчально-виробничих майстерень, навчально-дослідних ділянок, підсобних господарств тощо. Тобто це можуть бути різні матеріальні цінності, створені у шкільних майстернях або вирощені на пришкільних сільськогосподарських ділянках продукти. Останнє дуже поширено серед сільських шкіл.

*Наприклад, школи практикують вирощування овочів за активної участі дітей на уроках праці, а потім роблять бартер чи здають вирощену продукцію місцевим фірмам. Або школа займається бджільництвом та тримає пасіку.*

Однак у переважній більшості цей напрямок стосується професійно-освітніх закладів.

Тим не менш, задумуючи реалізувати даний напрямок у себе в школі, знову необхідно отримати дозвіл на таку діяльність в управлінні освіти. У разі функціонування централізованої бухгалтерії усі дії школи, пов'язані з отриманням прибутку від створення та реалізації власної продукції, забезпечує бухгалтерія управління освіти.

Школа має право **залучати кошти благодійників**. У ролі благодійників можуть виступати батьки учнів, випускники, депутати, мешканці громади, бізнес-структури, донорські та інші громадські організації тощо. Використовуючи технологію фандрейзингу, школа має



можливість успішно залучати від них додаткові матеріальні та фінансові ресурси у вигляді добровільних пожертвувань, благодійних внесків, спонсорської допомоги, освітніх грантів.

Дещо зупинимося на процедурі організації даного напрямку отримання додаткових коштів. Для залучення грошових благодійних внесків від батьків або інших осіб необхідно відкрити спеціальний рахунок районного управління освіти – субрахунок даної школи для відокремленого їх обліку. Причому, при перерахуванні коштів благодійник може визначити мету їх надання. Такі кошти в інструкції Держказначейства класифікують як кошти за дорученням, тобто одержані бюджетною установою кошти для виконання певних доручень за цільовим призначенням. Якщо ж мета використання благодійних коштів не вказана, то напрямки їх використання визначаються управлінням освіти спільно з директором школи відповідно до нагальних потреб закладу.

Наступною категорією благодійників школи можуть виступати *депутати різних рівнів* від сільських до обласних й народних. Це джерело поповнення шкільного бюджету слід намагатися використовувати, дотримуючись наступної схеми:

1. Скласти лист-звернення з проханням про надання коштів на придбання конкретного обладнання для школи, доклавши до нього рахунок-фактуру на оплату визначеного обладнання та договір із постачальником.
2. Поінформувати про вищезазначені дії керівника управління освіти.
3. Відстежити проходження подання депутата на ім'я голови районної ради, на якому останній повинен дати відповідні доручення.
4. Відстежити оформлення відповідного розпорядження голови районної ради.
5. Відстежити перерахування коштів на рахунок ЦБ шкіл районного управління освіти.
6. Відстежити перерахування коштів бухгалтерією шкіл на рахунок організації, яка продає потрібне школі обладнання.
7. Отримати обладнання, передати накладну до районної бухгалтерії.
8. Відстежити постановку цього обладнання на господарський та бухгалтерський обліку [18, 86].

Зрозуміло, що ця процедура достатньо тривала, але законна й реальна.



При отриманні школою *матеріальних цінностей* від випускників, приватних фірм чи інших осіб обов'язково оформлюється: договір про надання благодійної допомоги, лист від благодійника або клопотання школи, акт дарування або приймання-передачі, або доручення. Усі подарунки мають бути відображені в бухгалтерському обліку управління освіти та наведені у відповідних формах фінансової звітності. У разі надання матеріальних цінностей у тимчасове користування оформлюється акт передачі позабалансових матеріальних цінностей у тимчасове користування, у якому зазначаються вартість цінності, термін та інші умови користування та повернення [18, 122].

При оформленні *благодійної допомоги у формі виконаних для потреб школи робіт* (ремонт класів, заміна склопакетів, ремонт шкільного майданчика тощо) або при наданні школі тих чи інших послуг (екскурсійне обслуговування учнів, прочитана батьками лекція тощо) необхідно також оформити акт приймання-передачі результатів робіт/спожитих послуг, оцінити їх вартість та виконати бухгалтерські проводки [18, 123].

Благодійниками можуть навіть виступати самі *вчителі*. Яскравим прикладом є досвід Рубіжанської ЗОШ № 3 Луганської області, вчителі якої на добровільній основі 1 % від своєї заробітної плати виділяють на школу.

За останні роки популярним в Україні стало залучення позабюджетних коштів за допомогою взаємодії школи із неприбутковими громадськими організаціями або благодійними фондами. Причому, представники школи та громади можуть самостійно виступити ініціаторами створення та реєстрації такої місцевої громадської організації як юридичної особи. Ми підтримуємо такий шлях вирішення проблеми.

*Прикладами шкіл, які тісно співпрацюють із громадськими організаціями сільського рівня або свого мікрорайону, можемо назвати Рубіжанську ЗОШ № 3 Луганської області та ГО «Крапелька щастя»; Ужгородську ЗОШ № 14 та ГО «Рука допомоги»; Новочернещинську ЗОШ Сахновщинської районної ради Харківської області та ГО «Школа життя» тощо.*

Вищеназвані у прикладі ГО були створені ініціативною групою школи та спільнотою громади та поєднали у своєму складі колектив вчителів, батьків, мешканців. Ці незалежні структури активно працюють над залученням додаткових коштів із метою вирішення соціальних проблем громади, у тому числі на покращення матеріальної бази та умов



навчання у місцевій школі. Вони займаються як місцевим фандрейзингом (залученням благодійної та спонсорської допомоги від місцевих підприємців, фірм, мешканців), так і беруть участь у грантових конкурсах. Дуже популярним є конкурс грантів Українського фонду соціальних інвестицій, завдяки якому чимало шкіл України через ГО громади змогли провести заходи з енергозбереження в школі.

Радимо на самому початку шляху створення ГО/БФ у його статуті окреслити стосунки із школою, тобто необхідно прописати, що прибуток буде спрямовуватися на статутні цілі – розвиток освіти в конкретному ЗНЗ тощо. Свою статутну діяльність у загальноосвітньому навчальному закладі ГО/БФ реалізує згідно з угодами про співробітництво з навчальним закладом, Батьківським комітетом, піклувальною радою ЗНЗ та благодійних програм діяльності ГО/БФ.

Серед переваг створення ГО/БФ можна назвати: можливість офіційно виплачувати фінансову допомогу вчителям за якісну роботу та додаткові обов'язки, надавати стипендії кращим учням, приймати на роботу потрібних для ЗНЗ співробітників, які не передбачені в штатному розкладі, відшкодовувати транспортні витрати на відрядження вчителів, мінімізувати податки, легалізувати отримання готівкових коштів, компенсувати вартість шкільного харчування, укладати угоди з будівельними підприємствами тощо.

Створення такої структури є повністю законно [7] та вона не підпорядкована управлінню освіти, самостійно веде управління коштами, має прозорість у прийнятті рішень щодо розподілу коштів.

Для того, щоб відбувалося стабільне залучення додаткових ресурсів ЗНЗ, необхідно призначити для ведення фандрейзингової діяльності відповідальних осіб, а також розподілити обов'язки між ними.  
**Хто ж в школі має відповідати за здійснення фандрейзингової діяльності?**

Перша відповідь, що спадає на думку, – це директор. Опитування серед менеджерів освіти Луганської області (проведене СЦГ у 2008 та 2011 роках) показало, що залученням позабюджетних коштів переважно займаються батьківський комітет та директор, дуже невелика роль в цьому піклувальної ради та ініціативної групи вчителів. Ми вважаємо, що роль керівника полягає у створенні умов для залучення додаткових ресурсів на розвиток ЗНЗ. Тому доречно сформувати команду, яка буде систематично займатися фандрейзинговою діяльністю.



Фандрейзинг як достатньо новий для закладів сфери освіти вид діяльності покликаний перетворити процес залучення додаткових ресурсів на технологію із своїми етапами, правилами та законами. У своїй діяльності представники ЗНЗ мають дотримуватися схеми: потреби – пошук – дія – результат.

Керуючись порадами ряду експертів у галузі фандрейзингової діяльності (*Альошина І.В., Ричардсон К., М. Перроні, В. Земсков*), ми виділили **список основних правил фандрейзингу**:

1. Систематичність у залученні додаткових ресурсів.
2. Планування заходів/кампаній із залучення додаткових ресурсів.
3. Прагнути знайти декілька джерел надходження допомоги, спираючись на співвідношення ваших цінностей та відповідності потреб.
4. Активно інформувати потенційного благодійника про свою діяльність з метою розвитку зв'язків та посилення довіри, а існуючих донорів чи спонсорів - про розвиток закладу з метою підтримки репутації.
5. Контактна особа, що представляє школу у контактах із благодійниками, має бути підготовлена та мати адекватні професійно-особистісні якості.
6. Сприймати відмову у наданні допомоги як шанс з'ясувати причини невдачі для подальшого виправлення.
7. Визначати заслуги благодійника, підбираючи найбільш доречний спосіб вираження подяки.

Важлива роль успішної діяльності із залучення додаткових ресурсів у складеному **фандрейзинговому плані**. Він може виступати як частиною стратегічного плану школи та плану роботи ЗНЗ на рік, так і бути складений до окремих заходів чи напрямків. Існують різні моделі планування фандрейзингу [17]. Планування фандрейзингу включає визначення завдань, графіка їх виконання і виконавців.

На початковому етапі планування радимо:

1. Визначити: потреби ЗНЗ на основі запланованого бюджету; джерела надходжень у минулому році; яка допомога очікується від постійних благодійників/опікунів школи - «шефів»; скільки необхідно залучити нових пожертв та у якій формі.
2. Скласти: список традиційних джерел надходження; список нових потенційних благодійників; схему всіх напрямків діяльності і перелічити потенціальні методи дій із залучення додаткових ресурсів.





Визначення основних категорій благодійників школи допомагає спрогнозувати приблизну суму коштів/надану матеріальну благодійну допомогу, що буде отримано від кожної категорії й кожного виду фандрейзингової діяльності.

Складання списку жертвувачів допоможе визначити, на яку категорію буде затрачено найбільше часу. Така своєрідна база даних може включати інформацію про діючих або потенційних благодійників наступного характеру: ім'я/назва, статус, адреса, історія його пожертвувань, план роботи з ним. Не треба забувати про піклувальну раду школи, до яких також можна звертатися за допомогою у пошуку серед їх кола знайомих та бізнес-партнерів потенційних благодійників навчального закладу.

Для роботи із новими великими благодійниками на етапі планування необхідно потурбуватися про підготовку інформаційних матеріалів, що складають стандартний набір документів про діяльність закладу для зв'язків із громадськістю або інформаційний пакет (характеристика закладу, листи підтримки, списки донорів, статті з останніми новинами, стисла біографія керівника, список членів піклувальної ради). Це допоможе скласти основу для формування уявлення донора про освітній заклад.

Важливим є питання мотивів людей чи організацій, які надають допомогу освітнім установам. Визначення головного мотиву благодійника і намагання задовольнити цей інтерес підвищить вірогідність того, що школа отримає допомогу. Визначити мотиви донора допоможе інформація про історію благодійництва особи/фірми, відомості про сімейний стан керівника, інтереси, переконання.

Розглянемо **методи**, що найчастіше **використовуються із фандрейзинговою метою** [8; 12; 13; 15].

**Персональне прохання або звернення «один на один».** Цей метод передбачає безпосередній контакт із потенційними благодійниками, а тому є найтяжчим. Використання методу персонального прохання вимагає від представника ЗНЗ такого основного виду ділового спілкування, як переговори. Причому, завдяки ефективним переговорам відсоток успішності фандрейзингових кампаній значно збільшується.

**Звернення-листи до компаній, індивідуальних донорів.** Є найменш ризикованою формою залучення додаткових ресурсів; у випадку повторного звернення до спонсорів/донорів, також є ефективним методом



пошуку нових благодійників. При складанні листа необхідно формулювати персональні звернення, апелювати до загальнолюдських мотивів (гордість, співчуття, альтруїзм), описати програму та потреби навчального закладу, демонструвати широку підтримку з боку інших, конкретно зазначити, на що будуть використані пожертви, створювати почуття терміновості, пообіцяти нагороду. Лист має обов'язково містити: повну назву закладу, його адресу, номер рахунку, зазначення потреб, на які проситься пожертва, конкретну суму, яка запитується, термін проведення заходу і дату відправки листа, координати контактної особи. Увесь текст листа має поміститися на одну сторінку.

**Прохання по телефону.** Цей метод використовується в основному чотирма шляхами: після розісланих поштою звернень, для прохання у перевірених малих благодійників, для повторного прохання та для виконання обіцянок. Успішна телефонна фандрейзингова кампанія включає також складання тексту, який треба говорити, інструктаж людей, що будуть телефонувати, та відпрацювання вмій відповідати на питання.

**Спеціальні заходи із збору коштів.** Наприклад, гала-концерти, банкети, обіди з відомими людьми, новорічні благодійні бали, відкриття виставки, театральні вистави, аукціони тощо. Захід слід організувати лише у тому випадку, якщо він забезпечить надходження коштів, що виправдають зусилля, витрачені на нього. Чистий прибуток має становити не менше 70-75 % зібраної суми. Найважливішим чинником для вибору спеціальної події є пошук заходу, який підходить конкретному ЗНЗ (тип заходу, час, уміння, ресурси, привід, минулий досвід).

Школа може брати **участь у грантових конкурсах**, що проводять вітчизняні та зарубіжні державні заклади, міжнародні організації, благодійні фонди тощо. Для отримання гранту донори пропонують свої спеціальні аплікаційні форми, які члени фандрейзингової групи повинні вміти заповнювати та чітко уявляти структуру проектної пропозиції. Як правило, структура форми може складатися з: титульної сторінки, анотації, інформації про апліканта, інформації про партнерів, постановки проблеми, мети та завдань, очікуваних результатів проекту та індикаторів їх оцінки, методики виконання та обґрунтування видів і термінів діяльності, бюджету проекту, додатків.

Досвід країн Північної Америки та Європи доводить, що підвищення фінансової життєдіяльності шкіл відбувається за активного



**використання мережі інтернету** [6]. Всесвітня мережа допомагає виконувати фандрейзингові завдання дешевше та швидше. Основними напрямками використання інтернету вітчизняними школами для залучення додаткових ресурсів можуть бути:

- пошук інформації (про донорів та партнерів, про можливості отримання гранту, підшукування добровольців серед мешканців громади та випускників, дослідження фандрейзингової діяльності інших навчальних закладів тощо);
- комунікація (листування засобами електронної пошти; поштові розсилки повідомлень; обговорення; публікації та розповсюдження новин, анонсів, повідомлень; онлайн спілкування; аудіо- та відеоконференції; пересилка та завантаження файлів тощо);
- просування (PR-діяльність - взаємодія школи з місцевими та регіональними ЗМІ, шкільний сайт як візитна картка школи, сторінки середніх шкіл в електронному каталозі навчальних закладів);
- збір коштів за допомогою сайту школи.

Мережа шкільних інтернет-представництв вітчизняних шкіл розвивається доволі швидко. Шкільний веб-сайт може стати великим помічником школі у привабленні благодійників та залученні додаткових ресурсів. Радимо скористатися цією можливістю та створити окремий розділ для благодійників, який би приваблював потенційних благодійників, висвітлював інформацію про партнерів, донорів, спонсорів.

Маленький розділ може складатися лише з переліку партнерів/благодійників, коротких відомостей про них та опису способу співпраці школи з даними організаціями чи фізичними особами, що ілюструється логотипами, а також гіперпосиланнями на їх веб-ресурси.

Великий розділ може нараховувати декілька підрозділів. Подаємо варіанти можливих підрубрик: «Нормативна база», «Зробити подарунок», «Способи підтримати», «Можливості волонтерства», «Школа потребує», «Благодійні заходи», «Послуги для громади», «Випускникам», «Річний звіт», «Подяки», «Контакти» тощо. Завдяки проекту СЦГІ «Інтернет-вікно для залучення ресурсів для школи» 18 шкіл області створили подібні розділи наприкінці 2011 року [20].

Таким чином, процес оптимізації мережі загальноосвітніх закладів, прагнення попередити ліквідацію освітньої установи та задовольнити потреби суспільства щодо отримання якісних освітніх послуг стимулюють колектив школи та актив громади створювати належні умови для навчально-виховного процесу через залучення додаткових



ресурсів. Вирішити це завдання можна за допомогою організації фандрейзингової діяльності. Даний напрямок діяльності ЗНЗ має бути побудований на основі стратегічного та командного підходів, партнерських відносин з благодійниками та громадою, наявності особистісних якостей та необхідних знань й навичок представників шкіл, що займається залученням додаткових ресурсів.

### Список використаної літератури:

1. Волонтерський менеджмент: помічник. – К., Центр волонтеріату «Добра воля», 2010 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://volunteering.org.ua/?q=node/101>.
2. Гладков Е., Яровой В. Фандрайзинг и работа с волонтерами/ Е. Гладков, В. Яровой. – Хмельницький, 2000. – 68 с.
3. Геллер Н. Основи ефективного залучення ресурсів для некомерційних організацій/ Н. Геллер. – К., 2002. – 134 с.
4. Громадсько активні школи в Україні: крок до дій/ за ред. О. Таранченко. — К.: Центр цифрового друку, 2005. – 164 с.
5. Даниленко Л. Менеджмент інновацій в освіті / Л. Даниленко. – К.: Шкільний світ, 2007. – 120 с. Дрепіна О.М., Переходченко О.В. Інтернет та нові можливості із залучення додаткових ресурсів для школи / О.М. Дрепіна, О.В. Переходченко – Луганськ: ТОВ «Перша друкарня на паях», 2011. – 56 с.: іл.
7. Закон України «Про громадські об'єднання» від 22.03.2012 р. (чинний з 01.01.2013 р.).
8. Краплич Р. Залучення фінансування з місцевих джерел для неприбуткових організацій. Практичний посібник для НДО/ Р. Краплич. – Рівне: Фондація імені князів-благодійників Острозьких, 2002. – 184 с.
9. Лях Т.Л. Методика організації волонтерських груп: [навч. посіб. / Т.Л. Лях]. – К.: КУ ім. Бориса Грінченка, 2010. – 160 с.
10. Маккарлі С., Лінч Р. Управління діяльністю волонтерів. Як залучити громадськість до вирішення проблем суспільства/ С. Маккарлі, Р. Лінч. – К.: Ресурсний центр розвитку громадських організацій «Гурт», 1998. – 160 с.
11. Мармаза О.І. Інноваційні підхід до управління навчальним закладом / О.І. Мармаза. – Х.: Видав. гр. «Основа», 2004. – 240 с.
12. Методи підвищення фінансової життєздатності недержавних організацій/ Під ред. Р. Краплич. – К., 2004. – 76 с.





7. Назвіть основні категорії потенційних спонсорів та донорів школи, що можуть надавати благодійну допомогу.

8. Які переваги для школи у створенні та взаємодії із громадською організацією/благодійним фондом розвитку школи?

9. Яких правил доречно триматися під час здійснення фандрейзингової діяльності?

10. Опишіть етап планування фандрейзингової діяльності.

11. Перелічіть основні методи, що використовуються під час діяльності із залучення додаткових ресурсів.

12. Які основні напрями використання інтернету вітчизняними школами для залучення додаткових ресурсів?

## Практичні завдання

**Вправа 1.** Проаналізуйте звіти діяльності школи та визначте існуючих благодійників школи. На основі складання карти ресурсів громади (підрозділ 3.2.), списків випускників та батьківського складу складіть список потенційних благодійників та визначте план їх залучення за нижчеподаною схемою.

### Форма для виконання вправи:

| Хто є та може бути благодійником | Як їх зацікавити | Чим вони будуть корисні | Як їх буде залучати школа |
|----------------------------------|------------------|-------------------------|---------------------------|
| Місцеві:                         |                  |                         |                           |
|                                  |                  |                         |                           |
| Міжнародні:                      |                  |                         |                           |
|                                  |                  |                         |                           |
|                                  |                  |                         |                           |

**Вправа 2.** Складіть лист – звернення до спонсора, керуючись порадами у підрозділі та поданим нижче прикладом.

Приклад листа (з досвіду Східноукраїнського центру громадських ініціатив):



ШАПКА ЛИСТА З АДРЕСОЮ ТА РЕКВІЗИТАМИ ОРГАНІЗАЦІЇ

Исх. № \_\_\_\_ от « \_\_\_\_ » \_\_\_\_\_ 20 \_\_\_\_ г.

*Директору  
компьютерной фирмы « \_\_\_\_\_ »*

**Уважаемый \_\_\_\_\_!**

Нам известно, что Ваше динамично развивающееся предприятие имеет многолетний опыт и занимает одну из ведущих позиций на рынке продажи компьютерной техники в Луганском регионе. Мы же, «Восточнукраинский центр общественных инициатив» (далее – Центр), уже почти 10 лет проводим общественную деятельность в том числе в направлении развития и поддержки школ.

**В ноябре 2011 года Центр проводит для школ Луганской области интернет-конкурс «Лучшая разработка раздела сайта для школьного благотворителя».** Основная идея Конкурса в том, чтобы школы начали использовать свои веб-сайты для информирования сообщества о предоставляемой школе спонсорской и другой благотворительной помощи. Ориентировочная дата подведения итогов – 14 декабря 2011 года. Конкурс организован в рамках проекта «Интернет-окно для привлечения ресурсов для школы» (подробнее о проекте в приложении к письму).

Организация интернет-конкурса рискует пройти на низком уровне вследствие **недостаточного финансирования призового фонда Конкурса**. Бюджет проекта позволил Центру выделить только 500 грн. на призы победителям.

Как вы видите, призовой фонд конкурса очень невелик. Поэтому **просим Вас оказать спонсорскую помощь из спектра продукции Вашей фирмы для награждения победителя Конкурса**. Среди возможных вариантов приза могут быть компьютерные динамики, веб-камера, набор клавиатуры и мышь, набор компьютерных ковриков, наборы по уходу за ПК, программное обеспечение. **В свою очередь мы готовы:**

- пригласить Вас лично для работы в конкурсной комиссии Конкурса и награждения победителей на торжественной церемонии подведения итогов Конкурса;

- поместить словесное упоминание, интернет-адрес Вашей фирмы в раздаточных материалах, в текстах пресс-релизов, в разделе проекта на нашем сайте [www.totalaction.org.ua](http://www.totalaction.org.ua)

- распространить вместе с нашим новым пособием для школ презентационную продукцию Вашей фирмы (500 экз., территория



распространения – Луганская область, получатели – руководители школ, начальники управлений образования);

- поместить логотип Вашей фирмы на полиграфической продукции Конкурса (грамоты, дипломы), на заставке во время церемонии награждения;
- поместить любую презентационную продукцию Вашей фирмы (буклеты, переносной баннер, стойка, др.) в помещении во время церемонии награждения победителей Конкурса.

Мы верим в то, что только при поддержке Вашей фирмы Конкурс пройдет на высоком уровне. Участники проекта с удовольствием распространят хорошие отзывы и будут рекомендовать Вашу фирму родителям школьников, руководителям и педагогам школ области. Уверены, что оказанная благотворительная помощь поможет Вам и в дальнейшем укреплять позиции.

Спасибо, что уделите минуту внимания нашему письму. Будем также благодарны, если Вы сможете **принять решение до 25 ноября 2011 года** и сообщить нам об этом по электронной почте \_\_\_\_\_@gmail.com или лично руководителю проекта \_\_\_\_\_ по телефону \_\_\_\_\_.

С уважением и надеждой на сотрудничество,  
.....

**Вправа 3.** Проведіть заходи із створення фандрейзингової групи школи/ громадської організації:

- 1) колективно обговоріть доцільність створення групи;
- 2) встановіть мету, завдання та статус групи;
- 3) складіть список осіб, що будуть займатися залученням додаткових ресурсів для школи та роботою із благодійниками, або за бажанням створіть міні-групи виконавців;
- 4) розподіліть обов'язки та строки їх виконання;
- 5) складіть план роботи групи на найближчий рік у відповідності до визначених цілей і завдань.

**Вправа 4.** Визначте у правильному порядку етапи опису проектної пропозиції:

- очікувані результати реалізації проектної пропозиції та індикатори їх оцінки
- необхідні для реалізації проектної пропозиції ресурси
- план реалізації проектної пропозиції
- мета проектної пропозиції





- проблема, на вирішення якої спрямовано проектну пропозицію.

**Вправа 5.** Визначивши актуальну проблему школи та громади, знайдіть потрібний грантовий конкурс, тематика та пріоритети якого відповідають визначеній проблемі (за допомогою пошуку інформації на офіційних сайтах донорських організацій, ресурсах, що розміщують останні новини про грантові конкурси). Створіть ініціативну групу з вирішення проблеми. Оформіть заявку та подайте на конкурс.



### 3.5. Підвищення репутації та формування іміджу закладу

У цьому підрозділі ми будемо використовувати такі незвичні для шкільної галузі поняття як конкурентоздатність, репутація, маркетинг, ринок... Комусь вони здадуться далекими від такої серйозної мети як спасіння школи від закриття. Дехто може сказати: до чого тут імідж, треба думати про те, щоб школу завтра не закрили.

Але спасіння школи – це процес не на один день і навіть не на один місяць. Процес складний і такий, що забирає багато часу. І треба зрозуміти, коли його починати: коли вже винесено рішення? коли селом/районом пішли чутки про майбутнє закриття? чи коли помічаєш, що кожного вересня у перший клас йде все менше дітей?

Ми вважаємо, що загроза ліквідації навчального закладу в сучасних умовах економічної нестабільності, частих реформ та демографічної кризи актуальна для кожної без винятку школи України. Із однією поправкою: школу, яка налагодила міцні стосунки із партнерами, веде систематичну фандрейзингову роботу, активно співпрацює із громадою, переймає нові педагогічні ноу-хау, турбується про свій образ, просто так не закриєш.

З точки зору іміджології, про таку школу можна сказати, що її колектив свідомо підходить до формування іміджу та проводить систематичну роботу із його розвитку.

**Імідж** освітньої установи ми вслід за М. Пискуновим визначаємо як **«емоційно забарвлений образ школи, часто свідомо сформований, що має цілеспрямовані задані характеристики та покликаний впливати певною спрямованістю на конкретні групи соціуму»** [9].

Попри те, що наукове підґрунтя ще тільки встановлюється, імідж як образ вашої школи об'єктивно існує у свідомості людей. Причому, в будь-якої організації існує імідж незалежно від того, хто над ним працює і чи працюють над ним взагалі. У разі відпускання питання іміджу на самоплив він складеться у споживачів (дітей, їх батьків, мешканців громади тощо) стихійно, і немає жодної гарантії, що він буде адекватним і сприятливим для установи.

Сприятливий для вашої школи імідж – це сприйняття її як організації, у якій цінують дітей та колектив, піклуються про кожного учня, впроваджують новітні методи роботи; організації, яка вдало поєднує



повагу до традицій та слідування новим тенденціям, організації, до якої приємно приходити. Буде приємно приходити дітям вашої громади (села, мікрорайону міста...), то і дітям із сусідніх громад захочеться навчатися саме у вас. Нагадуємо, що ст. 29 Закону України «Про загальну середню освіту» дає право батькам вибирати навчальні заклади та форми навчання для своїх неповнолітніх дітей, тобто право вибору місця навчання без прив'язки до свого місця проживання. А це – наповнюваність класів. Буде приємно батькам дітей та іншим жителям громади приходити у чисте, гарно оформлене приміщення на відкриті уроки, бачити, як ви звітуєте про навчальні результати їх дітей – буде легше вмотивувати їх на захист школи та згуртувати для боротьби, якщо буде потреба. А це – підтримка з боку громади. Буде приємно місцевим підприємцям та депутатам отримувати запрошення на організовані вами свята та продивлятися свої фотографії на вашому шкільному сайті / у вашій шкільній газеті - буде легше попросити їх підписати прохання про припинення ліквідації, виступити на сесії ради із цим питанням тощо. А це – добіювання своїх інтересів на місцевому рівні. Цей перелік можна продовжувати ще довго. Але головне, що треба зрозуміти, – це те, що над іміджем варто цілеспрямовано працювати.

Імідж – поняття інтегральне, тобто таке, що має складну структуру, у якій усі компоненти взаємодіють між собою та із цільовими групами.

Основні структурні компоненти іміджу школи є такими:

- 1) образ керівника організації, що складається через уявлення про його професіоналізм, здібності, установки, ціннісні орієнтації, соціально-психологічні характеристики, а також про його зовнішні дані;
- 2) образ персоналу, що відображає фізичні, психофізіологічні, соціальні дані, культуру, професійну компетентність тощо;
- 3) соціальний імідж організації, що будується на основі уявлень громадськості про її роль в політичному, економічному, соціальному і культурному житті громади;
- 4) імідж послуг, пропонованих закладом своїм клієнтам, до якого входить уявлення про їх якість і ціну (якщо школа надає платні послуги), про їх функціональну цінність, відмінні властивості й унікальність;
- 5) ділова культура організації та її стиль, соціально-психологічний клімат, уявлення персоналу про комфортність і надійність своєї організації;
- 6) професіоналізм як характеристика ділової активності організації, що включає ділову репутацію, конкурентоспроможність,



інноваційний потенціал, стабільність, надійність для споживачів;

7) зовнішня атрибутика (дизайн, розроблений стиль, візуальний імідж), що включає оформлення приміщень, форму одягу, фірмову символіку тощо;

8) шкільний сайт (його наявність /відсутність, його дизайн, якість та доцільність поданих матеріалів, їх оновлюваність тощо).

**Деякі слова про сайт школи.** На нашу думку, сайт школи - це той новий структурний елемент іміджу, який зараз набуває усе більшої важливості. Він виконує функцію візитної картки школи – зі своїм унікальним стилем і характерною для даної школи формою подання матеріалу. Цікаво графічно оформлений веб-сайт і неординарно й доступно подана інформація завжди будуть приваблювати аудиторію. Успіх навчального закладу великою мірою залежить якраз від наявності та якості реалізації веб-сайту. Більше про організацію належного функціонування веб-сайту школи можна дізнатися із книги «Інтернет та нові можливості із залучення додаткових ресурсів для школи» [3].

Слід зазначити, що складові іміджу важко ранжувати, оскільки залежно від конкретних потреб різних груп, що звертаються до послуг освітньої установи (так званих аудиторій іміджу), значущість одного і того ж компоненту іміджу школи варіюватиметься. Наприклад, за даними досліджень, провідними компонентами іміджу освітньої установи є:

- для учнів початкової школи і їх батьків - образ класного керівника;
- для старшокласників - образ вчителя-наочника, образ директора;
- для батьків із вищою освітою - уявлення про якість освіти, стиль роботи школи;
- для батьків дітей з ослабленим здоров'ям - комфортність шкільного середовища.

Дуже часто буває, що керівники і не підозрюють, як багато можливостей має установа для створення свого іміджу, або, як кажуть іміджмейкери, для його формування. Причому, саме рішення цього завдання може істотно збагатити і сам педагогічний процес - справа лише в правильному розподілі загальних зусиль.

Під **формуванням іміджу освітньої установи** більшість дослідників розуміють процес, у ході якого створюється якийсь спланований образ на основі наявних ресурсів. **Метою** створення іміджу є



**підвищення конкурентоспроможності, залучення інвестицій, встановлення і розширення партнерських зв'язків.**

На практиці дуже часто проблему формування іміджу зводять до зовнішніх атрибутів. Це спрощене, і тому поверхневе, «косметичне» рішення. При цьому мало хто розуміє, що цей антураж є лише одним із чинників, які впливають на масову свідомість і громадську думку, а в кризових умовах сьогодення цей чинник може набувати і негативного забарвлення. Тому вплив цих зовнішніх чинників без врахування громадської думки може призвести до результатів, абсолютно протилежних очікуваням.

В іміджології процес формування іміджу іноді визначається поняттям «позиціонування». «Позиціонувати» - означає перекласти з мови товаровиробника на мову споживача товарів і послуг. Позиціонування - це побудова іміджу з обліком або на основі:

- аналізу мікро- і макросоціуму;
- знання інтересів, потреб, очікувань, вимог певної групи людей, різних соціальних інститутів, вищих учбових закладів;
- відбору і представлення тих зовнішніх характеристик, які дозволяють зробити процеси взаємодії школи і інших установ максимально ефективними;
- знакове, візуальне моделювання, оформлення і представлення результатів діяльності школи і її підрозділів у зовнішньому середовищі.

Дослідниця І. Лазаренко формування іміджу навчального закладу пропонує розбивати на рішення управлінських завдань, що мають наслідком внутрішні зміни та зміни компонентів інформаційних матеріалів для зовнішнього представництва [6]. Хоча, на наш погляд, розподіл цих дій вельми умовний, пропонується провести такі внутрішні зміни:

- 1) вивчення громадської думки усередині закладу з метою з'ясування задоволеності працюючих, вихованців, батьків;
- 2) поширення новин, пов'язаних із розвитком інноваційних процесів - процесів розробки, впровадження і використання педагогічних інновацій. При цьому використання інноваційних процесів може виступати як характеристика життєдіяльності закладу і, при порівняльному аналізі, як перевага даної установи перед іншими;
- 3) забезпечення висвітлення подій у діяльності навчального закладу - встановлення ефективного зворотного зв'язку із зовнішнім середовищем;



4) розробка інформаційного матеріалу, який має бути доступний, зрозумілий, відображати позитивні зміни в житті закладу, демонструвати досягнення школи, отримані в процесі змін.

Традиційно виділяють **мікро-** та **макросередовище** взаємодії суб'єктів освітнього середовища. На моделі взаємодії суб'єктів освітнього середовища, представлений на схемі 3.5.1 (розробниця /автор Н.В. Івко), можна побачити усі чинники формування іміджу та оцінити впливовість груп взаємодії навчального закладу.

На процес формування іміджу макросередовище (п'ять основних його чинників) безсумнівно буде мати великий вплив, але оцінка, яка цікавить нас, буде надходити з мікросередовища. Саме суб'єкти мікросередовища стануть **аудиторією іміджу** – тією групою людей, у яких формується чи планується сформувати певну думку про навчальний заклад. Саме вони – опора та надія школи, що може опинитися або вже опинилася під загрозою закриття.

На схемі 3.5.2 представлено різні аудиторії іміджу школи.

Для кожної з вказаних груп, як ми вже казали, найбільш вагомим стане якийсь певний фактор або їх група. Тому визначившись із аудиторією іміджу, можна виділити саме ті фактори, вплив через які буде найбільш дієвим для формування в неї психологічного тяжіння до закладу (атракції). Одне з практичних завдань, поданих наприкінці цього підрозділу, буде присвячене саме визначенню та аналізу важливих для різних груп осіб характеристик навчального закладу.

Нижче для прикладу подано характеристики декількох аудиторій іміджу середньої школи та пояснено важливість аналізу їх інтересів при позиціонуванні.

**Учні.** Зазвичай адміністрація школи рідко бачить у своїх учнях тих суб'єктів, заради яких варто вибудовувати свій імідж. Але рано чи пізно учні стають випускниками. А випускники є мало не головними «піарниками» вашої освітньої установи. Пам'ять про школу зберігається довго, і якщо той образ, який склався у них після закінчення навчального закладу, не дуже приємний, то можна прогнозувати, що віддати у таку школу своїх дітей вони навряд чи комусь порадять. До того ж, саме учні, ще навчаючись у школі, служать



**Схема 3.5.1** Модель взаємодії суб'єктів освітнього середовища

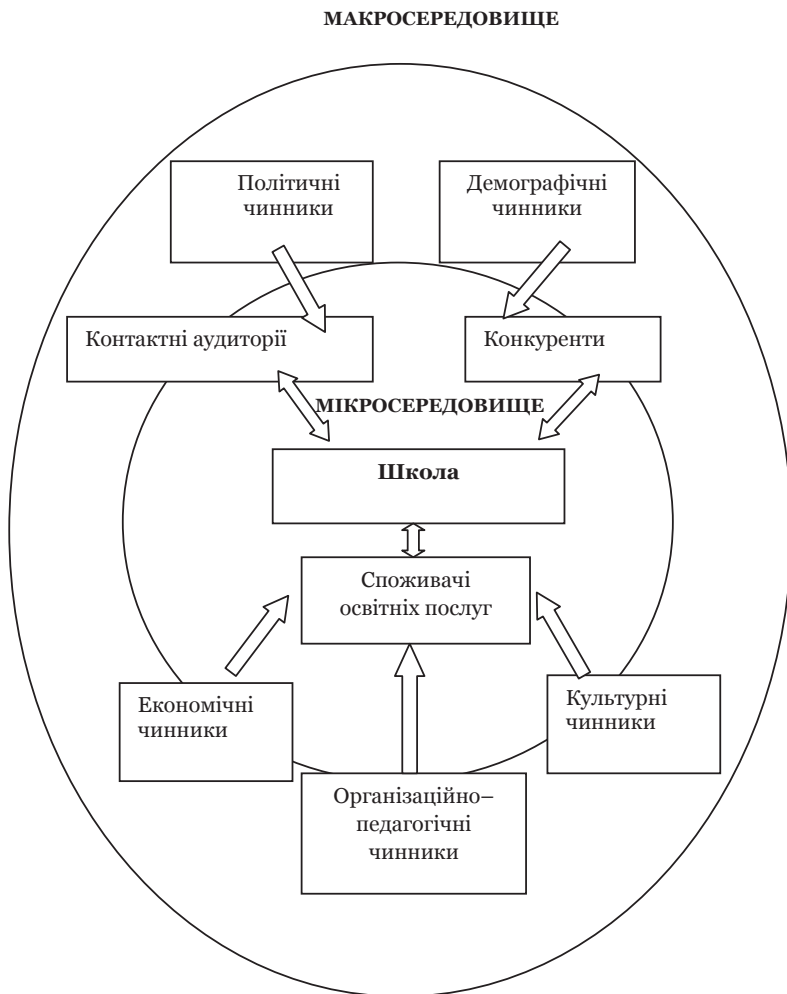
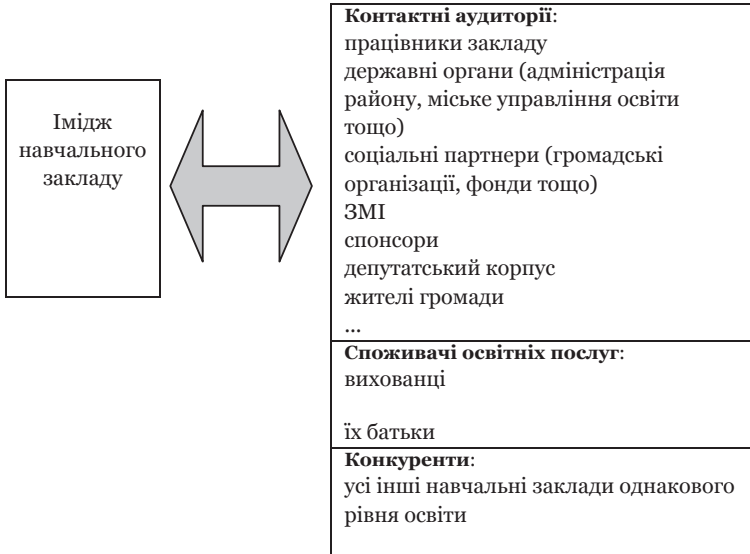




Схема 3.5.2. Аудиторія іміджу навчального закладу



її своєрідною «візитною карткою»: те, що вони розповідають про свої шкільні будні (особливо в інтернеті), або те, як вони поведуться в суспільних місцях, безпосередньо демонструє певні стандарти, прийняті у вашому шкільному співтоваристві.

**Батьки учнів.** Мабуть, це найавторитетніші суб'єкти, здатні не тільки дати реальну оцінку вашій роботі, але і відкоригувати громадську думку і думку своїх дітей про вас. Саме тому батьки є головною цільовою групою, на яку необхідно орієнтуватися у іміджевій роботі. Парадокс полягає ще і в тому, що батьки тут можуть виступати і основними інвесторами вашої іміджевої політики: але це в тому випадку, якщо керівництво школи знаходиться з ними «по одну сторону барикад».

**Соціальні партнери** (реальні і потенційні). Сьогодні все більше значення для успішного просування організації на ринку грає її суспільна діяльність. Але навряд чи якась організація, що потребує отримання позитивного іміджу, вкладатиме гроші у невизначні шкільні проекти. Як правило, допомагають тільки тим, хто має хорошу репутацію і високу





суспільно-громадську активність, - адже користь від такого партнерства повинна бути обопільною.

**Засоби масової інформації.** ЗМІ є своєрідними посередниками між школою і суспільством: саме завдяки своєчасному інформуванню про плани або досягнення школи школа може істотно розширити коло своїх потенційних партнерів і/або сформувати позитивну думку про себе в очах тих, що її оточують.

Необхідно зазначити, що характер інформації для різних цільових груп повинен бути різним.

Отже, кожна з груп сприйняття іміджу буде мати своє унікальне уявлення про школу. А синтез уявлень про неї різних груп громадськості створює узагальнююче і ємне уявлення про навчальний заклад. Тому після аналізу соціальних груп, із якими він взаємодіє, стане можливим впливати на формування позитивного образу і врахувати інтегральність поняття іміджу.

Не забувайте, що кінцевим результатом, тобто метою формування іміджу, є підвищення конкурентоспроможності освітньої установи. А конкурентоспроможність досягається сформованим відношенням до вас. Якщо те відношення, яке є у ваших бажаних союзників, вас повністю влаштовує, можете вважати, що ви досягли своєї мети.

У зв'язку із цим виділимо **основні конкурентні переваги школи** із правильно сформованим іміджем **у розрізі мінімізації ризиків її ліквідації**:

- позитивні оцінки діяльності, що отримуються від керівництва, учнів та їх батьків, сторонніх організацій, безпосередньо не пов'язаних із даною організацією, а також від ЗМІ та персоналу самої організації;
- конкурентоспроможність школи, що висловлюється через високу якість освітніх послуг, через збереження та примноження контингенту учнів і персоналу організації;
- авторитет школи, що виявляється в довірі до неї, визнанні її різними соціальними групами, у тому числі і тими, які не входять до числа тих, що безпосередньо взаємодіють ( мешканці сусідніх громад тощо);
- розвиток професійної компетентності персоналу організації, забезпечення його психологічної готовності до діяльності, до змін. Високий рівень організації і самоорганізації, здатність співробітників продуктивно виконувати професійні функції.



Звичайно, цей перелік не є вичерпним. Натомість треба розуміти, що імідж – це не панацея. Але ним треба активно займатися, поки хтось не менш активний не зайнявся закриттям вашої школи.

Залишайтеся вірними тому, що ви заклали у фундамент своєї діяльності: цінностям, цілям, принципам та стандартам. І тоді батьки будуть казати не «школа, у якій навчається моя дитина», а «НАША школа». Відчуваєте різницю, чи не так?

### Список використаної літератури:

1. Волкова В.В. Имидж образовательного учреждения в контексте проблемы конкурентоспособности ВУЗов / В.В. Волкова // Сборник научных трудов Северо-Кавказского государственного технического университета. [Электрон. ресурс]. – Серия «Гуманитарные науки». – 2005. – № 2 (14). – Режим доступа : <http://www.ncstu.ru>
2. Даниленко Л.В. Менеджмент имиджа образовательного учреждения / Л.В. Даниленко // Справочник руководителя образовательного учреждения. – 2008. – № 10. – С. 54 – 59.
3. Дрепіна О.М., Переходченко О.В. Інтернет та нові можливості із залучення додаткових ресурсів для школи/ О.М. Дрепіна, О.В. Переходченко. – Луганськ: ТОВ «Перша друкарня на паях», 2011. – 56 с.: іл.
4. Живаєва Т. Імідж освітнього закладу освіти та особистість керівника / Т. Живаєва // Директор школи. Україна. – 2005. – № 3-5. – С. 158-162.
5. Зуевская И. Имидж школы как ресурс ее развития/ И. Зуевская // Управление школой – 2005. - № 7 (1-15 апр). – С. 8-11.
6. Лазаренко И.Р. Формирование имиджа образовательного учреждения как управленческое новшество/ И.Р. Лазаренко [Электронный ресурс] // Педагог. – 2000. – № 9. – Режим доступа: <http://www.niro.nnov.ru/bibl40.doc>
7. Панасюк А.Ю. Формирование имиджа / А.Ю. Панасюк. – М. : Омега – Л., 2008. – 265 с.
8. Паутов В. Не каждый директор желает знать...или Зачем администратору определять миссию школы / В. Паутов // Лидер образования. – 2004. – № 5. – С. 44-47.



9. Пискунов М.С. Имидж образовательного учреждения: структура и механизмы формирования / М.С. Пискунов // Мониторинг и стандарты в образовании. – 1999. – № 5.

10. Почепцов Г.Г. Имиджология / Г.Г. Почепцов. – М.: «Рефл-бук»; К.: «Ваклер» – 2001. – 698 с.

11. Почепцов Г.Г. Імідж від фараонів до президентів / Г.Г. Почепцов. – К.: Адеф-Україна, 1997. – 328 с.

12. Хоменко І.А. Имидж школы: механизмы и формирования и способы построения / И.А. Хоменко // Директор школы. – 2006. – № 7. – С. 27-34.

### **Питання до самоконтролю:**

1. Поміркуйте та перелічіть основні причини, із яких поняття іміджу увійшло до шкільної практики.

2. Коли треба починати та коли закінчувати роботу над іміджем навчального закладу?

3. Яким чином, на вашу думку, імідж школи може вплинути на доступ до ресурсів? Надайте приклади.

4. Як ви розумієте поняття «позиціонування»?

5. Робота над яким із структурних компонентів іміджу, на вашу думку, є найбільш важливою для зниження ризиків ліквідації школи? Чи достатньо цей компонент розвинений у вашому навчальному закладі? Чому?

### **Практичні завдання**

**Вправа 1.** Проведіть оцінку основних структурних компонентів іміджу вашої школи за 5-бальною шкалою (від 1 до 5, де 1 – дуже погано, 5 – дуже гарно), опитавши по 4-5 представників кожної аудиторії та записуючи у подану нижче таблицю середні бали. Роз'яснення структурних компонентів подані у тексті підрозділу. Після проведення оцінки проаналізуйте отримані бали та зробіть висновок щодо: тієї аудиторії, яка оцінює вас найгірше; того компоненту, який отримав найменше балів. Поміркуйте чому.



Форма для виконання справи:

| Структурний компонент (максимум 5 балів)   | Середня оцінка компоненту, надана представниками аудиторії |              |                |                     |          |            |  | Загалом для цього компоненту (із 40 балів) |
|--|--|--------------|----------------|---------------------|----------|------------|--|--|
|  | Учні   | Батьки учнів | Колектив школи | Інші жителі громади | Спонсори | Конкуренти | Інші організації, із якими прямо не співпрацює |  |
| Образ керівника організації  |  |              |                |                     |          |            |  |  |
| Образ персоналу  |  |              |                |                     |          |            |  |  |
| Соціальний імідж організації (проектна діяльність, партнерство, активність у громаді тощо) |  |              |                |                     |          |            |  |  |
| Імідж послуг, пропонувані закладом   |  |              |                |                     |          |            |  |  |
| Ділова культура організації та її стиль  |  |              |                |                     |          |            |  |  |
| Професіоналізм   |  |              |                |                     |          |            |  |  |
| Зовнішня атрибутика  |  |              |                |                     |          |            |  |  |
| <b>Загалом по цій аудиторії (із 35 балів)</b>  |  |              |                |                     |          |            |  | -----<br>---                               |



**Вправа 2.** Самостійно або у групі проаналізуйте ті важливі характеристики, із яких формується імідж вашої школи для кожної із аудиторій.

Форма для виконання вправи:

| Аудиторія  | Ті характеристики школи, які найбільш важливі для цієї аудиторії | Аналіз цих характеристик на даному етапі (чи відповідає очікуванням, на якому рівні, чому тощо) | Що можна зробити для покращення цієї характеристики, для задоволення потреб даної аудиторії |
|--|--|---|---|
| Колектив школи   |  |   |   |
| Представники держави та місцевого самоуправління (адміністрація району, міське управління освіти тощо) |  |   |   |
| Соціальні партнери (громадські організації, фонди тощо)  |  |   |   |
| ЗМІ  |  |   |   |
| Спонсори   |  |   |   |
| Депутатський корпус  |  |   |   |
| Учні   |  |   |   |
| Їх батьки  |  |   |   |
| Інші жителі громади  |  |   |   |
| Конкуренти   |  |   |   |



**Вправа 3.** Обговоріть у колективі результати проведених вами опитування (вправа 1) і аналізу (вправа 2) та сплануйте дії для формування /коригування іміджу вашої школи на наступні 6 місяців.

**Вправа 4.** Напишіть (або доручіть написати іншому члену колективу) статтю про успіхи школи на сьогодні та її плани із розвитку на майбутнє і опублікуйте у місцевій газеті (на своєму сайті).



### **ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ III ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ**

- Вчасно вжиті спільнотною школи превентивні дії майже на 100 % попередять / знизять ризик ліквідації навчального закладу.
- Превентивні заходи мають бути спрямовані насамперед на підвищення тих показників розвитку школи, що під час аналізу виявили недостатній або низький рівень.
- Процес перетворень має бути спланований та здійснюватися за підтримки та участі всіх зацікавлених сторін: керівництва школи, педагогів, працівників, учнів, батьків, мешканців громади.
- Серед низки попереджувальних дій можемо назвати: формування іміджу закладу, покращення матеріальної бази, залучення позабюджетних коштів, перетворення школи на соціально-культурний центр громади, розвиток партнерських зв'язків школи та громади, формування лідерського потенціалу в середовищі педагогів та адміністрації закладу, внесення змін до організаційної структури закладу та у форми організації навчально-виховного процесу, лобювання інтересів школи на місцевому рівні, покращення документообігу тощо.
- Усі попереджувальні заходи школи мають бути підкорені наступним першочерговим завданням: підвищення конкурентоспроможності освітньої установи та задоволення потреб суспільства в отриманні якісних освітніх послуг.

## Розділ IV

**ГРОМАДСЬКІ ДІЇ, СПРЯМОВАНІ НА ЗАХИСТ ШКОЛИ, ЯКУ  
ЗБИРАЮТЬСЯ ЗАКРИТИ**









### **РОЗДІЛ IV. ГРОМАДСЬКІ ДІЇ, СПРЯМОВАНІ НА ЗАХИСТ ШКОЛИ, ЯКУ ЗБИРАЮТЬСЯ ЗАКРИТИ**

Якщо шкільне керівництво та громадські активісти завчасно не усвідомили та не вжили превентивних заходів із уникнення можливості закриття школи, проблема ліквідації закладу може постати перед ними у будь-який момент. Причому вже на етапі активної підготовки владного рішення.

Цікаво, що за останні п'ять років з понад тисячі громад України, де були закриті/реорганізовані школи, лише одиниці спромоглися активно вплинути на рішення влади та здійснити результативні дії на захист своїх навчальних закладів. Частіше ж дії ініціативних груп носили спонтанний характер й, як правило, зазнали поразки.

Разом із тим, в арсеналі представників школи може бути чимало аргументів на збереження школи. Закриття шкіл може призвести до невиправдано швидкого зникнення сільських населених пунктів, занепаду мікрорайонів промислових міст. Це тому, що школа у малій громаді займає особливе місце в соціальному житті й є основним, а часом і єдиним осередком надання освітніх, соціальних та культурних послуг для різних вікових категорій мешканців громади. За умов обов'язкової дошкільної освіти, покращення показників народжуваності та недостатньої кількості садочків, школа бере на себе обов'язки з надання дошкільної освіти. За умов ліквідації шкіл у невеликих громадах ситуація із отриманням послуг дошкільцями виглядає вкрай сумнівною.

Для дітей шкільного віку з малої місцевості школа є не тільки навчальним закладом, а й місцем, що опікується дитиною 24 години на добу, займається її культурним розвитком та вихованням (гуртки, зайнятість після школи, профілактика злочинності та шкідливих звичок). А неякісне перевезення дітей до іншого шкільного закладу створює загрози для безпеки життя та здоров'я дітей, погіршує якість освіти. Припинення діяльності школи створює умови для порушення прав мешканців громади, позбавляючи їх робочих місць та здобуття освіти протягом всього життя. Школа – культурний центр збереження місцевих традицій. Саме позашкільні заходи школи збирають всю громаду й є єдиною можливістю дорослих мешканців відпочити, культурно збагатитися та отримати можливість духовного спілкування. У додаток, місцевою владою останні десять років не виділялося коштів на ремонт та



оновлення навчального обладнання. Лише завдяки внеску батьків та педагогів школа функціонує на гідному рівні, при цьому показуючи пристойні результати успішності учнів.

Усвідомлена громадська активність у кризовій ситуації для школи є необхідною умовою в захисті прав та інтересів всіх учасників освітньо-виховного процесу та участі громадськості в прийнятті рішень стосовно місцевої освітньої політики. Спільна громадська дія – ефективний засіб змінити ситуацію на краще.

Завдяки впровадженню громадських дій педагоги та працівники школи, батьки учнів та мешканці громади мають можливість домагатися врахування їх думки стосовно майбутньої долі освітнього закладу й не допустити втрати шкільного закладу мешканцями громади.

Для ефективного впровадження громадських заходів на захист школи активісти ініціативних груп шкіл мають бути обізнані стосовно теоретико-правових основ кампаній з адвокасі, планування та проведення громадських заходів з представлення громадських інтересів, а також конкретних інструментів впливу на владу, у тому числі через заручення підтримкою із боку громадських організацій, засобів масової інформації, депутатів.

#### **4.1. Створення ініціативної групи та її роль**

Що таке ініціативна група та навіщо школі її створювати? Яка процедура створення ініціативної групи? Які документи повинна мати ініціативна група під час своєї діяльності? Спробуємо відповісти на ці запитання у даному підрозділі.

Вирішення будь-якої справи, особливо направленої на відстоювання або лобіювання питання із збереження школи, надзвичайно складно здійснити одній людині. Як не згадати відоме прислів'я «Один в полі не воїн». Частіше за все виникає група людей, яка і займається необхідною справою. У пресі та літературі останніх років групи, які відстоювали школи від закриття, отримали назву «ініціативні групи», хоча українське законодавство по-іншому розглядає поняття ініціативних груп та правове регулювання їх створення і діяльності. Окремого законодавства, яке регламентує їх діяльність, не існує. Зазвичай, органи місцевого самоврядування під час правовідносин із такими об'єднаннями громадян керуються діючими на даний момент Законами України «Про об'єднання громадян» та «Про місцеве самоврядування в Україні».



**Ініціативна група** представляє собою особливу спільноту людей, які зацікавлені певною ідеєю, спільно діють для досягнення певної мети, отримання позитивного результату – у нашому випадку – на користь школи. Основною рисою, яка поєднує людей в ініціативній групі, є наявність більш вагомих і потужних мотиваційних чинників, ніж просто очікування оплати праці або будь-яких особистих матеріальних вигод за виконану роботу.

Створення ініціативної групи зумовлено готовністю спільноти вирішувати певну проблему і організуватися для цього. Проблема може виступити не тільки прямию загрозою закриття школи, а й інші. Наприклад, з досвіду Артемівської загальноосвітньої школи I-II ст. № 4: було створено ініціативну групу для пошуку додаткового фінансування для ремонту спортивної зали школи та реалізації проекту для всіх мешканців мікрорайону «Здорові діти – здорова нація».

Створення ініціативної групи дуже часто змушує органи влади реагувати по-іншому, аніж на звернення поодиноких громадян. Окрім того, ініціативна група чи делеговані від неї представники можуть виступати під час офіційних зустрічей, судових засідань тощо.

Створення ініціативних груп для координації спільних зусиль під час проведення громадських дій на захист школи регламентується, по-перше, *ст. 39 Конституції України*, відповідно до якої громадяни мають право збиратися мирно, без зброї і проводити збори, мітинги, походи і демонстрації, про проведення яких завчасно сповіщаються органи виконавчої влади чи органи місцевого самоврядування.

Обмеження щодо реалізації цього права може встановлюватися судом відповідно до закону і лише в інтересах національної безпеки та громадського порядку – з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення або захисту прав і свобод інших людей.

З досвіду діяльності ініціативних груп, що створювалися з метою розвитку або збереження шкіл, можна відзначити, що діють як **офіційні (зарєєстровані)**, так і **неофіційні (незарєєстровані)** ініціативні групи. Кожен з цих видів має свої переваги і недоліки.

Зазвичай ініціативні групи шкіл не реєструються, оскільки це не передбачене діючим законодавством і залежить повністю від зацікавлених людей. Перевага такого типу груп - у тому, що не треба звітувати до контролюючих органів і ніхто не може «заборонити» або «закрити» групу. Досвід діяльності подібних груп не тільки в Україні, а й в інших країнах показує, що не існує єдиної моделі, за якою можна створити ініціативну



групу. Деякі створилися за бажанням однієї людини, деякі – внаслідок реалізації ініціативи громади, інші згуртувалися зі створеного раніше ядра осіб, що вже існувало у школі, – наприклад, батьківський комітет чи піклувальна рада. Наприклад, у ЗОШ № 3 м. Макіївки Донецької області рішення про створення ініціативної групи виникло під час загальних батьківських зборів.

Якщо батьки і працівники школи бажують своїй діяльності додати офіційності, то їх ініціативна група може зареєструватися в органах місцевого самоврядування відповідно до статті 38 *Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні»*. Ця стаття говорить: «Повноваження щодо забезпечення законності, правопорядку, охорони прав, свобод і законних інтересів громадян» частини б) делеговані повноваження: п. 7) реєстрація у встановленому порядку місцевих об'єднань громадян, органів територіальної самоорганізації населення (сільська або селищна рада, райвиконком у місті або міськвиконком), які створюються і діють відповідно до законодавства». Для реєстрації ініціативної групи подається заява та протокол зборів (приклад документу у додатку 7). Таким шляхом пішла ініціативна група села Денешніково Новоайдарського району Луганської області, метою створення якої було відкриття для дітей дошкільного віку групи короткотривалого перебування.

Кількість осіб, які входять до складу ініціативної групи, не регламентована законодавством і вирішується в кожному окремому випадку – їх може бути від двох до безкінечності, головне, щоб вони були активні, ініціативні та група була скерованою. Наприклад, у ЗОШ № 111 м. Донецька до складу ініціативної групи входили по два представники від класу.

Питання **організаційної діяльності ініціативної групи**, а саме – кількість засідань, наявність різних структур та іншого, знову ж таки не регламентовано. Хоча для ефективної діяльності рекомендуємо розподілити обов'язки між представниками в залежності від компетенцій, наявного досвіду та часу, вільного для приділення уваги діяльності в групі. Якщо в групі є певні правила і порядок, результативність спільної діяльності підвищується в рази.

Ось кілька можливих ролей:

1. «Голова групи» – загальна координація, зовнішній зв'язок групи, участь в офіційних зустрічах та переговорах, інтерв'ю для ЗМІ.



2. «Заступники голови» – координація роботи з представниками класів, взаємодія з громадськими організаціями, організація масових акцій.

3. Секретар – ведення внутрішнього документообігу.

4. «Прес-секретар» – взаємодія зі ЗМІ, підготовка і розсилка прес-релізів та запрошень, ведення бази даних редакцій та журналістів.

5. «Юрист» – юридична підтримка, підготовка запитів, заяв, розробка тактики і стратегії кампанії тощо [1].

Важливо розуміти, що ініціативна група – це жива соціальна структура і їй представники приділяють увагу в залежності від наявного часу (працюючи під час відпустки, домогосподарки, пенсіонери), тому активісти можуть змінювати один одного. *Добровільність і безкорисливість – найголовніші принципи існування ініціативної групи.*

Місце, де може збиратися ініціативна група, теж залежить від ініціаторів. Це може бути і зустріч вдома, на батьківських зборах у стінах школи чи в якійсь іншій обстановці.

Не дивлячись на статус (zareєстрована чи незареєстрована), ініціативна група обов'язково веде документообіг: протоколи засідань, книги вхідної та вихідної документації та інші необхідні документи.

### **Протокол має містити:**

- слово протокол;
- назву ініціативної групи, що проводить збори;
- місце та дату проведення зборів;
- назву;
- вказівку на кількість учасників зборів;
- текст (порядок денний, кого було заслухано, що було вирішено);
- підписи голови та секретаря зборів;
- підписи учасників зборів.

Зразок протоколу зборів ініціативної групи подається у додатку 7.

Під час листування із органами влади, керуючись законами «Про доступ до публічної інформації» та «Про звернення громадян», кореспонденцію:

- офіційної ініціативної групи підписує лише голова;
- незареєстрованої ініціативної групи підписують декілька представників групи, що також достатньо для здійснення офіційного листування.

Нижче подаємо деякі зразки для організації документообігу.



**Таблиця 4.1.1. Зразок оформлення журналу реєстрації вхідних документів**

| № п/п | Дата надходження та індекс документа (вхідний номер) | Кореспондент, дата й індекс документа, що надійшов | Короткий зміст | Резолюція чи кому направлено документ | Позначка про виконання |
|-------|--|--|----------------|---------------------------------------|------------------------|
| 1     | 2  | 3  | 4              | 5                                     | 6                      |
|       |  |  |                |                                       |                        |

**Таблиця 4.1.2. Зразок оформлення журналу реєстрації вихідних та внутрішніх документів**

| № п/п | Дата надходження та індекс документа | Адресат | Короткий зміст | Позначка про виконання |
|-------|--------------------------------------|---------|----------------|------------------------|
| 1     | 2                                    | 3       | 4              | 5                      |
|       |                                      |         |                |                        |

Правильне та регулярне ведення документообігу ініціативною групою надає їй діяльності законних підстав та захищає перед органами влади. Внутрішній документообіг корисний у відносинах не тільки з чиновниками, а і з журналістами. До готових для розсилання звернень (або прес-релізів) можна долучати протоколи зборів ініціативної групи для більшої наочності і переконливості.

Підсумовуючи, підкреслимо, що ініціативна група дієва тоді, коли постійно підтримує спілкування з громадою, вмє її мобілізувати та організувати. Але дієвість ініціативної групи виражається також у тому, що вона працює об'єднано, знає чого хоче досягти, відкрита для всього нового та з радістю зустрічає нових членів.

Таким чином, у випадку створення ініціативної групи потрібно продумати форми її діяльності, ризики і можливі перепони.

Під час діяльності ініціативної групи з питань розвитку та захисту школи пропонуємо врахувати деякі поради:

1. Оформляйте всі засідання ініціативної групи у вигляді протоколів, це дуже полегшить вашу роботу. Наприклад, представники ініціативної групи ЗОШ № 15 м. Красний Луч Луганської області вказують (мовою оригіналу): «*Мы пришли на согласительную комиссию, (...) и в*



*тот момент один депутат сказал: «Вам надо действовать в правовом поле». После этого мы стали каждую нашу встречу инициативной группы оформлять протоколом и заверять подписями».*

2. Під час оформлення протоколів враховуйте вимоги до оформлення документу.

3. Формалізуйте діяльність роботи ініціативної групи. Розподіліть обов'язки (по можливості пропишіть їх у протоколі). Документальне оформлення рішень дозволяє чітко розуміти, хто за що відповідає, кому що доручили, які рішення були прийняті з тих питань, які обговорювалися.

4. Ведіть книги вхідної та вихідної документації. Це впорядкує роботу з документами та стане у пригоді у відносинах з чиновниками та журналістами.

5. Під час реєстрації ініціативної групи будьте готові до бюрократичних перепон.

6. Усю документацію, яку ви направляєте до органів влади (листи, звернення, протоколи та інше), робіть у двох екземплярах, реєструйте та одну копію залишайте у себе. Також документи можна відправити рекомендованою поштою із повідомленням про вручення.

7. Якщо ви надаєте інформацію до органів влади, обов'язково реєструйте її у представників відповідних органів. На ваших паперах повинен бути проставлений штамп вхідної реєстрації, де повинно бути зазначено номер реєстрації та дата, коли була проведена реєстрація. Штамп повинен бути проставлений на обох екземплярах, один з яких повинен залишитися у вас.

8. Якщо вам відмовляють у реєстрації ваших паперів (листів, звернень), обов'язково складайте акт (додаток 8), тому відвідуйте органи влади групою не менше трьох осіб.

### **Список використаної літератури:**

1. Белова Н. Что инициирует инициативная группа?/ Н. Белова [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://top.oprf.ru/specprojects/ecology/250/273/6289.html>

2. Закону України «Про доступ до публічної інформації» від 13.01.2011 р.

3. Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21.05.1997 р.





4. Закон України «Про об'єднання громадян» від 21.05.1997 р.
5. Створення та розвиток громадського ресурсного центру [практичний poradnik/ упоряд. Є.О. Лукша, О.В. Лукша]. – Ужгород: Асоціація розвитку малого і середнього бізнесу та інновацій «Ужгород - XXI-й вік», 2010. – 130 с.

### **Питання до самоконтролю:**

1. Назвіть основні риси створення ініціативної групи на користь школи.
2. Які існують форми діяльності ініціативної групи на користь школи?
3. Чи обов'язково реєструвати ініціативну групу?
4. Який закон дозволяє органам місцевого самоврядування надати ініціативним групам офіційного статусу?
5. Наведіть можливі ролі, які можуть взяти на себе члени ініціативної групи.
6. Перелічіть вимоги до складання протоколу засідання ініціативної групи.
7. Які основні документи рекомендовано вести ініціативній групі?
8. Виділіть поради, яких слід дотримуватися під час офіційного листування ініціативної групи з чиновниками.

### **Практичні завдання**

**Вправа 1.** Порівняйте дві форми об'єднання громадян: ініціативна група та громадська організація.

#### Форма для виконання вправи:

| <b>Ознаки</b>            | <b>Ініціативна група</b> | <b>Громадська організація як юридична особа</b> |
|--------------------------|--------------------------|---|
| Причина створення        |                          |   |
| Реєстрація               |                          |   |
| Статут                   |                          |   |
| Структура                |                          |   |
| Рахунок у банку, печатка |                          |   |
| Звітування               |                          |   |
| Офіс                     |                          |   |
| Членство                 |                          |   |
| Завершення діяльності    |                          |   |



**Вправа 2.** Виділіть актуальну проблему школи та складіть поетапний план дій зі створення ініціативної групи для її вирішення за допомогою наступної таблиці.

Форма для виконання вправи:

**Мета:**

| №   | Дія/<br>Завдан<br>ня | Відповід<br>альний | Час виконання |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
|-----|----------------------|--------------------|---------------|--|--|--|--|--|--|--|--|--|--|--|--|--|--|--|--|--|
|     |                      |                    |               |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| 1.  |                      |                    |               |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| 2.  |                      |                    |               |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| 3.  |                      |                    |               |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| 4.  |                      |                    |               |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| 5.  |                      |                    |               |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| 6.  |                      |                    |               |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| 7.  |                      |                    |               |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| 8.  |                      |                    |               |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| 9.  |                      |                    |               |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
| 10. |                      |                    |               |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |

**Вправа 3.** Керуючись зразком у додатку № 7, складіть проект протоколу засідання ініціативної групи, на якому було вирішено створити таку групу та відбувся розподіл обов'язків.



#### **4.2. Громадський контроль, планування та проведення громадських дій на захист школи**

Процес ліквідації школи не може повністю підпорядковуватися вольовому рішенням голови чи голосуванню більшості місцевої ради. Громадяни України мають конституційне право брати участь у прийнятті рішень, що зачіпають їхні права та інтереси. Наприклад, реорганізація і ліквідація загальноосвітніх навчальних закладів у сільській місцевості, заснованих на комунальній формі власності, допускаються лише за згодою територіальних громад (ч. 6 ст. 11 Закону України «Про загальну середню освіту»). Однак часто політична практика конфліктує із вимогами норм права та здорового глузду. Наприклад, згода чи протест територіальних громад щодо закриття школи іноді навіть не впливають на остаточне рішення органів місцевого самоврядування.

За таких умов, громадський контроль за діями органів місцевого самоврядування та органів державної влади є важливим елементом дотримання української Конституції та українського законодавства. Цей розділ висвітлює поняття **громадського контролю** за діями органів влади, а також надає опис базових механізмів, за допомогою яких елементи громадського контролю можуть бути реалізовані у ході політичного процесу.

Відомий український правозахисник Євген Захаров у статті «Громадський контроль і права людини» пише [7]: «Усталеного розуміння громадського контролю немає». Правозахисник наголошує на тому, що об'єктом громадського контролю зазвичай є діяльність держави і місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб. При цьому державні органи можуть тлумачитися доволі широко: це не тільки ті органи державної влади, які мають владні повноваження, а будь-які організації, установи чи підприємства, що фінансуються з державного бюджету. Так, державні навчальні заклади також можуть бути об'єктом громадського контролю. Суб'єкти громадського контролю також визначаються по-різному. Одні теоретики розширюють коло суб'єктів і розглядають парламентський контроль і контроль політичних партій за державною діяльністю як різновид громадського контролю. Інші звужують коло суб'єктів до громадян та їх об'єднань, а також «іноземців, які на законних підставах перебувають в країні». Для цілей даного видання ми передовсім маємо на увазі громадян та їх об'єднання.



До **механізмів громадського контролю**, якщо вживати мову правозахисної спільноти, можна віднести:

- громадський моніторинг,
- громадську експертизу або
- журналістські розслідування.

Якщо говорити мовою юристів, то механізми громадського контролю, що закріплені в українському законодавстві, включають, але ними не обмежується, наступні:

- громадські слухання;
- діяльність громадських рад при органах місцевого самоврядування та державної влади;
- відвідання сесій місцевих рад або засідань виконавчих органів;
- ознайомлення із офіційними документами органів влади (проекти рішень, протоколи засідань тощо) через офіційні звернення та інформаційні запити, веб-сайти органів влади тощо.

Зазначені механізми закріплені в українському законодавстві (Закони України «Про місцеве самоврядування в Україні», «Про інформацію», «Про доступ до публічної інформації» тощо) і зазвичай є складовими журналістських розслідувань або громадських моніторинрів.

Обрання механізмів громадського контролю потребує детального аналізу ситуації, яка склалась із відповідним навчальним закладом. Якщо ви послідовно ознайомлювалися із матеріалами даного посібника та виконували запропоновані практичні вправи, то подібний аналіз ви вже мали зробити.

На схемі 4.2.1 «Форми громадської участі» представлено основні механізми громадського контролю. Хоча дані механізми різняться за рівнем впливу на органи влади та ступенем складності у реалізації, вони мають спільну мету – переконати органи влади обрати альтернативу, що пропонує ініціативна група громадян. Дуже важливо досягти успіху на початковому етапі розробки рішення, оскільки на етапі прийняття рішення, а тим більше після його затвердження, зміна політики стає складнішим завданням. На етапі розробки рішення важливо максимально швидко мобілізувати громадськість на активні дії щодо відстоювання альтернативної політики щодо закриття школи.

Існуючі форми громадської участі, що можуть бути використані під час прийняття місцевих рішень, можна розмежувати в залежності від етапу, на якому перебуває рішення щодо потенційного закриття школи.



### Схема 4.2.1. Форми громадської участі



На етапі прийняття рішення та під час його реалізації зростає роль правових знань щодо процедур доступу на засідання постійних комісій та сесії ради, отримання слова для виступу, направлення звернень та скарг до прокуратури, інших правоохоронних органів тощо. Висвітлення позиції громадськості у ЗМІ (особливо на радіо та ТБ) – обов'язковий елемент кожного етапу громадської кампанії.

**Вибір форм громадської участі** у вирішенні питань закриття школи **залежить від наступних факторів:**



- **мети ініціаторів** (наприклад, якщо ініціатори громадського обговорення хочуть дізнатись про офіційну позицію органів влади щодо громадського протесту (думки) проти закриття школи, їм доцільніше звернутись із інформаційним зверненням або із запитом про надання публічної інформації до органів влади, аніж проводити громадські слухання);

- **ступеня складності у реалізації** (наприклад, у випадку закриття школи недоцільне ініціювання місцевого референдуму щодо висловлення недовіри міському голові, який підтримує закриття школи та виступає проти позиції більшості громадськості. Зазначені дії вимагають значних витрат часових та організаційних ресурсів);

- **потенційної можливості впливу на відповідальні органи влади** (наприклад, в українському законодавстві зазначено, що результати громадської експертизи, а також місцевих ініціатив мають бути розглянуті на засіданні органів державної влади. У той самий час, результати громадських слухань також носять рекомендаційний характер і не можуть бути безпідставно невраховані).

Ми визначили, що процес прийняття будь-якого рішення, у тому числі й про ліквідацію школи, відбувається у три етапи (до, під час та після або розробка, прийняття та виконання). Нижче наведена таблиця, у якій зроблено спробу проаналізувати сфери громадського контролю у контексті оптимізації шкільної системи, наведено перелік питань, відповіді на які допоможуть структурувати та впорядкувати дії громадськості із здійснення контролю.

**Таблиця 4.2. Варіанти здійснення громадського контролю по кожному із етапів прийняття рішення про ліквідації загальноосвітнього навчального закладу**

| Етапи                                     | Питання для здійснення структурованого та впорядкованого громадського контролю   |
|---|--|
| До прийняття рішення про ліквідацію школи | <ol style="list-style-type: none"> <li>1. Яким чином вчителі, батьки та інші представники громадськості дізнались про потенційне закриття школи?</li> <li>2. Чи було офіційне обговорення проекту рішення про ліквідацію школи?</li> <li>3. Якщо обговорення відбулось, у який спосіб і хто був запрошений до участі в обговоренні?</li> <li>4. Чи було надано громадськості відповіді на</li> </ol> |



|   |  |
|---|--|
|   | <p>інформаційні звернення та запити щодо проекту рішення про ліквідацію школи?</p> <ol style="list-style-type: none"><li>5. Які причини ліквідації школи, на які посилаються органи державної та місцевої влади?</li><li>6. Чи були запропоновані та/або розглянуті альтернативні шляхи оптимізації загальноосвітнього навчального закладу у сільській місцевості?</li></ol>   |
| <b>Під час прийняття рішення про ліквідацію школи</b> | <ol style="list-style-type: none"><li>1. Чи було проведено сільською радою сход (збори) мешканців сільської громади, на якому отримано згоду на ліквідацію ЗНЗ?</li><li>2. Чи наявний відповідний протокол?</li><li>3. Чи батьки школярів надали письмові згоди на переведення дітей до іншого ЗНЗ?</li><li>4. Чи проаналізовано місцевим органом влади системи освіти доцільність та обґрунтованість ліквідації ЗНЗ?</li><li>5. Чи були допущені представники громадськості на засідання постійної комісії, де розглядалось питання про ліквідацію та/або реорганізацію ЗНЗ?</li><li>6. Чи оприлюднювалось питання про ліквідацію ЗНЗ не пізніше як за 20 робочих днів до дати проведення пленарного засідання сесії ради?</li><li>7. Чи були допущені представники громадськості на засідання сесії ради, де приймалось рішення про ліквідацію ЗНЗ?</li><li>8. Чи мала громадськість можливість виступити під час сесії органу місцевого самоврядування і висловитися з приводу ліквідації школи?</li><li>9. Як відбувалось голосування по питанню (відкрито чи анонімно)?</li><li>10. Як вівся підрахунок голосів під час голосування по питанню?</li></ol> |
| <b>Після прийняття рішення про ліквідацію школи</b>   | <ol style="list-style-type: none"><li>1. Чи внесено зміни щодо ліквідації ЗНЗ до Державного реєстру навчально-виховних закладів України?</li><li>2. Чи подано інформацію про ліквідацію ЗНЗ до органів державної статистики? Чи дотримано десятиденний термін?</li><li>3. Чи дотримано при припиненні діяльності ЗНЗ вимоги Цивільного кодексу України у частині припинення діяльності юридичної особи?</li></ol>  |



|  |  |
|--|--|
|  | <ol style="list-style-type: none"> <li>4. Хто входить(-ив) до складу ліквідаційної комісії та як відбувається (-лась) її робота?</li> <li>5. Чи організовано і яким чином транспортний під'їзд дітей до нової школи (вчасність підвезення, ймовірні поломки, запізнення тощо)?</li> <li>6. Скільки часу займає перевезення дітей до нового навчального закладу?</li> <li>7. Якою є кількість учнів у класах школи, до якої були переведені школярі?</li> <li>8. Які результати навчання школярів у новій школі (відмітки, досягнення, тощо)?</li> <li>9. Чи були працевлаштовані вчителі закритої школи?</li> <li>10. У якому стані майно та приміщення закритої школи?</li> <li>11. У чиему розпорядженні майно та приміщення школи?</li> </ol> |
|--|--|

Тобто громадський контроль за процесом закриття школи треба починати на етапі ініціювання процесу ліквідації школи, продовжувати на етапі прийняття рішення і вести навіть після того, як рішення щодо ліквідації школи було прийняте.

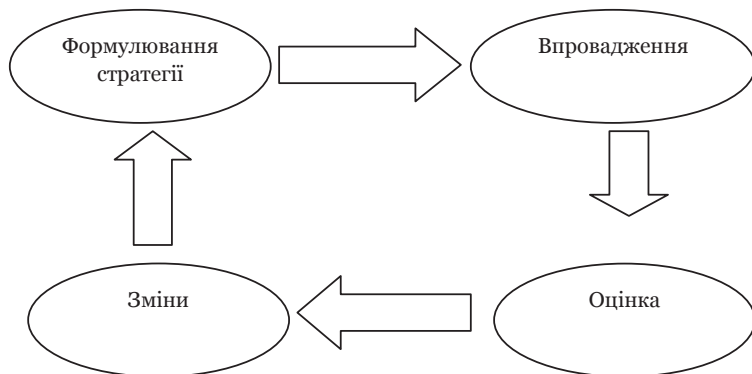
**Громадські дії на захист школи** потребують серйозних витрат **часових, організаційних, людських** та іноді **матеріальних ресурсів**. Тому перш ніж вдатись до конкретних дій, варто провести серйозну аналітичну та планувальну роботу щодо: (1) проблеми, яку намагається вирішити ініціативна група; (2) оптимальної для групи альтернативи вирішення наявної проблеми; (3) вірогідності успіху кампанії із відстоювання оптимальної для групи альтернативи. Базові рекомендації щодо проведення аналітичної роботи були описані у розділі 2, тож зосередимось на описі практичних дій, припускаючи, що ініціативна група визначилась із найоптимальнішим рішенням.

Роботу із планування та організації практичних дій із просування оптимального для громади рішення щодо майбутнього школи можна представити у вигляді чотирьох циклів, через які проходить громадська кампанія: формулювання – впровадження – оцінка – зміни.





**Схема 4.2.2. Цикли планування та організації громадської кампанії**



Кожен етап передбачає як аналітичну, так і практичну роботу. Модель стратегічного планування «10 запитань» представлена нижче. Вона допомагає чіткіше виділити запитання, на які ініціативна група громадян повинна відповісти у процесі планування та організації кампанії громадського представництва.

**Модель стратегічного планування кампанії громадського представництва «10 запитань»** (автор – Д. Шильц, Центр Демократії (Інститут Адвокатів, США)):

**1. Політичний клімат:** Чи в даних політичних умовах громадська кампанія може мати шанси на успіх?

**2. Проблема та мета кампанії з адвокати:** В чому полягає проблема? Яка є мета нашої кампанії?

**3. Ключові гравці:** Хто може допомогти / завадити досягнути мети кампанії з адвокати?

**4. Ключове повідомлення:** Що необхідно донести до ключових гравців?

**5. Вісник/посланець:** Хто має донести ключове повідомлення до ключових гравців?

**6. Канали/механізми донесення ключового повідомлення:** Яким чином ключове повідомлення буде донесене до ключових гравців?



**7. Ресурси організації:** Які ресурси/переваги має наша організація для здійснення даної кампанії?

**8. Труднощі/перешкоди:** Яких ресурсів нам бракує для успішної реалізації кампанії з адвокасі?

**9. Послідовність кроків/дій:** Якою має бути послідовність наших кроків/дій із реалізації кампанії з адвокасі?

**10. Оцінка:** Як ми переконаємось, що наші зусилля дають потрібні результати?

Раніше вже було описано методи аналізу інтересів зацікавлених сторін, що можуть бути використані під час визначення ключових гравців, тому ми не будемо на цьому зупинятись. Натомість, опишемо суть поняття **ключове повідомлення** та його використання у громадській кампанії [1].

**Базова модель повідомлення виглядає наступним чином:**



Тобто в основі ключового повідомлення має бути загальна мета кампанії. Якщо мета – не допустити закриття школи на території нашої громади, то і суть повідомлення має відображати ідею недопущення закриття школи. У будь-якій кампанії громадського представництва ключове повідомлення має різні цільові групи, до яких воно спрямовуватиметься. У випадку закриття школи потенційною цільовою аудиторією ключового повідомлення будуть батьки, вчителі, органи влади, представники громадських організацій, мешканці громади. Кожна із перелічених цільових груп має власну систему цінностей та переконань, які треба враховувати під час підготовки ключового повідомлення.

Під час визначення каналів донесення ключового повідомлення можна використовувати форми громадської участі. Найбільш поширеними формами донесення ключового повідомлення зазвичай є акції громадського протесту, прес-конференції, переговори, кампанії збору підписів, звернення, публікації тощо.



**ВАРТО ПАМ'ЯТАТИ!**

**КЛЮЧОВЕ ПОВІДОМЛЕННЯ** – ЦЕ НЕ КІНЦЕВЕ ПОВІДОМЛЕННЯ, ЯКЕ ВИ НАДСИЛАЄТЕ!  
**ЦЕ ІДЕЯ**, ЯКУ ЛЮДИ ПОВИННІ ЗРОЗУМІТИ, КОНТАКТУЮЧИ З ВАМИ, ЧИТАЮЧИ ВАШІ МАТЕРІАЛИ ТА ЗУСТРІЧАЮЧИСЯ ІЗ ВАМИ.

**КРОКИ СТВОРЕННЯ КЛЮЧОВОГО ПОВІДОМЛЕННЯ:**

1. Визначити ЩО ми хочемо сказати.
2. Включити елементи, що близькі вашій цільовій аудиторії.
3. Показати цільовій аудиторії, як ваше повідомлення стосується їх цінностей.
4. Визначити своє конкурентне середовище і врахувати його в інформаційних повідомленнях.
5. Ключове повідомлення має містити конкретну дію, як наприклад, «прийдіть на громадське слухання», «підтримайте школу – поставте підпис на підтримку школи», «зateleфонуйте депутату – запитайте, як він виконує свою виборчу обіцянку працювати на благо громади» тощо.
6. Закликаючи до дії, пропонувати винагороду.
7. Подумати, чим підтримати заклик до дії та винагороду.

Після того, як ініціативна група вирішить формат донесення ключового повідомлення до цільових аудиторій, необхідно: (1) підготувати інформаційне повідомлення із врахуванням ключового повідомлення; (2) «запакувати» (наприклад, у формі прес-релізу, інформаційних плакатів, фото, банерів, резолюцій громадських обговорень тощо) повідомлення; (3) донести ключове повідомлення та (4) оцінити результат донесення повідомлення. Результат донесення повідомлення можна проаналізувати за кількістю та змістом інформаційних публікацій із проблеми у ЗМІ, збільшенням кількості прибічників кампанії, а також змінами позицій органів влади щодо проблеми закриття школи.

Якщо заходи громадської кампанії не допомогли відстояти позицію громадськості щодо збереження школи і рішення, що суперечить громадській позиції, було прийняте, у ініціативної групи залишаються наступні **альтернативи дій**:

- звернутися до місцевої прокуратури із обґрунтуванням суті порушень та клопотанням про винесення протесту прокурора на прийняте рішення;
- використати наявні механізми судового захисту порушених колективних прав.



Оскільки судова система для людини без фахової юридичної освіти може бути складною для розуміння і відповідно, для практичного використання, у підрозділі 5.4 даного посібника міститься фаховий опис системи судів в Україні та судові інструменти захисту порушених прав.

### **Форми громадських дій (інститут прямої дії)**

Існують різні стратегії і форми громадських дій, які можуть бути застосовані громадськими активістами під час відстоювання існування загальноосвітніх навчальних закладів. Добірка журналістських матеріалів, зібраних у додатку 9, демонструє реальну практику та різні шляхи громадських дій на захист шкіл. Для більш практичного розуміння сутності питань, викладених у цьому підрозділі, ми рекомендуємо ознайомитися із наступними статтями та повідомленнями:

- *Прокуратуру просять перевірити законність закриття шкіл на Донеччині// Тиждень. – 21 квітня 2011 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://tyzhden.ua/News/21131>*

- *Громада села Мелюшки скаржить на районну владу і чекає губернатора// Інтернет-видання «Полтавщина». – 09 вересня 2011 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.poltava.pl.ua/news/11473/>*

- *Батьки закритої в Макіївці україномовної школи апелюють до Президента// Радіо Свобода. – 10 жовтня 2011 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.radiosvoboda.org/content/article/24354420.html>*

- *Андрушко С. Відеозвернення до Табачника: «Навіть під час окупації наша школа працювала, а зараз її закривають» // «Українська правда». – 28 липня 2011 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://blogs.pravda.com.ua/authors/andrushko/4e3161of9e723/>*

- *У Тернополі батьки вийшли на протест проти закриття школи// «20 хвилин». – 18 квітня 2012 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://20minut.ua/Новини-Тернополя/news/У-Тернополі-батьки-вийшли-на-протест-проти-закриття-школи-10226018.html>*



▪ *Защитники украиноязычной школы прекратили голодовку// LB.ua. – 19 лютого 2011 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://society.lb.ua/education/2011/02/19/85228\\_zashchitniki\\_ukrainoyazichnoy\\_shkoli\\_p.html](http://society.lb.ua/education/2011/02/19/85228_zashchitniki_ukrainoyazichnoy_shkoli_p.html)*

Однак перш ніж обирати свій шлях, не забудьте про наступні поради.

**Потрібно чітко визначити мету.** Нас всюди оточує несправедливість. Викорінити її у ході однієї кампанії чи акції неможливо. Для початку варто звернути увагу на які-небудь конкретні прояви несправедливості й обговорити їх з простих та ясних позицій. Якщо чітко визначити найближчі й довгострокові цілі, це значно полегшить наступний процес ухвалення рішення й ведення переговорів під час кампанії.

**Потрібно слухати аргументи опонента.** Для досягнення своєї мети необхідно поводитись таким чином, щоб ця людина відчувала повагу завдяки вашій стриманості, обґрунтованості позиції, ставленню до істини та справедливості. У пошуку істини варто уважно вислухати те, що говорять опоненти про проведену вами кампанію. Уважно прислухайтесь до думки тих, хто перебуває на вашій стороні.

**Залишайте опонентам шлях до відступу.** Не будьте безпеліційними у розмовах з опонентами. В окремих випадках протисторства, а також під час проведення великих кампаній надавайте їм можливість знаходити вихід з положення, яке створилося. Не висувайте своїх вимог однозначно, надавайте опонентам можливість вибору.

Аналіз практики діяльності ініціативних груп на захист шкіл доводить, що серед популярних методів громадської участі є особисті зустрічі та відвідання сесій місцевих рад, надсилання листів, офіційних звернень та інформаційних запитів, організація інформаційних кампаній та масових акцій на зразок мітингів, пікетів, бойкотів тощо. Стисло розкриємо сутність деяких із вищезазначених. Оскільки інформаційним кампаніям буде присвячено підрозділ 4.3., проведенню переговорів під час особистих зустрічей – підрозділ 3.3., а про особливості надсилання інформаційних запитів йшлося у підрозділі 2.1, тому тут ми не будемо детально зупинятися на розкритті цих питань.

У літературі існує формальне поділення громадських дій на насильницькі та ненасильницькі [13]. Насильницькими діями є дії, заборонені законом і за які передбачена кримінальна, адміністративна та інша юридична відповідальність.



У розпорядженні людей, які ведуть ненасильницьку боротьбу, є цілий арсенал «ненасильницької зброї». Нижче перелічено ряд методів ненасильницьких дій, розділених на три великі категорії:

1. Ненасильницький протест та переконання.
2. Відмова від співробітництва (соціального, економічного та політичного).
3. Ненасильницьке втручання.

Існують наступні **методи ненасильницького протесту та переконання**, які активістам можна застосувати під час відстоювання навчального закладу:

- офіційні заяви (публічні виступи, листи протесту чи підтримки, декларації організацій й установ, публічні заяви, підписані відомими людьми, декларації, групові чи масові петиції тощо);
- спілкування із широкою аудиторією (гасла; прапори, плакати та наочні засоби; листівки книги; газети й журнали; радіо, телебачення; інтернет; написи на землі (грунтом іншого кольору, посадкою рослин, каменями тощо);
- групові акції (пікетування, групове лобі тощо);
- символічні громадські акції (вивішування прапорів, використання предметів символічних кольорів, носіння символів, передача символічних об'єктів, малювання в знак протесту, установка нових вуличних знаків та назв, символічні звуки тощо);
- тиск на окремих людей («переслідування по п'ятах» офіційних осіб, глузування над офіційними особами тощо);
- театр і музика (гумористичні пародії, постановка п'єс та музичних творів тощо);
- громадські збори (збори протесту або підтримки, мітинги протесту або підтримки, таємні мітинги протесту, семінари).

Наступну категорію методів ненасильницьких дій складають **відмови від співробітництва (соціального, економічного та політичного)**.

До методів відмови від соціального співробітництва зазвичай можна віднести різкий осуд окремих людей (соціальний бойкот, вибірковий соціальний бойкот тощо) та відмову від участі у громадських подіях, звичаях, роботі та навчанні. До методів відмови від економічного співробітництва відносяться економічні бойкоти та страйки. Найбільш поширеними методами відмови від політичного співробітництва переважно є: відмови від підтримки влади, відмови громадян від



співробітництва з урядом (бойкоти), альтернативи громадській покорі (різні прояви непокори та невиконання рішень).

Однак вищезазначені методи відмов від співробітництва не потрібно використовувати під час відстоювання школи, оскільки це може мати сумнівний результат. Крім того, це стане зайвим показником пасивності колективу і громади для органів місцевої влади і приводом для ліквідації школи.

Останньою категорією методів ненасильницьких дій є **методи ненасильницького втручання**. До таких методів відносяться:

- психологічне втручання (голодування, ненасильницьке психологічне виснаження опонентів);
- фізичне втручання (сидіння, стояння, невихід із транспорту, ходіння на місці, ненасильницькі марші, ненасильницьке входження в заборонену зону (перетинання rischi), ненасильницька окупація, ненасильницьке блокування власним тілом (фізичний вплив), ненасильницька перешкода насильству або іншим діям опонента власним тілом (психологічний вплив));
- соціальне втручання (встановлення нових соціальних порядків, перевантаження приміщень, блокування доріг, нескінченне проголошення промов, самодіяльні вистави на вулиці).

### **Порядок проведення акцій протесту**

Особливо детально варто зупинитись на такій формі дій, як проведення акцій. Проведення публічних акцій - це надзвичайно дієва форма впливу на органи влади, яка на додаток дозволяє донести проблему до відома територіальної громади. Проте для того, щоб такий захід не був зупинений правоохоронними органами і мав належний резонанс, необхідно додержуватися вимог діючого законодавства.

На території відповідних населених пунктів України відповідно до діючого законодавства України біля адміністративних будівель всіх рівнів влади можуть проходити масові заходи політичного та соціального характеру (мітинги, демонстрації, пікетування, страйки), організовані для вирішення політичних, релігійних та соціально-побутових питань. З метою усунення негативних наслідків, які можуть настати внаслідок цих заходів, є необхідність дотримання порядку проведення таких заходів.

**Мітинг** – це організована форма дій, оскільки в нього є організатори, цілі та завдання (наприклад, відстояти збереження школи). Водночас мітинг, як і будь-яке багатолюдне зібрання, може перетворитися за певних умов у стихійний некерований процес і



супроводжуватися раптовою зміною настроїв учасників, вибухом емоцій, бурхливими пристрастями.

**Демонстрація** – масова хода як публічне вираження соціально-політичного настрою; організована форма політичних дій, оскільки в неї є організатори, цілі та завдання.

**Пікет(ування)** – форма прямої агітації, що проводиться в публічних місцях групою прихильників кампанії. Зазвичай пікет супроводжується роздачею інформаційних матеріалів, закличками, збором підписів, використанням різних форм агітації (плакати, символічна уніформа, музичне супроводження тощо) задля привернення уваги та заручення підтримкою громадян.

Відповідно до ст. 39 Конституції України, громадяни мають право збиратися мирно, без зброї і проводити збори, мітинги, походи і демонстрації, про проведення яких завчасно сповіщаються органи виконавчої влади чи органи місцевого самоврядування.

Відповідно до підпункту 3 пункту б статті 38 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», Указу Президії Верховної Ради СРСР «Про порядок організації і проведення зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій в СРСР» від 28.07.1988 р., а також згідно з Положенням про загальні збори громадян за місцем проживання в Україні, затвердженого Постановою Верховної Ради України від 17.12.1993 р., вирішення питання про проведення зборів, мітингів, маніфестацій і демонстрацій, інших масових заходів, а також здійснення контролю за забезпеченням при їх проведенні громадського порядку покладається на виконавчі органи сільських, селищних, міських рад.

Відповідно до ст. 39 Конституції України та Указу Президії Верховної Ради СРСР «Про порядок організації і проведення зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій в СРСР» від 28.07.1988 р. до виконавчого органу місцевої ради організаторами, не пізніш ніж за десять днів до проведення заходів, подається відповідне повідомлення.

У повідомленні зазначаються мета, форма, місце проведення заходу або маршрути руху, час його початку і закінчення, передбачувана кількість учасників, прізвища, імена та по батькові уповноважених (організаторів), місце їх проживання і роботи (навчання), дата подачі заяви. Виконавчий орган розглядає заяву і повідомляє уповноваженим (організаторам) про прийняте рішення не пізніш як за п'ять днів до часу проведення заходу, зазначеного в заяві. Якщо виконавчий орган виявить порушення законодавства з боку організаторів масових заходів, то він





повинен звернутися до суду із заявою про заборону проведення заходів. При цьому виконавчий орган має право при потребі запропонувати тим, хто звернувся із заявою, інші час і місце проведення заходу. Рішення та дії, що порушують право на проведення зборів, мітингів та демонстрацій, можуть бути оскаржені у суді.

У діючому законодавстві існують обмеження щодо проведення зазначених акцій. Відповідно до ч. 2 ст. 39 Конституції України, право громадян на збори, мітинги, походи і демонстрації можна обмежити винятково «з метою попередження заворушень чи злочинів, для охорони здоров'я населення, захисту прав і свобод інших людей».

У разі порушення зазначених норм Кодексом України про адміністративні правопорушення та Кримінальним кодексом України передбачена відповідальність.

Про реальний досвід проведення мітингів та пікетів докладніше можна дізнатися з практики захисту шкіл у додатку 9. Журналістський матеріал на цю тему доступний за посиланнями:

- *«Трусливые власти против детей». Как в Макеевке День Конституции отметили. ФОТОРЕПОРТАЖ// Сайт «ОстроВ». – 28 червня 2011 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ostro.org/articles/article-203018/>*

- *У Тернополі батьки вийшли на протест проти закриття школи// «20 хвилин» . – 18 квітня 2012 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://20minut.ua/Новини-Тернополя/news/У-Тернополі-батьки-вийшли-на-протест-проти-закриття-школи-10226018.html>*

- *Горожане митингуют против закрытия школы// Громадський форум Луганщини. – 17 січня 2012 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ngo.lg.ua/?p=12984>*

- *В селі на Виноградівщині збунтувалися проти закриття школи// Інтернет-видання «Закарпаття онлайн». – 21 грудня 2011 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakarpattya.net.ua/News/91036-V-seli-na-Vynohradiyshchyni-zbuntulyasia-proty-zakryttia-shkoly>*

- *Протест проти закрытия школы (відео)// YouTube. – 3 вересня 2011 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.youtube.com/watch?v=CLUdb5tGCIU>*

- *Голодающие родители, горняки и «Фронт змін» просят Пристюка не закрывать школу в Красном Луче//*



*Коментарии: Луганск. – 18 лютого 2011 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://lugansk.comments.ua/news/2011/02/18/133119.html>*

▪ *На Житомирщині селяни виступили проти закриття школи// «5 канал». – 29 березня 2012 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://5.ua/newsline/232/0/89212/>*

Хотілося б приділити увагу ще одному методу громадської участі – громадським слуханням.

**Громадські слухання** – один із найпоширеніших і найнеефективніших інструментів участі громадськості у формуванні місцевої політики. Природа та формат громадських слухань нагадує по суті загальні збори громадян, але є значно простішою в частині кількісного складу учасників (необхідна значно менша їх кількість). Також ефективним і схожим механізмом є подання місцевої ініціативи.

Проведення громадських слухань регулюється статтею 13 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні»:

1. Територіальна громада має право проводити громадські слухання - зустрічатися з депутатами відповідної ради та посадовими особами місцевого самоврядування, під час яких члени територіальної громади можуть заслуховувати їх, порушувати питання та вносити пропозиції щодо питань місцевого значення, що належать до відання місцевого самоврядування.

2. Громадські слухання проводяться не рідше одного разу на рік.

3. Пропозиції, які вносяться за результатами громадських слухань, підлягають обов'язковому розгляду органами місцевого самоврядування.

4. Порядок організації громадських слухань визначається статутом територіальної громади.

Пункт 4 статті 13 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» може становити певну перепону в реалізації громадянами їхнього права на проведення громадських слухань у випадку коли: а) громада не має прийнятого статуту; б) громада має статут, але прописані нереальні вимоги до скликання слухань, як наприклад, збір 1000 підписів у місті із населенням 10000 осіб тощо. Проведення загальних зборів, а також процедура реалізації місцевих ініціатив мають бути визначені (деталізовані) у статутах територіальних громад. У більшості українських міст статuti відсутні, відповідно, проведення загальних зборів є майже невиконуваним завданням для членів територіальних



громад. І навіть якщо громадські слухання відбудуться або будуть подані місцеві ініціативи, органи місцевого самоврядування матимуть зайву причину для ствердження про нелегітимність отриманих результатів.

Конституційність цього можна оскаржувати до адміністративних судів, однак, як показує практика, судові процеси дуже часто штучно затягуються і не вирішують справ в інтересах громадськості. Тому якщо у вашій громаді статут відсутній, важливо ініціювати розробку демократичних норм і закріплення їх у статутах територіальних громад вже зараз.

Громадські слухання – один із механізмів громадського контролю, який найбільш доцільно використовувати під час обговорення проекту рішення про ліквідацію школи. Процес реалізації громадських слухань складається із підготовки, проведення заходу та інформування представників органів влади про результати слухань. Кожен етап громадських слухань передбачає серйозну підготовчу роботу, для успішного виконання якої дуже важлива командна робота громадських однодумців.

Отже, процес закриття шкіл комунальної форми власності, так само як і організація навчального процесу, – пряма сфера відповідальності органів влади. З огляду на це, процес прийняття рішення щодо припинення діяльності ЗНЗ та його запровадження – один із предметів громадського контролю. Постійний громадський контроль органів влади забезпечить членів територіальної громади від масових порушень діючого законодавства. Українське законодавство містить чисельну кількість механізмів громадського контролю, які відрізняються за рівнем складності у реалізації та правовими наслідками. Комплексне використання різних механізмів громадського контролю, як наприклад, публікацій у ЗМІ разом із акціями масового протесту та судовим відстоюванням порушених прав, можуть сприяти успішному завершенню громадських кампаній.

Активна реалізація громадських дій і проведення публічних заходів, спрямованих на боротьбу за доцільну, обґрунтовану та дійсно необхідну оптимізацію шкільної мережі (ліквідації конкретної школи), опосередковано відіграють важливу роль у формуванні майбутнього освіти. Успішність громадських дій на захист школи, звичайно, залежить від місцевих політичних, демографічних та економічних обставин, однак значною мірою визначається також і рівнем підготовки та організованістю місцевої громадськості. Ключовим моментом початку



будь-яких громадських дій є ретельний аналіз ситуації. На основі проведеного аналізу місцевої ситуації, ініціативна група кампанії має сформулювати реалістичну та конкретну мету кампанії, ключове повідомлення кампанії та методи донесення ключового повідомлення до груп, які здійснюють реальний вплив на прийняття остаточного рішення щодо школи у громаді.

### Список використаної літератури:

1. Адвокасі кампанії як інструмент протидії проявам корупції. Матеріали тренінгу. Проект «Сприяння активній участі громадян у протидії корупції в Україні «Гідна Україна» , USAID, 2007.
2. Закон України «Про загальну середню освіту» від 13.05.1999 р. № 651-XIV.
3. Закон України « Про звернення громадян» від 02.10.1996 р. № 393/96.
4. Закон України «Про інформацію» від 09.05.2011 р. № 2657-12.
5. Закон України «Про доступ до публічної інформації» від 13.01.2011 р. № 2939-VI.
6. Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21.05.1997 р. № 280/97.
7. Захаров Є. Громадський контроль і права людини// Права Людини. – 23.12.2009 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.khpg.org/index.php?id=1261552395>
8. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-вр.
9. Місцеве самоврядування у громаді: практичний посібник для депутатів місцевих рад та активістів громад / За заг. ред. А. Ткачука. – К.: ІКЦ «Леста», 2004. – 280 с.
10. Положення про загальні збори громадян за місцем проживання в Україні: постанова Верховної Ради України від 17.12.1993 р.
11. Про порядок організації і проведення зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій в СРСР: указ Президії Верховної Ради СРСР від 28.07.1988 р.
12. Форми та методи залучення громадськості: [навч. посібник / Інститут громадянського суспільства; за заг. ред. В. Артеменка]. – К.: ІКЦ «Леста», 2007. – 248 с.
13. Шарп Джин. Політика ненасильницьких дій/ Д. Шарп. – Бостон, 1973.



### Список рекомендованої літератури:

1. Адвокасі: практичний посібник/ Упор. Г. Кіященко. – К., 2009. – 103 с. Адреса в інтернеті: <http://issuu.com/gurtrc/docs/advocacy>
2. Менджул М.В., Навроцький В.В. Кампанії адвокати як інструмент демократичних перетворень/М.В. Менджул, В.В. Навроцький. – Ужгород, 2011. – 66 с. Адреса в інтернеті: <http://zakgromrada.org.ua/materials/advokasi.pdf>
3. Посібник з розвитку громад: Пр. порадник для небайдужих/ Кол. авт.: Л.О. Єльчева, І.М. Ібрагімова та ін. – К., 2007. – 458 с. Адреса в інтернеті: <http://www.cvu.org.ua/files/doc1187014518manual.pdf>

### Питання до самоконтролю:

1. Що таке громадський контроль і у чому його сутність?
2. Хто може бути суб'єктом громадського контролю? Що є предметом громадського контролю?
3. Які механізми громадського контролю існують в Україні? Від чого залежить вибір конкретного механізму громадського контролю?
4. У чому сутність громадських слухань?
5. Із яких етапів складаються громадські слухання і що кожен із етапів передбачає?
6. Через які етапи проходить організація та планування громадських дій?
7. Що таке ключове повідомлення кампанії і якою є його роль під час самої кампанії?
8. Чи є і яка різниця між ключовим повідомленням та інформаційними повідомленнями кампанії?
9. Назвіть основні форми можливих громадських дій на захист вашої школи.

### Практичні завдання

**Вправа 1.** Складіть проект резолюції громадських слухань, під час яких відбулося обговорення можливих альтернатив покращення якості освіти у вашій громаді.



**Вправа 2.** Складіть план вашої громадської кампанії за моделлю Стратегічного планування кампанії громадського представництва «10 запитань».

**Вправа 3.** Проаналізуйте приклади громадських кампаній двох шкіл (м. Свердловська та м. Красного Луча Луганської області – Додатки №№ 10 та 11) й складіть концепцію кампанії на захист своєї школи.

**Вправа 4.** Подайте перелік можливих каналів донесення вашого ключового повідомлення до цільових аудиторій за наступною схемою.

Форма для виконання вправи:

| Канал донесення ключового повідомлення    | Цільові групи, на які спрямовано інформаційне повідомлення | Ресурси, необхідні для реалізації | Потенційний вплив на результат кампанії («високий», «середній», «низький») |
|---|--|-----------------------------------|--|
| Прес-конференція                          |  |                                   |  |
| Мирний протест біля будівлі місцевої ради |  |                                   |  |
| Страйк вчителів                           |  |                                   |  |
| ....                                      |  |                                   |  |

**Вправа 5.** Керуючись зразком нижче, складіть проект повідомлення про проведення мітингу на захист школи біля міськвиконкому напередодні засідання сесії міської (районної) ради.



«\_\_» січня 2010 р. Вих. № 01/11-\_\_\_\_\_

**Луганській міській раді**

91000, м. Луганськ, вул.  
Коцюбинського, 14

**ПОВІДОМЛЕННЯ  
про проведення акції**

Ставимо до Вашого відома, що у вівторок 18 січня 2011 року з 13.00 до 14.00 біля ступенів до входу в будівлю Луганської обласної державної адміністрації за адресою пл. Героїв ВВВ, з відбудеться акція громадських організацій та активістів з переданням через уповноважених осіб ЛОДА звернення до Президента України – Віктора Януковича щодо накладення вето на Закон України «Про регулювання містобудівної документації».

На акції будуть використані: мегафони, прапори, плакати, мапа м. Луганська, листівки, цемент та інші незаборонені законом речі.

Просимо Вас забезпечити громадський порядок при проведенні зазначеної акції.

Приблизна кількість учасників акції до 100 осіб.

**Контакти організаторів акції:**

1. Громадська організація Східноукраїнський центр громадських ініціатив (контактна особа: \_\_\_\_\_ – тел. XXXX),
2. Правозахисний центр «Поступ» (контактна особа: \_\_\_\_\_ – тел. XXX).

З повагою,

...



### 4.3. налагодження взаємодії із засобами масової інформації

*Уявіть: репортаж про те, як ваша громада відстоює свою школу, показали на центральних телеканалах у найпопулярніший час. Вам телефонують «колеги по нещастю», вам телефонують із райдержадміністрації, справа виходить зі стін школи, її вирішення тепер у всіх на слуху.*

Переваги такої ситуації очевидні. Та чи реально «пробитися» якщо навіть не на центральний канал, то хоча би на сторінки обласної газети чи місцевого популярного сайту? Сотні громадських активістів в Україні впевнені, що можна, і знають, як цього досягнути: використовувати правила роботи з громадськістю або, як це зветься частіше, PR.

**Зв'язки з громадськістю** — це набагато ширше поняття, ніж просто розміщення свого матеріалу в засобах масової інформації (ЗМІ). Коли ми говоримо про PR, то маємо на увазі також контакти з нашими колегами, з місцевими чиновниками, з волонтерами.

Одного цього підрозділу не вистачить для того, аби підготувати повноцінну стратегію PR-супроводу всієї діяльності. Тому пропоную зосередитися на тому, що робити найпростіше, а ефекту може принести найбільше: налагодження зв'язків зі ЗМІ.

Не можна сказати, що сухе дотримання всіх правил і використання всіх порад, запропонованих тут, гарантуватимуть успіх, адже до будь-якої справи потрібно ще трохи фантазії. Проте можна бути впевненими, що користь поради принесуть однозначно навіть за мінімальної витрати часу.

#### **Хто кому що?**

З чого ми починаємо наші контакти зі ЗМІ? Звісно, з визначення **мети** майбутньої співпраці, тобто, з розуміння того, що ми від цих засобів хочемо. Чи ми хочемо журналістів запросити на нашу акцію? Чи ми хочемо поінформувати їх про проблему й про наші намагання її вирішити? Чи хочемо знайти через ЗМІ партнерів в інших громадах?

Як тільки ми визначилися з тим, що плануємо сказати, зразу ж вирішуємо, кому ми це казатимемо. Визначення **цільової аудиторії** — одне з ключових завдань для будь-якої дії. Під терміном «цільова аудиторія» зазвичай розуміють групу людей, які мають спільні інтереси. Скажімо, цільовою аудиторією можуть бути вчителі з інших





малокомплектних шкіл району, або батьки учнів вашої школи, або начальник управління освіти. Чим детальнішим буде портрет людини, до якої ми звертаємося, тим ефективнішим буде спілкування.

В залежності від того, до кого ми звертатимемося, залежатиме не лише зміст, а навіть форма висловлювань.

Уявіть, як ви розповідатимете про зміну пір року дитині? А як говоритимете про це явище з поетом? Це будуть дві різні розмови. Перш за все відрізнятимуться вони вибором слів.

У контактах зі ЗМІ працює той самий принцип. Якщо ми звертаємося через них до вчителів і батьків, то навряд чи варто при цьому сипати юридичними термінами й посилатися на закони. Адже такий текст «непосвячену» людину втомлює. Однак саме суха й чітка форма викладення вимог і пропозицій може привернути увагу чиновника.

## Як?

Контакти ініціативних груп зі ЗМІ найчастіше відбуваються у формі прес-релізів — спеціально підготованих проблемних текстів, на основі яких журналісти готують власні матеріали. Різні видання часто прес-релізи просто передрукуюють навіть без обробки. У фаховій спільноті це вважається непрофесійним, проте з точки зору активістів це навіть зручно: наш читач і глядач отримає інформацію саме в тому вигляді, в якому ми вважаємо за доцільне її подати. Й ніхто нічого з наших слів не перекрутить.

На день журналіст регіональної газети отримує більше десятка запрошень, повідомлень, прохань і листів від «міських божевільних». Від такої кількості інформації втрачається концентрація, а також інтерес до того, що з'являється в поштовій скриньці. Відповідно, зі своїм проханням до видання ми маємо з'явитися так, щоби зразу стало зрозуміло: ця тема важлива, цікава, її неодмінно треба опрацювати.

Тому далі пропонуємо основні правила підготовки інформації для ЗМІ. Якщо в них вдуматися, то стане ясно: використовувати їх можна не лише під час підготовки інформаційних матеріалів для журналістів, а також під час будь-яких звернень, висловлювань, спілкування з будь-ким, чію увагу нам треба привернути.

## Влучно означає коротко

Кожна інформація, яку готують для медіа, має містити в собі так зване **ключове повідомлення**. Це — основна думка, яку можна



вмістити в одне коротке речення. Коротше кажучи — про що ви хочете сказати.

Потрібно воно не просто так, а з суто практичних міркувань. Уявіть, що на вашу акцію чи на просвітницький захід приїхали журналісти з камерами. Часу в них мало, а ще вони й спізнилися, проте все ще готові зробити про вас матеріал. Журналіст-телевізійник просить хвилину вашої уваги й питає: *з якою метою ви все це робите?* Якщо у відповідь він почують довгу історію «з того часу, як Земля тепленька була», то, як мінімум, більше ні на який захід до вас не прийдуть. А якщо почують відточене й оформлене в два-три речення пояснення проблеми закриття школи, необхідність переформатувати цей навчальний заклад і пропозицію педагогічного колективу до районного управління освіти, то, швидше за все, ви вже можете готувати свою візитку й чекати на телефонний дзвінок найближчим часом.

Чому так? Журналісти — такі ж люди, як і решта. Вони теж працюють за невеликі гроші, їм теж треба збирати дітей до школи й ходити до лікарів. Тому чим менше часу вашому співрозмовнику буде потрібно, щоби випустити в ефір новину про ваш захід, тим журналіст буде вдячнішим. І тим ближче той час, коли він наступного разу згадає про вас як про людину, яка може висловити позицію громадськості з важливого питання коротко й цікаво.

### **Спочатку — важливе й болюче**

В світі щоденно трапляються десятки надзвичайних подій — падають літаки, з'являються нові породи тварин, на кілометри розходяться тектонічні плити. На тлі цих подій зміна тарифів на теплопостачання в Україні — дрібниця. Проте очевидно, що саме тарифи, а не паводок на китайських полях обговорюють люди в українських автобусах.

Це явище в PR називається просто: **правило наближення інтересів**. Чим більше ми торкаємося того, чим живе наша аудиторія, тим вона більше цікавиться нами.

Саме для того, щоби точніше «зачепити» тих людей, до яких ми звертаємося, ми й вимальовували для себе портрет цільової аудиторії. Що близько молодим батькам, чия дитина буде змушена щоранку прокидатися о 5-й, щоби доїхати до школи? Їм цікаво все, що полегшить життя їм і дитині: теплий автобус, гроші на бензин для своєї машини або школа на їхній вулиці.



А що цікаво чиновнику райради? Відповідь на це питання кожен може дати свою. Проте очевидно, що в цьому випадку для досягнення своєї мети треба «давити» на інші емоції.

### **Ближче до суті**

Уявіть собі, що на пероні за кілька хвилин до відправлення поїзда ви зустріли друга, з яким давно не бачилися. Він поцікавиться, як ваші справи. Що він почує у відповідь? *П'ять років тому, в дощовий осінній день, в обласному пологовому будинку колись сором'язлива сусідка по парті, а тепер власниця свого бізнесу, Катя Петренко, після складних дев'яти місяців, народила двійню.*

Сумнівно. Швидше за все, ваш друг почує кілька коротких, але важливих новин: *Катя народила двійню, а ще в неї бізнес на три країни.*

Професійні журналісти користуються цим образом — про людину на пероні — для того, щоби почати свій матеріал правильно. Щоби з **перших рядків проінформувати про найважливіше**, а ще привернути увагу й спонукати почитати чи послухати далі.

Ідея починати з найважливішого, а з плином розповіді додавати нюанси й уточнення, в багатьох країнах зветься **правилом перевернутої піраміди**. За легендою, воно набуло популярності з появою перших телефонів. У ті часи зв'язок був нестабільним, тому часто репортер міг оперативно сповістити до редакції лише два-три речення. Якщо після них лінія не обривалася, то можна було доповнювати інформацію деталями.

### **Прес-реліз чи прес-що?**

Ож, ми знаємо, що ми хочемо сказати, кому ми хочемо це сказати, з чого почнемо — лишилося сформувати всю інформацію в один зв'язний текст.

Найпопулярнішою формою «спілкування» ініціативних груп й організацій зі ЗМІ є прес-анонс, прес-реліз і пост-реліз.

**Прес-анонс** — це фактично запрошення. Цей текст короткий, дає можливість зрозуміти, про що йдеться, що, де й коли відбудеться.

**Прес-реліз** — це матеріали, які ми пропонуємо ЗМІ, та й усім охочим гостям, під час проведення нашого заходу. В цьому тексті ми в загальних рисах окреслюємо ситуацію, цитуємо запрошених на захід людей (так-так, ми маємо знати хоча би приблизно, про що вони казатимуть), у цьому ж тексті ми наводимо дані досліджень, статистик, експертні висновки й іншу інформацію, яку журналісти використовують у своїй роботі якщо не одразу, то, можливо, згодом.



**Пост-реліз** — це вже, можна сказати, готовий до друку матеріал за результатами проведеного заходу. До пост-релізу часто прикріплюють додаткову інформацію й фотографії з заходу.

### **Практичні нотатки**

Прес-анонс складається з заголовку, тексту й контактної інформації. Також у прес-анонсі може бути короткий додаток.

Особливість і відмінність прес-анонсу від двох інших форм полягає в тому, що мотивація до його прочитання доволі низька. Відповідно, автор має використати всі методи для привертання уваги, для спрощення сприйняття тексту.

Для написання всіх трьох варіантів матеріалу — прес-анонсу, прес-релізу й пост-релізу можна використовувати наступні поради.

#### **Щодо змісту.**

1. Заголовок має бути **коротким** і змістовним, привертати увагу читачів.

2. У першому абзаці потрібна **конкретика**. Почати краще з того, КОЛИ, ДЕ й ЩО. а всі прикметники відсунути подалі.

3. Вживати речення типу «поспішайте, така можливість трапляється рідко» або «раді вітати всіх» у кінці анонсу немає сенсу. адже прес-анонс — це **не реклама**

4. Ми запрошуємо журналістів, не вуличних перехожих. Журналіст сам визначає для себе рівень важливості та актуальності події.

5. Речення повинні бути **простими**. До читача, який не дуже заглиблюється в текст, а читає його поверхово, швидше доходять прості речення, без описових і вставних конструкцій.

6. Звернути увагу на **граматику**. Якщо прес-анонс написаний безграмотно, це зразу знижує рівень зацікавленості в події та — головне — рівень поваги до організаторів.

7. Якщо в тексті такого формату вживаються **малозрозумілі терміни** чи поняття, варто їх розшифрувати. Довідка має складатися з одного-двох змістовних речень, які розкривають суть поняття.

8. Дуже бажано вживати в тексті **цитати**.

9. Після написання тексту треба перевірити його на **«зайві слова»**. Все, що слугує прикрасою, без чого зміст не постраждає, треба нещадно викреслювати. Чим менший текст, тим він насиченіший, тим більша ймовірність того, що його прочитають (а якщо пощастить, то й до кінця)



Щодо **форми** — вона в таких справах теж важлива, оскільки текст читається «по діагоналі». Форма має спростити візуальне сприйняття тексту та допомогти очам читача зупинитися на головному.

1. Підкреслювати заголовок чи ставити в ньому **знаки оклику не треба** — він і так уже жирним виділений, а зайві символи для привертання уваги створюють відчуття паніки.

2. Абзаци цілком можна не починати з відступу, натомість добре між абзацами ставити **порожній рядок**.

3. Головні слова, терміни й поняття варто виділяти **жирним** (так читач може вже за кілька секунд зрозуміти, що від нього хочуть автори тексту)

4. Цитати рекомендують виділяти — курсивом або відступом від інших частин тексту.

5. Там, де підпис, варто ставити свій **контактний номер**. також можна написати запрошення звертатися в разі потреби.

6. У підписі рекомендовано ставити своє **ім'я перед прізвищем**. На рівні підсвідомості це вселяє в читача відчуття «людяності», доступності контактної особи. На рівні свідомості стає зрозуміло, що автор у курсі сучасних тенденцій. Таким чином автор на перше місце ставить особистість людини — ім'я — а вже потім офіційність.

7. За журналістськими нормами, числа від одного до одинадцяти пишуться **літерами**, а не числами (за виключенням часу).

### **І ще**

1. Прес-анонс має займати **максимум одну сторінку** дванадцятим розміром шрифту.

2. **Кілька** подій — **кілька** прес-анонсів.

3. Якщо прес-анонс пересилається електронною поштою, **назва прес-анонсу** НЕОДМІННО має бути в листі. В тілі листа має бути вказана найважливіша інформація: КОЛИ, ДЕ й ЩО.

### **«Де тебе шукати, де тебе знайти?»**

То а куди ж розсилати дбайливо підготовані матеріали?

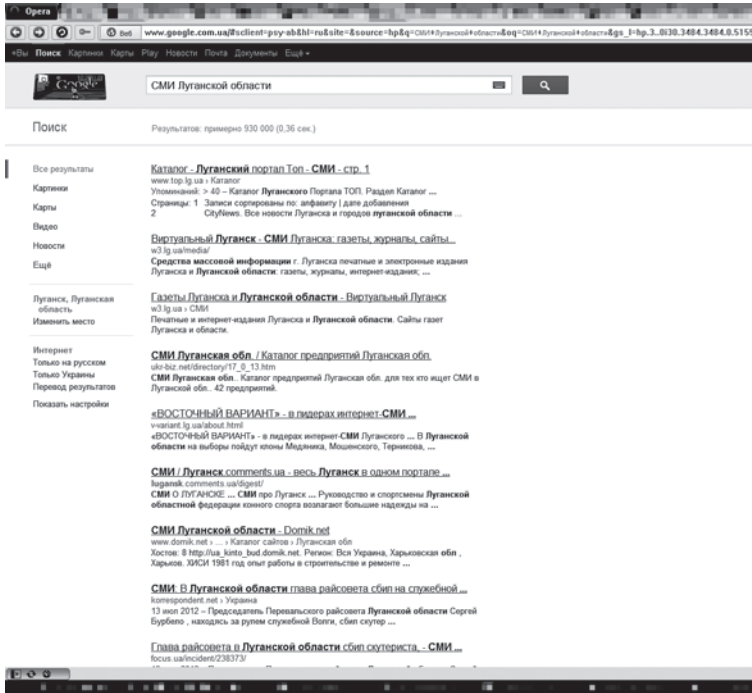
Пошук контактів журналістів і редакцій — процес тривалий і навіть, можливо, безкінечний. Адже журналісти приходять і йдуть, ЗМІ відкриваються й закриваються, вешті, адреси змінюються.

Почати збирати контакти рекомендується в інтернеті. Якщо вбити в пошуковому сервісі, скажімо, Google, вираз *СМИ Луганской*



області, отримаємо багато корисних переліків — з номерами телефонів, електронними й поштовими адресами.

### Ілюстрація 4.3. Вигляд пошукової сторінки у Google



Набагато ефективнішими будуть розсилки інформації й запрошення на заходи, якщо робити їх для знайомих журналістів. Знайомства з ними відбуватимуться по мірі активності Вашої громади. Підготуйте свої візитки, а також візитницю для тих карток, які отримаєте ви. Бережіть їх. Якщо звертатиметеся до журналіста, з яким уже бачилися, нагадайте, за яких обставин ваша зустріч відбувалася — це полегшить спілкування й збільшить довіру до вас.

### Що ще?

Як уже вказувалося, підготовка матеріалів для ЗМІ не є єдиним інструментом роботи з громадськістю. Не менш популярним



інструментом є проведення прес-конференції, організація поїздок для ЗМІ, публічні виступи на телебаченні й перед публікою.

На жаль, описати всі нюанси цих інструментів тут і зараз неможливо. Особливості співпраці із різними типами ЗМІ ми узагальнили та пропонуємо для вивчення у додатку №12. Для практичної діяльності представників шкіл рекомендуємо декілька основних громадських ресурсів для самостійної й безкоштовної публікації матеріалів (додаток 13). Також нижче подано для самостійного опрацювання теми PR декілька джерел.

Тобто, для вдалого проведення громадської кампанії, спрямованої на захист школи, яку збираються закрити, необхідно заручитися підтримкою ЗМІ. Заявлення та широке поширення про проблему в школі серед мережі місцевої, обласної та всеукраїнської преси, телеканалів, інтернет-видань, радіо допоможе привернути увагу не лише населення, а й чиновників. Як показує практика, ЗМІ – дієвий інструмент впливу на владу.

### **Список рекомендованої літератури:**

1. Алешина И.В. Паблик Рилейшнз для менеджеров [учебник/ И.В. Алешина]. – М.: ИКФ «ЭКМОС», 2002. – 480 с.
2. Биков І., Сорочан Т. Маркетинг та зв'язки з громадськістю / І. Биков, Т. Сорочан// Директор школи. – 2004. – № 45 (333). – С. 2-7.
3. Биков І., Сорочан Т. Маркетинг та зв'язки з громадськістю / І. Биков, Т. Сорочан// Директор школи. – 2005. – № 2 (338). – С. 8-11.
4. Блэк С. Паблик Рилейшнз/ С. Блэк; пер. с англ. – М.: Сирин, 2003. – 200 с.
5. Как побеждать власть: Они тишину любят// Комментарии. – 23.09.2011. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://politics.comments.ua/2011/09/23/290038/pobezhdat-vlast-tishinu.html>
6. Куліш А. Public Relations для громадських (недержавних) організацій. Практичні поради. 4-те видання, змінене і доп./ А. Куліш. – К.: АДЕФ-Україна, 2004. – 126 с.
7. Хенслоу Ф. Практическое руководство по Паблик Рилейшнз/ Ф. Хенслоу [пер. с англ. под ред. А.Н. Андреевой]. – СПб.: Издательский Дом «Нева», М.: «ОЛМА-ПРЕСС Инвест», 2003. – 192 с.



8. Чернов Ю. В. «Паблік рілейшнз» сучасної школи/ Ю.В. Чернов. – Харків: «Основа», 2003.

9. Чуликов А.Н. Связи с общественностью: [учеб. пособие. – 2-е изд., испр. и доп./ А.Н. Чуликов]. – М.: Дело, 2001. – 296 с.

10. Як зацікавити пресу // Сайт «Журнал для правозахисних НГО» [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.uapravo.org/text.php?id=4>

### Питання для самоконтролю:

1. Які типи ЗМІ існують?
2. З чого починати контакти зі ЗМІ?
3. Для чого визначати цільову аудиторію нашого повідомлення?
4. Перелічіть основні правила підготовки інформації для ЗМІ.
5. Що таке ключове повідомлення? Яке його призначення?
6. У чому суть правила наближення інтересів?
7. Якого правила необхідно дотримуватися під час складання інформації для ЗМІ?
8. Назвіть основні форми спілкування із ЗМІ.
9. Яким чином сформувати базу контактів ЗМІ та журналістів?

### Практичні завдання

**Вправа 1.** Обміркуйте й запишіть, яку мету та завдання ви хочете досягнути під час контактів вашої організації зі ЗМІ.

**Вправа 2.** Складіть список засобів масової інформації – друкованих, радіо, телебачення й інтернет-засобів.

#### Форма для виконання вправи:

| №                  | Назва ЗМІ | Контакти | Цільова аудиторія | Власник (при можливості) |
|--------------------|-----------|----------|-------------------|--------------------------|
| <b>Районні ЗМІ</b> |           |          |                   |                          |
|                    |           |          |                   |                          |
|                    |           |          |                   |                          |
|                    |           |          |                   |                          |





|                          |  |  |  |  |
|--------------------------|--|--|--|--|
|                          |  |  |  |  |
|                          |  |  |  |  |
| <b>Обласні ЗМІ</b>       |  |  |  |  |
|                          |  |  |  |  |
|                          |  |  |  |  |
|                          |  |  |  |  |
|                          |  |  |  |  |
|                          |  |  |  |  |
| <b>Всеукраїнські ЗМІ</b> |  |  |  |  |
|                          |  |  |  |  |
|                          |  |  |  |  |
|                          |  |  |  |  |
|                          |  |  |  |  |
|                          |  |  |  |  |

**Вправа 3.** Журналіст обласної газети отримав прес-реліз. Будь ласка, проаналізуйте його й визначте, що в ньому варто покращити для того, щоби журналіст цей матеріал опрацював. Складіть на його основі власний варіант.

От: Lugansk X <x@gmail.com>  
Кому: many recipients@  
Тема: В Свердловске местная власть собирается закрыть школу  
Дата: 3 февраля 2012 года

**В Свердловске местная власть собирается закрыть школу**

Местная власть собирается закрыть начальную школу в отдаленном районе Свердловска (Луганская обл.). Об этом сообщает руководитель Свердловской городской организации партии «X» Людмила N.

Как сообщает Людмила N, в партию обратился родительский актив начальной школы первой ступени № 12 с просьбой помочь отстоять образовательное учреждение в районе Должанский г. Свердловск. «К нам обращаются местные жители с просьбой о помощи. Они готовы устроить митинг-протест против закрытия школы», – говорит Людмила N.

По словам учительницы школы № 12 Татьяны Y, комиссия в составе депутатов



и чиновников Свердловска считают, что образовательное учреждение не соответствует санитарно-гигиеническим нормам. «В нашей школе учатся 85 детей с 1 по 4 классы. Наполненность классов у нас нормальная – по 23 человека в каждом классе. Главная причина, почему школу собираются закрыть – то, что на каждого ученика должно быть выделено пространство площадью 2,4 м. кв., а у нас только 1,6 м. кв. Также у образовательного учреждения нет собственной столовой и спортивного зала. Питание для детей мы заказываем, его каждый день привозят. Школьники занимаются в коридоре между кабинетами или на улице, – подчеркивает Татьяна У. – Министерство образования за все годы независимости Украины не выделило для нашей школы ни одного компьютера».

Также Татьяна У отметила, в феврале состоится сессия городского совета на которой запланировано принять решение о закрытии школы № 12. «Депутаты от У, С и А заранее подготовили решение по нашей школе. Им осталось лишь нажать кнопки и дети останутся без любимой школы», – говорит учительница начальных классов.

Пресс-служба ЛОО Х  
web: <http://XXXX.org.ua>  
066 XXX XX XX



#### **4.4. Співпраця ініціативної групи із правозахисними громадськими організаціями**

У намаганнях захистити школу доречною буде підтримка з боку правозахисних громадських організацій. Для багатьох із активістів ініціативних груп шкіл справа громадського захисту є новою, а громадські організації мають певний ресурс (практикуючі юристи) та досвід у відстоюванні прав людини.

З практики ініціативних груп, що відстоювали школи, зазначимо, що вони користувалися допомогою громадських організацій двох типів: політичних (тобто так чи інакше пов'язаних із політичними партіями) та неполітичних. Причому як на різних етапах розвитку ситуації, так і у вирішенні різного роду завдань громадської кампанії школам надавали допомогу одразу декілька організацій.

Радимо обережно ставитися до співпраці з політичними організаціями, уникаючи надання кампанії із захисту школи політичного забарвлення, бо це може негативно позначитися на вирішенні саме шкільного питання. Наприклад, відомий випадок, коли на мітингу-протесті проти закриття школи представники певної політичної сили почали виголошувати лозунги, що були вимогами, які не мали ніякого відношення до проблеми школи.

Отже, вирішуючи питання чи варто звертатися до політичних організацій, потрібно добре подумати, що переважатиме: ефективність можливої допомоги чи можливі зайві ускладнення. Співпраця з неполітичними організаціями більш небезпечна в цьому плані, але її ефективність багато в чому залежатиме від дієвості самої організації.

У додатку № 14 наводяться адреси інтернет-сторінок, на яких можна почерпнути контактну інформацію щодо великої кількості українських правозахисних організацій по всіх регіонах України.

Починати пошук союзників серед правозахисників варто з організацій, що розташовані найближче, бажано – в межах вашої адміністративної одиниці. Саме вони краще знають специфіку вашого району і зможуть порадити, до кого саме з журналістів та представників місцевої влади треба звертатись. Крім того, вони матимуть можливість взяти безпосередню участь у зібраннях, прес-конференціях, пікетах та інших публічних акціях.

Але також можна звертатись до правозахисних організацій незалежно від їхнього місцезнаходження. Радимо звернути увагу на



Всеукраїнську асоціацію громадських правозахисних організацій: Українська Гельсінська спілка з прав людини (УГСПЛ). На сайті УГСПЛ – [www.helsinki.org.ua](http://www.helsinki.org.ua) – можна знайти контакти 30 організацій-членів (див рубрику «Члени спілки»), а також контакти мережі громадських приймальень (див. рубрику «Громадські приймальні»). Оскільки правозахисні організації співпрацюють одна з одною, звернувшись за допомогою до однієї, можна отримати експертну підтримку або корисні поради також від інших членів правозахисної спільноти.

Звертаючись до правозахисників, потрібно надати їм найповнішу об'єктивну інформацію щодо поточної ситуації, а також щодо передісторії та перспектив розвитку подій, – бажано в письмовому вигляді. Обов'язково – всі копії офіційних документів (рішення, відповіді на інформаційні запити і т.ін.). Наполегливо радимо підготувати саме письмовий опис ситуації – тоді представникам правозахисної організації, з якими ви будете контактувати, легше буде проаналізувати ситуацію та залучити до співпраці ширше коло експертів із правозахисної мережі. Крім того, маючи письмовий опис ситуації, ви самі зможете одночасно звертатися до якнайширшого кола потенційних союзників.

Зміст письмового опису має включати якнайбільше всього, що може мати значення для захисту школи: всі аргументи, які можуть бути використані як виправдання ліквідації школи, і всі контраргументи, які свідчать на користь збереження вашої школи. Треба відзначити джерело інформації, її достовірність, офіційний чи неофіційний характер. Додаткові запитання з боку правозахисників та експертів, до яких ви звертатиметесь, дозволять в процесі активного діалогу доповнювати ваш письмовий опис, який в подальшому може бути дуже корисним при складанні звернень в державні або судові інстанції.

#### **Можливі напрямки допомоги з боку правозахисних організацій:**

- **правова:** консультують, надають поради з оформлення документів, представляють інтереси в судах;
- **інформаційна та методична:** надають знання та поради щодо організації процесу захисту школи, особливостей проведення громадських заходів, допомагають у поширенні інформації через ЗМІ та організації інформаційних кампаній, надають контакти необхідних посадових осіб тощо;
- **посередницька:** допомагають налагодити зв'язки представників ініціативної групи із впливовими публічними чи



посадовими особами (наприклад, депутатами місцевої ради перед сесією, на яку винесено рішення про закриття школи; народними депутатами та членами профільної комісії у Верховній раді України з привернення уваги до проблеми школи);

- **громадська підтримка** – беруть участь у публічних акціях на захист школи, підписують звернення або звертаються від себе до місцевої та загальноукраїнської громадськості;

- **моральна** – допомагають відчутти представникам ініціативної групи, що вони не покинуті сам на сам із своєю проблемою, що їх підтримують багато небайдужих людей зі всієї країни.

Якщо справа захисту школи дійде до суду, вашими далекими друзями (тобто тими, що знаходяться поза межами вашої місцевості) може бути використаний інструмент, відомий юристам як *Amicus curiae brief* (*думка друзів правосуддя*) – письмовий висновок, що подається суду. Це думка, погляд, звіт, наданий суду, наприклад, експертом або громадською організацією, яка не бере в ньому участі як процесуальна сторона, але володіє виключними юридичними або професійними знаннями у галузі, яка стосується даної справи. Важливою особливістю *Amicus curiae brief* є підкреслення нейтральності автора (він не виступає в інтересах процесуальної сторони) та підкреслення поваги до суду, за яким завжди залишається рішення прийняти чи відхилити думку.

Оскільки необґрунтована і протизаконна ліквідація школи зачіпляє інтереси не тільки конкретної громади, але й загальні інтереси суспільства, громадська організація може в якості «друга правосуддя» представити саме ці загальні суспільні інтереси.

Про реальний досвід використання школами можливостей громадських організацій докладніше можна дізнатися з публікацій у ЗМІ, посилання на які представлені у додатку № 9. Зокрема, ми хотіли б виділити деякі з них:

- *З приводу закриття школи в с. Грабове Старовижівського району// Персональний сайт Ігор Гузь. – 24 червня 2011 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://guzj.info/deputatska-diyalnist/deputatski-zvernennya/deputatski-zvernennya-archive-2011/2011-06-15-z-pryvodu-zakryttya-shkoly-v-s-hrabove-starovyzhivskoho-rajonu/>*

- *Янукович не втручатиметься у шкільний конфлікт на Донеччині// Тиждень. – 30 серпня, 2011 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://tyzhden.ua/News/29666>*



▪ Відстояли від закриття дві школи у Миргородському районі// ОКІА «Новини Полтавщини». – 2 вересня 2011 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://poltavanews.com.ua/news/politics/vidstoyali-dvi-shkoli-u-mirgorodskomu-rajoni.aspx>

▪ Закрити школу не вдасться// Сайт ЛОО Партії захистників Вітчизни. – 23 червня 2011 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.vybir-lviv.com/%D0%94%D0%B5%D1%82%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D1%96%D0%BD%D1%84%D0%BE%D1%80%D0%BC%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F.aspx?itemid=515>.

Однак просимо звернути увагу! Представникам вчительської та батьківської громадськості важливо розуміти, що правозахисні організації не можуть перебрати на себе основний тягар захисту школи. У будь-якому разі її головними захисниками залишаєтесь ви – представники територіальної громади.

### Список використаної літератури:

1. Буквар для скаржника// Сайт «Журнал для правозахисних НГО» [Елетронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.uargavo.org/metod.php?id=2>

2. Документи та матеріали судового процесу у справі М. Конобрицького і В. Посної (директора і помічника директора Першої української гімназії м. Краматорська)// Громадянська освіта [Елетронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.khpg.org/index.php?id=1161685771>

3. Цибульський С. «Amicus curiae» как инструмент усовершенствования правовой системы/ С. Цибульський// Віртуальний проєкт Міжнародного Альянсу професійної підтримки громадських ініціатив (IAPS) [Елетронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.iaps-ci.org/ru/Amicus/ac1>

### Питання до самоконтролю:

1. Яким чином можна знайти контактну інформацію про громадські організації вашої області?



2. Назвіть основні напрямки допомоги з боку правозахисних організацій.

3. На яку підтримку з боку громадських організацій можна сподіватись у ситуації закриття школи?

4. Яку інформацію необхідно надати по ситуації із школою, звертаючись до правозахисників?

5. Що таке інструмент Amicus curiae brief?

### Практичне завдання

**Вправа 1.** «Пошук союзників серед громадських організацій (ГО)». Ознайомившись із додатком № 14, виписіть контактні дані організацій, до яких ви б хотіли звернутися за допомогою у першу чергу.

Форма для виконання вправи:

| Рівень НДО                          | Назва НДО | Контакти НДО | Очікування |
|-------------------------------------|-----------|--------------|------------|
| Всеукраїнська                       |           |              |            |
| Обласна (що представляє ваш регіон) |           |              |            |
| Міська/Районна                      |           |              |            |
| З іншого регіону                    |           |              |            |

**Вправа 2.** Наведіть по п'ять можливих аргументів «за» і «проти» використання допомоги від політичної партії

Форма для виконання вправи:

| «За» | «Проти» |
|------|---------|
| 1.   | 1.      |
| 2.   | 2.      |
| 3.   | 3.      |
| 4.   | 4.      |
| 5.   | 5.      |

**Вправа 3.** Подумайте, якого роду допомога необхідна активістам вашої школи від громадських організацій, та складіть орієнтовний перелік.



Форма для виконання вправи:

| <b>Вид діяльності ініціативної групи</b> | <b>Опис допомоги, яка потребуватиметься</b> | <b>Форма співпраці</b> | <b>Очікуваний результат співпраці</b> |
|--|---|------------------------|---------------------------------------|
|  |   |                        |                                       |
|  |   |                        |                                       |





#### **4.5. Роль депутатів різних рівнів у підтримці дій ініціативної групи**

Питання співпраці з депутатським корпусом актуалізується через три складові. По-перше, саме депутати як суб'єкти законотворення на рівні з профільним міністерством та іншими владними структурами забезпечують процес реформування системи освіти, який в Україні триває вже багато років. По-друге, співпраця з депутатським корпусом можлива і на рівні місцевих рад, як пряма форма реалізації прав представницької демократії. Адже представники місцевої влади, посилаючись на вказівки з Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України в рамках забезпечення централізованої системи державного управління, ініціюють питання про зміни в освітній сфері, у тому числі щодо закриття шкіл. По-третє, зворотною процедурою є звернення громадян до представників влади, зокрема до депутатського корпусу щодо вирішення проблем, які створюються в результаті перерозподілення управлінських функцій, проведення адміністративної та освітньої реформ.

При цьому важливо враховувати рівні депутатського корпусу: депутати сільських, селищних, районних, міських, обласних рад та Верховної Ради України. Фактично, ця структура вказує на неформальний рівень впливу чиновника на можливість лобювання певних інтересів та відстоювання того чи іншого питання. І це дуже важливо з огляду на те, що якщо депутат нижчого рівня є представником педагогічного складу, він може володіти інформацією про можливість закриття школи, але не мати змоги в силу обмежених своїх повноважень вплинути на цей процес. У таких випадках в силу вступає політичний фактор і питання цільової доцільності на усіх владних рівнях вирішити проблемне питання.

Разом із тим, описана ситуація не означає, що на правовому рівні не потрібно відстоювати інтереси учнів та їх батьків. Тому депутат місцевого рівня може звернутися до народного депутата чи президента або адресувати таке звернення за місцем профільного розгляду, тобто в управління чи департамент місцевого або центрального рівня. Зразок звернення додаємо до підрозділу (додаток 15).

Однією з найбільш вагомих проблем системи початкової та середньої освіти є ліквідація загальноосвітніх закладів освіти. До факторів, які провокують ситуацію, відносимо політичну, економічну та



демографічну складову. Разом із тим, важливо враховувати, що депутатський корпус часто працює на свій рейтинг, тому в міру суспільної значимості та масштабності питання будь-яка тема, в тому числі проблема закриття шкіл, може набути політичних ознак.

Політичний чинник здається найбільш розкритим в констатації фактів закриття шкіл. Його найчастіше провокують представники опозиції та спростовують очільники влади. Зводиться він у першу чергу до мовного питання і аргументується статистикою закриття шкіл національних меншин зі значним акцентом на російськомовне населення.

Економічна складова береться з розрахунку виділення бюджетних коштів на утримання шкіл, що включає в себе оплату праці вчителям та іншим працівникам, виділення грошей на оплату за комунікації тощо. Інші фінансові питання, наприклад, ремонт класів, купівля предметів побутової необхідності, перекладені на плечі батьків.

Демографічний фактор сприймається неоднозначно. Адже з одного боку, починаючи з 2005 року народжуваність в Україні помітно зросла. Соціологія при наведенні статистики апелює до того, що пов'язано це з впровадженням урядової програми щодо надання матеріальної допомоги при народженні дитини. З іншого боку, саме відсутність дітей в школах, що унеможлиблює належне наповнення класів у кількості приблизно 20 учнів, спричинює спочатку зменшення кількості класів, а потім закриття чи об'єднання шкіл.

#### *Процедура розгляду питання про закриття шкіл*

Потрібно визнати, що в сільських місцевостях на сьогоднішній день є школи, в яких кількість учнів не забезпечує погодинне навантаження вчителів. Вперше про наявність такої проблеми почали говорити близько десяти років тому. Тоді її намагались вирішити шляхом об'єднання класів, збільшення предметного навантаження на вчителів. У результаті ми отримували ситуацію, коли першокласники навчалися в одному класі з другим і третім класом; вчитель хімії додатково викладав біологію, географію, фізику тощо.

Протягом останніх п'яти років змінився підхід до вирішення проблеми. Зрозуміло, що попередньо описаний варіант її розв'язання не міг бути ефективним та не міг давати якісний показник рівня знань. Тоді вирішили об'єднувати в першу чергу сільські малонаповнені дітьми школи для оптимізації навчального процесу в них.



Розгляд питання про ведення навчально-виховного процесу у селі, місті, районі чи області вміщується в систему місцевого самоврядування, тому відповідне рішення приймається на місцевому рівні. Далі воно доноситься до відома вищого органу в системі владного підпорядкування, кінцевим пунктом в якій є Міністерство освіти та науки, молоді та спорту України.

Однак може спостерігатися й зворотній процес, коли з різних причин профільне міністерство подає на місцевий рівень вказівку про обстеження навчальних закладів з метою проведення оптимізації загальної середньої освіти.

#### *Звернення до депутатського корпусу*

Право на звернення до депутатського корпусу, зокрема до депутатів місцевого рівня та народних обранців, громадяни мають відповідно до Законів України «Про звернення громадян», «Про статус народного депутата України» та «Про місцеве самоврядування в Україні». Сам громадянин обирає, до якого депутата йому звертатися, – місцевого рівня чи народного депутата. Але доцільно адресувати звернення до депутата, який своїм професійним рівнем може пояснити або вирішити питання, з яким до нього звертаються.

Для громадян основним є Закон України «Про звернення громадян». Зокрема, ст. 1 надає право «звернутися до органів державної влади, місцевого самоврядування, об'єднань громадян, підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності, засобів масової інформації, посадових осіб відповідно до їх функціональних обов'язків із зауваженнями, скаргами та пропозиціями, що стосуються їх статутної діяльності, заявою або клопотанням щодо реалізації своїх соціально-економічних, політичних та особистих прав і законних інтересів та скаргою про їх порушення» [2]. Ст. 7 говорить про заборону відмови в прийнятті та розгляді звернень; розділ II повністю розкриває процедуру розгляду звернень громадян.

Громадянин також може безпосередньо звернутись до депутата, прийшовши на прийом в приймальню народного обранця. Таке право забезпечене ст. ст. 22, 23 Закону України «Про звернення громадян» [2]. Також, ч. 13, 14 ст. 24 Закону України «Про статус народного депутата України» зазначають, що народний депутат зобов'язаний «розглядати звернення виборців відповідно до вимог та в порядку, встановленому Законом України «Про звернення громадян», й проводити особистий



прийом громадян у дні, визначені Верховною Радою України для роботи з виборцями» [4].

Народний депутат України може безпосередньо розглядати звернення та має право переадресувати звернення або подати власне депутатське звернення (ст. 16 Закону України «Про статус народного депутата України» [4]) до будь-якого іншого органу влади, з вимогою проведення розслідування щодо описаної ситуації, належного реагування тощо. У такому випадку громадянин від депутата отримає відповідь про переадресацію звернення, а від установи чи уповноваженої особи, куди направлялось депутатське звернення, відповідь на описану ситуацію та можливість практичного реагування. Термін відповіді на звернення громадян визначається законодавством у 30 днів [2]. Депутатське звернення зобов'язані розглянути протягом 10 днів. Якщо інформація, що міститься у зверненні, потребує додаткового вивчення, то термін його розгляду може бути продовжений, але не більше ніж на 30 днів (ч. 2 ст. 16 Закону України «Про статус народного депутата України») [4].

Від імені народного депутата працювати з громадянами особисто та розглядати їх звернення може помічник-консультант народного депутата (ст. 2.2 Положення «Про помічника-консультанта народного депутата України») [6].

### *Участь громадян у місцевому самоврядуванні*

Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні» (ст. 3) передбачене право громадян на участь у місцевому самоврядуванні. Ст. 49 цього ж закону визначає права та обов'язки депутатів місцевих рад [3]. Процедура звернення до депутатів місцевого рівня подібна тій, яка описана у відношенні до народних обранців. Це письмове звернення адресоване поштою або передане під час прийому депутата.

Також громадяни, володіючи правом на отримання інформації, згідно Закону України «Про доступ до публічної інформації» можуть направити інформаційний запит до розпорядника інформації. Запит на інформацію може бути індивідуальним або колективним (ст. 3). Термін опрацювання та відповіді – не пізніше 5 днів з початку отримання відповідного листа (ст. 20) [1].

Однак для результативності звернення, рекомендуємо такі документи писати на депутатів місцевого рівня та ставити в копію народного депутата, або навпаки. Адже питаннями місцевого рівня в



першу чергу займаються представники місцевої влади. Якщо одразу написати звернення до депутата Верховної Ради України, він його переадресує на місцевий рівень відповідно до процедури розгляду питань та їх важливості. Тому наявність в заголовку листа кількох адресатів гарантує більш детальний розгляд звернення на усіх рівнях влади.

*Питання, які потребують уваги*

1. Відповідно до чинного законодавства, в першу чергу Конституції України [5], визначені чотири суб'єкти законодавчої ініціативи: Верховна Рада України, Президент України, Кабінет Міністрів України та Національний банк України. Це означає, що громадяни України в межах свої територіальних громад, сіл, районів, міст чи областей не можуть прямо впливати на правові норми, відповідно до яких здійснюється освітній процес загалом, зокрема навчальний у школах.

2. При цьому законодавством передбачення функція нормотворення представниками влади в системі їх підпорядкування. Це означає, що органи виконавчої влади можуть подавати пропозиції щодо змін до законодавства через Кабінет Міністрів України.

3. Потрібно знати, що громадяни України можуть звернутися зі зверненням до будь-кого з представників влади або надіслати інформаційний запит щодо отримання офіційної інформації. Таке право передбачено Законами України «Про звернення громадян» [2] та «Про доступ до публічної інформації» [1]. У випадку відмови, громадяни можуть звернутися з відповідною скаргою до правоохоронних органів чи суду (форми оформлення документів додаються).

4. Не слід ігнорувати роль громадських приймалень народних депутатів та депутатів місцевих рад. Адже згідно графіку роботи, передбаченого Законом України «Про статус народного депутата України» [4], кожного місяця в період між пленарними засіданнями, виділяється один тиждень для роботи з громадянами. В умовах мажоритарної системи наперед визначений округ, від якого обирається політик. Якщо ж народний депутат обраний за пропорційною системою через списки політичних партій, його прикріплюють до певного округу. Схожа процедура з депутатами місцевих рад, які приймають згідно графіку, оприлюдненого в місцевих радах. На прийом до депутата можна йти як з усним, так і письмовим зверненням. Зазвичай, депутат сам проводить прийом громадян, і у рідших випадках його може замінити



помічник-консультант, який уповноважений діяти від імені депутата. При цьому окремі проблемні питання можуть виноситись на обговорення у комітетах, організовуватись за їх розглядом комітетські чи парламентські слухання, ініціюватись написання та внесення законопроектів тощо.

### Список використаної літератури:

1. Закон України «Про доступ до публічної інформації» від 13.01.2011 р. № 2939-VI // База даних «Законодавство України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2939-17>
2. Закон України «Про звернення громадян» від 02.10.1996 р. № 393/96-ВР // База даних «Законодавство України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=393%2F96-%E2%FO>
3. Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21.05.1997 р. № 280/97-ВР // База даних «Законодавство України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр/print1320669701004734>
4. Закон України «Про статус народного депутата України» від 17.11.1992 р. № 2790-XII // База даних «Законодавство України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2790-12>
5. Конституція України // База даних «Законодавство України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=254%EA%2F96-%E2%FO>
6. Про затвердження Положення про помічника-консультанта народного депутата України: постанова Верховної Ради України від 13.10.1995 р. № 379/95-ВР // База даних «Законодавство України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/379/95-вр>



### Питання до самоконтролю:

1. Які дії може здійснювати батьківський колектив у випадку закриття школи? Проаналізуйте дане питання, виходячи з положень Закону України «Про звернення громадян».

2. Що ви знаєте про рівень депутатського корпусу, можливість їх повноважень та впливу на прийняття рішень? Відповідь на дане запитання знаходиться у Законах України «Про статус народного депутата» та «Про місцеве самоврядування».

3. Як відбувається розгляд звернень громадян? Розкажіть про письмове звернення та особистий прийом у депутата.

### Практичні завдання

**Вправа 1.** Складіть список депутатів, до яких ви зможете звернутися у разі виникнення потреби під час захисту школи та інтересів учнів та працівників школи.

Форма для виконання вправи:

| Рівні рад             | ПІБ та належність до політичної сили | Який зв'язок із вашим ЗНЗ чи громадою | Контактна інформація (адреса приймальної, телефон, години прийому тощо) |
|-----------------------|--------------------------------------|---------------------------------------|---|
| Сільської ради        |                                      |                                       |   |
| Міської/Районної ради |                                      |                                       |   |
| Обласної ради         |                                      |                                       |   |
| Верховної ради        |                                      |                                       |   |

**Вправа 2.** Підготуйте проект звернення до Народного депутата України задля допомоги вирішення проблеми ліквідації школи. Виконуючи завдання, керуйтеся формою звернення на сайті Верховної Ради України ([http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/site/pkg\\_public\\_info.request\\_form](http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/site/pkg_public_info.request_form)), прикладом нижче та формою у додатку № 14.



Народному депутату України,  
Голові Комітету Верховної Ради України з питань науки та освіти  
Луцькому М.Г.

01008, м. Київ, вул. Грушевського, 5

Прізвище, ім'я, по батькові громадянина  
Адреса для відповіді

## ЗВЕРНЕННЯ

*Шановний \_\_\_\_\_ !*

Відповідно до положень чинних нормативно-правових актів України, зокрема ст. ст. 7, 24 Закону України «Про статус народного депутата України» та ст. 1 Закону України «Про звернення громадян» прошу розглянути питання про ліквідацію загальноосвітньої школи № 11 Веселівського району \_\_\_\_\_ області.

У зв'язку з прийняттям такого рішення, в іншу школу, яка знаходиться в сусідньому селі за десять кілометрів від нашої місцевості, змушені будуть ходити 146 учнів, з яких 39 – учні початкової школи.

Звертаємось до Вас як до представника влади з проханням розібратися в ситуації та припинити процедуру ліквідації школи.

*Додаток: на 9 аркушах (підписи батьків, учні яких навчаються у школі)*

\_\_\_\_\_ (вказати якій)

Дата

Підпис

**Вправа 3.** Складіть проект тексту усного звернення до депутатського корпусу райради, що можна використати під час виступу на сесії під час ухвалення рішення про реорганізацію ЗНЗ із пониженням статусу.





### **Приклад усного звернення до депутатського корпусу райради**

Шановні депутати!

Звертаюсь до вас від імені батьків та 352 учнів школи № \_\_\_\_\_.

Просимо зберегти нашу школу та залишити їй статус ІІІ рівня.

Пониження статусу школи через скорочення класів старшої школи призведе до значної втрати годинного навантаження вчителів, зокрема фахівців із хімії, біології та фізики. Рішення про реорганізацію ЗНЗ може призвести до скорочення викладацького складу на 3%. Також це призведе до повного скасування тих дисциплін, які викладають в середній ланці за варіативною частиною. Зменшене годинне навантаження також на вчителів, які викладали право та українську мову і літературу, оскільки це були профільні предмети, навчання з яких здійснювалось за поглибленим рівнем відповідно до обраної учнями спеціалізації.

Аргументи, які використовуються в цьому питанні і пов'язані з низьким рівнем викладання, є безпідставними. Адже саме учні районної школи є в числі постійних учасників та переможців олімпіад різних рівнів. Свою успішність старшокласники особливо представили на олімпіадах з правознавства та української мови і літератури. Звертаємо увагу депутатського корпусу на те, що учні випускних класів демонстрували високі результати при складанні єдиного тестування, випускних іспитів та під час конкурсу атестатів при вступі у ВНЗ.

Зазначимо, що районне управління освіти не надало батькам пояснень щодо об'єктивних вагомих причин пониження статусу школи та нам невідомо про результати проведення управлінням всебічного аналізу щодо якості викладання в школі, місця та рівня навчання випускників школи тощо.

Просимо розглянути клопотання нашої ініціативної групи школи та звернення депутата районної ради (зазначити прізвище і посаду) щодо недопущення пониження статусу школи.



#### 4.6. Відновний підхід у роботі ініціативної групи

Кризова ситуація, якою скоріше за все для школи буде звістка про заплановане закриття, може стати для всього великого колективу освітнього закладу та мешканців громади або ситуацією пасивного очікування, або внутрішнього конфлікту та розламу колективу, або акумуляцією внутрішніх та зовнішніх ресурсів на вихід із цієї кризи. Відновний підхід може допомогти як педагогічному колективу, так й ініціативній групі школи в критичній ситуації спільно проаналізувати проблему й стан закладу, обговорити варіанти подальших дій та виробити план діяльності.

Управління школою — це особлива діяльність, у якій акцент все частіше переноситься на взаємини між людьми. Це діяльність, у якій її учасники забезпечують організованість взаємодії учнів, вчителів, батьків, обслуговуючого персоналу та її спрямованість на кінцевий результат. Оскільки загроза закриття для школи може істотно вплинути на взаємини між усіма причетними, то у даному випадку треба переходити саме на антикризове управління освітнім закладом.

Процес антикризового управління персоналом складається із багатьох етапів [7]. Ми детально розкриємо тільки етап подолання і попередження конфліктів. Управління конфліктами в організації в період антикризового менеджменту є одним із значущих механізмів, який дозволяє не тільки забезпечити підтримку і залучення працівників до процесу планування, а й поліпшити морально-психологічний клімат в колективі. Здійснення цих заходів перш за все вимагає формування нової системи цінностей та згуртування колективу навколо них. Важливо знайти і згуртувати людей, готових співпрацювати у антикризовій команді.

Одним із етапів антикризової програми є ефективні комунікації та роз'яснювальна робота з персоналом. Співробітникам необхідно надавати інформацію про те, в якій ситуації знаходиться організація (у нашому випадку школа), які дії заплановані керівництвом для виходу із кризи, які цілі і завдання поставлені перед ними самими [2]. Надзвичайно важливими також є вислуховування та вирішення їхніх тривог. Обізнаність працівників щодо стану справ освітнього закладу й усвідомлення своєї ролі сприяють зростанню довіри до керівництва, і отже, більшій підтримці антикризових заходів. Навпаки, приховування інформації веде до появи чуток і дестабілізує роботу колективу.



Фахівці визнають, що закриття організації є великим і складним завданням в управлінні. Цілком природний людський страх перед змінами гостро проявляється у співробітників будь-якої організації (у тому числі і школи), які бояться втратити роботу, бояться соціальних втрат для себе та своїх родин. Це важливо, насамперед, у сільській місцевості, де школа може бути єдиним великим роботодавцем у селі та на навколишніх територіях [3].

Важливим завданням будь-якої соціально орієнтованої організації має бути допомога тим, хто має перспективи втратити роботу. Звільнення з роботи звичайно сприймається більшістю людей як особиста трагедія, оскільки означає не тільки втрату джерела доходів, але й певного статусу у суспільстві. Саме тому дуже важливо намагатися задіяти максимальну кількість колишніх працівників у наданні інших (можливо, нових) послуг для громади. Програма закриття повинна містити плани щодо перепідготовки персоналу у цій сфері.

*У чому ж переваги відновних практик та які можливості вони можуть дати у цій ситуації?*

На думку прихильників відновних практик, головним і найсуттєвішим припущенням, що їх об'єднує, є теза про те, що будь-який процес прийняття рішень гарантує найкращий результат тоді, коли усі, хто має відношення до нього, залучені до процесу, на відміну від ситуацій, коли рішення приймається для когось, або стосовно когось [5].

Тобто найкращі рішення приймаються разом із громадою, а не для громади, чи заради або по відношенню до неї. Таким чином, відновними практиками є такі, що залучають громади або тих, кого стосується окрема ситуація, до прийняття відповідного рішення на умовах поваги, розуміння, турботи та відповідальності.

Найкращою відновною практикою до ситуації обговорення проблем та пошуку рішень є коло. Поняття **«Коло»** визначають як «зібрання людей, рівних у спілкуванні щодо складних питань, проблем, в атмосфері взаємоповаги і турботи згідно з певними правилами». Замкнене коло є символом цінності та єдності: не маючи ні початку, ні кінця, воно асоціюється з вічністю та безкінечністю. Кола продовжують прадавню традицію, втілену в багатьох культурах. «Наскільки мені відомо, – зазначає В. Айзекс, – ще не знайдено жодної автохтонної культури, яка б не використовувала практику вирішення важливих питань за допомогою групових обговорень у колі». Традиції проведення Кола знаходимо в американських індіанців та у козаків на Січі.



Сьогодні Кола можуть допомогти спільнотам обернути конфлікти на можливість. Вони дають громадам простір для розвитку та подолання розбіжностей у пошуках спільної істини. Зібрати людей разом для участі в Колах набагато складніше, ніж вжити силових заходів або ж звернутися до влади чи авторитетного органу, щоб владнати зіткнення інтересів. Проте, зважаючи на важливість очікуваних результатів, – взаєморозуміння, довіри, цілковитої зміни долі та стосунків, – робота, яку здійснюють Кола, відплачується сторицею.

Нижче подаємо **детальний опис методики проведення** такої відновної практики, як Коло.

Залежно від мети, з якою проводиться Коло, процедура може називатися по-різному: «Коло прийняття рішень», «Коло примирення», «Коло підтримки», «Коло формування цінностей» тощо. Для проведення кола у школі можна використати, наприклад, такі вислови А. Ейнштейна про кризу:

«Криза може стати справжнім благословенням для будь-якої людини і будь-якої країни, оскільки всі кризи ведуть до прогресу».

«Криза стимулює винахідливість, призводить до відкриттів і вироблення нових стратегій».

«Той, хто перемагає кризу, здобуває перемогу над собою, не підкоряючись обставинам».

«Той, хто звинувачує кризу у своїх невдачах, зариває свій талант у землю».

«Без кризи не буває справжніх випробувань. А без випробувань життя перетворюється на рутину, повільну смерть».

«Без кризи немає заслуг. Саме в період кризи є можливість проявити свої найкращі якості, оскільки у відсутності кризи подих вітру стає лише ласкою».

У Колі присутній ведучий (хранитель Кола) – особа, яка інформує учасників про правила, формулює питання для обговорення, слідкує за тим, щоб громада дотримувалася процедури, та несе відповідальність за атмосферу взаємоповаги, підтримки та толерантного ставлення.

Крім того, важливим елементом Кола є Мовник – це символічний предмет, що передається з рук у руки від одного учасника до іншого та дає право говорити. Перш ніж почати працювати в колі, громада повинна обрати для себе Мовника – це має бути важливий, символічний предмет, який поважатимуть усі учасники Кола. Ми пропонуємо у якості Мовника використовувати Братину – невелику керамічну, дерев'яну або металеву



чашу – оскільки використання Братини має українське коріння та духовно єднає нас із предками.

Правила Кола безпосередньо пов'язані із Мовником, до них належать такі:

- Братина завжди рухається по колу за годинниковою стрілкою («за сонцем»). Кожен повинен дочекатися своєї черги;
- говорити має право лише той, хто тримає в руках Братину або той, хто отримав особливе право від хранителя Кола;
- кожен має право передати Братину наступному, зберігши мовчання, якщо йому немає чого сказати або він/вона не хоче говорити;
- жоден не має права покинути Коло, поки воно не завершилося.

Братина продовжує рухатися по Колу до тих пір, доки залишається людина, якій є що сказати з приводу дискусії. Коло закінчується тоді, коли Братина обійде його, а всі збережуть мовчання.

Окрім правил, учасники приймають ряд принципів, яких зобов'язуються дотримуватися під час участі в Колі. Принцип встановлює загальне для всіх визначення того, як люди будуть взаємодіяти між собою і ділити час та простір у Колі. Традиційно встановлюються наступні принципи:

1. Усе, що прийшло у Коло, в ньому і залишається: особиста інформація, яка надійшла у Коло, вважається конфіденційною за винятком випадків, коли виникає загроза безпеці учасників.
2. Кожен з учасників погоджується поважати усіх інших та висловлюватися доброзичливо, у спокійній манері як про добре, так і про погане, залишаючи час для інших, щоб вони змогли висловитися.
3. Кожен має слухати з повагою, «і серцем, і розумом».
4. Усі повинні поважати процедуру і залишатися в Колі до тих пір, поки воно працює у пошуках розв'язання проблеми, що обговорюється.

Тримаючи в руках Братину, учасник Кола повинен поважати процедуру, інших учасників, говорячи «від серця», чесно і відкрито; з повагою до присутніх; коротко та лаконічно, щоб дати змогу висловитися іншим; по суті питань, що обговорюються в Колі.

Братина, що використовується у Колі, має символічний зміст і виконує роль своєрідного оберегу атмосфери, яка створюється між учасниками. Братина надає більше можливостей висловитися, оскільки кожному учаснику доводиться чекати моменту, коли він отримає право



голосу, – це дозволяє краще сфокусуватися на темі обговорення та детальніше обдумати свою відповідь. Використання Братини попереджує виникнення суперечок «один на один», оскільки кожен повинен дочекатися своєї черги для того, щоб відповісти. Братина встановлює рівність між учасниками Кола, оскільки кожен має рівні можливості як для того, щоб висловитися і бути почутим, так і для того, щоб вислухати інших. Під час обговорення проблеми в Колі учасники однаково несуть відповідальність за прийняття рішень та пошук шляхів примирення між усіма присутніми. Братина створює особливі умови для досягнення консенсусу, оскільки кожен має можливість висловитися і бути почутим; усі питання, які цікавлять учасників, можуть бути озвучені перед тим, як буде прийняте рішення стосовно ситуації, що склалася.

Кола зазвичай закінчуються прийняттям консенсусних рішень завдяки своїй спроможності заохочувати учасників прислуховуватися до внутрішніх принципів та цінностей, а також окреслювати зовнішні межі, що роблять консенсус логічним і здійсненним. Зокрема, Кола надають кожному однаково можливість виступити та бути почутим з повагою. Вони також заохочують до уважного вислуховування всіх думок, щоб залучити таким чином всі інтереси до остаточного, прийнятого спільно рішення. Тільки тоді Кола мають безумовне право звернутися до всіх своїх учасників як до групи із закликом зрозуміти та об'єднати інтереси кожної людини в майбутніх рішеннях. Кожен несе відповідальність за залучення інтересів, які ще не стали частиною спільного рішення.

Принципи Кола сприяють забезпеченню гармонійності цілей та засобів. Коли виникають проблеми, вони допомагають учасникам відповісти на запитання, як можна справитися з цією проблемою належним чином. Організація громадського Кола означає велику відповідальність, зокрема за життя та щастя не лише інших людей, а й нас самих. Ці принципи надихають організаторів, даючи впевненість у тому, що ми стоїмо на правильному шляху [6].

Таким чином, ініціативні групи шкіл можуть використовувати відновні практики у процесі прийняття рішень. Це перетворює вироблене рішення на не для когось, а на прийняте за участі усі, хто має відношення до проблеми, разом із громадою на умовах поваги, розуміння, турботи та відповідальності. Найкращою відновною практикою для ситуації обговорення проблем та пошуку рішень є Коло.



### Список використаної літератури:

1. Бізнес-менеджмент: [навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / Л.І. Федулова, В.Г. Федоренко, В.Ф. Гриньов та ін. / За заг. ред. Л.І. Федулової]. – К.: МАУП, 2007. – 632 с.
2. Грішнова О.А., Нацевич А.О. Особливості регулювання соціально-трудових відносин в процесі санації підприємства/ О.А. Грішнова, А.О. Нацевич // Вісник Хмельницького національного університету. – 2011. – № 2, том 3. – С. 214-220.
3. Деінституалізація та трансформація послуг для дітей. Посібник з найкращих практик./ Ж. Мюльгейр, К. Брауні та ін. – К., Видавничий дім «Калита», 2009. – 193 с.
4. Кобзева О.В., Матюхін В.О. Модель антикризового управління недержавним вищим навчальним закладом/ О.В. Кобзева, В.О. Матюхін// Наукові праці МАУП. – 2011. – вип. 3 (30). – С. 122–128.
5. Матеріали веб-сайтів Українського Центру Порозуміння [commonground.org.ua](http://commonground.org.ua) та [safeschool.org.ua](http://safeschool.org.ua)
6. Праніс Кей, Стюарт Баррі, Уедж Марк. Кола примирення. Від злочину до повернення у громаду / Праніс Кей, Стюарт Баррі, Уедж Марк; пер. з англ. – К.: Видавець Захаренко В.О., 2008. – 272 с.
7. Сардак О.В. Кадрові аспекти антикризового управління підприємствами / О.В. Сардак // Механізм регулювання економіки. – 2010. – № 3, Т. 1. – С. 141-148.

### Питання до самоконтролю:

1. Які риси характеру та дії мають бути у керівника навчального закладу для ефективного управління у період змін або кризи?
2. Що таке практика відновного підходу «Коло»?
3. В історії яких народів використовувалося Коло?
4. Назвіть види процедур у залежності від мети проведення Кола.
5. Яка роль Мовника в Колі?
6. Наведіть правила Кола.
7. У чому полягають принципи проведення Кола?
8. Виділіть переваги практики Кола як метода прийняття рішень.

### Практичні завдання

**Вправа 1.** Визначте спільні ознаки та відмінності між педагогічною нарадою та проведенням Кола.



Форма для виконання вправи:

| Форми обговорення та прийняття рішень | Спільні ознаки | Відмінні ознаки |
|---------------------------------------|----------------|-----------------|
| Педагогічна нарада                    |                |                 |
| Коло                                  |                |                 |

**Вправа 2.** Запропонуйте тему, що пов'язана із закриттям школи, для обговорення у Колі.

**Вправа 3.** Проаналізуйте, які ваші особистісні риси допомогли б вам бути хранителем Кола.





### **ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ IV ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ**

□ Спільна громадська активність представників школи та громади є реальним шляхом до збереження освітнього закладу від закриття.

□ На вирішення будь-яких проблем освітнього закладу освітяни, батьки учнів та мешканці громади мають право створити ініціативну групу. Вітчизняним законодавством не регламентується діяльність цієї форми об'єднання.

□ У разі бажання ініціаторів офіційно зареєструвати групу, вони мають керуватися статтею 38 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні».

□ У своїй діяльності ініціативна група має розподілити обов'язки та організувати документообіг (ведення протоколів засідань, реєстрація вхідної та вихідної документації, поширення матеріалів для преси). Завершується функціонування групи з вирішенням проблеми, на боротьбу із якою вона була створена.

□ Ініціативна група, створена на користь школи, може виступити помічником керівника школи у виявленні та оцінюванні ризиків ліквідації школи.

□ Задля отримання позитивного результату, громадські дії ініціативних груп шкіл мають бути ретельно сплановані, підготовлені та проведені.

□ Здійснення громадського контролю має відбуватися на кожному етапі прийняття рішення про ліквідацію школи: до, під час та після.

□ У залежності від конкретної ситуації ініціативною групою підбираються відповідні форми громадських дій.

□ Під час реалізації громадської кампанії необхідно знайти дієві механізми впливу на місцеву владу. Авторитетним підкріпленням рішучого настрою ініціативної групи, як правило, виступають фахівці громадських організацій, журналісти засобів масової інформації, депутати різних рад.

□ Широке поширення інформації про проблему школи/громади та вплив на владні рішення можливі завдяки співпраці із ЗМІ.

□ Правозахисні громадські організації можуть виступити джерелом людських ресурсів та надавати фахову допомогу ініціативним групам.



□ Скорішому вирішенню проблеми може сприяти звернення представників школи до депутатів різних рівнів.

□ Практики відновного підходу також підходять для аналізу проблем школи, обговорення варіантів подальших дій та прийняття рішень. Коло є одним із поширених практик прийняття колегіальних рішень у кризових умовах.



## Розділ V

**ПРАВОВІ ДІЇ, СПРЯМОВАНІ НА ЗАХИСТ ШКОЛИ,  
ЯКУ ЗБИРАЮТЬСЯ ЗАКРИТИ**







### **РОЗДІЛ V. ПРАВОВІ ДІЇ, СПРЯМОВАНІ НА ЗАХИСТ ШКОЛИ, ЯКУ ЗБИРАЮТЬСЯ ЗАКРИТИ**

Може статися так, що, не дивлячись на всі впроваджені ініціативною групою громадські кампанії, засновник все ж таки прийме рішення про ліквідацію школи. У такому разі не думайте, що не можна відновити справедливість й повернути закон на свій бік. Більше того, якщо у вас є незаперечні докази, зібрані під час громадського моніторингу. Для захисту прав учнів, батьків учнів та працівників школи існують правові механізми.

Більшість громадян нашої держави, зачувши слово «суд», одразу ж опускають руки та втрачають усіляке бажання займатися захистом власних прав. Між тим, ст. 55 Конституції України гарантує, що права і свободи людини і громадянина захищаються судом: «Кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб. Кожен має право звертатися за захистом своїх прав до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини.(...) Кожен має право будь-якими не забороненими законом засобами захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань».

Отже, справедливість завжди треба відстоювати. Однак людям без професійної підготовки важко займатися правовою діяльністю самотужки. Для цього необхідно принаймні активістам ініціативної групи підвищити свої правові знання у даній сфері. Також у нагоді можуть бути різні громадські організації, що допоможуть проконсультувати щодо тлумачення законодавства, скласти позов або навіть представити інтереси представників школи у суді тощо.

Якщо вважаєте, що прийняте рішення про ліквідацію чи реорганізацію шкільної установи незаконне, права представників навчально-виховного процесу були порушені, і є бажання поновити порушені права законним шляхом, то вивчення цього розділу буде на користь.



### **5.1. Правові засоби захисту трудових прав і законних інтересів працівників загальноосвітнього навчального закладу під час його ліквідації (реорганізації)**

Результати комплексної перевірки Генпрокуратури щодо додержання законодавства про освіту в частині законності закриття та призупинення діяльності ЗНЗ (згаданої неодноразово у даному посібнику), судова практика та повідомлення у ЗМІ доводять той факт, що під час прийняття рішень у частині ліквідації/реорганізації шкіл відбуваються порушення трудових прав і законних інтересів працівників освітніх закладів. Найпоширеніші – це звільнення без повідомлення (або із порушенням встановлених законодавством строків) керівництва, представників педагогічного складу та технічного персоналу про майбутнє вивільнення та без забезпечення працевлаштування звільнених працівників.

Як зазначалося у першому розділі цього посібника, створення, реорганізація та ліквідація загальноосвітніх навчальних закладів здійснюється відповідно до Закону України від 13.05.1999 р. № 651-XIV «Про загальну середню освіту» в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України (п. 8 Положення про загальноосвітній навчальний заклад, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 27.08.2010 р. № 778) [6].

Отже, якщо рішення про ліквідацію загальноосвітнього навчального закладу чи про його припинення шляхом передання всього свого майна, прав та обов'язків іншим юридичним особам – правонаступникам (злиття, приєднання, поділу, перетворення) вже прийнято і воно, припустимо, є цілком законним і обґрунтованим, педагогічних та інших найманих працівників повинно не в останню чергу цікавити питання дотримання їх законних прав та інтересів у сфері трудових правовідносин.

Нижче пропонуємо для ознайомлення посилання на тексти судових рішень, які дозволять створити уявлення про поширені порушення та особливості тлумачення законодавства судом. Ми ж далі сконцентруємося на основних моментах стосовно питання, що висвітлюється.

*Посилання на постанови судів, що стосуються розгляду справ щодо ліквідації/реорганізації загальноосвітніх навчальних закладів та пов'язаних із цим правами педагогічних та інших працівників закладу:*



- *Справа № 2а-37/2009. Постанова від 08 липня 2009 р. Сніжнянського міського суду Донецької області// ЄДРСР. – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/5732578>*
- *Справа № 2а-1901-11. Постанова від 17 серпня 2011 р. Сватівського районного суду Луганської області// Єдиний державний реєстр судових рішень [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/18959834>*
- *Справа № 2а-175/2009. Постанова від 20 травня 2009 р. Сніжнянського міського суду Донецької області// Єдиний державний реєстр судових рішень [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/5749771>*
- *Справа № 2а-3650/10/1270. Постанова від 01 червня 2010 р. Луганського окружного адміністративного суду// Єдиний державний реєстр судових рішень [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/9755039>*
- *Справа № 2-а-627/10/1970. Постанова від 30 квітня 2010 р. Тернопільського окружного адміністративного суду// Єдиний державний реєстр судових рішень [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/9824375>*
- *Справа № 2а-7936/10/1270. Постанова від 22 листопада 2010 р. Луганського окружного адміністративного суду// Єдиний державний реєстр судових рішень [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/12602709>*
- *Справа № 2а-4820/10/2370. Постанова від 09 листопада 2010 р. Черкаського окружного адміністративного суду// Єдиний державний реєстр судових рішень [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/12269432>*
- *Справа № 1170/2а-1234/11. Постанова від 26 травня 2011 р. Кіровоградського окружного адміністративного суду// Єдиний державний реєстр судових рішень [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/15936714>.*

Пункт 80 згаданого вище Положення закріплює, що призначення на посаду, звільнення з посади педагогічних та інших працівників закладу, інші трудові відносини регулюються законодавством про працю, Законом України від 13.05.1999 р. № 651-ХІV «Про загальну середню освіту» та іншими законодавчими актами [6].





Аналогічну за змістом норму містить й підп. 3.6. Примірного статуту загальноосвітнього навчального закладу, затвердженого наказом Міністерства освіти і науки України від 29.04.2002 р. № 284 [7].

Так, згідно із ст. 26 Закону України від 13.05.1999 р. № 651-XIV «Про загальну середню освіту» трудові відносини в системі загальної середньої освіти регулюються законодавством України про працю, Законом України від 23.05.1991 р. № 1060-XII «Про освіту», згаданим Законом та іншими нормативно-правовими актами.

Призначення на посаду та звільнення з посади керівника державного та комунального загальноосвітнього навчального закладу здійснює відповідний орган управління освітою. Призначення на посаду та звільнення з посади заступників керівника та інших педагогічних працівників державного та комунального загальноосвітнього навчального закладу здійснюється відповідним органом управління освітою за поданням керівника загальноосвітнього навчального закладу. Призначення на посаду та звільнення з посади інших працівників державного та комунального загальноосвітнього навчального закладу здійснює його керівник. Призначення на посаду та звільнення з посади керівника і заступників керівника приватного загальноосвітнього навчального закладу здійснює його власник за погодженням з відповідним органом управління освітою. Призначення на посаду та звільнення з посади педагогічних та інших працівників приватного загальноосвітнього навчального закладу здійснює його власник [1].

Відповідно до ст. 43 Конституції України кожен має право на працю, що включає можливість заробляти собі на життя працюю, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується.

*Підкреслимо, що громадянам гарантується захист від незаконного звільнення [5].*

На цей час в Україні основним законодавчим актом у сфері регулювання трудових праввідносин є Кодекс законів про працю України (далі – КзпП України), у ст. 5<sup>1</sup> якого перелічені законодавчі гарантії забезпечення права громадян на працю. Зокрема, в цій статті сказано про те, що держава гарантує працевдатним громадянам, які постійно проживають на території України, правовий захист від незаконного звільнення, а також сприяння у збереженні роботи [4].

Додаткова гарантія дотримання прав педагогічних працівників при реорганізації чи ліквідації навчально-виховного закладу передбачена п. 10 Положення про порядок створення, реорганізації і



ліквідації навчально-виховних закладів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 05.04.1994 р. № 228, в якому зазначено, що при реорганізації чи ліквідації навчально-виховного закладу його працівникам і особам, які навчаються в ньому, гарантується дотримання їх прав та інтересів відповідно до чинного законодавства з питань праці та освіти [9].

Згідно ст. 36 КЗпП України зміна підпорядкованості підприємства, установи, організації не припиняє дії трудового договору.

У разі зміни власника підприємства, а також у разі його реорганізації (злиття, приєднання, поділу, виділення, перетворення) дія трудового договору працівника продовжується. Припинення трудового договору з ініціативи власника або уповноваженого ним органу (далі – роботодавець) можливе лише у разі скорочення чисельності або штату працівників (п. 1 ч. 1 ст. 40 КЗпП України) [4].

В умовах негативної соціально-економічної ситуації в нашій країні все більш широких масштабів набуває поширена практика вивільнення працівників саме за п. 1 ст. 40 КЗпП України – у зв'язку із змінами в організації виробництва і праці, в тому числі ліквідацією, реорганізацією, банкрутством або перепрофілюванням підприємства, установи, організації, скороченням чисельності або штату працівників.

Можемо констатувати, що в усіх цих випадках роботодавець може розірвати як трудовий договір, укладений як на невизначений строк, так і строковий трудовий договір до закінчення строку його чинності.

Однак у п. 19 постанови від 06.11.1992 р. № 9 «Про практику розгляду судами трудових спорів» Пленум Верховного Суду України застерігає, що при реорганізації підприємства або при його перепрофілюванні звільнення за п. 1 ст. 40 КЗпП України може мати місце лише в тому випадку, якщо це супроводжується скороченням чисельності або штату працівників, змінами у їх складі за посадами, спеціальністю, кваліфікацією, професіями [8].

Варто також звернути увагу на те, що звільнення за п. 1 ст. 40 КЗпП України допускається, якщо неможливо перевести працівника за його згодою на іншу роботу.

При цьому, не допускається звільнення працівника з ініціативи роботодавця в період його тимчасової непрацездатності, а також *у період перебування працівника у відпустці* (маються на увазі щорічні, а також інші відпустки, що надаються працівникам як із збереженням, так і без збереження заробітку – прим. авт.).



Це правило не поширюється на випадок повної ліквідації підприємства, установи, організації [4].

Як зазначає Пленум Верховного Суду України в п. 17 постанови від 06.11.1992 р. № 9 «Про практику розгляду судами трудових спорів», розірвання трудового договору з ініціативи роботодавця не може бути визнано обґрунтованим, якщо в день звільнення працівнику видано лікарняний листок (довідку в установлених законом випадках) про його тимчасову непрацездатність [8].

Важливо знати, що у ст. 42 КЗпП України передбачено, що при скороченні чисельності чи штату працівників у зв'язку із змінами в організації виробництва і праці переважне право на залишення на роботі надається працівникам з більш високою кваліфікацією і продуктивністю праці.

При рівних умовах продуктивності праці і кваліфікації перевага в залишенні на роботі надається низці категорій працівників, що зазначені у статті 42:

- 1) сімейним – при наявності двох і більше утриманців;
- 2) особам, в сім'ї яких немає інших працівників із самостійним заробітком;
- 3) працівникам із тривалим безперервним стажем роботи на даному підприємстві, в установі, організації;
- 4) працівникам, які навчаються у вищих і середніх спеціальних навчальних закладах без відриву від виробництва;
- 5) учасникам бойових дій, інвалідам війни та особам, на яких поширюється чинність Закону України від 22.10.1993 р. № 3551-ХІІ «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту»;
- 6) авторам винаходів, корисних моделей, промислових зразків і раціоналізаторських пропозицій;
- 7) працівникам, які дістали на цьому підприємстві, в установі, організації трудове каліцтво або професійне захворювання;
- 8) особам з числа депортованих з України, протягом п'яти років, з часу повернення на постійне місце проживання до України;
- 9) працівникам з числа колишніх військовослужбовців строкової служби та осіб, які проходили альтернативну (невійськову) службу, – протягом двох років з дня звільнення їх зі служби.

Перевага в залишенні на роботі може надаватися й іншим категоріям працівників, якщо це передбачено законодавством України [4].



У п. 19 постанови Пленуму Верховного Суду України від 06.11.1992 р. № 9 «Про практику розгляду судами трудових спорів» зазначається, що при проведенні звільнення роботодавець є вправі в межах однорідних професій і посад провести перестановку (перегрупування) працівників і перевести більш кваліфікованого працівника, посада якого скорочується, з його згоди на іншу посаду, звільнивши з неї з цих підстав менш кваліфікованого працівника [8].

Крім того, у ст. 42<sup>2</sup> КЗпП України визначено, що працівник, з яким розірвано трудовий договір з підстав, передбачених п. 1 ст. 40 цього Кодексу (крім випадку ліквідації підприємства, установи, організації), протягом одного року має право на укладення трудового договору у разі поворотного прийняття на роботу, якщо роботодавець провадить прийняття на роботу працівників аналогічної кваліфікації.

Переважне право на укладення трудового договору у разі поворотного прийняття на роботу надається особам, зазначеним у ст. 42 КЗпП України, та в інших випадках, передбачених колективним договором.

Умови відновлення соціально-побутових пільг, які працівники мали до вивільнення, визначаються колективним договором [4].

Згідно ст. 43 КЗпП України, розірвання трудового договору за п. 1 ст. 40 цього Кодексу може бути проведене лише за попередньою згодою виборного органу (профспілкового представника) первинної профспілкової організації, членом якої є працівник. Ця стаття визначає процедуру отримання такої згоди роботодавцем, а також встановлює, що роботодавець має право розірвати трудовий договір не пізніше як через місяць з дня одержання згоди виборного органу первинної профспілкової організації (профспілкового представника) [4].

Треба зазначити, що у випадку ліквідації підприємства, установи, організації допускається розірвання трудового договору з ініціативи роботодавця без згоди виборного органу первинної профспілкової організації (профспілкового представника).

При вивільненні працівника за п. 1 ст. 40 КЗпП України йому виплачується вихідна допомога у розмірі не менше середнього місячного заробітку (ст. 44 цього Кодексу) [4].

В усіх випадках звільнення за п. 1 ст. 40 КЗпП України провадиться з наданням гарантій, пільг і компенсацій, передбачених главою III-A КЗпП України (ст. 49<sup>2</sup> – 49<sup>4</sup>).



Так, про наступне вивільнення працівників персонально попереджають не пізніше ніж за два місяці (до речі, чинне законодавство не передбачає виключення із строку попередження працівника про наступне звільнення (не менш ніж за 2 місяці) часу знаходження його у відпустці або тимчасової непрацездатності – *прим. авт.*). Треба зазначити, що таке попередження доцільно робити в письмовій формі (передусім, це в інтересах роботодавця), оскільки, у разі виникнення судового спору між загальноосвітнім навчальним закладом і найманим працівником щодо дотримання передбаченої законодавством процедури його звільнення за п. 1 ст. 40 КЗпП України, роботодавцю буде значно легше довести факт такого попередження.

При вивільненні працівників у випадках змін в організації виробництва і праці враховується переважне право на залишення на роботі, передбачене законодавством.

Одночасно з попередженням про звільнення у зв'язку із змінами в організації виробництва і праці роботодавець пропонує працівникові іншу роботу на тому ж підприємстві, в установі, організації. При відсутності роботи за відповідною професією чи спеціальністю, а також у разі відмови працівника від переведення на іншу роботу на тому ж підприємстві, в установі, організації працівник, за своїм розсудом, звертається за допомогою до державної служби зайнятості або працевлаштовується самостійно. Водночас роботодавець доводить до відома державної служби зайнятості про наступне вивільнення працівника із зазначенням його професії, спеціальності, кваліфікації та розміру оплати праці.

Державна служба зайнятості пропонує працівникові роботу в тій же чи іншій місцевості за його професією, спеціальністю, кваліфікацією, а при її відсутності – здійснює підбір іншої роботи з урахуванням індивідуальних побажань і суспільних потреб. При необхідності працівника може бути направлено, за його згодою, на навчання новій професії (спеціальності) з наступним наданням йому роботи.

Зайнятість суспільно корисною працею осіб, які припинили трудові відносини з підстав, передбачених цим Кодексом, при неможливості їх самостійного працевлаштування, забезпечується відповідно до Закону України від 01.03.1991 р. № 803-ХІІ «Про зайнятість населення» [2].

Надто важливою є соціально-трудова гарантія, закріплена в ст. 184 КЗпП України, де передбачено, що звільнення вагітних жінок і



жінок, які мають дітей віком до трьох років (до шести років – ч. 6 ст. 179), одиноких матерів при наявності дитини віком до чотирнадцяти років або дитини-інваліда з ініціативи роботодавця не допускається, крім випадків повної ліквідації підприємства, установи, організації, коли допускається звільнення з обов'язковим працевлаштуванням. Обов'язкове працевлаштування зазначених жінок здійснюється також у випадках їх звільнення після закінчення строкового трудового договору. На період працевлаштування за ними зберігається середня заробітна плата, але не більше трьох місяців з дня закінчення строкового трудового договору [4].

Загалом, процедура звільнення працівника із займаної посади завершується оформленням його трудової книжки і проведенням із працівником остаточного розрахунку.

Відповідно до ст. 47 КЗпП України роботодавець зобов'язаний в день звільнення видати працівникові належно оформлену трудову книжку і провести з ним розрахунок у строки, зазначені в статті 116 цього Кодексу.

У разі звільнення працівника з ініціативи роботодавця він зобов'язаний також у день звільнення видати йому копію наказу про звільнення з роботи. В інших випадках звільнення копія наказу видається на вимогу працівника [4].

Додамо, що на даний момент є поширеною практика, за якої педагогічним працівникам загальноосвітніх та інших навчальних закладів скорочується педагогічне навантаження, і в такий спосіб фактично створюються умови для їх звільнення за власним бажанням. Якщо аналізувати таку практику суто з формально-юридичної точки зору, слід констатувати, що скорочення такому працівникові педагогічного навантаження є зміною істотних умов праці і допускається відповідно до ч. 3 ст. 32 КЗпП України, якщо це викликано змінами в організації навчально-виховного процесу і праці педагогічних працівників. За наявності таких змін відмова працівника від продовження роботи може бути підставою для припинення трудового договору за п. 6 ст. 36 КЗпП України (відмова працівника від переведення на роботу в іншу місцевість разом із підприємством, установою, організацією, а також відмова від продовження роботи у зв'язку із зміною істотних умов праці), а в разі, коли вони викликають необхідність у зменшенні чисельності педагогічних працівників, – підставою для розірвання цього договору з певними працівниками за п. 1 ст. 40 КЗпП України.



Аналіз судової практики трудових спорів дає підстави стверджувати, що трудові спори працівників про поновлення на роботі незалежно від підстав припинення трудового договору, зміни дати і формулювання причини звільнення, оплати за час вимушеного прогулу або виконання нижче оплачуваної роботи є сьогодні, на жаль, одними з найбільш поширених. А це, у свою чергу, свідчить про те, що припинення трудових угод інколи супроводжується порушенням прав і законних інтересів найманих працівників.

Перелік деяких норм трудового законодавства, які порушуються при звільненні працівників згідно з п. 1 ст. 40 КЗпП України, наведено в табл. 5.1.

**Таблиця 5.1. Перелік деяких норм трудового законодавства, які порушуються при звільненні працівників за п. 1 ст. 40 КЗпП України**

| №  | Зміст норми права                               | Характер можливих порушень  |
|----|---|---|
| 1. | <i>П. 1 ст. 40 КЗпП України</i>                 | Реорганізація або перепрофілювання закладу фактично не супроводжується скороченням чисельності або штату працівників, змінами у їх складі за посадами, спеціальністю, кваліфікацією, професіями, але при цьому працівників необґрунтовано звільняють за вказаною правовою підставою |
| 2. | <i>Ч. 2 ст. 40, 49<sup>2</sup> КЗпП України</i> | Роботодавець має реальну можливість перевести працівника за його згодою на іншу посаду, але не використовує це право і звільняє працівника за п. 1 ст. 40 КЗпП України  |
| 3. | <i>Ч. 3 ст. 40 КЗпП України</i>                 | Звільнення працівника відбувається в період його тимчасової непрацездатності або ж у період перебування працівника у відпустці (таке звільнення є можливим лише у випадку повної ліквідації підприємства, установи, організації)  |
| 4. | <i>Ст. 42, 49<sup>2</sup> КЗпП України</i>      | Роботодавець порушує ці статті закону щодо переважного права на залишення на роботі при вивільненні працівників у зв'язку із змінами в організації виробництва і праці  |



|    |   |  |
|----|---|--|
| 5. | <i>Ст. 43 КЗпП України</i>  | Звільнення працівників за п. 1 ст. 40 КЗпП України проводиться без попередньої згоди профспілкового органу, членами якого вони є (проте така згода не потрібна у випадку повної ліквідації підприємства) |
| 6. | <i>Ст. 44 КЗпП України</i>  | Вихідна допомога при звільненні виплачується не в тому розмірі, який визначений цією статтею закону (не менше середнього місячного заробітку)  |
| 7. | <i>Ст. 47, 116 КЗпП України</i>   | Роботодавець видає працівникові, що звільняється, трудову книжку, копію наказу про звільнення з роботи і проводить з працівником розрахунок, порушуючи строки, встановлені зазначеними статтями закону   |
| 8. | <i>Ст. 49<sup>2</sup> КЗпП України</i>  | Порушується встановлений порядок вивільнення працівників у частині дотримання строку попередження про майбутнє вивільнення (це потрібно робити не пізніше ніж за два місяці)                             |
| 9. | <i>П. 13 Тимчасових правил внутрішнього трудового розпорядку для працівників навчально-виховних закладів системи Міністерства освіти, затверджених наказом Міністерства від 20.12.1993 р. № 455</i> | Звільнення педагогічних працівників у зв'язку із скороченням обсягу роботи здійснюється впродовж навчального року (це можливо лише в кінці навчального року)   |

Кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб.

Кожен має право звертатися за захистом своїх прав до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини.

Кожен має право після використання всіх національних засобів правового захисту звертатися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ чи до відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна.





Кожен має право будь-якими не забороненими законом засобами захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань.

По-друге, статтею 233 КЗпП України визначено, що працівник може звернутися із заявою про вирішення трудового спору безпосередньо до суду в тримісячний строк з дня, коли він дізнався або повинен був дізнатися про порушення свого права, а у справах про звільнення – в місячний строк з дня вручення копії наказу про звільнення або з дня видачі трудової книжки.

У разі пропуску з поважних причин строків, установлених згаданою статтею КЗпП України, суд може поновити ці строки [4].

По-третє, відповідно до ст. 235 КЗпП України у разі звільнення без законної підстави або незаконного переведення на іншу роботу працівник повинен бути поновлений на попередній роботі органом, який розглядає трудовий спір.

При винесенні рішення про поновлення на роботі орган, який розглядає трудовий спір, одночасно приймає рішення про виплату працівникові середнього заробітку за час вимушеного прогулу або різниці в заробітку за час виконання нижче оплачуваної роботи, але не більш як за один рік. Якщо заява про поновлення на роботі розглядається більше одного року не з вини працівника, орган, який розглядає трудовий спір, вносить рішення про виплату середнього заробітку за весь час вимушеного прогулу.

У разі визнання формулювання причини звільнення неправильним або таким, що не відповідає чинному законодавству, у випадках, коли це не тягне поновлення працівника на роботі, орган, який розглядає трудовий спір, зобов'язаний змінити формулювання і вказати в рішенні причину звільнення у точній відповідності з формулюванням чинного законодавства та з посиланням на відповідну статтю (пункт) закону. Якщо неправильне формулювання причини звільнення в трудовій книжці перешкоджало працевлаштуванню працівника, орган, який розглядає трудовий спір, одночасно приймає рішення про виплату йому середнього заробітку за час вимушеного прогулу в порядку і на умовах, передбачених ч. 2 ст. 235 КЗпП України.

У разі затримки видачі трудової книжки з вини роботодавця працівникові виплачується середній заробіток за весь час вимушеного прогулу.



Рішення про поновлення на роботі незаконно звільненого або переведеного на іншу роботу працівника, прийняте органом, який розглядає трудовий спір, підлягає негайному виконанню [4].

Важливі гарантії забезпечення захисту прав робітників від незаконного звільнення закріплені в ст. 236, 237<sup>1</sup>, 240<sup>1</sup> КЗпП України, а саме:

У разі затримки роботодавцем виконання рішення органу, який розглядав трудовий спір про поновлення на роботі незаконно звільненого або переведеного на іншу роботу працівника, цей орган вносить ухвалу про виплату йому середнього заробітку або різниці в заробітку за час затримки.

Відшкодування роботодавцем моральної шкоди працівнику провадиться у разі, якщо порушення його законних прав призвели до моральних страждань, втрати нормальних життєвих зв'язків і вимагають від нього додаткових зусиль для організації свого життя. Порядок відшкодування моральної шкоди визначається законодавством.

У разі, коли працівника звільнено без законної підстави або з порушенням встановленого порядку, але поновлення його на попередній роботі неможливе внаслідок ліквідації підприємства, установи, організації, орган, який розглядає трудовий спір, зобов'язує ліквідаційну комісію або власника (орган, уповноважений управляти майном ліквідованого підприємства, установи, організації, а у відповідних випадках – правонаступника), виплатити працівникові заробітну плату за весь час вимушеного прогулу. Одночасно орган, який розглядає трудовий спір, визнає працівника таким, якого було звільнено за п. 1 ст. 40 КЗпП України. На такого працівника поширюються пільги і компенсації, передбачені ст. 49<sup>3</sup> цього Кодексу для вивільнюваних працівників, а його зайнятість забезпечується відповідно до Закону України від 01.03.1991 р. № 803-ХІІ «Про зайнятість населення» [2].

На завершення цього підрозділу слід констатувати, що найбільш ефективним на сьогодні способом захисту трудових прав і законних інтересів працівників є звернення до суду. Ми сподіваємося, що теоретичні матеріали та посилання на описи реальних судових справ, подані в цьому підрозділі, озброять працівників шкільними необхідними для боротьби за своє робоче місце знаннями, значно підвищать рівень їх правової грамотності, а отже й мінімізують ризики порушень їх трудових прав і законних інтересів у разі ліквідації або реорганізації навчальних закладів, де вони працюють.



### **Список використаної літератури:**

1. Закон України «Про загальну середню освіту» від 13.05.1999 р. № 651-XIV // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 28. – Ст. 230.
2. Закон України «Про зайнятість населення» від 01.03.1991 р. № 803-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 14. – Ст. 170.
3. Закон України «Про освіту» від 23.05.1991 р. № 1060-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 34. – Ст. 451.
4. Кодекс законів про працю України // Відомості Верховної Ради УРСР від 17.12.1971 р. / Додаток до № 50 /
5. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. // ВВР. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
6. Про затвердження Положення про загальноосвітній навчальний заклад: постанова Кабінету Міністрів України від 27.08.2010 р. № 778 // Офіційний вісник України. – 2010. – № 65. – Ст. 2291.
7. Про затвердження Примірного статуту загальноосвітнього навчального закладу: наказ Міністерства освіти і науки України від 29.04.2002 р. № 284 // Інформаційний збірник Міністерства освіти і науки України, 2002, 12, № 23.
8. Про практику розгляду судами трудових спорів: постанова Пленуму Верховного Суду України від 06.11.1992 р. № 9 // Електронна база законодавства [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=v0009700-92&c=1#Public> – Заголовок з екрана.
9. Про порядок створення, реорганізації і ліквідації навчально-виховних закладів: постанова Кабінету Міністрів України від 05.04.1994 р. № 228 // Електронна база законодавства [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=228-94-%EF> – Заголовок з екрана.

### **Питання до самоконтролю:**

1. Упродовж якого строку працівник, з яким розірвано трудовий договір з підстави, передбаченої п. 1 ст. 40 цього Кодексу, має право на укладення трудового договору у разі поворотного прийняття на роботу?
2. Чи можна за загальним правилом звільнити працівника з ініціативи роботодавця в період тимчасової непрацездатності працівника?



3. Протягом якого строку має бути персонально попереджений працівник про наступне звільнення із займаної посади за п. 1 ст. 40 КЗпП України?

4. Чи можна попередити працівника про майбутнє звільнення із займаної посади за п. 1 ст. 40 КЗпП України, наприклад, за три місяці?

5. У який строк повинно бути виконано рішення про поновлення на роботі незаконно звільненого або переведеного на іншу роботу працівника, прийняте органом, який розглядає трудовий спір?

### Практичні завдання

**Вправа 1.** Уявіть, що ви є керівником державного загальноосвітнього навчального закладу й ви отримали наказ повноваженого органу управління про скорочення штатної чисельності працівників закладу. Спираючись на чинне законодавство, визначте свій порядок дій.

**Вправа 2.** Ви є роботодавцем педагогічного працівника Іванової І.І., яка підпадає під категорію осіб, що підлягають звільненню за вашим наказом на підставі п. 1 ст. 40 КЗпП України. Однак у день звільнення Іванова І.І. інформує вас про те, що з цього дня їй відкрито лікарняний лист у зв'язку із її тимчасовою непрацездатністю. Якими повинні бути ваші дії стосовно зазначеного працівника; чи можна її звільнити?



## **5.2. Захист прав учнів, батьків та представників територіальної громади в ситуації закриття школи**

Питання щодо захисту прав учнів, батьків у ситуації закриття шкіл доцільно розглядати у двох площинах: правовій, де порушення можна визначити за допомогою норм законодавства, та практичній, яку неформально вміщують в предмет політичних маніпуляцій і зіставляють з усіма можливими проблемами, що аргументують факт закриття шкіл. У першу чергу, дане питання стосується права на освіту та системи самоуправління на місцях у рамках розвитку громадянського суспільства. Також часто батьки та школярі стикаються з порушенням їх прав через звичайну безвідповідальність чиновників, зокрема в питанні забезпечення довозу дітей до школи належним транспортом, або через зловживання своїми повноваженнями та спроби здійснення тиску на вчителів чи ініціативні групи, які протестують проти закриття шкіл.

Територіальна громада населеного пункту є первинним суб'єктом місцевого самоврядування, основним носієм його функцій і повноважень. Норми Конституції України та Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» (ст. 2) [6; 4] вводять категорію «**територіальна громада**», під якою розуміють сукупність жителів, об'єднаних постійним проживанням у межах села, селища, міста, що є самостійними адміністративно-територіальними одиницями, або добровільне об'єднання жителів кількох сіл, що мають єдиний адміністративний центр.

Учні, вчителі, батьки за своїм статусом відносяться до правових категорій, а отже, реалізація їх прав, у тому числі права на забезпечення та отримання освіти, повинна контролюватися та гарантовано забезпечуватися з боку держави, і відповідно, органів влади.

Педагогічний колектив школи забезпечує принцип самоврядування навчального закладу. До нього долучаються учні, зокрема старости класів та їх заступники. На них покладаються повноваження організаційного характеру, вирішення питань щодо забезпечення навчального процесу.

Конституцією України, зокрема ст. 53 визначено, що «державою забезпечується доступність і безоплатність дошкільної, повної загальної середньої, професійно-технічної, вищої освіти в державних і комунальних навчальних закладах» [6]. Саме принцип доступності



порушується за умови закриття шкіл, якщо порушуються встановлені законодавством процедури.

Що стосується питання навчального процесу та проблеми закриття шкіл, то саме територіальна громада наділена повноваженнями щодо прийняття правових рішень. Однак дана законодавча норма має узгоджуватись із принципом централізованої системи управління й передбачати участь членів територіальної громади, наприклад, врахування їх думки або консультування із ними.

Так, згідно ч. 4 ст. 18 Закону України «Про освіту», «Потреба в навчальних закладах, заснованих на комунальній власності, визначається місцевими органами державної виконавчої влади та органами місцевого самоврядування. Порядок створення, реорганізації та ліквідації навчальних закладів встановлюється Кабінетом Міністрів України» [5].

Роль територіальної громади у цьому процесі також регулює Закон України «Про загальну середню освіту». Зокрема, п. 6 ст. 11 передбачено, що «реорганізація і ліквідація загальноосвітніх навчальних закладів у сільській місцевості, заснованих на комунальній формі власності, допускається лише за згодою територіальних громад» [1]. Отже, згідно основним законам, за якими здійснюється освітній процес, – процедура закриття школи є доволі складною.

Окрім того, така процедура не прописана детально в нормативно-правових актах, а лише зазначається її можливість.

Зокрема, у ч. 3 ст. 15 Закону України «Про освіту» вказано, що «невиконання або грубе порушення навчальним закладом умов і правил ліцензійної діяльності, подання та розповсюдження недостовірної інформації щодо її здійснення є підставою для призупинення дії або анулювання ліцензії» [5].

Постановою КМУ від 05.04.1994 року № 228 «Положення про порядок створення, реорганізації і ліквідації навчально-виховних закладів» визначено, що «ліквідація навчально-виховних закладів проводиться засновниками або органами, за рішенням яких їх створено, в порядку, встановленому чинним законодавством» (п. 8). При цьому забезпечується дотримання прав учнів та вчителів – «при реорганізації чи ліквідації навчально-виховного закладу його працівниками і особами, які навчаються в ньому, гарантуються дотримання їх прав та інтересів відповідно до чинного законодавства з питань праці та освіти» (п. 10). Але необхідно зазначити, що ця постанова складається лише із



одинадцяти пунктів, які не здатні врегулювати настільки складний процес [7].

Також нормативно-правові акти прописують підстави оптимізації шкіл – у Постанові КМУ від 19.04.2010 р. № 315 «Про схвалення Декларації цілей та завдань бюджету на 2011 рік» записано, що «оптимізація мережі загальноосвітніх навчальних закладів I ступеня починається лише у разі наявності у навчальному закладі менш як 10 учнів, I-II ступенів – 40 учнів, I-III ступенів 100 учнів та вирішення питання про підвезення учнів» [9]. Тільки акцентуємо увагу читачів на тому, що даний документ вважається тимчасовим, дія Постанови триває до прийняття наступної, тобто щорічно.

Вважаємо, що необхідно згадати про існування норм закону, які є вищою юридичною силою, ніж вищезазначена постанова КМУ, у якій прописується, що ЗНЗ першого ступеня в сільській місцевості створюються незалежно від кількості учнів (частина 4 статті 36 Закону України «Про освіту»).

Тобто показники кількості учнів у школі, особливо для закладів сільської місцевості, не є першочерговими причинами для закриття школи.

Аргументи, які використовуються очільниками влади, набувають політичної мотивації, оскільки базуються на штучно визначених чинниках. При цьому слід враховувати, що дієвість причин, які можуть передувати закриттю школи, у першу чергу залежить від учасників навчального процесу, тобто учнів, вчителів, батьків тощо, та способу впливу на їх уявлення та переконання щодо навчального процесу. Частіше з такою ситуацією стикаються мешканці сільської місцевості та районів, що зумовлено, з одного боку, меншою наповненістю шкіл, а з іншого – незнанням своїх прав та невмінням їх застосувати чи відстояти.

*Для прикладу: представники влади ставлять собі за мету закрити певну школу в населеному пункті А. Для цього розробляється звичайна маніпуляція, яка проходить через інформаційні ресурси. ЗМІ з певною періодичністю подають інформацію про результати проведених соціологічних досліджень, відповідно до яких учні конкретної школи тривалий час не ставали переможцями олімпіад, демонструють низький рівень знань на випускних та вступних іспитах. Ця інформація доповнюється акцентом на низький викладацький рівень, що в невеликих місцевостях пояснюється*



суміжністю викладання дисциплін одним педагогом. Така інформація зводиться у відповідну статистику, яку певна частина жителів населеного пункту А сприймає за правдиву і починає переводити учнів з однієї школи до іншої. У результаті школа потрапляє до переліку ненаповнених і ставиться питання про її реорганізацію чи закриття.

Іншим прикладом може бути ситуація, коли формується неофіційний рейтинг шкіл окремих районів, у яких проводиться оптимізація навчального процесу. Програма «Шкільний автобус» гарантує довозення дітей з віддалених населених пунктів до певної школи. Таким чином, діти автоматично за місцем проживання прикріплюються до відповідного навчального закладу.

Не треба забувати, що ми живемо в інформаційному просторі, а це означає, що публікації в ЗМІ щодо проблеми закриття шкіл – це перший крок громади до можливості припинити або відтермінувати цей процес. Також це надає проблемі масовості, адже журналісти на підставі лише одного повідомлення можуть проводити розслідування, шукати дотичні теми у всіх регіонах України, надаючи цим самим питанню масштабності. У результаті таких дій проблемою починають цікавитися чиновники та депутати, які не байдужі до свого рейтингу та можливості зайвий раз заявити про свою добру роботу.

За даними проведеного СЦПІ опитування членів ініціативних груп на користь школи, офіційних відповідей органів прокуратури різних областей та відповідно до інформації журналістів, можна виокремити **три групи питань, щодо яких є найбільше порушень прав учнів, батьків, мешканців територіальних громад:**

#### **1. Підвезення дітей до нового місця навчання не організовано.**

Ст. 14 Закону України «Про освіту», ст. 21 Закону України «Про загальну середню освіту» та ст. 32 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» передбачено забезпечення у сільській місцевості регулярного безоплатного підвезення до місць навчання і додому учнів та педагогічних працівників, зокрема:

*Ч.1 ст.14 Закону України «Про освіту»:* 1. Місцеві органи державної виконавчої влади та органи місцевого самоврядування здійснюють державну політику в галузі освіти і в межах їх компетенції: ...забезпечують у сільській місцевості регулярне безкоштовне підвезення до місця навчання і додому дітей дошкільного віку, учнів та педагогічних працівників.





*Ч. 1 ст. 21 Закону України «Про загальну середню освіту»: Соціальний захист учнів (вихованців) 1. ...Учні (вихованці) загальноосвітніх навчальних закладів у сільській місцевості забезпечуються транспортом до місця навчання і додому безоплатно.*

*П. 4, част. 32 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні»: До відання виконавчих органів сільських, селищних, міських рад належать:*

*а) власні (самоврядні) повноваження: 4) забезпечення регулярного безкоштовного підвезення до місця навчання і додому школярів.*

*Особливо болючим це питання є для батьків учнів тих шкіл, які розташовані у віддалених мікрорайонах міста. Маленьким школярам доводиться їздити у нову школу громадським транспортом. А це, окрім додаткових витрат з сімейного бюджету на проїзд, також і загроза безпеці дитини (траса, потужний рух транспорту, нерідко шлях проходить через залізничні колії) та порушення навчального процесу (нерегулярність громадського транспорту, особливо у зимовий період, переповненість пасажирами, як наслідок - запізнення учнів на уроки).*

У такому випадку доречним буде згадати Постанови Кабінету Міністрів України № 31 від 16 січня 2003 року «Про затвердження Державної цільової соціальної програми «Шкільний автобус» та № 614 від 9 червня 2011 року «Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 16 січня 2003 року № 31». У загальній частині програми «Шкільний автобус» зазначено, що «Метою Програми є організація безпечного, регулярного і безоплатного перевезення учнів, дітей та педагогічних працівників дошкільних і загальноосвітніх навчальних закладів у сільській місцевості до місця навчання, роботи і додому, поліпшення освітнього рівня населення, що проживає у такій місцевості, та раціонального використання кадрового потенціалу зазначених закладів».

## **2. Погрози членам ініціативних груп, зокрема тиск на вчителів та батьків з боку місцевої влади.**

Тиск та жорсткі усні накази зверху пов'язані у першу чергу з припиненням акцій непокори, організованих ініціативними групами. Вчителів попереджають про імовірні наслідки в разі їх участі у громадській кампанії на захист школи, пов'язані із втратою місця роботи. Підкупом можуть бути обіцянки обов'язкового працевлаштування.



Обіцянки часто не виконуються, й вчителі ліквідованих шкіл стають клієнтами центрів зайнятості.

Батьки-члени ініціативних груп часто стикалися із погрозами по телефону чи в особистих розмовах в стінах міських/ районних управлінь/ відділів освіти. Все припинялося, коли батьки погоджувались перевести дітей до іншої школи. Також батьки із деяких регіонів стикалися із зловживаннями своїми обов'язками із боку представників органів у справах неповнолітніх, коли ці представники погрожували позбавити громадських активістів батьківських прав. У такий спосіб змушували батьків припинити громадські акції на захист школи та написати заяви про переведення дітей до іншої школи.

Так, показовими є наступні публікації у пресі:

- *Активістів протестів проти закриття донецької школи тягають в міліцію// Тиждень, 9 червня 2011 р. – Режим доступу: <http://tyzhden.ua/News/24335>*

- *На Донеччині батькам учнів конфліктних шкіл погрожують безгрошів'ям і звільненням з роботи// Тиждень, 17 серпня 2011 р. – Режим доступу: <http://tyzhden.ua/News/28728>.*

Трудовим правам вчителів закладів, що припинили свою діяльність, присвячено підрозділ 5.1. Ми б хотіли зупинитися на моментах, що стосуються дій чиновників.

У переважній більшості випадків зловживання йдуть від відповідних управлінь місцевих державних адміністрацій, яким підпорядковані навчальні заклади.

Перш за все потрібно знати наступне.

Згідно з ч. ч. 1-2 ст. 19 *Конституції України*, правовий порядок в Україні ґрунтується на засадах, відповідно до яких ніхто не може бути примушений робити те, що не передбачено законодавством. Органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України.

Відповідно до ч. 1 ст. 34 *Конституції України*, кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань.

Тобто незалежність поглядів і дій представників ініціативних груп зафіксовано на рівні головного закону України. І якщо ці дії не підпадають під ознаки адміністративного правопорушення чи злочину, їх можна цілком законно реалізовувати без будь-якого негативного впливу.



Більш детально обсяг прав посадових осіб місцевих державних адміністрацій та порядок їх взаємодії із громадянами та організаціями громадянського суспільства визначені в *Законі України «Про місцеві державні адміністрації»*.

Відповідно до ч. 3 ст. 1 Закону (Місцеві державні адміністрації та їх місце в системі органів виконавчої влади), місцева державна адміністрація в межах своїх повноважень здійснює виконавчу владу на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці, а також реалізує повноваження, делеговані їй відповідною радою.

Відповідно до ч. ч. 1-3 ст. 36 Закону (Відносини місцевих державних адміністрацій з підприємствами, установами та організаціями), місцеві державні адміністрації здійснюють функцію управління майном підприємств, установ та організацій, що належать до сфери їх управління. Голови місцевих державних адміністрацій укладають та розривають контракти з їх керівниками. Керівники підприємств, установ та організацій, що належать до сфери управління міністерств та інших центральних органів виконавчої влади, призначаються та звільняються з посад за погодженням з головою відповідної місцевої державної адміністрації, крім керівників установ, підприємств і організацій Збройних Сил та інших військових формувань України, а також керівників навчальних закладів, що призначаються на посаду за умовами конкурсу. Місцеві державні адміністрації не втручаються у господарську діяльність підприємств, установ і організацій, крім випадків, визначених законом.

Тобто, якщо від чиновників місцевої адміністрації надходять будь-які погрози, то ці посадові особи явно виходять за межі основних положень основного закону і повноважень, передбачених наведеною статтею.

Дуже важливими є статті, що регламентують порядок відносин між місцевими державними адміністраціями та об'єднаннями громадян і громадянами.

Відповідно до ч. ч. 1-2 ст. 37 Закону (Відносини місцевих державних адміністрацій з об'єднаннями громадян), місцеві державні адміністрації взаємодіють з політичними партіями, громадськими, релігійними організаціями, професійними спілками та їх об'єднаннями для забезпечення прав і свобод громадян, задоволення їх політичних, екологічних, соціальних, культурних та інших інтересів з урахуванням загальнодержавних і місцевих інтересів, сприяють виконанню статутних



завдань та забезпечують додержання законних прав цих об'єднань громадян. Політичні партії, громадські, релігійні організації, професійні спілки та їх об'єднання можуть вносити пропозиції з питань їх діяльності на розгляд місцевих державних адміністрацій. У цих випадках представники зазначених організацій мають право бути присутніми під час розгляду внесених ними питань, давати необхідні пояснення.

Відповідно до ч. ч. 1, 3-4 ст. 38 Закону (Відносини місцевих державних адміністрацій з громадянами), місцеві державні адміністрації забезпечують додержання прав і свобод громадян. Посадові особи місцевих державних адміністрацій зобов'язані розглянути звернення громадян і не пізніше ніж у визначений законом термін прийняти рішення або дати обґрунтовану відповідь. Посадові особи проводять особистий прийом громадян у порядку, визначеному законом. Рішення посадових осіб місцевих державних адміністрацій можуть бути оскаржені Президенту України, органу виконавчої влади вищого рівня, Уповноваженому Верховної Ради України з прав людини або до суду.

Для встановлення факту порушень, перевищення службових повноважень та для аргументації власної позиції слід знати, які повноваження мають посадові особи місцевих державних адміністрацій, що регламентується ст. 39 (Повноваження голів місцевих державних адміністрацій), ст. 40 (Повноваження перших заступників і заступників голови, інших посадових осіб місцевих державних адміністрацій), ст. 40 (Розпорядження голів і накази керівників структурних підрозділів місцевих державних адміністрацій), ст. 42 (Організація діяльності управлінь, відділів та інших структурних підрозділів місцевих державних адміністрацій), ст. 49 (Відповідальність посадових осіб місцевих державних адміністрацій).

Відповідно до вказаних норм зазначені посадові особи несуть відповідальність за виконання покладених на них обов'язків і завдань.

Безумовно, законами слід користуватись, і у разі порушення норм треба звертатись із відповідними скаргами до повноважних органів, посадових осіб та правоохоронних органів (органів прокуратури).

Слід зазначити, що головною силою батьківської громадськості є (може стати) єдність і згуртованість. Якщо існує проблема, і за вирішення такої проблеми веде боротьбу велика кількість осіб (членів відповідної територіальної громади), то досягнути успіху значно легше, а загроза потрапити під тиск чиновників та інших «зацікавлених» є значно меншою.



Разом із тим, мусимо констатувати, що трапляються випадки, коли тиск чиновників нижчого рівня щодо закриття шкіл супроводжується відповідними усними наказами зверху, і в такому випадку може здатися, що звернення територіальної громади до представників влади чи правоохоронних структур можуть бути безрезультатними.

Оскільки зазвичай погрози, із якими стикаються члени ініціативних груп, є прихованими (висловлюються в усній формі у приватній розмові або телефоном), у пригоді можуть стати засоби технічного запису (диктофони, мобільні телефони із диктофонами). У разі крайнього прояву погроз та для надання доказів до правоохоронних органів такі записи можуть бути дуже корисними.

### **3. Порушення щодо розпорядження майном школи.**

До цієї категорії порушень відносимо: органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування приймали рішення про відчуження майна навчального закладу, не вирішували питання щодо охорони майна закладу, не вживалися заходи по стягненню заборгованості за оренду. Трапляються ситуації, коли школу, яка збудована на кошти територіальної громади, закривають, змінюючи при цьому цільове призначення будівлі. Про такі порушення у Закарпатській та Дніпропетровській областях повідомляли журналісти (сюжети телеканалів «Інтер» та «1+1»). Пояснення представників місцевої влади зводились до того, що навіть збудована за кошти громади школа перебуває на балансі місцевого управління освіти та фінансується з державного бюджету.

Для захисту прав мешканцям громади необхідно посилатися на наступні норми законів:

- п. 2, ч. 1 ст. 14 Закону України «Про освіту»

Місцеві органи державної виконавчої влади та органи місцевого самоврядування здійснюють державну політику в галузі освіти і в межах їх компетенції:

забезпечують розвиток мережі навчальних закладів та установ, організацій системи освіти, зміцнення їх матеріальної бази, господарське обслуговування;

- ч. 5 ст. 63 Закону України «Про освіту»

Об'єкти освіти і науки, що фінансуються з бюджету, а також підрозділи, технологічно пов'язані з навчальним та науковим процесом,



не підлягають приватизації, перепрофілюванню або використанню не за призначенням;

▪ ст. 5 Закону України «Про охорону дитинства» Місцеві органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування відповідно до їх компетенції, визначеної законом, забезпечують:

п. 2, ч. 3, ст. 5 розвиток мережі навчальних закладів, закладів охорони здоров'я, соціального захисту, а також позашкільних навчальних закладів, діяльність яких спрямована на організацію дозвілля, відпочинку і оздоровлення дітей, зміцнення їх матеріально-технічної бази;

▪ ч. 6 ст. 19 Закону України «Про оренду державного та комунального майна»

6. Стягнення заборгованості по орендній платі провадиться в безспірному порядку на підставі виконавчого напису нотаріуса;

▪ п. 20, ч. 1 ст. 43 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні»

1. Виключно на пленарних засіданнях районної, обласної ради вирішуються такі питання:

20) вирішення в установленому законом порядку питань щодо управління об'єктами спільної власності територіальних громад сіл, селищ, міст, районів у містах, що перебувають в управлінні районних і обласних рад; призначення і звільнення їх керівників.

Ми рекомендуємо вам завжди пам'ятати, що ключову роль у питанні захисту прав учнів, вчителів та батьків має зіграти територіальна громада, яка представляє спільно свої інтереси і не повинна піддаватися на поодинокі спроби впливу чи переконання.

На правовому рівні у територіальній громаді є усі підстави та умови захисту права на освіту та діяльність навчального закладу.

З питань будь-яких порушень прав територіальних громад слід звертатися до органів місцевого самоврядування. Адже згідно Закону України «Про місцеві державні адміністрації» саме ОМС здійснюють на відповідній території управління об'єктами, що перебувають у державній власності та передані до сфери її управління, а також здійснюють делеговані відповідною радою функції управління майном, що перебуває у спільній власності територіальних громад (пункт 1 ст. 19 із змінами, внесеними згідно із Законом України від 15.01.2009) (ч. 1 ст. 19) № 882-VI (882-17) [3]. Також доречно відповідне звернення в копії писати на



відповідний орган центральної влади, з описом проблеми та питаннями, до розв'язання яких має втрутитись представник влади.

Якщо права територіальної громади порушуються з боку представників влади, зокрема коли питання про закриття школи ставиться з метою передачі комунальної власності або використовуються маніпуляції на зразок мовного питання, доречно звернутися в місцеві та всеукраїнські засоби масової інформації для широкого обговорення питання, проведення журналістського розслідування, звернення до правоохоронних органів тощо.

Окремо представники територіальних громад можуть звернутися до громадських рад, які створюються при органах місцевої та центральної влади для взаємодії з громадськістю, та до громадських організацій. Останні від свого імені можуть звертатися з інформаційними запитами до представників влади, висвітлювати отриману інформацію, ставати на захист територіальних громад, проводити круглі столи з обговорення проблем щодо закриття шкіл, організовувати прес-конференції тощо.

Учні, вчителі та батьки наділені правами, передбаченими українським законодавством, та мають можливості їх захисту.

Територіальна громада є складовою місцевого самоврядування, тому може брати участь і здійснювати вплив через публічні процедури: консультування, громадські обговорення чи слухання, місцеві ініціативи тощо щодо прийняття рішень по змінах в системі місцевого самоврядування.

Питання, які стосуються закриття шкіл чи тимчасового припинення їх діяльності, слід виокремлювати за правовою та політичною складовою.

Права учнів, вчителів, батьків, територіальних громад можна захищати як через звернення до представників влади, так і за допомогою засобів масової інформації та громадських організацій.

### **Список використаної літератури:**

1. Закон України «Про загальну середню освіту» від 13.05.1999 р. № 651-XIV // База даних «Законодавство України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/651-14/page2>



2. Закон України «Про зайнятість населення» від 01.03.1991 р. № 803-ХІІ // База даних «Законодавство України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/803-12>

3. Закон України «Про місцеві державні адміністрації» від 09.04.1999 р. № 586-ХІV // База даних «Законодавство України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/закон%20україни%20про%20місцеві%20державні%20адміністрації>

4. Закон України «Про місцеве самоврядування», № 280/97-ВР від 21.05.1997 р. // База даних «Законодавство України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/закон%20україни%20про%20місцеве%20самоврядування>

5. Закон України «Про освіту» від 23.05.1991 р. № 1060-ХІІ // База даних «Законодавство України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1060-12>

6. Конституція України, зі змінами та доповненнями, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року // База даних «Законодавство України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>

7. Положенням про порядок створення, реорганізації і ліквідації навчально-виховних закладів: постанова Кабінету Міністрів України від 05.04.1994 р. № 228 // Освітній портал [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://osvita.ua/legislation/other/2826>

8. Про затвердження Державної цільової соціальної програми «Шкільний автобус»: постанова Кабінету Міністрів України від 16.01.2003 № 31 «// Освітній портал [Електронний ресурс] – Режим доступу: [http://osvita.ua/legislation/Ser\\_osv/5242](http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/5242)

9. Про схвалення Декларації цілей та завдань бюджету на 2011 рік: постанова Кабінету Міністрів України від 19.04.2010 р. № 315 // Сайт document.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://document.ua/pro-shvalennja-deklaraciyi-cilei-ta-zavdan-byudzheta-na-2011-doc21229.html>

### **Питання до самоконтролю:**

1. Дайте визначення поняття «територіальна громада».





2. Визначте правовий аспект питання захисту прав учнів, батьків та членів громади.
3. Опишіть політичну складову проблеми ліквідації шкіл.
4. Які права учнів та батьків найчастіше порушуються під час ліквідації школи?
5. Визначте правові дії для захисту прав учнів, батьків та членів громади.

### Практичні завдання

**Вправа 1.** Знайдіть в Єдиному державному реєстрі судових рішень (сайт <http://reyestr.court.gov.ua/>) справу про оскарження рішень місцевої влади, що торкаються порушень прав учнів унаслідок ліквідації ЗНЗ, та заповніть нижче подану форму.

Форма для виконання вправи:

| № | Номер та дата справи, назва суду | Стисло суть справи | Висновки та рішення суду | Норми законодавства, на які спирався суд при винесенні рішення |
|---|----------------------------------|--------------------|--------------------------|--|
|   |                                  |                    |                          |  |
|   |                                  |                    |                          |  |
|   |                                  |                    |                          |  |

**Вправа 2.** Складіть список органів, що допоможуть захистити права батьків учнів у ситуації відкритого грубого тиску та погроз з боку служб у справах неповнолітніх.

Форма для виконання вправи:

| № | Назва органу | Послуги, вид допомоги | ПІБ керівника | Контактна адреса, телефон |
|---|--------------|-----------------------|---------------|---------------------------|
|   |              |                       |               |                           |
|   |              |                       |               |                           |
|   |              |                       |               |                           |

**Вправа 3.** Визначте три аргументи, підкріплені нормами закону, до представника відділу освіти місцевого рівня, що можна використати у



випадку висловлення погроз у бік опікуна учня, що бере участь у діяльності ініціативної групи із захисту школи.

Форма для виконання справи:

| № | Аргумент | Нормативно-правові документи |
|---|----------|------------------------------|
|   |          |                              |
|   |          |                              |
|   |          |                              |



### **5.3. Взаємодія із правоохоронними та контролюючими органами для забезпечення законності рішень про ліквідацію школи**

У демократичній, правовій державі кожне право особи, закріплене належним чином, забезпечується всією повнотою влади [1, 378]. Відповідне забезпечення здійснюється в тому числі з допомогою використання різноманітних способів захисту прав.

Оскільки значна частина суб'єктивних прав громадян, зокрема і гарантоване статтею 53 Конституції України право на освіту, реалізуються в процесі виконавчо-розпорядчої діяльності різних органів (посадових осіб), то тим інструментом, який дозволяє захищати права, є адміністративно-правові способи [2, 15].

До способів захисту прав та свобод людини і громадянина, які мають адміністративно-правовий характер, належать:

- а) конституційне право громадян на оскарження;
- б) загальний нагляд прокуратури, представництво прокурором інтересів громадян в адміністративному судочинстві;
- в) судовий контроль та нагляд по захисту прав та свобод громадян [2, 16].

Тож розглянемо детальніше особливості використання перших двох із вищенаведених способів у процесі захисту школи від ліквідації. Що ж до судового контролю, то про можливість його застосування мова піде в наступному підрозділі цієї книги.

#### **Право на оскарження**

Конституційне право громадян на оскарження передбачає, що усі мають право направляти індивідуальні чи колективні письмові звернення або особисто звертатися до органів державної влади, органів місцевого самоврядування та посадових і службових осіб цих органів, що зобов'язані розглянути звернення і дати обґрунтовану відповідь у встановлений законом строк [4, ст. 40]. Механізм реалізації права на звернення прописаний в Законі України «Про звернення громадян». Він передбачає можливість подання до будь-яких органів влади та місцевого самоврядування, їх посадових та службових осіб таких видів звернень як:

- 1) пропозиція (зауваження);
- 2) заява (клопотання);
- 3) скарга [5, ст. 3].



Саме під час подання скарги відбувається реалізація особою свого конституційного права на оскарження.

Під «скаргою» розуміється звернення з вимогою про поновлення прав і захист законних інтересів громадян, порушених діями (бездіяльністю), рішеннями державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, об'єднань громадян, посадових осіб [5, ст. 3].

І хоча її подання саме по собі стовідсотково не гарантує досягнення головної мети, яка ставиться в основу дій на захист школи, та при дотриманні вимог до оформлення скарги, подання і правильного вибору того, кому її спрямувати, – відповідні дії можуть бути досить ефективними.

### **Передумови підготовки до оскарження**

Хоча стаття 5 Закону України «Про звернення громадян» передбачає можливості подання скарги як в усній, так і в письмовій формі, але, як свідчить практика, більш ефективним є письмове оскарження. Адже це дозволяє:

- чітко зафіксувати конкретність прохання (що саме особа просить зробити того, до кого звертається із відповідною скаргою);
- пояснити мотиви, через які написано скаргу (що стало причиною) та обґрунтувати їх (в тому числі у правовому полі) з посиланням на факти та всі відомі скаржнику обставини справи і докази, якими вони підтверджуються;
- підтвердити, що сам факт оскарження як такий мав місце.

***Перед початком написання скарги скаржник (той, хто планує її писати) має для себе з'ясувати:***

- *причини оскарження;*
- *що оскаржувати (предмет оскарження);*
- *відношення предмета оскарження до прав чи законних інтересів скаржника або прав та інтересів осіб, яких він вправі представляти;*
- *результати, яких хоче досягнути скаржник завдяки оскарженню.*

Варто зазначити, що скарга сама по собі «з повітря» не пишеться. Для появи відповідного бажання скаржитись мають бути певні причини (наприклад, незгода з політикою влади щодо ліквідації школи в селі, де мешкає скаржник тощо).



Вирішивши скаржитись, необхідно визначитися з предметом оскарження. Оскаржити можна рішення або дії. Рішення оформляється у формі певного письмового документа.

У ситуації з ліквідацією школи, як правило, першочергово потрібно оскаржувати саме рішення, на підставі якого розпочато відповідний процес. Оскільки, наприклад, дії по вивезенню меблів та шкільного приладдя з приміщення школи, в основному, розпочинаються після прийняття відповідного рішення і є похідними від нього. Поруч із цим (паралельно) можна оскаржувати і дії, які здійснюються з метою фактичного припинення роботи навчального закладу (наприклад, те ж таки фактичне вивезення меблів з приміщення навчального закладу, оголошення конкурсу про здачу приміщення школи в оренду або його продаж тощо).

Хоча в житті можна зустрітися з випадком, коли спочатку вчиняються дії з припинення функціонування закладу освіти, а вже потім – приймається щодо цього відповідне рішення. Тому в такій ситуації, якщо вона матиме місце, спочатку слід оскаржувати дії, а вже потім - рішення.

Слід зауважити, що оскарженню підлягають рішення та дії у сфері управлінської діяльності, внаслідок яких:

- порушено права і законні інтереси чи свободи громадянина (групи громадян);
- створено перешкоди для здійснення громадянином його прав і законних інтересів чи свобод;
- незаконно покладено на громадянина які-небудь обов'язки або його незаконно притягнуто до відповідальності.

Тож підставою для подання скарги (початку оскарження) має бути вчинення певним органом чи посадовою особою дій чи прийняття рішення, які можуть свідчити про ліквідацію школи. А за відсутності зазначених скаргу не потрібно писати.

У разі бажання оскаржити ліквідацію школи потрібно з'ясувати:

- 1) з яких причин вона закривається;
- 2) ким (назва органу або посадової особи) і коли (дата) прийняте рішення про закриття та як рішення оформлене (форма і зміст з наведеними в тексті формулюваннями). Про отримання такої інформації йшлося у попередніх розділах посібника, тому не будемо повторюватися.

Готуючись оскаржувати ліквідацію школи, потрібно наперед прорахувати, що, можливо, доведеться пройти всі інстанції органів влади



включно зі зверненням до суду. І на одному з таких етапів у когось з представників владних органів може постати питання про те, яким чином оскаржуване рішення чи дії стосуються скаржника. Тому в скарзі на самому початку потрібно вказати, яким чином предмет оскарження стосується прав чи законних інтересів скаржника або прав та інтересів осіб, яких він вправі представляти.

Зацікавленими в оскарженні ліквідації школи первинно можуть бути вчителі та учні. Одні мають право на працю, а інші – на освіту. Саме про захист прав та законних інтересів працювати/навчатися у населеному пункті за місцем свого проживання й можна просити у скарзі. Однак коли перші, в силу свого віку, мають можливості захищати власні права (наприклад, оскаржити рішення про закриття школи може вчитель, який у відповідному закладі працює, адже в разі закриття він може взагалі лишитись без роботи або ж буде працевлаштований у школі одного із сусідніх сіл, куди буде не так зручно, як раніше, добиратися на роботу), то від імені других (школярів), як правило, діють їх законні представники. Саме останні від імені малолітніх та неповнолітніх можуть ініціювати оскарження.

Як відомо, батьки (усиновлювачі) є законними представниками своїх малолітніх та неповнолітніх дітей. Опікун є законним представником малолітньої особи [8, ст. 242]. Таким чином, оскаржити рішення чи дії щодо закриття школи в інтересах малолітніх дітей можуть їх батьки, усиновителі або опікуни, а в інтересах неповнолітніх – батьки та усиновителі. При цьому оскарження вважатиметься таким, що здійснюється в інтересах відповідних дітей, за умови, що вони навчаються у закладі, який влада вирішила закрити. Хоча можуть спробувати оскаржити таке рішення і законні представники дітей, які мали йти навчатися до відповідного закладу найближчим часом, але через його закриття будуть вимушені вчитися в іншій школі.

Здійснюючи оскарження, потрібно розуміти, що подання скарги може сприяти досягненню кількох результатів. Зокрема:

- вирішення проблеми (скасування оскаржуваного рішення чи припинення вчинюваних дій);
- отримання підтвердження від компетентних органів (посадових осіб) про незаконність рішення чи дій щодо закриття школи або отримання доступу до повної інформації про ситуацію із закриттям (доступ до рішень, які в інший аніж оскарження спосіб не надавалися, приховувалися і т.д.);



- отримання підтримки від компетентних органів (посадових осіб) щодо оскарження рішення чи дій щодо закриття школи в суді.

При цьому передбачити той чи інший результат оскарження складно. Однак досягнення хоча б одного з вищенаведених дозволить у подальшому, в тому числі при зверненні до суду чи апелюванні до громадськості, діяти під час проведення комплексної кампанії на захист школи більш ефективно.

### **Вимоги до скарги**

Скарга може бути усною або письмовою. Усна може бути викладена на особистому прийомі посадової особи чи подана під час проведення «гарячої лінії» з можливістю спілкування телефоном або в теле- чи радіоэфірі тощо. Проте в ситуації з оскарженням ліквідації навчального закладу радимо подавати скаргу в письмовому вигляді [3, 10].

Розпочинаючи написання скарги, необхідно розуміти, що Законом України «Про звернення громадян» до її оформлення передбачені певні вимоги, яких слід неухильно дотримуватися.

Зокрема, у скарзі послідовно має бути вказано:

- адресат (прізвище, ім'я, по батькові посадової особи або назва органу), до якого звертається скаржник;
- власні прізвище, ім'я, по батькові, місце проживання тієї особи, яка звертається. При цьому, якщо особа звертається в інтересах іншої особи, яку має право представляти, то про це варто зазначити;
- суть скарги та власні прохання чи вимоги.

У скарзі варто вказати дату подання і проставити підпис тієї особи, від якої вона подається. Анонімні та не підписані звернення не розглядаються.

Під час написання скарги потрібно послідовно і максимально лаконічно викласти суть ситуації та своє прохання. По можливості потрібно навести посилання на конкретні статті закону чи іншого акту, які порушені оскаржуваним рішенням та / або діями. Якщо у зверненні вказуються обставини і факти, які потрібно підтвердити, то як додатки до нього варто долучити копії підтверджуючих документів. А в тексті про їх долучення слід обов'язково зазначити, вказавши відповідний перелік наприкінці скарги перед проставлянням дати і підпису. Наприклад, у разі подання одним із батьків скарги в інтересах власної дитини до такого документа необхідно долучити копію свідоцтва про народження, де є вказівка про батьківство (що дитина справді тієї особи, яка подає в її



інтересах скаргу). У зазначеній ситуації до скарги не завадить додати і довідку про те, що дитина навчається у відповідному закладі, який хочуть закрити. При поданні письмової скарги в її прохальній частині рекомендується чітко вказати прохання надати за результатами її розгляду письмову відповідь.

### **Увага!**

1. Скарга може бути індивідуальною (поданою однією особою) або колективною (від імені кількох осіб).

2. При поданні колективної скарги в ній рекомендується не лише зазначити прізвища, імена та по батькові всіх скаржників та їх підписи під нею, але й зробити вказівку на особу, яка уповноважена отримати відповідь за результатами її розгляду [5, ст. 5].

3. У тексті скарги потрібно уникати образ чи характеристик певних осіб та іншого, що не має значення для прийняття рішення. У ній повинні бути зазначені лише факти. І найкраще, щоб такі факти підтверджувались доказами [3, 10].

4. Скаргу можна написати на аркуші паперу від руки, надрукувати з допомогою друкарської машинки чи персонального комп'ютера. По суті це ні на що не впливає. Головне лише, щоб написаний текст був розбірливим.

5. Вимоги до обсягу скарги відсутні. Але рекомендується, щоб її основна частина (без доданих документів) складалася не більше як із двох сторінок (один двосторонній аркуш чи два односторонні). Кількість додатків до скарги не обмежується також. Проте додавати потрібно не будь-що, а лише ті документи чи їх копії, які підтверджують певні обставини.

6. Скаргу можна писати українською чи іншою прийнятною для сторін мовою [5, ст. 6].

### **Особливості подання і розгляду скарги**

Після написання скарги вона подається тому органу (посадовій особі), кому адресована. Це можна зробити, подавши її особисто (чи через представника, який діє на підставі довіреності від імені скаржника) або поштою. Кожен із цих варіантів має свої особливості.

Насамперед скаргу слід підготувати у двох примірниках - оригінал та копію. Оригінал скарги подається, а копія залишається у скаржника.

При особистій подачі скарги рекомендується попросити того працівника органу влади, який її приймає, зареєструвати звернення і





назвати вхідний реєстраційний номер. При цьому варто, маючи при собі копію звернення, яке подається на розгляд, при реєстрації попросити відповідну особу поставити на ній вхідний номер, дату прийняття, прізвище та підпис того, хто прийняв. Це буде доказом не лише самого факту, але й дати звернення.

При надсиланні скарги поштою потрібно враховувати те, що бувають випадки, коли листи при їх транспортуванні губляться або з інших причин не доходять до адресата. Не виключено, що отримувач листа з якихось міркувань, особливо якщо він у цьому зацікавлений, його не зареєструє або ж просто викине у смітник. У таких випадках ви чекатимете відповіді, втрачатиметься час і, зрозуміло, якщо такий лист не надійшов до того, до кого його спрямовували, його розгляду та прийняття рішення бути не може. Для того, щоб уникнути подібних непорозумінь, краще скаргу відправити рекомендованим листом або рекомендованим листом з повідомленням про отримання. При цьому потрібно зберігати видану на пошті квитанцію про відправлення. А, у випадку направлення скарги листом з повідомленням про отримання варто зберігати ще й відповідне повідомлення, яке, після вручення листа адресату, повертається відправнику на вказану ним адресу [3, 10].

Під час оскарження дуже важливо знати дату отримання органом влади (посадовою особою) скарги. Оскільки, після її отримання вони зобов'язані розглянути і дати на неї обґрунтовану відповідь у встановлений законом строк. Відповідь на скаргу надається безоплатно. Зокрема, скарги розглядаються і вирішуються у термін не більше одного місяця від дня їх надходження, а ті, які не потребують додаткового вивчення, – невідкладно, але не пізніше п'ятнадцяти днів від дня їх отримання. Якщо в місячний термін вирішити порушені у скарзі питання неможливо, керівник відповідного органу або його заступник встановлюють необхідний термін для його розгляду, про що повідомляється особі, яка її подала. При цьому загальний термін вирішення питань, порушених у скарзі, не може перевищувати сорока п'яти днів. Нагляд за дотриманням вимог законодавства про звернення, в тому числі щодо розгляду скарг, здійснюють органи прокуратури [5, ст.ст. 20, 29].

Варто зазначити, що строку для подання скарги на рішення і дії, які особа ще не оскаржувала, немає. Водночас, скарга на рішення, що оскаржувалось, може бути подана до органу або посадової особи вищого рівня протягом одного року з моменту його прийняття, але не пізніше



одного місяця з часу ознайомлення громадянина з прийнятим рішенням [5, ст. 17].

### **Органи (посадові особи), до яких подаються скарги**

Під час оскарження ліквідації школи важливо правильно визначити орган, якому подати скаргу, і правильно сформулювати прохання до нього. Широка можливість оскарження, що є змістом конституційного права на оскарження, передбачає не одного суб'єкта, а широке коло тих, до кого громадянин з метою реалізації цього права може звернутися зі скаргою [2, 18].

На наш погляд, суб'єктів, яким можна подавати скарги під час оскарження ліквідації школи, слід розділити на обов'язкових та додаткових.

До обов'язкового суб'єкта необхідно віднести прокуратуру, яка здійснює нагляд за дотриманням законності всіма органами і посадовими особами [6, ст. 19]. Зразок скарги до прокуратури наводиться у додатку № 17. При цьому залежно від того, де відбувається ліквідація школи і хто прийняв відповідне рішення (або вчиняє оскаржувані дії), скаргу можна подати в міську, районну чи міжрайонну прокуратуру. Хоча можна звернутися й в обласну прокуратуру, якщо прокуратурі, що працює на місцевому рівні, скаржник не довіряє. Проте в кінцевому результаті перевірку за скаргою будуть проводити саме працівники місцевої прокуратури. У прохальній частині скарги можна просити «вжити заходів прокурорського реагування по скасуванню (опротестуванню) незаконного рішення чи припинення дій» та «звернутися на захист особи до адміністративного суду».

Загалом треба зазначити, що органи прокуратури самостійно не можуть вирішити публічно-правового спору, прийнявши те чи інше державно-владне рішення. Вони, передусім, сприяють його вирішенню, вказуючи відповідним суб'єктам спору на порушення з їх боку вимог законодавчих актів.

Відповідно до статті 20 Закону України «Про прокуратуру» при виявленні порушень закону прокурор або його заступник у межах своєї компетенції мають право:

- 1) опротестовувати акти органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування (протест прокурора зупиняє дію опротестованого акта і підлягає обов'язковому розглядові відповідним органом або посадовою особою у десятиденний строк після його надходження);



2) давати приписи про усунення очевидних порушень закону (припис підлягає негайному виконанню і вноситься у випадках, коли порушення закону має очевидний характер та може завдати шкоди інтересам держави, підприємства, установи, організації, а також громадянам, якщо його не буде негайно усунуто);

3) вносити подання до державних органів про усунення порушень закону та умов, що їм сприяли (подання має бути виконане і відповідні заходи вжито не пізніш як у місячний строк і про наслідки повідомлено прокурора) [7, 20-25].

Крім того, прокуратура вправі звернутися до адміністративного суду, оскарживши незаконне рішення щодо ліквідації школи. Підставою представництва у суді інтересів громадянина прокурором є неспроможність особи через фізичний чи матеріальний стан, похилий вік або з інших поважних причин самостійно захистити свої порушені чи оспорювані права або реалізувати процесуальні повноваження [6, ст. 36-1].

До додаткових суб'єктів, яким можна поскаржитися на ліквідацію школи, можна віднести: Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, голову місцевої державної адміністрації (районної або обласної), міського (селищного чи сільського) голову, депутатів місцевих рад та народних депутатів України. До кого з них спрямувати скаргу залежить від того, чиї рішення та/або дії оскаржуються. Тобто, не буде ефективним направлення скарги голові районної адміністрації, якщо рішення про ліквідацію школи прийняв він або ж коли відомо про підтримку ним чи конкретною політичною силою, яку представляє чиновник, такого рішення іншого чиновника. Водночас, направлення такому посадовцю скарги, якщо рішення про ліквідацію прийняте начальником управління освіти, що є в структурі очолюваної ним адміністрації, може мати позитивний ефект. Хоча все залежить від кожної конкретної ситуації. Аналогічною буде й ситуація з направленням скарги міському (селищному чи сільському) голові, депутатам місцевої ради чи народним депутатам. Адже в процесі оскарження не буде зайвим залучитися політичною підтримкою когось із вказаних осіб.

Крім того, з метою пошуку доказів того, що школу «штучно» і безпідставно намагаються ліквідувати, а виділені їй кошти незаконно використовують для утримання інших шкіл, можна звернутися зі скаргю на нецільове використання коштів органами освіти до обласного



територіального відділення Державної фінансової інспекції, що нині утворене на базі КРУ.

### **Список використаної літератури:**

1. Адміністративне право України. Академічний курс: Підручник у двох томах: Том 1. Загальна частина / Ред. колегія: В.Б. Авер'янов та ін. – К.: Юридична думка, 2004. – 584 с.
2. Бородін І.Л. Адміністративно-правові способи захисту прав та свобод людини і громадянина: Автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. / Національний університет внутрішніх справ. – Х., 2004. – 407 с.
3. Горецький О., Глотов М., Примак М., Горбенко В. Правовий путівник жителів сіл: [посібник/ О. Горецький, М. Глотов, М. Примак та ін.]. – Рівне, 2011. – 78 с.
4. Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – С. 141.
5. Про звернення громадян: Закон України від 12.10.1996 р.// Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 47. – С. 256.
6. Про прокуратуру: Закон України від 05.11.1991 р.// Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 51. – С. 793.
7. Сало Л.Б., Сенюта І.Я., Хлібороб Н.Є., Школик А.М. Способи вирішення публічно-правових спорів з органами влади: [практичний посібник/ Л.Б. Сало, І.Я. Сенюта, Н.Є. Хлібороб та ін.]. – Дрогобич: Коло. 2009. – 112 с.
8. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р.// Голос України. – 2003. – № 45.

### **Питання до самоконтролю:**

1. Які є адміністративно-правові способи захисту прав людини?
2. Які види звернень передбачені Законом «Про звернення громадян»?
3. Що таке скарга?
4. Що таке «предмет оскарження»?
5. Які вимоги до оформлення скарги?
6. Куди можна подати скаргу в ситуації оскарження ліквідації школи?



7. За результатами оскарження рішення про ліквідацію школи, які дії на її захист може вчинити прокуратура?

### **Практичні завдання**

**Вправа 1.** «... Приміщення школи зачинили, меблі вивозять, а вчителів попередили про їх звільнення з першого вересня. Однак документа, на підставі якого має бути закрита школа, районна рада ще не ухвалила і він перебуває на її розгляді...»

Проаналізуйте описану вище ситуацію. Про що йдеться: про рішення чи про дії? Складіть алгоритм дій для оскарження.

**Вправа 2.** Підготуйте, керуючись додатком № 17, скаргу до прокуратури на рішення про ліквідацію сільської школи, оформлене наказом начальника районного управління освіти при райдержадміністрації. За умовами цієї справи громада села згоди на ліквідацію школи не надавала.

До яких ще органів і посадових осіб, крім прокуратури, можна подати таку скаргу?



#### **5.4. Засоби судового захисту під час громадських кампаній для збереження школи**

Ще одним способом захисту прав та свобод людини і громадянина, котрий має адміністративно-правовий характер і про існування якого згадувалося в попередньому підрозділі, є судовий контроль та нагляд за захистом прав та свобод громадян [1, 16]. Зокрема, в Україні кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб [5, ст. 55]. Саме в процесі здійснення відповідного оскарження рішень та/або дій щодо ліквідації школи якраз-то й здійснюється судовий контроль та нагляд за захистом прав громадян.

Механізм судового захисту права особи від порушень з боку влади має назву «адміністративна юстиція». В Україні адміністративна юстиція представлена адміністративними судами та адміністративним судочинством [3, 25]. Адміністративні суди – це ті суди, які уповноважені розглядати спори між громадянами та органами влади. А адміністративне судочинство – порядок розгляду таких спорів. Цей порядок регулюється нормами Кодексу адміністративного судочинства України.

Адміністративні суди входять до структури судів загальної юрисдикції. Перш ніж до них звертатися, потрібно розуміти, якою є система судів (схема. 5.4.1).

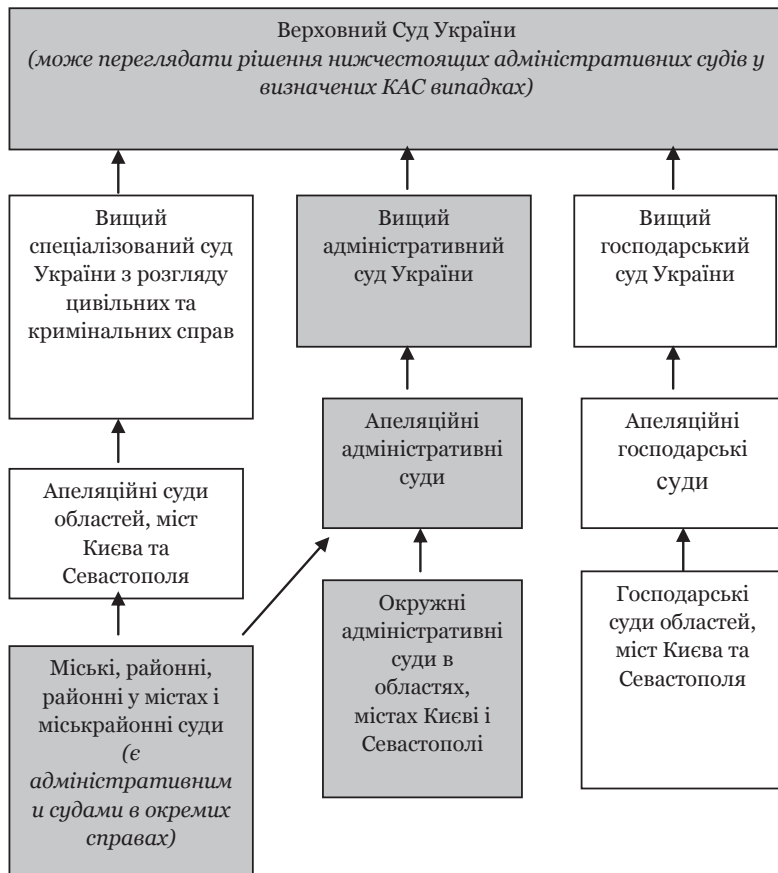
Потреба у зверненні до адміністративного суду є тоді, коли необхідно оскаржити рішення, дії або бездіяльність органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їхніх посадових чи службових осіб, інших суб'єктів при здійсненні ними владних управлінських функцій на основі законодавства, в тому числі на виконання делегованих повноважень (схема 5.4.2) [2, с. 7, 50].

Зокрема, оскаржити рішення про ліквідацію чи дії щодо ліквідації школи можна саме до адміністративного суду в порядку адміністративного судочинства. Адже такі рішення та/або дії виходять, як правило, від суб'єктів владних повноважень. Стосовно оскарження бездіяльності, то в ситуаціях зі школами вона може мати місце, наприклад, з боку органів прокуратури. Так, якщо прокуратура не реагує на скаргу, зі змісту якої явно видно, що ліквідація освітнього закладу



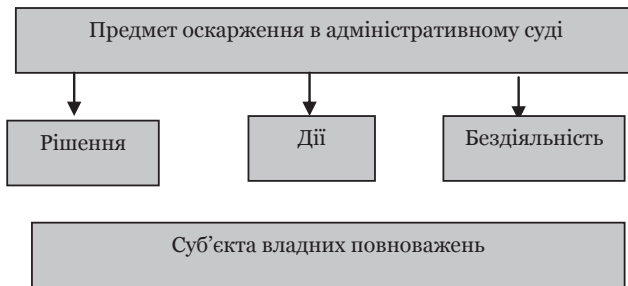
незаконна, то бездіяльність цього органу також можна в суді оскаржити. Проте на практиці, в першу чергу, слід націлюватися саме на оскарження рішень або дій суб'єктів владних повноважень щодо реорганізації або ліквідації школи.

**Схема 5.4.1. Система судів**





### Схема 5.4.2. Предмет оскарження в адміністративному суді



Описуючи в цьому підрозділі книги можливі варіанти використання засобів судового захисту під час громадських кампаній для збереження школи, як суб'єктів владних повноважень ми будемо розглядати органи виконавчої влади (місцеві адміністрації) і органи місцевого самоврядування (місцеві ради) з їх управліннями та відділами, а також посадових осіб цих органів.

Отже, судовий процес в справі може бути ініційований через звернення до суду з адміністративним позовом. Під останнім розуміється звернення до адміністративного суду про захист прав, свобод та інтересів або на виконання повноважень у публічно-правових відносинах [4, п. 6 статті 3]. Саме на підставі поданого адміністративного позову суд відкриває провадження в адміністративній справі, після чого здійснює її розгляд та вирішення [4, ч. 2 статті 107].

Також законодавство не лише дозволяє звернутися до адміністративного суду з адміністративним позовом, у якому вказати прохання вирішити спір по суті, але й просити його здійснити попередній судовий захист. Це викликано тим, що можливі ситуації, коли зволікання з вирішенням адміністративної справи може завдати непоправної шкоди позивачеві. Наприклад, рішення про ліквідацію школи може позбавити особу права на здобуття загальної середньої освіти чи позбавити вчителя можливості реалізувати своє право на працю в школі за місцем свого проживання. Під час оскарження такого рішення до суду воно може бути виконане. Якщо рішення про ліквідацію школи згодом адміністративний суд визнає незаконним, повноцінне поновлення права на освіту або





права на працю за місцем свого проживання буде утрудненим. У зв'язку з цим у законодавстві існує інститут попереднього судового захисту, який дає можливість суду до ухвалення рішення по суті справи вжити заходів щодо забезпечення позовних вимог, зокрема якщо існує небезпека суттєвого заподіяння шкоди інтересам позивача (того, хто звертається до суду із позовом), або якщо внаслідок невжиття цих заходів захист прав особи стане утрудненим або неможливим. Йдеться передусім про зупинення на час судового розгляду дії правового акта (наприклад, рішення про ліквідацію школи), який оскаржується [6, 295]. Тобто, суд своєю ухвалою може на час розгляду справи по суті:

- зупинити дію рішення суб'єкта владних повноважень чи його окремих положень, що оскаржуються (наприклад, коли йде мова про рішення щодо ліквідації школи, то суд може зупинити його дію. Якщо дія відповідного рішення буде зупинена, то в період «зупинки» будь-які дії з його виконання вважатимуться незаконним);

- заборонити вчиняти певні дії (наприклад, заборонити попереджати про звільнення працівників навчального закладу, вивозити з нього меблі та шкільне приладдя тощо) [4, частини 3, 4 статті 117].

Таким чином, у процесі проведення громадської кампанії для збереження школи можна скористатися основним та додатковим засобами судового захисту. Основним є подання адміністративного позову, оскільки звернення з ним передбачає прагнення вирішення спору по суті. А додатковим – подання клопотання про вжиття заходів забезпечення адміністративного позову через зупинення дії оскаржуваного рішення або накладення заборони вчиняти певні дії. Додатковість заходів забезпечення адміністративного позову полягає в тому, що вони можуть вживатися лише після того, коли до суду подано адміністративний позов і за ним відкрите провадження в адміністративній справі. Тобто, законодавство не передбачає можливості спочатку подати в суд клопотання про забезпечення позову, а потім сам адміністративний позов.

### **Правила звернення до суду з адміністративним позовом**

Для звернення до адміністративного суду потрібно оформити та подати адміністративний позов у письмовій формі. Законодавство не зобов'язує його друкувати на друкарській машинці, комп'ютері чи писати від руки. Проте, як свідчить практика, позов краще надрукувати за допомогою комп'ютера чи, як виняток, друкарської машинки. ***Готуючи***



**та подаючи такий позов, слід пам'ятати, що у справах про захист школи:**

**1) за захистом прав та інтересів до суду може звернутися особа, яка вважає, що вони порушені рішенням чи дією суб'єкта владних повноважень** [4, стаття 6]. Наприклад, такими особами можуть бути вчителі або ж ті, хто можуть представляти інтереси інших осіб. Так, батьки, усиновителі та опікуни можуть звернутися до суду в інтересах дітей. Крім того, прокуратура може подати до суду в порядку представництва вищезазначених осіб;

**2) адміністративний позов може бути поданий до суду в межах встановленого строку.** Так, ч. 2 статті 99 Кодексу адміністративного судочинства України (далі – КАС) передбачає, що для звернення до адміністративного суду:

а) за захистом прав, свобод та інтересів особи встановлюється шестимісячний строк, який, якщо не встановлено інше, обчислюється з дня, коли особа дізналася або повинна була дізнатися про порушення своїх прав, свобод чи інтересів;

б) суб'єкта владних повноважень (наприклад, таким суб'єктом є прокуратура) встановлюється шестимісячний строк, який, якщо не встановлено інше, обчислюється з дня виникнення підстав, що дають суб'єкту владних повноважень право на пред'явлення передбачених законом вимог.

Тож наприклад, якщо з моменту, коли особа мала дізнатися про прийняття рішення про ліквідацію школи (з часу його оприлюднення), минуло шість місяців, то лише з формальних підстав «за пропуском строку звернення до суду» адміністративний суд може відмовитись розглядати справу. Водночас, у такій ситуації можна просити прокуратуру подати позов в інтересах та від імені такої людини. І в такій ситуації можна буде посилатися на те, що перебіг шестимісячного строку розпочався з моменту отримання прокуратурою відповідної скарги. Щодо особливостей написання скарги, то про них розповідається в попередньому розділі цієї книги. Хоча, як правило, про прийняття рішення щодо ліквідації школи люди дізнаються раніше, ніж за шість місяців після видачі такого акту.

Крім того, потрібно бути досить уважним у питанні дотримання строків на оскарження. Оскільки, згідно частини 4 статті 99 КАС, якщо законом передбачена можливість досудового порядку вирішення спору і позивач скористався цим порядком, то для звернення до



адміністративного суду встановлюється місячний строк, який обчислюється з дня, коли позивач дізнався про рішення суб'єкта владних повноважень за результатами розгляду його скарги на рішення або дії суб'єкта владних повноважень. Чи на практиці суд, до якого звернеться особа з позовом, застосує зазначену норму чи ні і як він буде її трактувати - незрозуміло – це покаже час і практика її застосування.

Тож коли попередньо дії або рішення щодо ліквідації школи особа оскаржувала в прокуратуру чи до інших органів (посадових осіб), то краще після такого оскарження (якщо за його результатами незаконні дії по ліквідації не будуть припинені чи рішення не буде скасоване) адміністративний позов подавати в межах перебігу одного місяця з моменту отримання першої відповіді по суті розгляду скарги, наданої будь-яким з таких органів (посадових осіб). Оскільки в протилежному випадку є ризик, що суд вкаже на пропуск строків звернення і з формальних причин відмовиться розглядати позов по суті;

***3) має бути правильно обраний адміністративний суд, до якого подавати адміністративний позов.***

При виборі суду, до якого подавати позов, слід пам'ятати, що позов подається до суду першої інстанції. Такими судами в Україні є окружні адміністративні суди (діють в обласних центрах і можуть у встановлених випадках розглядати справи, які надходять до них з усієї області їх розташування або міста – це стосується Києва), а також загальні місцеві суди (міські, районні та міськрайонні суди, які при розгляді окремих справ є адміністративними судами).

Визначаючи конкретний суд, до якого подати адміністративний позов, потрібно дати відповіді на такі запитання:

*Хто прийняв рішення чи вчинив дії, які є намір оскаржити?*

*Що саме незаконне було зроблено: прийнято рішення чи вчинені дії?*

*Яке місцезнаходження суб'єкта рішення або того суб'єкта, дії якого є намір оскаржити?*

При цьому слід пам'ятати встановлені КАС вимоги, які передбачають, що:

а) адміністративні справи вирішуються адміністративним судом за місцезнаходженням відповідача [4, ч. 1 статті 19];

б) місцевим загальним судам як адміністративним судам підсудні адміністративні справи, у яких однією зі сторін є орган чи посадова особа місцевого самоврядування, посадова чи службова особа органу місцевого



самоврядування, крім тих, які підсудні окружним адміністративним судам. *Наприклад, якщо рішення про ліквідацію школи в м. Рівне прийняла Рівненська міська рада, то зазначене рішення може бути оскаржене до Рівненського міського суду, який в даному випадку буде діяти як адміністративний суд. Оскільки міська рада є органом місцевого самоврядування;*

в) окружним адміністративним судам підсудні адміністративні справи, у яких однією зі сторін є орган державної влади, інший державний орган, орган влади Автономної Республіки Крим, обласна рада, Київська або Севастопольська міська рада, їх посадова чи службова особа, крім випадків, передбачених цим Кодексом, та крім справ з приводу їхніх рішень, дій чи бездіяльності у справах про адміністративні проступки та справ, які підсудні місцевим загальним судам як адміністративним судам. *Наприклад, якщо рішення про ліквідацію школи в смт. Квасилів Рівненського району прийняв начальник управління освіти Рівненської районної державної адміністрації, то воно може бути оскаржене до Рівненського окружного адміністративного суду. Оскільки начальник управління освіти районної державної адміністрації є посадовою особою органу державної влади (районної адміністрації);*

г) справи щодо оскарження дій або бездіяльності посадових чи службових осіб місцевих органів виконавчої влади розглядаються і вирішуються місцевим загальним судом як адміністративним судом або окружним адміністративним судом за вибором позивача (того, хто подає позов до суду) [4, ч. 1-3 статті 18].

#### **4) адміністративний позов має бути оформлений відповідно до встановлених вимог.**

Оформлюючи позовну заяву (адміністративний позов), слід пам'ятати, що в ній має бути зазначено:

1) найменування адміністративного суду, до якого подається позовна заява;

2) ім'я (найменування) позивача, поштова адреса, а також номер засобу зв'язку, адреса електронної пошти, якщо такі є;

3) ім'я (найменування) відповідача, посада і місце служби посадової чи службової особи, поштова адреса, а також номер засобу зв'язку, адреса електронної пошти, якщо такі відомі;

4) зміст позовних вимог згідно з частинами четвертою і п'ятою статті 105 КАС і виклад обставин, якими позивач обґрунтовує свої



вимоги, а в разі подання позову до декількох відповідачів, - зміст позовних вимог щодо кожного з відповідачів;

5) у разі необхідності – клопотання про звільнення від сплати судового збору; про звільнення від оплати правової допомоги і забезпечення надання правової допомоги, якщо відповідний орган відмовив особі у забезпеченні правової допомоги; про призначення судової експертизи; про витребування доказів; про виклик свідків тощо;

6) перелік документів та інших матеріалів, що додаються.

**5) у позові мають бути грамотно сформульовані його обґрунтування та власні позовні вимоги (позовні вимоги – це те, що в кінцевому результаті особа, яка подає позов, просить у суду).**

Під час написання позовної заяви варто лаконічно і послідовно здійснювати виклад обставин і фактів. Крім того, рекомендується посилатися на законодавство. Зокрема, в ній слід чітко вказати чиє право порушене, в чому виражалося таке порушення. Також потрібно зазначити норми законодавства, які порушені.

Так, у позові фактично слід відповісти на питання, чи рішення (вчинені дії), які оскаржуються, прийняті:

1) на підставі, у межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України. Адже органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України [5, ч. 2 статті 19]. І якщо певній особі законом не надано права приймати рішення про ліквідацію школи, а вона його прийняла, то таке її рішення однозначно незаконне (прийняте з перевищенням повноважень);

2) із використанням повноваження з метою, з якою це повноваження надано;

3) обґрунтовано, тобто з урахуванням усіх обставин, що мають значення для прийняття рішення (вчинення дії). Наприклад, чи врахована ситуація з наповнюваністю інших шкіл, які працюють в тому ж населеному пункті, де й знаходиться заклад, який хочуть ліквідувати;

4) безсторонньо (неупереджено);

5) добросовісно;

6) розсудливо;

7) із дотриманням принципу рівності перед законом, запобігаючи несправедливій дискримінації. Наприклад, чи враховано при цьому



мовні інтереси національних меншин та різних суспільних груп, які проживають та певній території, щодо забезпечення їм можливості продовження свого навчання в школі рідною для них мовою;

8) пропорційно, зокрема з дотриманням необхідного балансу між будь-якими несприятливими наслідками для прав, свобод та інтересів особи і цілями, на досягнення яких спрямоване це рішення (дія). Наприклад, можливо, для економії в місті бюджетних коштів дешевше ліквідувати збиткове комунальне підприємство, передавши його функції іншим подібним підприємствам чи бізнес-структурам, аніж економити кошти на утриманні школи. Адже освіта дітей є державним пріоритетом, а людина – основною соціальною цінністю в державі;

9) з урахуванням права особи на участь у процесі прийняття рішення. Наприклад, чи отримане погодження від територіальної громади на ліквідацію школи в сільській місцевості;

10) своєчасно, тобто протягом розумного строку.

Виходячи зі змісту частин четвертої і п'ятої статті 105 КАС, в ситуації із оскарженням рішення про ліквідацію школи, у позові до суду можна вказати одні з таких позовних вимог: «визнати нечинним рішення про ліквідацію школи...», «визнати рішення про ліквідацію школи... незаконним та його скасувати», «визнати рішення про ліквідацію школи... протиправним і нечинним». Варто відмітити, що навіть при неправильному формулюванні особою власних вимог суд вправі з власної ініціативи винести рішення по справі, вказавши інший спосіб захисту права, аніж обраний позивачем, якщо він побачить, що право особи порушене, а обрані позивачем способи захисту (сформовані вимоги) є неефективними [4, ч. 2 статті 162].

Після того як адміністративний позов написаний, до нього варто долучити докази (копії відповідей різних органів влади, які підтверджують незаконність ліквідації школи; зібрані підписи мешканців громади з вимогами не закривати школу; будь-які інші докази, які підтверджуватимуть обґрунтованість позову), а також копії цього позову та квитанцію про сплату судового збору.

Тобто, за звернення до суду потрібно сплатити кошти через будь-яке банківське відділення. Зокрема, при поданні позову в адміністративній справі щодо оскарження ліквідації школи, яка є немайнового характеру, судовий збір згідно статті 4 Закону України «Про судовий збір» складає 0,03 розміру мінімальної заробітної плати у місячному розмірі, встановленому на 1 січня календарного року, в якому



подається позов. Наприклад, станом на 1 січня 2012 року статтею 13 Закону України «Про Державний бюджет України на 2012 рік» така мінімальна заробітна плата встановлена в сумі 1073 грн. Таким чином, при зверненні до суду з позовом потрібно сплатити 0,03 від цієї суми (32,19 грн.).

Для того, щоб правильно визначити суму судового збору, яку потрібно сплатити, та дізнатися реквізити рахунку, на який має бути проведена така проплата, можна скористатися ресурсами Офіційного веб-порталу «Судова влада України». В розміщеному на цьому сайті зліва меню можна зайти і обрати натиском лівої клавіші мишки ПК розділ «Реквізити для сплати судового збору», після чого в ньому обрати зі списку свою область та конкретний суд (до якого будете звертатися) і далі – за допомогою наявної можливості «автоматичного формування квитанції» обрати потрібний документ, за подання якого справляється судовий збір (у нашій ситуації – за подання до адміністративного суду адміністративного позову немайнового характеру). Після цього на моніторі комп'ютера з'явиться віконце для формування квитанції. Саме за результатами його заповнення комп'ютер і видасть готову квитанцію із вказаною сумою та реквізитами. І за нею можна оплатити і долучити її як додаток до позову.

Разом із тим, є випадки, у яких особа звільнена від сплати судового збору або ж може просити її відстрочити чи розстрочити. Однак, оскільки сума збору є незначна, то детальніше на цьому ми зупиняємся не будемо.

Готовий, підписаний позивачем (тим, хто звертається до суду) оригінал позову та додані до нього його копії і копії доданих доказів/письмових відповідей тощо, яких має бути стільки, скільки в позові є відповідачів (на практиці може виникнути потреба оскаржити рішення не одного органу, а кількох одразу. Наприклад, районної ради та голови районної адміністрації) особа разом із квитанцією про сплату судового збору подає в суд. Разом із таким адміністративним позовом одразу (у якості додатку до нього) можна подати до суду клопотання про забезпечення такого позову. Про вимоги до оформлення такого клопотання йтиметься далі.

Зібраний пакет документів (позов із додатками) можна особисто занести в суд і здати його в канцелярію. При цьому, варто просити працівника суду, що прийняв позов, поставити на примірнику позову (копії, яку позивачу слід для себе виготовити) відмітку про прийняття



(достатньо буде дати подання, підпису і прізвища того, хто прийняв). Також зібрані документи можна направити до суду на його адресу поштою. У такому випадку варто відправляти позов листом із описом вкладеного. Копію такого опису відправник має лишити собі. Це убереже від того, що якісь із надісланих в суд документів (наприклад, квитанція про сплату судового збору) зникнуть. Адже у разі, якщо позов не відповідатиме встановленим вимогам чи до нього не буде долучено квитанції про сплату судового збору, його суд може лишити просто без розгляду.

У разі правильного написання і подання позову слід очікувати відкриття провадження по справі та її розгляду, про що позивача суд має повідомити.

Значимо, що особа, яка бере участь у суді по справі, має право:

- 1) знати про дату, час і місце судового розгляду справи, про всі судові рішення, які ухвалюються у справі та стосуються їхніх інтересів;
- 2) знайомитися з матеріалами справи;
- 3) заявляти клопотання і відводи;
- 4) давати усні та письмові пояснення, доводи та заперечення;
- 5) подавати докази, брати участь у дослідженні доказів;
- 6) висловлювати свою думку з питань, які виникають під час розгляду справи, задавати питання іншим особам, які беруть участь у справі, свідкам, експертам, спеціалістам, перекладачам;
- 7) подавати заперечення проти клопотань, доводів і міркувань інших осіб;
- 8) знайомитися з технічним записом, журналом судового засідання, протоколом про вчинення окремої процесуальної дії і подавати письмові зауваження до них;
- 9) робити із матеріалів справи виписки, знімати копії з матеріалів справи, одержувати копії судових рішень;
- 10) оскаржувати судові рішення у частині, що стосується їхніх інтересів;
- 11) користуватися іншими процесуальними правами, наданими їм цим Кодексом. Особи, які беруть участь у справі, можуть за власний рахунок додатково замовити та отримати в суді засвідчені копії документів і витяги з них [4, стаття 49].

Крім описаного, варто зазначити, що хоча в адміністративному судочинстві існує презумпція винуватості органів влади чи місцевого самоврядування, їх посадових та службових осіб, інших суб'єктів при





здійсненні ними владних повноважень, яка полягає у тому, що в адміністративних справах про протиправність рішень, дій чи бездіяльності суб'єкта владних повноважень обов'язок щодо доказування правомірності свого рішення, дії чи бездіяльності покладається на відповідача, якщо він заперечує проти адміністративного позову. Тобто, в таких справах відповідач (орган державної влади чи місцевого самоврядування, їх службова чи посадова особа) є винним, доки не доведе протилежного. Однак, це не означає, що подавши позов, можна далі нічого не робити. Справа в тому, що зазначену презумпцію різні суди розуміють часто по-різному. Тому, за можливості, позивач й надалі під час перебування справи в суді на розгляді має долучати нові докази на підтвердження власної позиції. Доказами ж в адміністративному судочинстві є будь-які фактичні дані, на підставі яких суд встановлює наявність або відсутність обставин, що обґрунтовують вимоги і заперечення осіб, які беруть участь у справі, та інші обставини, що мають значення для правильного вирішення справи [4, статті 69, 71].

#### **Особливості подання клопотання про забезпечення позову**

Якщо на підставі рішення про ліквідацію школи, яке оскаржується в суді, фактично розпочалися дії по її ліквідації (вчителів попереджено про звільнення, з приміщення школи вивозяться меблі та приладдя і ін.), то позивач (той, хто в суді оскаржує рішення про ліквідацію) може просити суд вжити заходи забезпечення позову. Для цього до суду в межах справи про оскарження потрібно подати клопотання, яким просити суд винести ухвалу про вжиття заходів забезпечення адміністративного позову, котрою зупинити дію оскаржуваного рішення та заборонити будь-які дії, пов'язані з його виконанням. Відповідну ухвалу суд може винести за певних умов про які детальніше розписувалось на початку цього підрозділу книги. Зокрема, якщо:

- існує очевидна небезпека заподіяння шкоди правам, свободам та інтересам позивача до ухвалення рішення в адміністративній справі, або
- захист цих прав, свобод та інтересів стане неможливим без вжиття таких заходів, або
- для їх відновлення необхідно буде докласти значних зусиль та витрат, а також



▪ є очевидними ознаки протиправності рішення, дії чи бездіяльності суб'єкта владних повноважень, яке оскаржується [4, стаття 117].

Подавати відповідне клопотання, якщо воно подається не разом з позовом, а пізніше, варто за правилами подачі за якими здається в суд позов (через канцелярію чи поштою). До такого клопотання доречно долучити докази, які можуть підтвердити наведені в ньому факти (фотографії вивезення зі школи майна, копія повідомлення про звільнення вчителів, будь-які інші). Крім того, до нього також обов'язково потрібно долучити квитанцію про сплату судового збору за подання такого клопотання. В даній ситуації судовий збір складає 0,1 розміру мінімальної заробітної плати у місячному розмірі. Станом на початок 2012 року (при встановленій на початок року мінімальній заробітній платі у місячному розмірі =1073 грн.) – це 107,30 грн.

Слід пам'ятати, що подане клопотання про забезпечення адміністративного позову розглядається не пізніше наступного дня після його одержання й у разі обґрунтованості та терміновості вирішується ухвалою негайно без повідомлення відповідача та інших осіб, які беруть участь у справі.

Пам'ятайте, що якщо у задоволенні вимог позивачеві буде відмовлено, вжиті заходи забезпечення адміністративного позову зберігаються до набрання постановою суду законної сили. Проте суд може одночасно з прийняттям постанови або після цього постановити ухвалу про скасування заходів забезпечення адміністративного позову або заміну одного способу забезпечення адміністративного позову іншим [4, стаття 118]. То ж подання такого клопотання, в разі його задоволення, також може відтягнути час виконання рішення про ліквідацію школи, що теж важливо.

### **Процедури оскарження рішень адміністративного суду**

Якщо суд відмовить в задоволенні адміністративного позову та/або клопотання про забезпечення адміністративного позову, то їх можна оскаржити до апеляційного адміністративного суду. У тексті відповідного судового рішення, яке позивач вправі отримати у суді, буде вказано до якого суду воно може бути оскаржене. Тому, на цьому зупинятися не будемо. Лише, **слід пам'ятати про апеляційне оскарження наступне:**

**а)** апеляційна скарга подається до адміністративного суду апеляційної інстанції через суд першої інстанції, який ухвалив



оскаржуване судове рішення. Копію апеляційної скарги одночасно з її поданням варто надіслати ще й до суду апеляційної інстанції;

**б) апеляційну скаргу на постанову суду першої інстанції громадяни можуть подати протягом** десяти днів з дня її проголошення, **а на ухвалу** (про відмову забезпечити позов) – **протягом** п'яти. Це загальний порядок. Однак, якщо суд розглянув справу, але відклав на інший день складення постанови (ухвали) в повному обсязі, а громадянину оголосив лише вступну та резолютивну її частини, або ж прийняв постанову (ухвалу) в порядку письмового провадження (тобто, за відсутності сторін по справі в суді), то апеляційні скарги на постанову подається громадянином протягом десяти днів, а на ухвалу – протягом п'яти днів з дня отримання їх копій;

**в) апеляційна скарга подається у письмовій формі і в ній зазначаються:**

1) найменування адміністративного суду апеляційної інстанції, до якого подається скарга;

2) ім'я (найменування), поштова адреса особи, яка подає апеляційну скаргу, а також номер засобу зв'язку, адреса електронної пошти, якщо такі є;

3) вимоги особи, яка подає апеляційну скаргу, до суду апеляційної інстанції;

4) обґрунтування вимог особи, яка подала апеляційну скаргу, із зазначенням того, у чому полягає неправильність чи неповнота дослідження доказів і встановлення обставин у справі та (або) застосування норм права;

5) у разі необхідності – клопотання особи, яка подає апеляційну скаргу, про витребування нових доказів, про виклик свідків тощо;

6) перелік матеріалів, які додаються.

В апеляційній скарзі зазначається, чи бажає особа взяти участь у судовому засіданні суду апеляційної інстанції, чи просить суд розглянути справу за її відсутності.

Якщо в апеляційній скарзі наводяться нові докази, які не були надані суду першої інстанції, то у ній зазначається причина, з якої ці докази не були надані.

Апеляційна скарга підписується особою, яка її подає і в ній вказується дата її подання. До неї також додаються її копії відповідно до кількості осіб, які беруть участь у справі. До апеляційної скарги додається документ про сплату судового збору (сплачується половина від суми, яка



сплачувалась при первинному зверненні в місцевий суд), а також копії доданих до неї письмових матеріалів відповідно до кількості осіб, які беруть участь у справі [4, статті 186, 187].

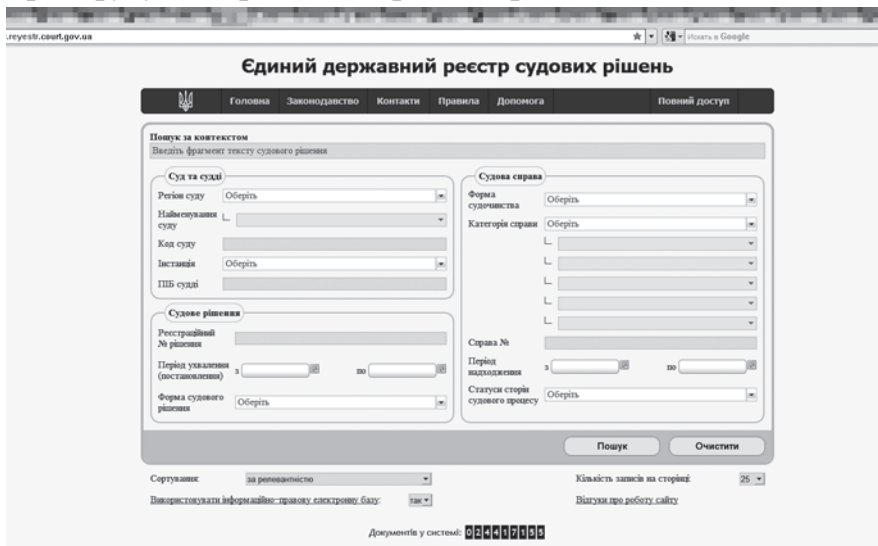
Насамкінець додамо, що в разі незгоди з рішенням по справі апеляційного адміністративного суду його можна оскаржити в касаційному порядку до Вищого адміністративного суду України.

Та в кожному конкретному випадку, готуючи позов, клопотання або апеляційну чи касаційну скаргу, краще звертатись за допомогою (хоча б консультативною) до юристів, що допоможе уберегтися від можливих помилок.

### **Особливості ознайомлення з судовою практикою через інтернет**

Для того, щоб краще розуміти, які рішення приймають суди у справах, що стосуються оскарження рішень чи дій органів державної влади, місцевого самоврядування або їх посадових осіб щодо реорганізації або ліквідації школи, та чим вони їх мотивують, з текстами конкретних судових рішень по таких, а також інших справах можна ознайомитися з допомогою інтернету. Для цього потрібно відвідати сторінку Єдиного державного реєстру судових рішень в мережі інтернет за адресою: <http://www.reyestr.court.gov.ua/> і скористатись його технічними можливостями пошуку (іл. 5.4).

### **Ілюстрація 5.4. Вигляд сторінки Єдиного державного реєстру судових рішень в мережі інтернет**





Також про реальний досвід захисту школи судовими засобами докладніше можна дізнатися з практики діяльності шкіл Донецької області (додаток 9). Журналістський матеріал на цю тему доступний за посиланнями:

▪ *Суд заборонив закривати українську школу в Донецьку*// Тиждень. – 22 липня 2011 р. – Режим доступу: <http://tyzhden.ua/News/26987>

▪ *У Донецьку батьки в суді відстояли україномовну школу*// Тиждень. – 26 серпня 2011 р. – Режим доступу: <http://tyzhden.ua/News/29475>

▪ *Батьки донецьких школярів відстояли українську школу*// Українська правда. – 27 березня 2012 р. – Режим доступу: <http://www.pravda.com.ua/news/2012/03/27/6961570/>

▪ *Куц Л. Закриті українські школи в Донецьку: без оптимізму*// Бі-Бі-Сі. – 14 жовтня 2011. – Режим доступу: [http://www.bbc.co.uk/ukrainian/news/2011/10/111014\\_donetsk\\_school\\_it.shtml](http://www.bbc.co.uk/ukrainian/news/2011/10/111014_donetsk_school_it.shtml)

▪ *Батьки учнів трьох макіївських шкіл програли апеляцію, але не здаються*// УНІАН. – 30 серпня 2011 р. – Режим доступу: <http://www.unian.ua/news/453701-batki-uchniv-troh-makijivskih-shkil-prograli-apelyatsiyu-ale-ne-zdayutsya.html>

### **Список використаної літератури:**

1. Бородін І.Л. Адміністративно-правові способи захисту прав та свобод людини і громадянина: Автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. / Національний університет внутрішніх справ. – Х., 2004. – 407 с.

2. Горецький О., Глотов М., Примак М., Горбенко В. Правовий путівник жителів сіл: [посібник/О. Горецький, М. Глотов, М. Примак та ін.]. – Рівне, 2011. – 78 с.

3. Кодекс адміністративного судочинства України: [науково-практичний коментар/ за заг. ред. Р.О. Куйбіди (вид. друге, доп.)]. – К.: Юстиніан, 2009. – 976 с.

4. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 р. // Голос України. – № 158.

5. Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – С. 141.



6. Основи адміністративного судочинства та адміністративного права: [навчальний посібник/ Заг. ред. Р.О. Куйбіда, В.І. Шишкін]. – К.: Старий світ, 2006. – 576 с.

### **Питання до самоконтролю:**

1. Що таке адміністративний позов?
2. Хто має право подати адміністративний позов до суду щодо визнання протиправним та нечинним рішення про ліквідацію школи?
3. Які є строки звернення до адміністративного суду з позовом щодо визнання незаконним та скасування рішення міської ради про ліквідацію школи?
4. До якого суду м. Луганська подати позов про визнання протиправним та нечинним рішення про ліквідацію школи, якщо таке рішення прийняте міською радою?
5. Які вимоги до адміністративного позову?
6. Чи потрібно при зверненні до суду з позовом сплачувати судовий збір?
7. За яких умов під час оскарження в суді прийнятого міською радою рішення про ліквідацію школи потрібно подавати клопотання про забезпечення позову?

### **Практичні завдання**

**Вправа 1.** Визначить адміністративний суд, до якого доведеться звернутися за оскарженням рішення про ліквідацію школи у вашому місті (селі), якщо його прийме міська (районна) рада.

**Вправа 2.** Підготуйте проект адміністративного позову до суду про оскарження рішення про ліквідацію школи у вашому місті (селі), якщо його прийме міська (районна) рада.

**Вправа 3.** Підготуйте проект клопотання про забезпечення позову (через зупинення чинності рішення про ліквідацію школи), який стосується оскарження рішення про закриття школи у вашому населеному пункті.



## **ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ V ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ**

□ захист школи від закриття потребує здійснення цілого комплексу спланованих наперед правових дій, які між собою тісно пов'язані.

□ Ці дії повинні здійснюватися в комплексі і скоординовано з іншими діями, зокрема громадськими (пікетами, акціями протесту, флеш-мобами, форум-театрами, поширенням публічних заяв та інформації і іншими), діями із захисту прав як вчителів, так і учнів.

□ Будь-які активні дії на захист школи повинні висвітлюватися у ЗМІ задля надання їм широкого суспільного резонансу.

□ Правові дії, спрямовані на захист школи від закриття, задля підвищення їх ефективності потребують підтримки, у тому числі публічної і правової, з боку органів влади, політиків, громадських діячів і мешканців.

□ Особливо важливою є потреба в отриманні ініціаторами оскарження закриття школи підтримки з боку прокуратури, через життя її органами та посадовими особами заходів прокурорського реагування.

□ У першу чергу, ефективність дій, що реалізуються на захист школи, залежить саме від ініціативності та громадянської позиції членів громади (вчителів, батьків учнів, відомих та авторитетних у населеному пункті осіб та ін.), школу в якій намагаються закрити.

□ Направлення скарг стосовно незаконності закриття школи в різноманітні інстанції якщо не вирішить проблеми, то дозволить зібрати потрібну для подальшого судового оскарження інформацію та правові позиції компетентних органів, які суд (у випадку звернення до нього) вірогідно не зможе не врахувати під час розгляду справи.

□ Найбільш ефективним може виявитися звернення зі скаргою на закриття школи в прокуратуру. Адже, як свідчить практика, саме завдяки втручання прокуратури значна частина рішень про закриття шкіл були змінені або ж скасовані.

□ Звернення до суду не є самоціллю, хоча може сприяти як відтягненню дати, коли школа буде закрита, так і скасуванню рішення про її закриття.



## ПІСЛЯМОВА

Отже, підсумовуючи викладений матеріал, ми ще раз наголошуємо, що правові знання з питання ліквідації/реорганізації загальноосвітнього закладу є дуже важливими під час запровадження освітянами та мешканцями громади активних дій на збереження чи захист закладу.

Поряд із цим вимагається впевненість у тому, що школа дійсно надає якісні освітні послуги, є соціальним осередком розвитку громади, прагне до розвитку, а її ліквідація призведе до значних негативних наслідків як для самих учнів та їх сімей, так і для всієї громади.

Авторський колектив намагався донести читачеві ідею того, що в ситуації збереження навчального закладу потрібні далекоглядність, виваженість прийнятого рішення, спільність та логіка запроваджуваних дій, постійний громадський контроль за діями місцевої влади, застосування комплексу громадських та правових дій.

Створюючи теоретичні блоки посібника, автори також прагнули максимально зробити їх практичними, наводячи «живі» приклади з діяльності загальноосвітніх навчальних закладів та ініціативних груп з різних куточків України.

Ми сподіваємося, що, активно застосовуючи запропоновані у посібнику теоретичні матеріали та виконуючи практичні вправи з правового регулювання ліквідації шкільного закладу, виявлення та оцінювання ризиків ліквідації школи, варіантів дій щодо зменшення можливості закриття школи або спрямованих на захист школи, діяльність якої збираються припинити, читачі зможуть значно підвищити особисту компетентність та додати професійності своїй правозахисній діяльності.

Видання має обмежений обсяг, що не дозволяє висвітлити у ньому в повному обсязі деякі теми нашого навчального курсу. Тому у даному посібнику після кожного підрозділу пропонується список використаної або рекомендованої літератури, додаткове самостійне вивчення якої допоможе глибше вивчити потрібну тему.

Авторський колектив має надію, що інформація, яку директор, вчитель школи або представник батьківства чи громадський лідер отримав у даному посібнику, буде справді корисною для його практичної діяльності. Чи вдалося нам вирішити це завдання? Відповідь на дане питання просимо надсилати на електронну/поштову адресу





Східноукраїнського центру громадських ініціатив або залишати свої відгуки на офіційній інтернет-сторінці організації, додаючи коментар до новини про посібник.

Тож тільки залишається побажати, щоб посібник знайшов себе серед тієї категорії освітян чи громадських активістів, яким дійсно потрібно зануритися в нормативно-правове поле з питань ліквідації загальноосвітнього навчального закладу та громадських дій на його збереження/захист. Пам'ятайте, що саме попередження, а не несподівана зустріч із проблемою є основою для сталого функціонування навчального закладу.



## ПЕРЕЛІК ОСНОВНИХ ТЕРМІНІВ

**Адвокасі** («*ad*» з грец. – тут, в даний момент, «*vosa*» з грец. – звати, *закликати кого-небудь сюди*) складається з організованих зусиль і дій, які ґрунтуються на реальному стані речей. Ці організовані дії порушують приховані, раніше ігноровані проблеми з метою впливу на громадські думку і політику для того, щоб спільнота наблизилася до справедливого та гідного суспільства; метод та процес впливу на людей, які приймають рішення, та на громадську думку щодо проблемних питань. Воно спрямоване на мобілізацію громадських дій для досягнення змін у суспільстві.

*Адвокасі: практичний посібник/ Упор. Г. Кіященко. – К., 2009. – 103 с.*

**Відновний підхід** – підхід до розв’язання конфліктних ситуацій, який передбачає відновлення порушених унаслідок конфлікту зв’язків та стосунків його учасників та їхнього оточення; виправлення завданої конфліктом шкоди.

*Головатий В., Горова А., Коваль Р., Синюшко М., Семчишин О., Шидловська Л. Стратегії забезпечення життєздатності відновних практик: механізм співпраці правової системи та громади заради суспільної безпеки. Посібник. – К.: Видавець Захаренко В.О., 2009. – 224 с.*

**Відновні практики** – процедури, спрямовані на вирішення конфліктів, побудову атмосфери співробітництва та партнерства.

*Головатий В., Горова А., Коваль Р., Синюшко М., Семчишин О., Шидловська Л. Стратегії забезпечення життєздатності відновних практик: механізм співпраці правової системи та громади заради суспільної безпеки. Посібник. – К.: Видавець Захаренко В.О., 2009. – 224 с.*

**Влада** – у загальному розумінні здатність і можливість вирішальним чином впливати на діяльність і поведінку людей за допомогою волі, права, насильства. Політична влада в суспільстві принципово належить народу і може здійснюватися безпосередньо (сход, віче, референдум) або



через представницькі органи. Саме ступінь і характер участі населення у формуванні представницьких органів і контролі за їхньою діяльністю визначають рівень демократії в суспільстві.

*Юридичні терміни. Тлумачний словник/  
В.Г. Гончаренко, П.П. Андрушко, Т.П. Базова  
та ін., за ред. В.Г. Гончаренка. – 2-ге вид.,  
стереотипне. – К.: Либідь, 2004. – 320 с.*

**Громада** – будь-яка група людей, які встановлюють сталі взаємини між собою з метою вдосконалення самих себе та світу, в якому вони живуть (*Джуді Боп*); певна кількість людей, які живуть разом, утворюючи, визначаючи та підтримуючи свою «спільну єдність» (*Скот Пек*).

*За матеріалами семінару «Форми та  
методи соціальної роботи у громаді». 14-16  
жовтня 2003 р. / Укладач Джуді Боп. – К.:  
ХДФ, 2003. – 33 с.*

**Громадська організація** – об'єднання громадян для задоволення та захисту своїх законних соціальних, економічних, творчих, вікових, національно-культурних, спортивних та інших спільних інтересів.

*Ст. 3 Закону України «Про об'єднання  
громадян» від 16.06.1992 р. № 2460-XII.*

- громадське об'єднання, засновниками та членами (учасниками) якого є фізичні особи.

*Ч. 3 ст. 1 Закону України «Про громадські  
об'єднання» від 22.03.2012 р. № 4572-VI.*

**Громадське представництво** – організовані зусилля, спрямовані на системні й незворотні зміни в довколишньому середовищі; захист і представництво інтересів іншого.

*Адвокаті: практичний посібник/ Упор.  
Г. Кіященко. – К., 2009. – 103 с.*

**Громадське об'єднання** – добровільне об'єднання фізичних осіб та/або юридичних осіб приватного права для здійснення та захисту прав і свобод, задоволення суспільних, зокрема економічних, соціальних, культурних, екологічних, та інших інтересів. За організаційно-правовою формою утворюється як громадська організація або громадська спілка. Г.о. може здійснювати діяльність зі статусом юридичної особи або без



такого статусу. Г.о. зі статусом юридичної особи є невідприємницьким товариством, основною метою якого не є одержання прибутку.

*Ч. ч. 1-2, 5 ст. 1 Закону України «Про громадські об'єднання» від 22.03.2012 р. № 4572-VI.*

**Громадсько-активна школа** – навчальний заклад, в якому велика увага приділяється налагодженню партнерських стосунків між школою та всіма ресурсами, що існують в громаді. У ній значна увага приділяється освітнім, соціальним, оздоровчим послугам; розвитку молодіжного руху та залучення громадян; покращенню навчання учнів; зміцненню родини та відносин між мешканцями громади.

*Громадсько-активні школи в Україні: кроки до дій [посібник зі створення та управління громадсько-активною школою]. – Всеукраїнський фонд «Крок за кроком» – 2-ге видання. – К.: СПД Парашин К.С., 2008. – 164с.*

**Громадський контроль** – публічна перевірка громадянським суспільством діяльності держави на відповідність проголошеним нею цілям, коригування цієї діяльності і самих цілей, підпорядкування політики держави, діяльності її органів і посадових осіб інтересам суспільства, а також нагляд громадянського суспільства за діяльністю державних органів та органів місцевого самоврядування, спрямованою на захист і забезпечення прав і законних інтересів людини та фундаментальних свобод, і на повагу до них.

*Захаров Є. Громадський контроль і права людини// Права Людини. – 2010. – № 2.*

**Демонстрація** (лат. demonstratio, від demonstro – показую, пояснюю) – процесія, мітинг та інші форми прилюдного вираження суспільних настроїв.

*Словник іноземних слів/ за ред. О.С. Мельничука. – 2-е видання, випр. і доп. – Київ: Головна редакція «Українська радянська енциклопедія» (УРЕ), 1985 – 966с.*



– масова хода як публічне вираження соціально-політичного настрою; організована форма політичних дій, оскільки в неї є організатори, цілі та завдання.

*Вікіпедія [Електронний ресурс]. – Режим доступу:*

*<http://uk.wikipedia.org/wiki/Демонстрація>.*

– збори людей в громадському місці з метою привернення уваги до конкретної події або проблеми.

*Адвокасі: практичний посібник/ Упор. Г. Кіященко. – К., 2009. – 103 с.*

**Депутат місцевої ради** – представник інтересів територіальної громади, виборців свого виборчого округу. Зобов'язаний виражати і захищати інтереси відповідної територіальної громади та її частини - виборців свого виборчого округу, виконувати їх доручення в межах своїх повноважень, наданих законом, брати активну участь у здійсненні місцевого самоврядування.

*Ст. 2 Закону України «Про статус депутатів місцевих рад» від 11.07.2002 р. № 93-IV.*

**Депутатське звернення** – викладена в письмовій формі пропозиція народного депутата, звернена до органів державної влади та органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб, керівників підприємств, установ і організацій, об'єднань громадян здійснити певні дії, дати офіційне роз'яснення чи викласти позицію з питань, віднесених до їх компетенції.

*Ч. 1 ст. 16 Закону України «Про статус народного депутата України» від 17.11.1992 р. № 2790-XII.*

**Державна цільова соціальна програма «Шкільний автобус»** спрямована на забезпечення рівного доступу до якісної освіти. Метою Програми є організація безпечного, регулярного і безоплатного перевезення учнів, дітей та педагогічних працівників дошкільних і загальноосвітніх навчальних закладів у сільській місцевості до місця навчання, роботи і додому, поліпшення освітнього рівня населення, що проживає у такій місцевості, та раціонального використання кадрового



потенціалу зазначених закладів. Виконання Програми затверджено на період до 2015 року.

*Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 16.01.2003 р. № 31: постанова Кабінету Міністрів України від 09.06.2011 р. № 614.*

**Загальні збори** – зібрання всіх чи частини жителів села (сіл), селища, міста для вирішення питань місцевого значення.

*Ст. 1 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21.05.1997 р. № 280/97-ВР.*

**Загальноосвітній навчальний заклад** – навчальний заклад, що забезпечує реалізацію права громадян на загальну середню освіту.

*Ч. 1 ст. 8 Закону України «Про загальну середню освіту» від 13.05.1999 р. № 651-XIV.*

**Засіб судового захисту** – правовий засіб для захисту права або запобігання, або отримання відшкодування за заподіяну шкоду.

*На захист суспільних інтересів: Посібник для правників та правозахисників. – К.: Атіка, 2009. – 416 с.*

**Заява (клопотання)** – звернення громадян із проханням про сприяння реалізації закріплених Конституцією та чинним законодавством їх прав та інтересів або повідомлення про порушення чинного законодавства чи недоліки в діяльності підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності, народних депутатів України, депутатів місцевих рад, посадових осіб, а також висловлення думки щодо поліпшення їх діяльності. Клопотання – письмове звернення з проханням про визнання за особою відповідного статусу, прав чи свобод тощо.

*Ст. 3 Закону України «Про звернення громадян» від 02.10.1996 р. № 393/96-ВР.*

**Зв'язок із громадськістю** – створення гарних стосунків з різними державними і громадськими структурами і прошарками, що мають зв'язок з установою, шляхом формування прийнятного іміджу установи, її продукту і шляхом нейтралізації недобрих чуток. ЗіЗГ крім публісیتی



включає розповсюдження як всередині, так і поза установою інформації про її діяльність, лобістську діяльність у законодавчих і урядових органах з метою прийняття або скасування певних рішень, роз'яснювальну роботу відносно стану установи і продукту, що вона випускає, її соціальної ролі. Серед головних інструментів реалізації ЗізГ слід виділити розповсюдження сприятливих новин про установу і її продукт в усних виступах і промовах, через друковані, аудіо- та відеоматеріали, ведення спонсорської та благодійної діяльності.

*Флегонтова Н.М. Словник-довідник термінів педагогічного маркетингу. – К., 2008. – 80 с.*

**Імідж** – образ, репутація, думка широкого загалу споживачів та клієнтів щодо престижу установи, її товарів і послуг. Створення гарного іміджу – одна з ключових ланок діяльності установи у просуванні продуктів на ринку, досягненні переваг у конкурентній боротьбі.

*Флегонтова Н.М. Словник-довідник термінів педагогічного маркетингу. – К., 2008. – 80 с.*

**Імідж освітньої установи** – емоційно забарвлений образ школи, часто свідомо сформований, що має цілеспрямовані задані характеристики та покликаний впливати певною спрямованістю на конкретні групи соціуму.

*Пискунов М.С. Имидж образовательного учреждения: структура и механизмы формирования / М.С. Пискунов // Мониторинг и стандарты в образовании. – 1999. – № 5.*

**Ініціативна група** представляє собою особливу спільноту людей, які зацікавлені певною ідеєю, спільно діють для досягнення певної мети, отримання позитивного результату. Створення ініціативної групи зумовлено готовністю спільноти вирішувати певну проблему і організуватися для цього. Ініціативні групи на користь/захист школи не є юридичними особами, а процедуру їх створення та функціонування чинним законодавством України не передбачено.

**Кампанія** – ряд послідовних заходів, які здійснюються для мобілізації громадської підтримки або іншого впливу на прийняття політичних рішень задля досягнення певної суспільно важливої мети. Кампанії



можуть бути різноманітними, такими як: лобіювання, робота із ЗМІ, кампанія з написання листів та громадські демонстрації.

*На захист суспільних інтересів: Посібник для правників та правозахисників. – К.: Атіка, 2009. – 416 с.*

**Лобізм** (англ. *Lobby- прийомна, вестибюль, кулуари*) – скоординована практика обстоювання інтересів чи чинення тиску на законодавців і чиновників неурядовими організаціями, фінансово-промисловими групами чи етнічними спільнотами на користь того або іншого рішення. Лобізм також передбачає діяльність зацікавлених осіб, яка сприяє ухваленню органами влади тих або інших рішень, з використанням формальних і неформальних відносин в органах влади.

*Вікіпедія [Електронний ресурс]. – Режим доступу:*

*<http://uk.wikipedia.org/wiki/%CB%E1%B3%E7%EC>.*

**Лобіювання** – намагання вплинути на законодавця або інших фізичних осіб, або на тих, хто приймає рішення, через пряму комунікацію або іншу діяльність задля бажаної дії, як то підтримка або протидія заходу.

*На захист суспільних інтересів: Посібник для правників та правозахисників. – К.: Атіка, 2009. – 416 с.*

– це просування необхідного документа або рішення шляхом неопублічних переговорів і особистих зустрічей з особами, які мають повноваження приймати дані рішення або підписувати їх.

*Адвокасі: практичний посібник/ Упор. Г. Кіященко. – К., 2009. – 103 с.*

**Ліквідація юридичної особи** відбувається за рішенням її учасників або органу юридичної особи, уповноваженого на це установчими документами, в тому числі у зв'язку із закінченням строку, на який було створено юридичну особу, досягненням мети, для якої її створено, а також в інших випадках, передбачених установчими документами.

*Ст. ст. 110-112 Цивільного кодексу України від 16.01.2003 р. № 435-IV.*





**Мітинг** (англ., від зустрічатися, збиратися) – організована форма дій, масові збори з приводу обговорення різних злободенних питань, переважно політичних.

*Словник іноземних слів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rozum.org.ua/index.php?a=term&d=18&t=22770>.*

**Моніторинг** – систематичне спостереження за будь-яким процесом для встановлення відповідності (чи невідповідності) результатів цього процесу початковим припущенням; комплекс заходів, спрямований на отримання повної, орієнтованої на предметну галузь інформації про функціонування складної системи для управління нею.

*Рядова З. Моніторинг розвитку навчальної діяльності учнів // Директор школи. – 2005. – № 45. – С.8.*

– форма організації, збору, збереження, обробки і поширення інформації про діяльність освітньої системи, що забезпечує безперервний аналіз стану системи і прогнозування її розвитку відповідно до запланованих результатів.

*Освітній моніторинг як складова частина управлінської діяльності в ЗНЗ // Управління освітою – 2006. – № 4 (Вкладка). – С. 1-8.*

**Навчально-виховний комплекс** «дошкільний навчальний заклад - загальноосвітній навчальний заклад», «загальноосвітній навчальний заклад - дошкільний навчальний заклад» (НВК) – це навчальний заклад, що забезпечує реалізацію права громадян на здобуття дошкільної та загальної середньої освіти. НВК можуть створюватися за рішенням місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування для задоволення освітніх потреб населення.

*Про затвердження Положення про навчально-виховний комплекс «дошкільний навчальний заклад - загальноосвітній навчальний заклад», «загальноосвітній навчальний заклад - дошкільний навчальний заклад»: постанова Кабінету Міністрів України від 12.03.2003 р. № 306.*

*Ч. 5 ст. 36 Закону України «Про освіту» від 23.05.1991 р. № 1060-ХІІ.*



**Наповнюваність класів загальноосвітніх навчальних закладів** не повинна перевищувати 30 учнів. У загальноосвітніх навчальних закладах, розташованих у селах, селищах, кількість учнів у класах визначається демографічною ситуацією, але повинна становити не менше п'яти осіб. При меншій кількості учнів у класі заняття проводяться за індивідуальною формою навчання.

*Ч. ч. 1-2 ст. 14 Закону України «Про загальну середню освіту» від 13.05.1999 р. № 651-XIV.*

**Народний депутат України** – представник Українського народу у Верховній Раді України і уповноважений ним протягом строку депутатських повноважень здійснювати повноваження, передбачені Конституцією України та законами України.

*Ст. 1 Закону України «Про статус народного депутата України» від 17.11.1992 р. № 2790-XII.*

**Об'єднання громадян** – добровільне громадське формування, створене на основі єдності інтересів для спільної реалізації громадянами своїх прав і свобод.

*Ст. 1 Закону України «Про об'єднання громадян» від 16.06.1992 р. № 2460-XII.*

**Оптимізація** – процес надання будь-чому найвигідніших характеристик, співвідношень. Оптимізація полягає в знаходженні найкращого варіанта.

*Словник інішомовних слів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://ukrslov.com/slovyuk\\_inshomovnyk\\_sliv/page/optymizatsiya.12383/](http://ukrslov.com/slovyuk_inshomovnyk_sliv/page/optymizatsiya.12383/).*

**Оптимізація мережі загальноосвітніх навчальних закладів регіону (скорочено «шкільної мережі»)** – процес удосконалення структури загальноосвітніх навчальних закладів та форм організації освіти в регіоні на основі врахування потреб і особливостей регіону з метою створення при наявному обсязі ресурсів максимально сприятливих умов для навчання і виховання школярів. Основною метою оптимізації шкільної мережі є створення необхідних умов для реалізації



конституційного права громадян на освіту, безоплатного забезпечення кожній молодій людині повної загальної середньої освіти відповідно до вимог Державного стандарту.

*Дейкун Д.І., Пастовенський О.В. Методичні рекомендації з оптимізації мережі загальноосвітніх навчальних закладів у сільських районах: Навчально-методичний посібник. – 2011.*

**Партнерство** – встановлення і розвиток взаємовигідних відносин між школою, учителями, учнями, членами громади і спонсорами для спільного вирішення загальних проблем.

*Громадсько-активні школи в Україні: кроки до дій [посібник зі створення та управління громадсько-активною школою]. – Всеукраїнський фонд «Крок за кроком» – 2-ге видання. – К.: СПД Парашин К.С., 2008. – 164с.*

**Політична партія** – об'єднання громадян-прихильників певної загальнонаціональної програми суспільного розвитку, які мають головною метою участь у виробленні державної політики, формуванні органів влади, місцевого та регіонального самоврядування і представництво в їх складі.

*Ст. 2 Закону України «Про об'єднання громадян» від 16.06.1992 р. № 2460-ХІІ.*

– зареєстроване згідно з законом добровільне об'єднання громадян-прихильників певної загальнонаціональної програми суспільного розвитку, що має своєю метою сприяння формуванню і вираженню політичної волі громадян, бере участь у виборах та інших політичних заходах.

*Ст. 2 Закону України «Про політичні партії в Україні» від 05.04.2001 р. № 2365-ІІІ.*

**Посадова особа** – керівник та заступник керівника державних органів та їх апарату, інші державні службовці, на яких законами або іншими нормативними актами покладено здійснення організаційно-розпорядчих та консультативно-дорадчих функцій.

*Ст. 2 Закону України «Про державну службу» від 16.12.1993 р. № 3723-ХІІ.*



**Постійні комісії ради** є органами ради, що обираються з числа її депутатів, для вивчення, попереднього розгляду і підготовки питань, які належать до її відання, здійснення контролю за виконанням рішень ради, її виконавчого комітету. Постійні комісії обираються радою на строк її повноважень у складі голови і членів комісії. Всі інші питання структури комісії вирішуються відповідною комісією.

*Ст. 47 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21.05.1997 р. № 280/97-ВР.*

**Правозахисна організація** – особливий вид недержавної неприбуткової організації, діяльність якої спрямована на утвердження й захист прав і свобод людини, ефективний контроль за їхнім дотриманням державою, її органами і посадовими особами; ПО сприяють зменшенню організованого насильства, здійснюваного державою. Для цього вони працюють одночасно в трьох напрямках: 1) захист прав людини в конкретних випадках (ця допомога повинна бути безкоштовною для заявника), громадські розслідування фактів порушень прав людини державними органами; 2) поширення інформації про права людини, правове виховання; 3) аналіз стану з правами людини.

*Захаров Є. Завдання, функції, права і принципи діяльності правозахисних організацій// Інформаційний портал Харківської правозахисної групи «Права Людини в Україні» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.khpg.org/index.php?id=108463055>*  
3.

**Призупинення діяльності загальноосвітнього навчального закладу** – тимчасове припинення діяльності загальноосвітнього навчального закладу за рішенням засновника або органу, яким його створено. На практиці причиною тимчасового призупинення діяльності загальноосвітнього навчального закладу є відсутність учнівського контингенту до появи дітей шкільного віку. Чинним законодавством України такої процедури не визначено.



**Припинення юридичної особи** відбувається в результаті передавання всього свого майна, прав та обов'язків іншим юридичним особам - правонаступникам (злиття, приєднання, поділу, перетворення) або в результаті ліквідації. Юридична особа є такою, що припинилася, з дня внесення до єдиного державного реєстру запису про її припинення. Законом може бути передбачено одержання згоди відповідних органів державної влади на припинення юридичної особи шляхом злиття або приєднання.

*Ч. ч. 1-2 ст. 104, ч. 2 ст. 106 Цивільного кодексу України від 16.01.2003 р. № 435-IV.*

**Реорганізація юридичної особи** – злиття, приєднання, поділ та перетворення.

*Ст.ст. 106-109 Цивільного кодексу України від 16.01.2003 р. № 435-IV.*

**Реорганізація і ліквідація загальноосвітніх навчальних закладів** проводяться у порядку, встановленому законодавством України. Реорганізація і ліквідація загальноосвітніх навчальних закладів у сільській місцевості, заснованих на комунальній формі власності, допускаються лише за згодою територіальних громад. Навчально-виховний заклад вважається реорганізованим чи ліквідованим з дня внесення відповідних змін до Державного реєстру навчально-виховних закладів України.

*Ч. 6 ст. 11 Закону України «Про загальну середню освіту» від 13.05.1999 р. № 651-XIV.*

*П. 9 Положення про порядок створення, реорганізації і ліквідації навчально-виховних закладів (постанова Кабінету Міністрів України від 05.04.1994 р. № 228).*

**Середня загальноосвітня школа** – загальноосвітній навчальний заклад I-III ступенів (I ступінь – початкова школа, II ступінь – основна школа, III ступінь – старша школа, як правило, з профільним спрямуванням навчання).

*Ч. 1 ст. 9 Закону України «Про загальну середню освіту» від 13.05.1999 р. № 651-XIV.*



**Середній навчальний заклад** – середня загальноосвітня школа трьох ступенів: перший – початкова школа, що забезпечує початкову загальну освіту, другий – основна школа, що забезпечує базову загальну середню освіту, третій – старша школа, що забезпечує повну загальну середню освіту. Школи кожного з трьох ступенів можуть функціонувати разом або самостійно.

*Ч. ч. 1-2 ст. 36 Закону України «Про освіту» від 23.05.1991 р. № 1060-XII.*

**Скарга** – звернення з вимогою про поновлення прав і захист законних інтересів громадян, порушених діями (бездіяльністю), рішеннями державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, об'єднань громадян, посадових осіб.

*Ст. 3 Закону України «Про звернення громадян» від 02.10.199 р. № 393/96-ВР.*

**Статус загальноосвітнього навчального закладу:** загальноосвітній навчальний заклад є юридичною особою. За своїми організаційно-правовими формами загальноосвітні навчальні заклади можуть бути державної, комунальної та приватної форм власності. Статус державного має загальноосвітній навчальний заклад, заснований на державній формі власності. Статус комунального має загальноосвітній навчальний заклад, заснований на комунальній формі власності. Статус приватного має загальноосвітній навчальний заклад, заснований на приватній формі власності.

*Ст. 10 Закону України «Про загальну середню освіту» від 13.05.1999 р. № 651-XIV.*

**Суд** – суддя адміністративного суду, який розглядає і вирішує адміністративну справу одноособово, колегія суддів адміністративного суду.

*Ст. 3 Кодексу адміністративного судочинства України від 06.07.2005 р. № 2747-IV.*

- орган держави, який здійснює правосуддя, розглядає цивільні, кримінальні, адміністративні та інші справи на підставах чинного законодавства відповідно до встановлених процесуальних правил.

*Юридичні терміни. Тлумачний словник/  
В.Г. Гончаренко, П.П. Андрушко, Т.П. Базова*



*та ін., за ред. В.Г. Гончаренка. – 2-ге вид., стереотипне. – К.: Либідь, 2004. – 320 с.*

**Територіальна громада** – жителі, об'єднані постійним проживанням у межах села, селища, міста, що є самостійними адміністративно-територіальними одиницями, або добровільне об'єднання жителів кількох сіл, що мають єдиний адміністративний центр.

*Ст. 1 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21.05.1997 р. № 280/97-ВР.*

**Типи загальноосвітніх навчальних закладів** визначаються відповідно до освітнього рівня, який забезпечується загальноосвітнім навчальним закладом (початкова загальна освіта, базова загальна середня освіта, повна загальна середня освіта). Існують різні типи загальноосвітніх навчальних закладів I, II, III ступенів. Школи кожного з трьох ступенів можуть функціонувати разом або самостійно.

*Ч. 1 ст. 9 Закону України «Про загальну середню освіту» від 13.05.1999 р. № 651-XIV.*

**Учень (вихованець)** – особа, яка навчається і виховується в одному із загальноосвітніх навчальних закладів. Зарахування учнів до загальноосвітніх навчальних закладів здійснюється, як правило, з 6 років.

*Ч. 1 ст. 20 Закону України «Про загальну середню освіту» від 13.05.1999 р. № 651-XIV.*

**Фандрейзинг** («fund» (ресурс) і «raising» (піднімати, формувати, зводити у ступінь тощо) – фондошукання або грошопошук – комплекс різних методів і процедур пошуку додаткових ресурсів для здійснення соціально значущих проектів та/або підтримки навчального закладу.

*Дрепіна О.М., Переходченко О.В. Інтернет та нові можливості із залучення додаткових ресурсів для школи. – Луганськ, 2011. – 56 с.*

**Юридична особа** – це організація, створена і зареєстрована у встановленому законом порядку. Юридична особа наділяється цивільною правосдатністю і дієздатністю, може бути позивачем та відповідачем у суді.



*Ст. 80 Цивільного кодексу України від 16.01.2003 р. № 435-IV.*

– організація, підприємство чи установа, що має відокремлене майно, може набувати від свого імені майнових і особистих немайнових прав та виконувати обов'язки, бути позивачем і відповідачем у суді тощо. *Обов'язковий атрибут ю.о.* – організаційна єдність, тобто вона повинна виступати як єдиний суб'єкт правовідносин, діяти на підставі статуту.

*Юридичні терміни. Глумачний словник/ В.Г. Гончаренко, П.П. Андрушко, Т.П. Базова та ін., за ред. В.Г. Гончаренка. – 2-ге вид., стереотипне. – К.: Либідь, 2004. – 320 с.*







## ДОДАТКИ





## Додаток 1

### ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОГО КУРСУ «Як вберегти від закриття школу у своїй громаді»

#### ПЕРША СКЛАДОВА НАВЧАЛЬНОГО КУРСУ: ТРЕНІНГОВА

#### ПРОГРАМА ТРЕНІНГУ «Як вберегти від закриття школу у власній громаді»:

##### ПЕРШИЙ ДЕНЬ

**9.00 – 10.30** – Вступна сесія: формулювання цілей та завдань заходу, знайомство учасників, визначення очікувань.

**10.30 – 11.00** – *Перерва.*

#### **Тема 1. Правове регулювання ліквідації шкільних закладів**

**11.00 – 11.50** – Сучасна ситуація в загальній середній освіті України. Визначення причин збереження шкіл: *робота в групах.*

**11.50 – 12.15** – Система влади в Україні та суб'єкти, що уповноважені припиняти діяльність загальноосвітнього навчального закладу: *презентація Power-point.*

**12.15 – 13.00** – Основні положення діючого законодавства, що регламентують порядок ліквідації ЗНЗ: *кейс-стаді з опрацювання судових рішень.*

**13.00 – 14.00** – *Обідня перерва.*

**14.00 – 14.30** – Основні положення діючого законодавства, що регламентують порядок ліквідації ЗНЗ: *кейс-стаді з опрацювання судових рішень (презентація напрацювань).*

**14.30 – 15.00** – Правове регулювання процедури припинення діяльності ЗНЗ як юридичної особи: *аналіз схеми та обговорення у великому колі.*

**15.00 – 15.30** – Зарубіжний досвід правового регулювання ліквідації шкіл: *презентація Power-point.*

**15.30 – 16.00** – *Перерва.*

#### **Тема 2. Виявлення та оцінювання ризиків ліквідації загальноосвітнього навчального закладу**

**16.00 – 16.40** – Адвокаси та види дій. Кампанії з адвокати: *презентація Power-point.*

**16.40 – 17.15** – Фактори успіху адвокаційної кампанії із захисту



інтересів школи: *аналіз історій із життя.*

**17.15 – 17.30** – Підсумки дня.

### **ДРУГИЙ ДЕНЬ**

**9.00 – 9.20** – Вступ. Нагадування минулого дня.

**9.20 – 10.20** – Роль ініціативних груп у збереженні школи: *кейс-стаді, робота в малих групах.*

**10.20 – 10.50** – Законодавча база створення та функціонування ініціативних груп на захист школи: *міні-лекція.*

**10.50 – 11.20** – *Перерва.*

**11.20 – 12.00** – Збір інформації, що підтвердить загрозу закриття школи. Методи збору інформації: *презентація Power-point, аналіз практик школи.*

**12.00 – 12.50** – Складання інформаційного запиту: *практична вправа в малих групах.*

**12.50 – 13.50** – *Обідня перерва.*

**13.50 – 14.35** – Аналіз зібраної інформації та вироблення варіантів дій: *модельні ситуації.*

**Тема 3. Попереджувальні дії щодо зменшення можливості закриття школи**

**14.35 – 15.00** – Основні напрями зменшення ризику ліквідації ЗНЗ: *мозковий штурм.*

**15.00 – 15.30** – Напрями діяльності школи з попередження ліквідації ЗНЗ: *робота в міні-групах.*

**15.30 – 16.00** – *Перерва.*

**16.00 – 16.45** – Напрями діяльності школи з попередження ліквідації ЗНЗ: *презентації напрацювань міні-груп, обговорення у великому колі.*

**16.45 – 17.00** – Підсумки дня.

### **ТРЕТІЙ ДЕНЬ**

**9.00 – 9.20** – Вступ. Нагадування минулого дня.

**9.20 – 10.05** – Аналіз досвіду залучення додаткових ресурсів на розвиток школи: *презентації учасників.*

**10.05 – 10.30** – Використання ресурсів громади задля сталого розвитку школи: *міні-лекція.*

**10.30 – 11.00** – *Перерва.*

**11.00 – 11.45** – Складання карти ресурсів своєї громади:



*індивідуальна робота.*

**11.45 – 12.30** – Визначення плюсів та мінусів фандрейзингових методів: *робота в малих групах.*

**12.30 – 13.30** – Обідня перерва.

**13.30 – 14.00** – Лобіювання інтересів школи на місцевому рівні: *презентація Power-point.*

**14.00 – 14.40** – Лобізм на місцевому рівні: *письмові дебати.*

**14.40 – 15.00** – Ведення переговорів під час кампаній з лобіювання: *обговорення у великому колі.*

**15.00 – 15.30** – *Перерва.*

**15.30 – 15.50** – Імідж школи: *обговорення у великому колі.*

**15.50 – 16.45** – Планування роботи з формування іміджу школи: *індивідуальна робота.*

**16.45 – 17.00** – Підсумки дня.

## **ЧЕТВЕРТИЙ ДЕНЬ**

**Тема 4. Громадські дії, спрямовані на захист школи, діяльність якої збираються припинити.**

**9.00 – 9.20** – Вступ. Нагадування минулого дня.

**9.20 – 9.50** – Планування та організація громадських дій на захист школи: *презентація Power-point.*

**9.50 – 10.30** – Громадський контроль за процедурою ліквідації школи: *робота в малих групах.*

**10.30 – 11.00** – *Перерва.*

**11.00 – 11.30** – Форми співпраці із ЗМІ та новими медіа: *презентація Power-point.*

**11.30 – 12.30** – Складання інформаційних матеріалів для ЗМІ: *робота в малих групах з аналізу та складання прес-анонсів та прес-релізів.*

**12.30 – 13.30** – *Обідня перерва.*

**13.30 – 13.50** – Партнери ініціативних груп у захисті школи: *мозковий штурм.*

**13.50 – 14.30** – Складання тексту звернення до депутатів: *робота в малих групах.*

**14.30 – 15.00** – Використання ініціативними групами послуг правозахисних організацій: *індивідуальна робота в інтернеті.*

**15.00 – 15.30** – *Перерва.*



**Тема 5. Правові дії, спрямовані на захист школи, діяльність якої збираються припинити.**

**15.30 – 15.50** – Взаємодія із правоохоронними та контролюючими органами для забезпечення законності рішень про ліквідацію школи: *міні-лекція*.

**15.50 – 16.45** – Правові засоби захисту прав та інтересів учасників навчально-виховного процесу під час ліквідації школи: *робота з документами, метод бхб*.

**16.45 – 17.00** – Підсумки дня.

**П'ЯТИЙ ДЕНЬ**

**9.00 – 9.20** – Вступ. Нагадування минулого дня.

**9.20 – 9.50** – Засоби судового захисту під час громадських кампаній: *презентація Power-point*.

**9.50 – 10.30** – Пошук судових рішень в Єдиному державному реєстрі судових рішень: *індивідуальна робота в інтернеті*.

**10.30 – 11.00** – *Перерва*.

**11.00 – 12.30** – Складання судового позову: *робота в малих групах, обговорення у великому колі*.

**12.30 – 13.30** – *Обідня перерва*.

**13.30 – 14.45** – Планування кампанії на захист школи: *індивідуальна робота, презентація у малих групах з експертами*.

**14.45 – 15.00** – Формування завдань практичної частини навчального курсу.

**15.00 – 15.30** – Підведення підсумків тренінгу.



## Додаток 2

### Таблиця для аналізу основних показників рівня розвитку громади та школи

**Мета:** виявити стан загальноосвітнього навчального закладу для прогнозування рівня загрози його ліквідації.

| Показник  | Дані | Джерело даних  |
|---|------|--|
| <b>I. Потенціал школи у сфері забезпечення якісною освітою</b>  |      |  |
| <b>1.1. Загальна інформація</b>   |      |  |
| Тип закладу/форма організації навчально-виховного процесу:<br>- ЗОШ I ст.<br>- ЗОШ I-II ст.<br>- ЗОШ I-III ст.<br>- Гімназія<br>- НВК «ДНЗ-ЗНЗ»<br>- Альтернативні типи (школа – родина, соціально-культурний центр)<br>- Профільне навчання<br>- Поглиблене вивчення предметів<br>- Інше _____ |      | Статут школи<br>Виписка з свідоцтва про реєстрацію установи                                  |
| Мова навчання   |      | Статут школи   |
| Історія функціонування закладу (найбільші досягнення тощо)  |      | Історія школи, грамоти, дипломи<br>Звіт директора  |
| Наявність профілю чи напрямку у навчально-виховному процесі школи   |      | Робочий навчальний план на н. р.<br>Концепція профосвіти,<br>Програма розвитку               |
| Результати останньої чергової атестації школи; коли має бути наступна   |      | Матеріали атестації навчального закладу (Рішення атестаційної комісії), наказ відділу освіти |
| Первісна запланована проектна потужність школи  |      | Паспорт школи<br>Робоча документація<br>будівлі школи<br>Санітарний паспорт                  |
| Потужність прийняття і наповнюваності школи учнями згідно санітарних норм від 2001 року   |      | Паспорт школи<br>Книга наказів,<br>статистична звітність                                     |
| Наповнюваність школи у навчальному 2011-2012 році   |      | Мережа шкільного контингенту<br>Статистична звітність  |





|  |  |  |
|--|--|--|
|  |  | <b>РВК 77 мікрорайон</b>   |
| Середня наповнюваність класів учнями у школі у поточному навчальному періоді   |  | Мережа шкільного контингенту<br>Розрахунки співвідношення кількості учнів та класів (списки, журнали)  |
| Кількісні показники наповнюваності учнями класів за паралелями   |  | Мережа шкільного контингенту<br>Накази по школі  |
| Чи навчаються діти з інших населених пунктів   |  | Алфавітна книга, класний журнал<br>Списки учнів по мікрорайону<br>Електронна база учнів школи,<br>Рішення про закріплення мікрорайону<br>Список дітей віком до 6 років |
| Мінімальна і максимальна відстань від дому до школи  |  | Місце розташування будівель, схема мікрорайону   |
| Кількість учнів, що підвозяться  |  | Наказ по школі та ВО   |
| Кількість учнів, що проживають у пришкільних інтернатах  |  | Наказ по школі   |
| <b>1.2. Організація навчально-виховного процесу</b>  |  |  |
| <b>1.2.1. Забезпеченість та якість педагогічних кадрів навчального закладу</b>   |  |  |
| На початок навчального року кількість педагогічних працівників у школі, осіб   |  | Книга особового складу<br>Список педпрацівників, тарифікаційний список, педнавантаження<br>Наказ РВО<br>Штатний розклад<br>Звіт РВК 83                                 |
| Кількість педагогічних працівників пенсійного віку у школі, осіб   |  | Книга особового складу<br>Посвідчення досягнення пенсійного віку<br>Список педпрацівників, тарифікація<br>Звіт РВК 83  |
| Кількість педагогічних працівників за кваліфікаційними категоріями, присвоєними педагогічними та почесними званнями спеціаліст вищої категорії _____ |  | Список педпрацівників, тарифікація<br>Особові справи<br>Наказ по ВО та протоколи засідань  |



|  |  |   |
|--|--|---|
| спеціаліст I категорії _____<br>спеціаліст II категорії _____<br>спеціаліст _____<br>Відмінник освіти України _____<br>Заслужений вчитель України _____<br>старший учитель _____<br>вчитель-методист _____<br>старший вожатий-методист _____<br>грамоти управлiнь освіти,<br>МОНмолодьспорту України _____<br>нагрудні знаки, медалі _____ |  | атестаційної комісії  |
| Освітній рівень вчителів (вища, неповна вища, середня спеціальна, додаткова освіта)  |  | Аналіз кадрового складу<br>Дипломи про освіту<br>Список педпрацівників, тарифікація<br>Особові справи   |
| Відповідність освіти вчителів займаним посадам   |  | Аналіз кадрового складу<br>Накази РВО<br>Атестаційний лист (протокол засідань атестаційних комісій),<br>Особова справа  |
| Кількість педагогів, які працюють не за фахом, та предмети, які вони викладають (причини)  |  | Аналіз кадрового складу<br>Педнавантаження, списки вчителів   |
| Якість реалізації планів атестації та її результативність  |  | Матеріали атестації педагогічних працівників<br>Атестаційний звіт   |
| Наявність суміщення у викладанні предметів   |  | Накази по школі<br>Тарифікаційний список  |
| Професіоналізм педагогічних працівників  |  | Матеріали атестації навчального закладу<br>Присвоєння кваліфікаційних категорій<br>Якість знань, аналітичні довідки<br>Додаткова освіта, рейтинг вчителів, участь в конкурсах |
| Рівень володіння та запровадження вчителями новітніх технологій у навчально-виховному процесі  |  | Сертифікати Intel<br>ІКТ Матеріали атестації навчального закладу<br>План методичної   |



|   |  |  |
|---|--|--|
|   |  | роботи<br>Концепція розвитку<br>ЗНЗ  |
| Індивідуальне навчання  |  | Мережа шкільного контингенту<br>Навчальні плани<br>Накази по школі<br>Тарифікація<br>Медична довідка (ПНПК)                          |
| Рівень використання різних форм навчання (інтерактивні, індивідуальні, дистанційні тощо)      |  | Матеріали атестації навчального закладу<br>Внутрішній контроль<br>Накази по школі<br>Якість знань, аналітичні довідки<br>Річний план |
| Результативність роботи шкільних методичних об'єднань   |  | Матеріали атестації навчального закладу<br>Річний план роботи школи<br>Протоколи засідань МО   |
| Участь педагогів у науково-методичній роботі на рівні району, області                         |  | Плани методичної роботи РМК, графік<br>Протоколи засідань РМО  |
| Робота з поширення передового досвіду та інноваційних технологій                              |  | Матеріали роботи методичних об'єднань<br>План методичної роботи<br>Опубліковані статті<br>Матеріали навчальних семінарів (заходів)   |
| Організація і результативність самоосвітньої роботи педагогів                                 |  | Документація вчителів,<br>звіти педагогів<br>Портфоліо вчителя   |
| Підвищення якості педагогічної діяльності   |  | Аналіз роботи школи<br>План роботи школи<br>Посвідчення про проходження атестації<br>Накази про нагородження                         |
| Результати педагогічної, наукової та дослідницької роботи вчителів (професійні конкурси тощо) |  | Аналіз роботи школи<br>Накази по школі<br>Грамоти<br>Документи по експериментальним школам, авторські                                |



|  |  |  |
|--|--|--|
|  |  | програми,<br>Робота із обдарованими дітьми   |
| Участь школи у регіональних освітніх програмах, наукових експериментах   |  | Дипломи<br>Участь в міжнародних конференціях, накази обласних і міських управлінь освіти   |
| Моральне та матеріальне стимулювання працівників закладу   |  | Протоколи зборів трудового колективу, профспілок<br>Накази по школі та РВО<br>Накази про нагородження<br>Трудові книжки (там зазначаються грамоти) |
| Рейтинг школи у місті/районі, що формує місцевий відділ освіти   |  | Звіт роботи району за 2010-2011 н.р.<br>Рейтинговий список РМК<br>Звіт директора   |
| <b>Інше</b> (вказіть перелік інших індикаторів, які вважаєте за необхідне згадати у даному розділі)  |  |  |
| <b>1.2.2. Матеріально-технічна та навчально-методична база</b>   |  |  |
| Загальна площа шкільного приміщення  |  | Паспорт школи<br>Технічна документація   |
| Стан будівлі школи:<br>- рік побудови та перше його призначення<br>- рік перебудови школи<br>- рік проведення капітального ремонту<br>- потреба у капремонті<br>- оцінка зовнішнього вигляду школи |  | Паспорт школи<br>Технічна документація<br>Акт обстеження<br>Договори підрядників<br>Думка членів громади   |
| Система опалення   |  | Паспорт школи<br>Технічна документація<br>Акти обстеження  |
| Використання енергозберігаючих технологій (пластикові вікна, енергозберігаючі лампочки тощо)   |  | Паспорт школи<br>Технічна документація<br>Проектна документація<br>Договори підряду  |
| Стан тепломереж школи  |  | Акт обстеження<br>Технічна документація  |
| Стан водомереж школи   |  | Акт обстеження<br>Акт про готовність школи до навчального  |



|  |  |   |
|--|--|---|
|  |  | року<br>Технічна документація   |
| Наявність телефонного зв'язку  |  | Акт обстеження,<br>договір<br>Технічна документація   |
| Наявність гарячої води<br>(регулярність)   |  | Схема, Договір  |
| Опис прилеглої шкільної території  |  | Державний акт на<br>землю   |
| Кількість навчальних кабінетів   |  | Паспорт школи   |
| Кількість комп'ютерних класів  |  | Паспорт кабінету<br>Документи на<br>комп'ютерний<br>комплекс<br>Дозволи СЕС та МНС  |
| Наявність та фізичний стан<br>(облаштування):<br>- спортивного майданчику<br>- спортзали<br>- їдальні (кількість місць)<br>- актові зали<br>- майстерень<br>- кабінетів фізики, хімії<br>- комп'ютерних класів<br>- інших навчальних кабінетів<br>- інформаційного центру<br>- туалету (вуличні, у приміщенні) |  | Акт інвентаризації  |
| Стан бібліотечного фонду школи:<br>- кількість книг (художня<br>література)<br>- кількість підручників(у т.ч. мови<br>викладання школи, інклюзивної<br>освіти)<br>- дата останніх поповнень<br>- здійснення передплати<br>періодичних видань   |  | Книга обліку літератури<br>Звітна документація<br>(квитанція про сплату<br>літератури)<br>Кількість книг та<br>підручників<br>Наявність сховища |
| Підключення до мережі інтернет та<br>стан доступу учнів та вчителів до неї   |  | Технічна документація<br>Договір  |
| Перелік наявного навчального<br>обладнання   |  | Інвентарна відомість  |
| Інше (вказіть перелік інших<br>індикаторів, які вважаєте за<br>необхідне згадати у даному розділі)<br>(потреба)  |  | Наявність паспорту<br>кабінету<br>Акт СЕС   |
| <b>1.2.3. Фінансове забезпечення діяльності закладу та ефективність використання державних коштів, матеріально-технічних та фінансових ресурсів, залучення додаткових джерел фінансування</b>  |  |   |
| Власник закладу  |  | Статут школи  |



|   |  |  |
|---|--|--|
|   |  | Рішення районної ради<br>Свідоцтво про<br>державну реєстрацію  |
| Форма власності закладу   |  | Статут школи<br>Довідка  |
| Виділений розмір бюджету школи на 2012 рік, грн   |  | Бухгалтерія відділу освіти<br>Лімітна довідка про бюджетні асигнування та кредити на 2012 р.<br>Кошторис РВО<br>Державний бюджет                               |
| Розмір необхідного бюджету, щоб школа функціонувала у нормальному режимі, грн           |  | Прогноз  |
| Штатний розклад та затрати на утримання працівників у 2011 р.                           |  | Штатний розклад<br>Лімітна довідка про бюджетні асигнування та кредити на 2012 р.<br>Кошторис РВО<br>Методичні рекомендації<br>Міністерства в рамках кошторису |
| Виведена собівартість утримання одного учня в школі на 2011 рік, грн                    |  | Бухгалтерія відділу освіти<br>Інформація від РВО<br>Кошторис РВО   |
| Виведена собівартість утримання одного учня в школі на 2012 рік, грн                    |  | Бухгалтерія відділу освіти<br>Інформація від РВО   |
| Витрати електроенергії школи у 2010 та у 2011 рр., кВт                                  |  | Звіти за електроенергію<br>Показники лічильників<br>Довідки, квитанції   |
| Витрати теплової енергії школи у 2010 та у 2011 рр., Гкал                               |  | Накладні бухгалтерії<br>Довідки, квитанції   |
| Витрати води у 2010 та у 2011 рр., м3   |  | Довідки, квитанції   |
| Сума додатково залучених позабюджетних коштів, розмір матеріальної благодійної допомоги |  | Бухгалтерська документація (звітність)   |
| Вартість наявного навчального обладнання, грн.  |  | Інвентаризаційна відомість   |
| Вартість обладнання, яке необхідно придбати   |  | Прогноз  |
| Запезпечення дітей гарячим харчуванням (які класи, за чий рахунок)                      |  | Списки учнів на харчування<br>Кошторис РВО, наказ РВО  |



|   |  |  |
|---|--|--|
| Інше (вказіть перелік інших індикаторів, які вважаєте за необхідне згадати у даному розділі)                    |  | Витрати на підвіз учнів<br>Перепідготовка вчителів, відрядження<br>Витрати на опалувальний сезон, кошторис РВО |
| <b>1.3. Ефективність навчально-виховного процесу</b>  |  |  |
| <b>1.3.1. Рівень навчальних досягнень учнів</b>   |  |  |
| Результати складання учнями державних підсумкових атестацій (4, 9, 11 класи) та ЗНО у минулому навчальному році |  | Матеріали атестації  |
| Рівень навчальних досягнень школярів, кількість медалістів за останні 5 років                                   |  | Аналіз успішності<br>Книга видачі свідоцтв та медалей  |
| Результативність участі учнів школи у предметних конкурсах та олімпіадах  |  | Інформаційні довідки РМК   |
| Показники вступу випускників школи до вищих навчальних закладів   |  | Статистичні дані   |
| <b>1.3.2. Деякі показники результатів виховної роботи</b>   |  |  |
| Гуртки, секції у ЗНЗ  |  | Накази по школі<br>Мережа району позашкільних закладів   |
| Дотримання правил і принципів здорового способу життя учнями  |  | Щоквартальні звіти   |
| Кількість скоєних порушень учнями школи та школярів, що стоять на обліку у службі неповнолітніх                 |  | Банк даних<br>Щоквартальні звіти (погодження із звітами)   |
| Культура поведінки учнів  |  | Анкетування  |
| Ставлення учнів до навчання в залежності від рівня їх здібностей  |  | Спостереження (ставлення учнів)  |
| Стиль стосунків між вихованцями в навчальному закладі, класі, групі, гуртку                                     |  | Спостереження<br>Висновки психолога  |
| Ступінь і характер взаємодії учнів, згуртованість   |  | Спостереження<br>Висновки психолога  |
| Ступінь задоволеності спілкуванням з педагогом  |  | Матеріали атестації закладу<br>Висновки психолога<br>Спостереження, анкетування<br>Звіт директора              |
| Ступінь узгодженості виховної роботи сім'ї, школи, громадськості  |  | Матеріали атестації закладу  |



|   |  |   |
|---|--|---|
|   |  | Анкетування<br>План роботи школи  |
| Громадська активність учнів   |  | Анкетування<br>План роботи школи<br>Членство учнів в НДО  |
| Врачування індивідуальних особливостей учнів  |  | Анкетування   |
| Рівень сформованості в учнів навичок морального етикету, культури поведінки та спілкування                |  | Анкетування   |
| Рівень здоров'я та фізичної культури  |  | Анкетування<br>Довідки від лікарів<br>План роботи школи<br>Щоквартальний звіт про спортивно-масову роботу |
| Загальна психологічна комфортність у загальноосвітньому закладі, соціальна захищеність дитини та педагога |  | Анкетування учнів, батьків, вчителів, спостереження, бесіди, загальні заходи закладу                      |
| Позитивна емоційна насиченість шкільного життя  |  | Анкетування учнів та педагогів після шкільних заходів<br>План роботи школи                                |
| Задоволеність батьків результатами виховання своєї дитини, її становищем у колективі                      |  | Анкетування батьків, відгуки батьків  |
| Врачування і використання виховної ролі сім'ї у формуванні особистості                                    |  | План виховної роботи<br>річний/щоквартальний /місячний/ на тиждень  |
| <b>1.3.3. Рівень взаємодії школи та громади</b>   |  |   |
| Перелік організацій та установ громади, з якими співпрацює школа  |  | План роботи школи<br>Спільні плани  |
| Рівень взаємодії школи з місцевим бізнес-сектором та промисловими колами                                  |  | Звіт директора  |
| Рівень участі мешканців громади у життєдіяльності школи   |  | Спільні плани з НДО громади   |
| Досвід реалізації спільних соціальних проєктів на користь розвитку громади                                |  | Проектна документація   |
| Культурні заходи спільно із місцевими установами  |  | Спільні плани   |
| Участь громади у зміцненні матеріально-технічної бази школи   |  | Власні дослідження<br>Інвентарна книга наявних матеріальних   |





|   |  |   |
|---|--|---|
|   |  | цінностей   |
| Задоволення потреби в різноманітних освітніх послугах мешканців громади ресурсами школи           |  | Анкетування   |
| Наявність груп короткотривалого перебування дітей дошкільного віку у школі                        |  | Накази по школі   |
| Залучення батьків і громади до процесу навчання й виховання дітей (робота гуртків тощо)           |  | План роботи школи<br>Протоколи засідань ради школи, Ради профілактики правопорушень |
| Рівень використання ресурсів громади для школи  |  | Спостереження   |
| Рівень залучення учнів до роботи в громаді, перелік основних форм                                 |  | Спостереження<br>План роботи школи<br>Звіт перед ОМС                                |
| Використання приміщення школи для проведення масових заходів сільради (частота, перелік основних) |  | Затверджені спільні плани<br>Договір про співпрацю                                  |
| Інше (вказіть перелік інших індикаторів, які вважаєте за необхідне згадати у даному розділі)      |  |   |
| <b>II. Характеристика громади, у якій розташовано ЗНЗ</b>   |  |   |
| <b>2.1. Перспективи соціально-економічного розвитку громади</b>                                   |  |   |
| Статус населеного пункту  |  | Рішення райради   |
| Чисельність населення громади у поточному році, осіб  |  | Сільська рада<br>Списки мешканців   |
| Чисельність населення громади 10 років тому, осіб   |  | Сільська рада<br>Списки мешканців   |
| Міграція населення  |  | Сільська рада   |
| Показники народжуваності в громаді  |  | Сільська рада   |
| Кількість дітей дошкільного віку у громаді  |  | Сільська рада<br>Списки дітей до 6 років  |
| Відсоток дітей шкільного віку до загальної кількості мешканців населеного пункту, %               |  | Сільська рада, власні розрахунки  |
| Очікувана кількість першокласників у наступному навчальному році, осіб                            |  | Сільська рада, списки дітей до 6 років  |
| Наявність національних меншин на території громади  |  | Сільська рада   |
| Місця роботи у населеному пункті (господарства, фірми)  |  | Сільська рада   |
| Основні форми зайнятості мешканців  |  | Сільська рада   |
| Наявна інфраструктура   |  | Сільська рада   |



|  |  |   |
|--|--|---|
|  |  | спостереження   |
| Рівень безробіття на території громади, %  |  | Сільська рада   |
| Рівень доходів місцевого бюджету, грн.   |  | Сільська рада<br>Бухгалтерія сільської ради                                   |
| Рівень видатків місцевого бюджету, грн.  |  | Сільська рада<br>Бухгалтерія сільської ради                                   |
| Видатки з бюджету сільради на освітні програми, грн.   |  | Сільська рада<br>Бухгалтерія сільської ради                                   |
| Наявні заклади, що надають освітньо-культурні послуги мешканцям  |  | Сільська рада<br>Накази РВО   |
| Досвід участі населеного пункту у регіональних, всеукраїнських соціально-економічних програмах               |  | Сільська рада   |
| Рівень підтримки сільрадою освітніх проблем громади (запровадження місцевих програм дотацій тощо)            |  | Сільська рада<br>Спостереження  |
| Відстань до райцентру, км  |  | Сільська рада   |
| Транспортне сполучення (автобус, електричка) та його регулярність  |  | Сільська рада, розклад руху<br>Спостереження                                  |
| Наявність доріг з твердим покриттям у громаді, так/ні  |  | Сільська рада<br>Спостереження  |
| Інше (вказіть перелік інших індикаторів, які вважаєте за необхідне згадати у даному розділі)                 |  |   |
| <b>III. Порівняльні дані щодо умов отримання освітніх послуг в іншому навчальному закладі</b>                |  |   |
| Кількість ЗНЗ у районі/місті   |  | Відділ освіти (шкільна мережа)  |
| Середня наповнюваність серед шкіл по місту/району, %   |  | Відділ освіти (шкільна мережа)  |
| Середня наповнюваність класів учнями серед шкіл по місту/району  |  | Відділ освіти   |
| Розміри фінансування інших навчальних закладів району/міста; обсяги фінансування капітальних видатків по ЗНЗ |  | Економічний відділ<br>відділу освіти  |
| Відстань до найближчої школи, що більша за контингентом/ вища за ступенем /вища за рейтингом в районі/місті  |  | Відділ освіти<br>Схема населеного пункту<br>Освітні округи<br>Генплани району |
| Можливості для організації підвозу   |  | Відділ освіти, сільська   |



|  |  |  |
|--|--|--|
| дітей (наявність шкільних автобусів, виділення коштів з місцевого бюджету на проїзд громадським транспортом)                   |  | та районна рада                            |
| Стан доріг на маршруті (з твердим покриття, ґрунтова, комбінована), наявність небезпечних місць (мости, залізничні колії тощо) |  | Спостереження                              |
| Скільки за часом триває підвіз до іншої школи  |  | Спостереження<br>Розрахунки відділу освіти |

**Висновок:**



Справа № 2-а-1559/11

### ПОСТАНОВА ІМЕНЕМ УКРАЇНИ

28.11.2011 року

м. Кодима Одеської області

Кодимський районний суд Одеської області у складі: .....

розглянувши у відкритому судовому засіданні в залі суду в місті Кодимі, Одеської області справу за адміністративним позовом ОСОБА\_1 до Кодимської районної ради Одеської області, треті особи – комунальний заклад «Загальноосвітня школа I-II ступенів» села Петрівка Кодимського району Одеської області, відділ освіти Кодимської районної державної адміністрації Одеської області та Петрівська сільська рада Кодимського району Одеської області, про визнання протиправним та скасування рішення № 68-VI від 28 квітня 2011 року «Про зміну назв загальноосвітніх закладів, які являються об'єктами спільної власності територіальних громад сіл, селища, міста району» у частині зміни назви комунального закладу «Загальноосвітня школа I-III ступенів» села Петрівка Кодимського району Одеської області,

#### **В С Т А Н О В И В :**

Позивач ОСОБА\_1 31 серпня 2011 року звернулась до Кодимського районного суду Одеської області з адміністративним позовом до суб'єкта владних повноважень - Кодимської районної ради Одеської області про визнання незаконним та скасування рішення № 68-VI від 28 квітня 2011 року «Про зміну назв загальноосвітніх закладів, які являються об'єктами спільної власності територіальних громад сіл, селища, міста району» у частині зміни назви комунального закладу «Загальноосвітня школа I-III ступенів села Петрівка Кодимського району Одеської області».

В судовому засіданні позивач ОСОБА\_1 та її представник ОСОБА\_2 адміністративний позов підтримали та пояснили, що 28 квітня 2011 року відповідачем було прийнято рішення № 68-VI «Про зміну назв загальноосвітніх закладів, які являються об'єктами спільної власності територіальних громад сіл, селища, міста району», яким було змінено назву загальноосвітньої школи с. Петрівка Кодимського району з «Комунальний заклад «Загальноосвітня школа I-III ступенів» села



Петрівка Кодимського району Одеської області» на «Комунальний заклад «Загальноосвітня школа I-II ступенів» села Петрівка Кодимського району Одеської області», тобто по суті було реорганізовано школу з пониженням її ступеня. Зазначене рішення порушує права позивача як матері школярки, яка навчається у 8 класі і планувала продовжувати навчання у 10-11 класах цієї школи, також її права порушені як жительки с. Петрівка Кодимського району, позаяк оскаржуване нею рішення прийняте відповідачем без обговорення з територіальною громадою сіл Петрівка, Стримба та Олександрівка, які адміністративно підпорядковані Петрівській сільській раді, та без згоди цієї громади, що є порушенням вимог ч. 6 ст. 11 Закону України

\_\_\_\_\_ . Крім цього, позбавивши школу III ступеня, тобто ліквідувавши навчання в 10-11 класах, відповідач не вирішив питання з безпечним підвезенням дітей до інших навчальних закладів. З цих підстав просили визнати оскаржуване рішення у цій частині протиправним та скасувати його, відновивши тим самим попередній статус школи.

Представники відповідача ОСОБА\_4 та ОСОБА\_3 в судовому засіданні вказали, що Кодимська районна рада не визнає заявленого позову, вважаючи оскаржуване позивачем рішення правомірним та прийнятним у відповідності з вимогами закону. При цьому, зазначили, що підставою прийняття цього рішення була необхідність оптимізації навчальних закладів району, у т.ч. і Петрівської школи, які в останні роки не були достатньо наповнені учнями. Прийняття. Оскаржуваного рішення передувало його обговорення у відповідних комітетах (комісіях) ради та на пленарному засіданні. На виконання вказаного рішення відповідачем було вирішено питання про підвезення учнів зазначених населених пунктів до Слобідської загальноосвітньої школи для продовження навчання в 10-11 класах за допомогою приміського залізничного транспорту, оскільки кожен з цих населених пунктів обладнаний залізничною зупинкою (станцією). Також відповідачем було прийнято рішення про компенсацію таким особам затрат на проїзд до школи та назад за рахунок районного бюджету. Відтак, вважають вимоги позивача безпідставними та просили відмовити у задоволенні її позову.

Представник комунального закладу «Загальноосвітня школа I-II ступенів с. Петрівка Кодимського району» ОСОБА\_5 (директор школи) вважає оскаржуване рішення протиправним, оскільки фактично школа була реорганізована з пониженням її ступеня та з ліквідацією навчання в



10-11 класах, що негативно вплине як на функціонування школи, так і на життєдіяльність населених пунктів та призведе до їх зuboжіння. До того ж це рішення прийняте без згоди громади сіл Петрівка, Стримба та Олександрівка Кодимського району, що є порушенням вимог ч. 6 ст. 11 *Закону України*\_\_\_\_\_.

З приводу рівня освіти зазначив, що з професійної точки зору навчання дітей у 10-11 класах Слобідської загальноосвітньої школи є ефективнішим та забезпечить кращу можливість здобуття ними освіти у цій школі, яка технічно краще оснащена, до того ж, навчання у класах з повною наповненістю за загальною освітньою програмою в порівнянні з індивідуальною програмою, за якою навчалися учні 10-11 класі Петрівської школи, є кращим.

Представник залученої до участі у справі в якості третьої особи служби у справах дітей Кодимської районної державної адміністрації Одеської області ОСОБА\_7 (начальник служби) вказала, що оскаржуване позивачем рішення районної ради є правомірним, відповідає вимогам закону та спрямоване, в першу чергу, на забезпечення належного рівня освіти школярів сіл Петрівка, Стримба та Олександрівка Кодимського району, які виявили бажання продовжити навчання в 10-11 класах і які через недостатню наповненість Петрівської школи були позбавлені такої можливості. В даний час ці учні здобувають належний рівень освіти у Слобідській загальноосвітній школі, підвіз до якої вирішений райрадою з подальшою компенсацією витрат на проїзд з бюджету району. При перевірці відділом освіти вказані учні виявили бажання надалі навчатись у Слобідській школі, вказавши, про небажання продовжувати навчання у Петрівській школі.

Представник Петрівської сільської ради Кодимського району ОСОБА\_6 (сільський голова) уточнивши свою позицію пояснив, що обговорення реорганізації Петрівської школи, хоч із запізнення, але мало місце. Присутніми на зборах жителями сіл Петрівка, Олександрівка та Стримба було надано згоду на реорганізацію Петрівської школи за умови відновлення її статусу повної середньої школи у випадку наявності достатньої кількості учнів, які виявлять бажання навчатись в 10-11 класах, в чому громаду запевнили представники районної влади.

Вислухавши сторони, дослідивши надані ними докази та матеріали адміністративної справи судом встановлено наступне. ....

Встановлено, що 28 квітня 2011 року Кодимською районною радою Одеської області ...прийняте рішення № 68-VI «Про зміну назв



загальноосвітніх закладів, які являються об'єктами спільної власності територіальних громад сіл, селища, міста району». Зазначеним рішенням змінено назву комунального закладу «Загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів села Петрівка Кодимського району Одеської області» на «Комунальний заклад «Загальноосвітня школа І-ІІ ступенів села Петрівка Кодимського району Одеської області»(а.с. 8). .....

Статтею 143 Конституції України передбачено, що територіальні громади села, селища, міста безпосередньо або через утворені ними органи місцевого самоврядування управляють майном, що є у комунальній власності, та крім іншого, утворюють, реорганізують та ліквідують комунальні підприємства, організації і установи, а також здійснюють контроль за їх діяльністю; вирішують інші питання місцевого значення, віднесені законом до їхньої компетенції.

Частиною 2 ст. 4 Закону України «Про освіту» передбачено, що державна політика в галузі освіти визначається Верховною ОСОБА\_4 України відповідно до Конституції України і здійснюється органами державної виконавчої влади та органами місцевого самоврядування. Ч. 1 ст. 11 Закону України \_\_\_\_\_ передбачає, що державні та комунальні загальноосвітні навчальні заклади створюються відповідно центральними, місцевими органами виконавчої влади або органами місцевого самоврядування з урахуванням соціально-економічних, національних, культурно-освітніх і мовних потреб за наявності необхідної кількості учнів (вихованців) відповідно до встановлених нормативів наповнюваності класів, необхідної матеріально-технічної та науково-методичної бази, педагогічних кадрів у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України. Згідно п. 4 ст. 18 Закону України \_\_\_\_\_ потреба в навчальних закладах, заснованих на комунальній власності, визначається місцевими органами державної виконавчої влади та органами місцевого самоврядування.

Порядок створення, реорганізації та ліквідації навчальних закладів встановлюється Кабінетом Міністрів України. Пунктом 8 \_\_\_\_\_, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 778 від 27.08.2010 року передбачено, що створення, реорганізація та ліквідація загальноосвітніх навчальних закладів здійснюється відповідно до Закону України "Про загальну середню освіту" у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України. При цьому реорганізація загальноосвітнього навчального



закладу провадиться у разі зміни його типу або форми власності. Типи загальноосвітніх закладів визначені у *ст. 9 Закону України \_\_\_\_\_*. У зв'язку з цим, оскаржуваним позивачем рішення, незважаючи на його назву, по суті було здійснено реорганізацію навчального закладу с.Петрівка з III ступеня (повна базова середня освіта) у навчальний заклад II ступеня (неповна середня освіта).

Відповідно до *ч. 6 ст. 11 Закону України \_\_\_\_\_* реорганізація загальноосвітніх навчальних закладів проводяться у порядку, встановленому законодавством України.

Відповідно до *п. 7 \_\_\_\_\_* до

*\_\_\_\_\_*, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 5 квітня 1994 р. № 228, реорганізація навчально-виховних закладів здійснюється відповідно до порядку, визначеного цим Положенням. Так, відповідно до *абз.3 п. 4 цього положення* рішення про створення/реорганізацію навчально-виховних закладів, заснованих на комунальній власності, приймаються комітетами міських (міст без районного поділу), районних у містах ОСОБА\_4 народних депутатів або районними, районними міст Києва і Севастополя державними адміністраціями. Відповідно до *п.5 цього положення* рішення про створення/реорганізацію навчально-виховних закладів приймається їх засновником (засновниками).

Відповідно до пунктів 1.2 та 1.3 Статуту комунального закладу «Петрівська загальноосвітня школа I-II ступенів Кодимської районної ради Одеської області», затвердженого рішенням Кодимської районної ради № 116-V від 27 серпня 2011 р., зазначений навчальний заклад заснований на майні, що належить на праві спільної власності територіальним громадам сіл, селища, міста району, інтереси яких представляє Кодимська районна рада (його власник), та є правонаступником комунального закладу «Петрівська загальноосвітня школа I-III ступенів Кодимської районної ради Одеської області». Згідно з *п/п. 5.1 п.5* цього Статуту реорганізація навчального закладу є винятковою компетенцією власника, тобто районної ради.

Відповідно до *п. 20 ст. 43 Закону України \_\_\_\_\_* до компетенції районної ради належить вирішення в установленому законом порядку питань щодо управління об'єктами спільної власності





територіальних громад сіл, селищ, міст, районів у містах, що перебувають в її управлінні. ....

Наведене свідчить про те, що Кодимська районна рада при прийнятті оскаржуваного позивачем рішення мала визначені законом повноваження щодо реорганізації належного їй комунального закладу «Петрівська загальноосвітня школа I-III ступенів Кодимської районної ради Одеської області». ...

Відповідно до ч. 6 ст. 11 Закону України \_\_\_\_\_ реорганізація і ліквідація загальноосвітніх навчальних закладів у сільській місцевості, заснованих на комунальній формі власності, допускаються лише за згодою територіальних громад.

Оскаржуване рішення було прийняте 28 квітня 2011 року на пленарному засіданні 6 сесії Кодимської районної ради VI скликання.

Прийняттю цього рішення передував розгляд питання щодо реорганізації навчальних закладів району постійною комісією районної ради з питань соціального захисту, охорони здоров'я, культури, спорту та у справах молоді, згідно з висновком якою така реорганізація є доцільною (висновок № 8 від 28 квітня 2011 року). Крім цього, зазначене питання розглядалось і на сесії районної ради, про що свідчить виписка з протоколу, наявна у справі.

Питання реорганізації Петрівської школи хоч із запізненням, але розглядалось і територіальною громадою сіл Петрівка, Стримба та Олександрівка. Так, Петрівським сільським головою ОСОБА\_6 в судовому засіданні наданий протокол загальних зборів (сходки) жителів вказаних населених пунктів від 29 липня 2011 року, з якого вбачається, що всі присутні на зборах проголосували за проведення оптимізації школи (а.с. 32-33). Це обговорення мало місце до внесення відповідних реєстраційних змін у ЄДРПОУ.

Крім цього, відповідно до ч. 2 ст. 14 Закону України \_\_\_\_\_ у загальноосвітніх навчальних закладах, розташованих у селах, селищах, кількість учнів у класах визначається демографічною ситуацією, але повинна становити не менше п'яти осіб.

Встановлено, що оскаржуване позивачем рішення прийняте відповідачем, насамперед, з метою оптимізації учбового процесу в зв'язку з неповною наповненістю закладу учнями 10-11 класів, оскільки в 2009 навчальному році наповненість 10 класу складала 3 учні, 11-го класу – 1



учень, у 2010 році наповненість 10 класу - 4 учні, 11-го класу –3 учні. На 2011 навчальний рік у 10 класі виявили бажання навчатись 2 учні у 11 класі –3 учні.

Відповідно до п. 11 \_\_\_\_\_, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 778 від 27.08.2010 року, заклади, розташовані у селах і селищах, формують класи з урахуванням демографічної ситуації, а в разі, коли кількість дітей менша за визначену нормативами їх наповнюваності, - організують заняття за індивідуальною формою навчання. Отже, наповненість класів нижче затверджених нормативів не є безумовною підставою для реорганізації такого навчального закладу.

Разом з цим встановлено, що у 2010/2011 навчальному році бажання продовжити навчання у 10-11 класах виявили всього п'ять учнів, які проживають на території Петрівської сільської ради в селах Петрівка, Стримба та Олександрівка, зокрема 2 учні у 10 класі та 3 в 11 класі. Наразі вказані особи продовжують навчання у Слобідській загальноосвітній школі Кодимського району. Ні ці особи, ні їхні батьки, інтересів яких безпосередньо стосується прийняте відповідачем рішення, не оскаржували реорганізацію вказаного навчального закладу, що свідчить про їх згоду з ним. Отже, більша частина батьків учнів визначилася з вибором навчального закладу для своїх неповнолітніх дітей, з числа запропонованих управлінням освіти, що не суперечить вимогам ст. 60 Закону України «Про освіту», відповідно до якої батьки або особи, які їх замінюють, мають право вибирати навчальний заклад для неповнолітніх дітей.

Мотивуючи підставу свого звернення до суду позивач ОСОБА\_1 зазначила, що оскаржуваним рішенням порушені її законні права як матері учениці ІНФОРМАЦІЯ\_1, яка виявляє бажання продовжити навчання у 10-11 класах, поте їх ліквідація у Петрівській ЗОШ наразі це унеможлиблює. Тобто, фактично адміністративний позов ОСОБА\_1 спрямований на захист своїх та її доньки ймовірно порушених прав в майбутньому, а саме після закінчення її дитиною навчання у 9 класі зазначеної школи.

Отже, оскаржуване рішення прийнято відповідачем обґрунтовано, тобто з урахуванням усіх обставин, що мають значення для його прийняття...

На підставі викладеного, керуючись ст.ст. 6, 11, 71, 99, 100, 158-163, 171-2 КАС України, суд



**ВИРІШИВ:**

У задоволенні адміністративного позову ОСОБА\_1 до Кодимської районної ради Одеської області про визнання незаконним та скасування рішення № 68-VI від 28 квітня 2011 року «Про зміну назв загальноосвітніх закладів, які являються об'єктами спільної власності територіальних громад сіл, селища, міста району» у частині зміни назви комунального закладу «Загальноосвітня школа I-III ступенів» села Петрівка Кодимського району Одеської області, відмовити.

**Суддя**



## Додаток 4

### ФОРМА ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАПИТУ

ДО: \_\_\_\_\_  
(наприклад, начальнику управління освіти)

адреса:

\_\_\_\_\_

ВІД: \_\_\_\_\_  
адреса:

\_\_\_\_\_

\_\_\_\_\_

засоби зв'язку (телефон, електронна пошта)

\_\_\_\_\_

**Шановний \_\_\_\_\_!**

Можна зазначати з приводу чого ви звертаєтесь у наступному форматі:

Щодо \_\_\_\_\_.

Суть звернення до відповідної посадової особи із наданням відповідних аргументів, з приводу яких ви звертаєтесь

\_\_\_\_\_

Наприклад:

«\_\_» \_\_\_\_\_ 20\_\_ року у статті «\_\_\_\_\_», опублікованій на офіційному сайті інтернет-видання \_\_\_\_\_, повідомлялось про наміри місцевої влади закрити \_\_\_\_\_ школу в м. \_\_\_\_\_ (посилання на сайт). У даній статті зазначається, що основною причиною таких намірів є \_\_\_\_\_.

Після чого можна написати про суспільну значимість такої інформації.

Враховуючи вищевикладені факти та керуючись ч. 2 ст. 19 Конституції України, п. 8 ч. 1 ст. 4, Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», ст. ст. 5, 6, 7, Закону України «Про інформацію», п. 1 ч. 1 ст. 3, п. 2 ч. 1 ст. 5, ч. 5, ст. 6, п. 2 ч. 1 ст. 15, ст. 20



«Про доступ до публічної інформації», положеннями Указу Президента України № 547/2011 «Про питання забезпечення органами виконавчої влади доступу до публічної інформації» (у разі необхідності можна процитувати відповідні норми),

ПРОСИМО ВАС:

1. Надати інформацію: назву та адресу \_\_\_\_\_ школи, діяльність якої планується припинити в м. \_\_\_\_\_

2. Зазначити, чи визначені терміни початку процедури ліквідації даних ЗНЗ (зазначити строки).

3. Надати наявне відповідне рішення міської ради про ліквідацію.

4. тощо

Додатки: (у разі наявності)

«\_\_» \_\_\_\_\_ 20\_\_ року

З повагою,

\_\_\_\_\_ ПІБ



## Додаток 5

### **Послідовність дій щодо створення навчально-виховного комплексу «загальноосвітній навчальний заклад – дошкільний навчальний заклад» («Школа-сад») в сільській місцевості**

1. Збори громади щодо створення закладу «Школа-сад» (протокол).
2. Рішення районної ради про передачу закладу із власності району у власність сільської громади.
3. Рішення сесії сільської ради про прийняття закладу у власність сільської громади та реорганізацію чи створення закладу «Школа-сад».
4. Затвердження сесією сільської ради Статуту навчального закладу «Школа-сад», концепції навчального закладу ««Школа-сад»», штатного розкладу навчального закладу «Школа-сад».
5. Пакет документів (рішення сесії сільської ради, Статут навчального закладу, Концепція навчального закладу, штатний розклад) надається до реєстраційного комітету для присвоєння коду (платно).
6. Увесь пакет документів надається до статистичного управління для одержання статдовідки (платно).
7. Увесь пакет документів разом із листом відділу освіти та зразками печатки і штампа, затвердженими заступником голови райдержадміністрації, надається в РОВД для виготовлення печатки і штампа (платно).

### **Послідовність дій щодо створення закладів нового типу в сільській місцевості**

1. Збори громади для визначення форми і змісту нового закладу освіти (протокол).
2. На підставі рішення громади формулюється клопотання сільської ради про реорганізацію відділу чи управління освіти.
3. Клопотання районної державної адміністрації перед районною радою про рішення питання щодо реорганізації закладу.
4. На сесію районної ради надається пакет документів:
  - 1) рішення сесії районної ради про реорганізацію закладу з пояснювальною запискою;



- 2) статут нового навчального закладу;
- 3) концепція розвитку нового навчального закладу;
- 4) штатний розклад нового навчального закладу.
5. Пакет документів (рішення районної ради, Статут, Концепція, штатний розклад) подається до реєстраційного комітету для присвоєння коду (платно).
6. Весь пакет документів з одержаним кодом надається до статистичного управління для одержання статдовідки.
7. Весь пакет документів разом із листом відділу освіти та зразками печатки і штампа, затвердженими заступником голови райдержадміністрації, надається в РОВД для виготовлення печатки і штампа (платно).

*За матеріалами обласного семінару  
завідуючих відділами освіти Донецької області  
(Костянтинівський район, 29.11.2007 р.)*



## Додаток 6

### Орієнтовний штатний розклад навчально-виховного комплексу «загальноосвітній навчальний заклад – дошкільний навчальний заклад»

| Найменування посади                             | Кількість ставок |               |                |
|---|------------------|---------------|----------------|
|   | I ступенів       | I-II ступенів | I-III ступенів |
| Директор школи                                  | 1                | 1             | 1              |
| Заступник директора з навчально-виховної роботи | 0                | 0,5           | 0,5            |
| Заступник директора з дошкільного виховання     | 0                | 0             | 0,5            |
| Педагог-організатор                             | 0                | 0             | 1              |
| Керівник гуртка                                 | 0                | 0,5           | 0,5            |
| Бібліотекар                                     | 0                | 0             | 0,5            |
| Вихователь ГПД                                  | 0                | 0             | 0,75           |
| Завідуючий господарством                        | 0                | 0,5           | 1              |
| Прибиральник службових приміщень                | 0,5              | 2             | 3              |
| Річний кочегар                                  | 1                | 1             | 1              |
| Сезонний кочегар                                | 3                | 3             | 3              |
| Робітник з обслуговування і поточного ремонту   | 0                | 0             | 1              |
| Сторож  | 0                | 1             | 1              |





|                     |              |                 |                  |
|---------------------|--------------|-----------------|------------------|
| Вихователь          | 1            | 1               | 1                |
| Музичний керівник   | 0,25         | 0,25            | 0,25             |
| Помічник вихователя | 1            | 1               | 1                |
| Кухар               | 1            | 1               | 2                |
| Помічник кухаря     | 0            | 0,5             | 1                |
| Праля               | 0,25         | 0,25            | 0,25             |
| <b>Всього</b>       | <b>9 ст.</b> | <b>13,5 ст.</b> | <b>20,25 ст.</b> |

*За матеріалами обласного семінару  
завідуючих відділами освіти Донецької області  
(Костянтинівський район, 29.11.2007 р.)*

**Увага!** Для складання штатного розкладу власного НВК необхідно керуватися наказами МОНмолодьспорту України «Типові штатні нормативи загальноосвітніх навчальних закладів» (від 06.12.2010 р. № 1205), «Типові штатні нормативи дошкільних навчальних закладів» (від 04.11.2010 р. № 1055) та листом МОНмолодьспорту «Про застосування типових штатних нормативів дошкільних навчальних закладів» (від 18.02.2011 р. № 1/9-114) в межах виділених коштів.



### ФОРМА ПРОТОКОЛУ ЗАСІДАННЯ ІНІЦІАТИВНОЇ ГРУПИ

**ПРОТОКОЛ №** \_\_\_\_\_

**засідання ініціативної групи**

\_\_\_\_\_ назва

« \_\_\_\_\_ » \_\_\_\_\_ 20 \_\_\_\_ р. м. \_\_\_\_\_

#### **Присутні:**

1. \_\_\_\_\_ - (роль у групі);

П.І.Б.

2. \_\_\_\_\_

П.І.Б.

**Запрошені на збори** (якщо є запрошені)

ПІБ запрошених

#### **ПОРЯДОК ДЕННИЙ:**

1.

2.

...

(текст питань, які розглядалися, кількість пунктів не обмежена)

1. Про \_\_\_\_\_  
\_\_\_\_\_ питання, яке виноситься на розгляд

**СЛУХАЛИ:** За першим питанням слухали ..... (ПІБ, можлива посада), яка (-ий) запропонував .....

\_\_\_\_\_ стисле викладення пропозиції виступаючого (-ої) щодо вирішення питання, винесеного на обговорення  
Якщо були ще виступаючі, вказувати кожного окремо та записати слова або сутність виступу.

**ВИРІШИЛИ:** .....

\_\_\_\_\_ в одному або в декількох пунктах викладається (-ються) ухвалене (-ні) рішення  
**ГОЛОСУВАЛИ:**

«за» - ....(цифрою прописом); «проти» - .....(\_\_\_\_\_);  
«утрималися» - .....(\_\_\_\_\_).

(кількість голосів повинна відповідати кількості присутніх на зборах, запрошені у голосуванні участі не приймають)



2.Текст питання, відповідно Порядку денному.

СЛУХАЛИ:

.....

ВИРШИЛИ

.....

ГОЛОСУВАЛИ

«за» - ....., «проти» - ....., «утрималися» - .....

Голова зборів ..... (підпис) ПІБ голови зборів

Секретар зборів ..... (підпис) ПІБ секретаря зборів

*Якщо необхідно підписи всіх присутніх на зборах, окрім запрошених:*

1. .... (підпис) ПІБ



## Додаток 8

### ЗРАЗОК АКТА

Акт – документ, складений декількома особами, що підтверджує встановлені факти та події. Акт складається у довільній формі. Кількість екземплярів акта визначається ситуацією, але краще скласти у двох екземплярах. Обов'язково вказати ПІБ людей, які склали акт, і підписи цих людей. Акт повинні підписати не менше трьох осіб. Акт складається на місці, де відбулася подія. Акт є основою для видання адміністрацією відповідних розпорядчих документів, а також документом для судового позову або документом, який буде використаний під час судового процесу. Після складання акта комісія повинна ознайомити з його змістом осіб, які зазначені в акті, під розписку. Дата акта відповідає дню події або факту. Особи, які мають зауваження по змісту акта, підписують його із зазначенням про свою незгоду і викладають свою думку на окремому додатку.

### АКТ

про відмову в отриманні документів

Ми, ПІБ, склали цей акт в тім, що ..... (вказати ПІБ особи та її посаду, у випадку неможливості вказати ПІБ, вказується посада) ..... (дата і можливо час, коли відбувалися події та був складений акт) відмовилася прийняти та зареєструвати наступні документи:

1. .... (вказати документи, які подавалися)

Дата (дата, коли був складений акт)

|                |     |
|----------------|-----|
| ..... (підпис) | ПІБ |
| ..... (підпис) | ПІБ |
| ..... (підпис) | ПІБ |

Запропонуйте підписати акт особі, яка відмовилася прийняти документи. У випадку відмови підписати акт внизу складеного акта додаєте:



..... (вказати ПІБ особи та її посаду, у випадку неможливості вказати ПІБ, вказується посада) була ознайоmlена з актом, але підписати його відмовилася.

Дата (дата, коли був складений акт)

|                |     |
|----------------|-----|
| ..... (підпис) | ПІБ |
| ..... (підпис) | ПІБ |
| ..... (підпис) | ПІБ |



## Додаток № 9

### Приклади діяльності ініціативних груп на захист школи, описані у ЗМІ

| Напрямок діяльності   | Назва школи  | Посилання на матеріали у ЗМІ  |
|---|--|---|
| Створення та направлення матеріалів (листів, звернень, прес-релізів) до ЗМІ, місцевої влади, прокуратури, Президента України тощо | Школи № № 3, 100 та 27 м. Макіївки Донецької області           | У мера Макіївки вимагають повернути вивезене з україномовних шкіл майно// Тиждень. – 27 липня 2011 р. – Режим доступу: <a href="http://tyzhden.ua/News/27222">http://tyzhden.ua/News/27222</a>  |
|   | Школи № № 3, 100 та 27 м. Макіївки Донецької області           | Прокуратуру просять перевірити законність закриття шкіл на Донеччині// Тиждень. – 21 квітня 2011 р. – Режим доступу: <a href="http://tyzhden.ua/News/21131">http://tyzhden.ua/News/21131</a>  |
|   | Школи Путильського та Глибоцького районів Чернівецької області | На Буковині три сільські школи закрили з порушеннями// Тиждень. – 5 липня 2011 р. – Режим доступу: <a href="http://tyzhden.ua/News/25825">http://tyzhden.ua/News/25825</a>  |
|   | Школа № 8 м. Чернігів  | 8 школу ліквідують 23 червня (документ)// Інтернет-видання ПіК: події і коментарі. – 18 червня 2009 р. – Режим доступу: <a href="http://pik.cn.ua/index.php?option=com_content&amp;view=article&amp;id=294:8-23-&amp;catid=6:2009-02-22-08-46-41&amp;Itemid=7">http://pik.cn.ua/index.php?option=com_content&amp;view=article&amp;id=294:8-23-&amp;catid=6:2009-02-22-08-46-41&amp;Itemid=7</a> |



|  |  |  |
|--|--|--|
|  | <p>Мелюшківська школа Хорольського району Полтавської області</p>                  | <p>Громада села Мелюшки скаржитися на районну владу і чекає губернатора// Інтернет-видання «Полтавщина». – 09 вересня 2011 р. – Режим доступу: <a href="http://www.poltava.pl.ua/news/11473/">http://www.poltava.pl.ua/news/11473/</a></p> <p>Батьки та школярі хорольщини пікетують зачинену початкову школу// Інтернет-видання «Полтавщина». – 05 вересня 2011 р. – Режим доступу: <a href="http://www.poltava.pl.ua/news/11388/">http://www.poltava.pl.ua/news/11388/</a></p> |
|  | <p>Інтернат для дітей-інвалідів та сиріт Дніпропетровської області</p>             | <p>На Дніпропетровщині закривають інтернат для дітей-інвалідів [відео]// «5 канал». – 23 листопада 2011 р. – Режим доступу: <a href="http://5.ua/newsline/184/0/84577/">http://5.ua/newsline/184/0/84577/</a></p>  |
|  | <p>Школа № 3 м. Макіївки Донецької області</p>                                     | <p>Батьки закритої в Макіївці україномовної школи апелюють до Президента// Радіо Свобода. – 10 жовтня 2011 р. – Режим доступу: <a href="http://www.radiosvoboda.org/content/article/24354420.html">http://www.radiosvoboda.org/content/article/24354420.html</a></p>   |
|  | <p>Школа № 111 м. Донецька, школи № 3, 100 та 27 м. Макіївки Донецької області</p> | <p>Открытое письмо инициативных групп ликвидируемых школ Донецка и Макеевки в газету «Сегодня» // Сайт «Майдан». – 04 жовтня 2011 р. – Режим доступу: <a href="http://maidan.org.ua/2011/10/otkryitoe-pysmo-ynytskyatyvnyih-hruppylykvydyruemyih-shkol-donetska-y-makeevky-v-hazetu-sehodnya/">http://maidan.org.ua/2011/10/otkryitoe-pysmo-ynytskyatyvnyih-hruppylykvydyruemyih-shkol-donetska-y-makeevky-v-hazetu-sehodnya/</a></p>  |



|                                       |  |   |
|---------------------------------------|--|---|
|                                       | Шарківщинська школа<br>Миргородського району Полтавської області | Андрушко С. Як закрити школу за 7 кроків// «Українська правда». – 14 вересня 2011 р. – Режим доступу:<br><a href="http://blogs.pravda.com.ua/authors/andrushko/4e70cf29096c/">http://blogs.pravda.com.ua/authors/andrushko/4e70cf29096c/</a><br><br>Андрушко С. Відеозвернення до Табачника: «Навіть під час окупації наша школа працювала, а зараз її закривають» // «Українська правда». – 28 липня 2011 р. – Режим доступу:<br><a href="http://blogs.pravda.com.ua/authors/andrushko/4e31610f9e723/">http://blogs.pravda.com.ua/authors/andrushko/4e31610f9e723/</a> |
|                                       | Марковська школа<br>Немирівського району Вінницької області      | Закриття школи (відео)// YouTube. – 14 липня 2011 р. – Режим доступу:<br><a href="http://www.youtube.com/watch?v=G41nVUTi5-4">http://www.youtube.com/watch?v=G41nVUTi5-4</a>  |
|                                       | Школа № 35<br>м. Львова  | У Львові батьки учнів заявили про загрозу закриття російськомовної школи)// ТСН. – 15 червня 2011 р. – Режим доступу: <a href="http://tsn.ua/ukrayina/ulvovi-batki-uchniv-zayavili-pro-zagrozuzakrityya-rosiyskomovnoyishkoli.html">http://tsn.ua/ukrayina/ulvovi-batki-uchniv-zayavili-pro-zagrozuzakrityya-rosiyskomovnoyishkoli.html</a>   |
| Громадські акції<br>(мітинги, пікети) | Школи № 3, 100 та 27 м. Макіївки<br>Донецької області            | «Труселивые власти против детей». Как в Макеевке День Конституции отметили. ФОТОРЕПОРТАЖ// Сайт «Остров». – 28 червня 2011 р. – Режим доступу:<br><a href="http://www.ostro.org/articles/article-203018/">http://www.ostro.org/articles/article-203018/</a>   |
|                                       | «Школа-сад» № 1<br>м. Тернопіль                                  | У Тернополі батьки вийшли на протест проти закриття школи// «20 хвилин». – 18 квітня 2012 р. – Режим доступу:<br><a href="http://20minut.ua/Новини-Тернополя/news/У-Тернополі-батьки-вийшли-на-протест-проти-закриття-школи-10226018.html">http://20minut.ua/Новини-Тернополя/news/У-Тернополі-батьки-вийшли-на-протест-проти-закриття-школи-10226018.html</a>  |





|  |  |   |
|--|--|---|
|  | Школа № 12<br>м. Свердловська<br>Луганської області                        | Горожане митингують против<br>закриття школи// Громадський<br>форум Луганщини. – 17 січня<br>2012 р. – Режим доступу:<br><a href="http://ngo.lg.ua/?p=12984">http://ngo.lg.ua/?p=12984</a>  |
|  | Школа № 27<br>м. Макіївки<br>Донецької області                             | У Макіївці Донецької області<br>закривають сім шкіл і<br>сиротинець// Osvita.ua. – 27<br>березня 2011 р. – Режим доступу:<br><a href="http://osvita.ua/school/news/16253/">http://osvita.ua/school/news/16253/</a>  |
|  | Оклівська школа<br>Виноградівського<br>району<br>Закарпатської<br>області  | В селі на Виноградівщині<br>збунтувалися проти закриття<br>школи// Інтернет-видання<br>«Закарпаття онлайн». – 21<br>грудня 2011 р. – Режим<br>доступу:<br><a href="http://zakarpattya.net.ua/News/91036-V-seli-na-Vynohradivshchyni-zbuntuvalysia-proty-zakryttia-shkoly">http://zakarpattya.net.ua/News/91036-V-seli-na-Vynohradivshchyni-zbuntuvalysia-proty-zakryttia-shkoly</a> |
|  | Осичківська школа<br>Вільшанського<br>району<br>Кіровоградської<br>області | Протест проти закриття школи<br>(відео)// YouTube. – 03 вересня<br>2011 р. – Режим доступу:<br><a href="http://www.youtube.com/watch?v=CLUdb5tGCIU">http://www.youtube.com/watch?v=CLUdb5tGCIU</a>  |
|  | Школа № 3<br>Липовецького<br>району Вінницької<br>області                  | На Вінничині протестують проти<br>закриття школи// ТСН. – 22 січня<br>2008 р. – Режим доступу:<br><a href="http://tsn.ua/ukrayina/navinnichini-protestayut-proti-zakryttia-shkoli.html">http://tsn.ua/ukrayina/navinnichini-protestayut-proti-zakryttia-shkoli.html</a>   |



|   |   |  |
|---|---|--|
|   | <p>Школа № 15<br/>м. Красний Луч<br/>Луганської області</p>                   | <p>Красный Луч. 15 школа. Пикет (відео)// YouTube. – 11 лютого 2011 р. – Режим доступу: <a href="http://www.youtube.com/watch?v=ХКВ7PpRF070">http://www.youtube.com/watch?v=ХКВ7PpRF070</a></p> <p>Защитники украиноязычной школы прекратили голодовку// LB.ua. – 19 лютого 2011 р. – Режим доступу: <a href="http://society.lb.ua/education/2011/02/19/85228_zashchitniki_ukrainoyazichnoy_shkoli_p.html">http://society.lb.ua/education/2011/02/19/85228_zashchitniki_ukrainoyazichnoy_shkoli_p.html</a></p> <p>Голодающие родители, горняки и «Фронт змін» просят Пристюка не закрывать школу в Красном Луче// Комментарии: Луганск. – 18 лютого 2011 р. – Режим доступу: <a href="http://lugansk.comments.ua/news/2011/02/18/133119.html">http://lugansk.comments.ua/news/2011/02/18/133119.html</a></p> |
|   | <p>Юрівська школа<br/>Любарського району<br/>Житомирської області</p>         | <p>На Житомирщині селяни виступили проти закриття школи// «5 канал». – 29 березня 2012 р. – Режим доступу: <a href="http://5.ua/newsline/232/0/89212/">http://5.ua/newsline/232/0/89212/</a></p>   |
|   | <p>Бруслинівська<br/>школа Літинського району<br/>Вінницької області</p>      | <p>Під Вінницею усім селом рятували школу від закриття// «20 хвилин». – 29 серпня 2011 р. – Режим доступу: <a href="http://20minut.ua/%D0%9D%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%BD%D0%B8-%D0%92%D1%96%D0%BD%D0%BD%D0%B8%D1%86%D1%96/news/10204996">http://20minut.ua/%D0%9D%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%BD%D0%B8-%D0%92%D1%96%D0%BD%D0%BD%D0%B8%D1%86%D1%96/news/10204996</a></p>   |
| <p>Співпраця із громадськими організаціями (політичними та неполітичними)</p> | <p>Осичківська школа<br/>Вільшанського району<br/>Кіровоградської області</p> | <p>Кіровоградський «Фронт Змін» виступив проти закриття школи у Вільшанському районі// Офіційний Інтернет-портал ПП «Фронт Змін». – 05 вересня 2011 р. – Режим доступу: <a href="http://frontzmin.org/ua/party/regional-organization/kirovograd-region/news/5161">http://frontzmin.org/ua/party/regional-organization/kirovograd-region/news/5161</a></p>  |



|  |  |
|--|--|
| Школа № 27<br>м. Торез Донецької<br>області                              | У Торезі зі школи, яку «не<br>закрили», вивозять парти//<br>УНІАН. – 04 червня 2011 р. –<br>Режим доступу:<br><a href="http://www.unian.ua/news/439452-u-torezi-zi-shkoli-yaku-ne-zakrili-vivozyat-parti.html">http://www.unian.ua/news/439452-u-torezi-zi-shkoli-yaku-ne-zakrili-vivozyat-parti.html</a>  |
| Гришківська школа<br>Бердичівського<br>району<br>Житомирської<br>області | Депутати Житомирського<br>«Фронту Змін» не дали владі<br>реорганізувати сільську школу//<br>Офіційний Інтернет-портал ПП<br>«Фронт Змін». – 05 вересня 2011<br>р. – Режим доступу:<br><a href="http://frontzmin.ua/ua/party/regional-organization/zhytomyr-region/news/10500-zhitomirskij-front-zmin-ne-dav-zakriti-dmitrivsku-shkolu.html">http://frontzmin.ua/ua/party/regional-organization/zhytomyr-region/news/10500-zhitomirskij-front-zmin-ne-dav-zakriti-dmitrivsku-shkolu.html</a>  |
| Школа № 44<br>м. Луганська   | Коммунисты отстояли школу в<br>Луганске// Агенство<br>региональных новостей. – 01<br>вересня 2011 р. – Режим доступу:<br><a href="http://arn.net.ua/novini/2754-kommunisty-otstoyali-shkolu-v-luganske.html">http://arn.net.ua/novini/2754-kommunisty-otstoyali-shkolu-v-luganske.html</a>   |
| Мелюшківська<br>школа Хорольського<br>району Полтавської<br>області      | Хорольська райрада відновила<br>роботу школи, за яку боролися<br>представники «Фронту Змін»//<br>Офіційний Інтернет-портал ПП<br>«Фронт Змін». – 05 вересня 2011<br>р. – Режим доступу:<br><a href="http://frontzmin.ua/ua/party/regional-organization/poltava-region/news/5979-horolska-rajrada-vidnovila-robotu-shkoli-za-jaku-borolisja-predstavniki-frontu-zmin.html">http://frontzmin.ua/ua/party/regional-organization/poltava-region/news/5979-horolska-rajrada-vidnovila-robotu-shkoli-za-jaku-borolisja-predstavniki-frontu-zmin.html</a> |
| Школа № 7<br>м. Охтирка Сумської<br>області                              | Охтирський «Фронт Змін»<br>опротестує рішення про закриття<br>місцевої школи<br>// Офіційний Інтернет-портал<br>ПП «Фронт Змін». – 05 вересня<br>2011 р. – Режим доступу:<br><a href="http://frontzmin.ua/ua/party/regional-organization/sumy-region/news/5225-ohyrskij-front-zmin-oprotestue-rishennja-pro-zakrittja-mistsevoyi-shkoli.html">http://frontzmin.ua/ua/party/regional-organization/sumy-region/news/5225-ohyrskij-front-zmin-oprotestue-rishennja-pro-zakrittja-mistsevoyi-shkoli.html</a>   |



|  |  |  |
|--|--|--|
|  | <p>Школа № 21<br/>м. Брянка<br/>Луганської області</p>                         | <p>В Луганской области милиция не пустила детей в школу// LB.ua. – 02 вересня 2011 р. – Режим доступу:<br/><a href="http://society.lb.ua/education/2011/09/02/113141_v_luganskoy_oblasti_militsiya_ne_p.html">http://society.lb.ua/education/2011/09/02/113141_v_luganskoy_oblasti_militsiya_ne_p.html</a></p>   |
|  | <p>Школа-інтернат<br/>м. Севастополя</p>                                       | <p>Януковича просять розібратися із закриттям україномовної школи в Севастополі// УНІАН. – 13 квітня 2012 р. – Режим доступу:<br/><a href="http://education.unian.net/ukr/detail/192520">http://education.unian.net/ukr/detail/192520</a></p>  |
|  | <p>Ровеньківська<br/>школа-інтернат<br/>Луганської області</p>                 | <p>В Ровеньках родители митингуют против закрытия школы-интерната// Сайт «ОстроВ». – 25 травня 2012 р. – Режим доступу:<br/><a href="http://www.ostro.org/lugansk/society/news/400376/">http://www.ostro.org/lugansk/society/news/400376/</a></p>  |
|  | <p>Грабівська школа<br/>Старовижівського<br/>району Волинської<br/>області</p> | <p>З приводу закриття школи в с. Грабове Старовижівського району// Персональний сайт Ігор Гузь. – 24 червня 2011 р. – Режим доступу:<br/><a href="http://guzj.info/deputatska-diyalnist/deputatski-zvernennya/deputatski-zvernennya-archive-2011/2011-06-15-z-pryvodu-zakryttya-shkoly-v-s-hrabove-starovyzhivskoho-rajonu/">http://guzj.info/deputatska-diyalnist/deputatski-zvernennya/deputatski-zvernennya-archive-2011/2011-06-15-z-pryvodu-zakryttya-shkoly-v-s-hrabove-starovyzhivskoho-rajonu/</a></p>   |
|  | <p>Школа № 12<br/>м. Свердловська<br/>Луганської області</p>                   | <p>В Свердловске могут закрыть местную школу// Агентство региональных новостей. – 3 лютого 2012 р. – Режим доступу:<br/><a href="http://arn.net.ua/novini/6066-v-sverdlovske-mogut-zakryt-mestnuyu-shkolu.html">http://arn.net.ua/novini/6066-v-sverdlovske-mogut-zakryt-mestnuyu-shkolu.html</a></p> <p>В Свердловске местная власть собирается закрыть школу// Сайт ЛОО ВПП «Батьківщина». – 3 лютого 2012 р. – Режим доступу:<br/><a href="http://byut-lugansk.org.ua/tags/%D1%E2%E5%F0%E4%EB%E2%F1%EA/#.T9UHcrA9Ung">http://byut-lugansk.org.ua/tags/%D1%E2%E5%F0%E4%EB%E2%F1%EA/#.T9UHcrA9Ung</a></p> |



|  |   |
|--|---|
| Школа № 111<br>м. Донецька, школи<br>№ № 3, 100 та 27<br>м. Макіївки<br>Донецької області          | Янукович не втручатиметься у<br>шкільний конфлікт на<br>Донеччині// Тиждень. – 30<br>серпня 2011 р. – Режим доступу:<br><a href="http://tyzhden.ua/News/29666">http://tyzhden.ua/News/29666</a>   |
| Шарківщинська<br>школа<br>Миргородського<br>району Полтавської<br>області                          | Відстояли від закриття дві школи<br>у Миргородському районі// ОКІА<br>«Новини Полтавщини». – 02<br>вересня 2011 р. – Режим доступу:<br><a href="http://poltavanews.com.ua/news/politics/vidstoyali-dvi-shkoli-u-mirgorodskomu-raioni.aspx">http://poltavanews.com.ua/news/politics/vidstoyali-dvi-shkoli-u-mirgorodskomu-raioni.aspx</a>  |
| Школа № 2<br>м. Донецька   | Батьки донецьких школярів<br>звернулися за допомогою до<br>Заходу// Osvita.ua. – 29 березня<br>2011 р. – Режим доступу:<br><a href="http://osvita.ua/school/news/16388/">http://osvita.ua/school/news/16388/</a>  |
| Школа № 7<br>м. Борислав<br>Львівської області   | Закрити школу не вдасться//<br>Сайт ЛОО Партії захистників<br>Вітчизни. – 23 червня 2011 р. –<br>Режим доступу: <a href="http://www.vybir-lviv.com/%Do%94%Do%B5%D1%82%Do%Bo%Do%BB%D1%8C%Do%BD%Do%Bo-%D1%96%Do%BD%D1%84%Do%BE%D1%80%Do%BC%Do%Bo%D1%86%D1%96%D1%8F.aspx?itemid=515">http://www.vybir-lviv.com/%Do%94%Do%B5%D1%82%Do%Bo%Do%BB%D1%8C%Do%BD%Do%Bo-%D1%96%Do%BD%D1%84%Do%BE%D1%80%Do%BC%Do%Bo%D1%86%D1%96%D1%8F.aspx?itemid=515</a> |
| НВК «Горяни»<br>м. Ужгород   | Горянка Т. Погорелов<br>проігнорував незгоду жителів<br>Горян щодо закриття школи у<br>мікрорайоні// «Закарпаття<br>онлайн». – 08 липня 2011 р. –<br>Режим доступу:<br><a href="http://zakarpattya.net.ua/News/84889-Pohorielov-proihnoruvav-nezhodu-zhyteliv-Horian-shchodo-zakryttia-shkoly-u-mikroraioni">http://zakarpattya.net.ua/News/84889-Pohorielov-proihnoruvav-nezhodu-zhyteliv-Horian-shchodo-zakryttia-shkoly-u-mikroraioni</a>  |
| Острівська філія<br>Новинодобрятинськ<br>ої школи<br>Млинівського<br>району Рівненської<br>області | На Рівненщині депутати-<br>свободівці виступили проти<br>закриття сільської школи// Сайт<br>ВО «Свобода». – 31 травня 2012 р.<br>– Режим доступу:<br><a href="http://www.svoboda.org.ua/diyalni-st/novyny/030371/">http://www.svoboda.org.ua/diyalni-st/novyny/030371/</a>  |



|                          |  |  |
|--------------------------|--|--|
| Захист судовими засобами | Школа № 111 м. Донецька                              | Суд заборонив закривати українську школу в Донецьку// Тиждень. – 22 липня 2011 р. – Режим доступу: <a href="http://tyzhden.ua/News/26987">http://tyzhden.ua/News/26987</a>   |
|                          |  | У Донецьку батьки в суді відстояли україномовну школу// Тиждень. – 26 серпня 2011 р. – Режим доступу: <a href="http://tyzhden.ua/News/29475">http://tyzhden.ua/News/29475</a>  |
|                          |  | Батьки донецьких школярів відстояли українську школу// Українська правда. – 27 березня 2012 р. – Режим доступу: <a href="http://www.pravda.com.ua/news/2012/03/27/6961570/">http://www.pravda.com.ua/news/2012/03/27/6961570/</a>  |
|                          | Школа № 3 м. Макіївки Донецької області              | Куц Л. Закриті українські школи в Донецьку: без оптимізму// Бі-Бі-Сі. – 14 жовтня 2011 р. – Режим доступу: <a href="http://www.bbc.co.uk/ukrainian/news/2011/10/111014_donetsk_school_it.shtml">http://www.bbc.co.uk/ukrainian/news/2011/10/111014_donetsk_school_it.shtml</a>   |
|                          | Школи № № 3, 100 та 27 м. Макіївки Донецької області | Батьки учнів трьох макіївських шкіл програли апеляцію, але не здаються// УНІАН. – 30 серпня 2011 р. – Режим доступу: <a href="http://www.unian.ua/news/453701-batki-uchniv-troh-makijivskih-shkil-prograli-apelyatsiyu-ale-ne-zdayutsya.html">http://www.unian.ua/news/453701-batki-uchniv-troh-makijivskih-shkil-prograli-apelyatsiyu-ale-ne-zdayutsya.html</a> |



**Приклад реалізації ініціативною групою громадських дій  
задня збереження школи**

*(з досвіду ЗНЗ I ступеня № 12 м. Свердловська Луганської області,  
підготовлено Стародубцем С.О., Дегтярем С.А.)*

14.12.2011 року на базі ЗОШ № 12 проводяться **загальношкільні збори** за участю:

- педагогічного колективу;
- депутата Свердловської міської ради по округу;
- начальника управління освіти м. Свердловська;
- методистів управління освіти м. Свердловська.

Вперше гостро постало питання про закриття ЗОШ № 12, батьків ознайомлюють з програмою «Оптимізації і модернізації навчальної системи в м. Свердловську на 2011 – 2015 рр.».

Батьки категорично заявляють незгоду із закриттям ЗОШ № 12.

Протоколом зборів, за результатами яких **створюється ініціативна батьківська група**, обирається голова Дегтяр С.А.

Наприкінці грудня багатьом представникам влади роздаються запрошення на новорічні дитячі ранки у ЗОШ № 12, але ніхто не з'явився.

Починається **робота з висвітлення даної проблеми у ЗМІ** – місцеве телебачення, газети.

21.12.2011 року проводиться **звернення до депутатів** Свердловської міськради (по округу) про можливість збереження школи.

26.12.2011 року отримано відповідь про створення спеціальної комісії для детального вивчення даного питання.

08-12.01.2012 року членами ініціативної групи **проводиться опитування територіальної громади** району ЗОШ № 12 (подворовий обхід), збираються підписи на захист ЗОШ № 12.

12.01.2012 року **на ім'я керівників територіальних осередків політичних партій, Міського голови написано звернення** з аргументами на захист ЗОШ № 12 і підписами жителів територіальної громади в кількості 600 осіб.

13.01.2012 року направляється **лист до Адміністрації Президента України** з викладенням існуючої проблеми і зверненням про допомогу.



У січні того ж року паралельно **готується узагальнена інформація про роботу** педколективу, досягнення учнів, плани діяльності, розсилається концепція розвитку та списки майбутніх учнів до 2017 року, проводяться **зустрічі з депутатами міськради**.

24.01.2012 року направлено **звернення на ім'я Народного депутата України** Сидорчука В.П. з проханням про допомогу.

Протягом лютого проводиться **листування з міськрадою міста про результати роботи спецкомісії**.

Проводиться **зустріч із головами депутатських комісій на базі ЗОШ №12**, сторони аргументують свої позиції, до спільної думки прийти не змогли.

Проводиться **поїздка членів ініціативної групи та депутатів в ЗОШ № 5** – школу, яка готова прийняти класи разом із класними керівниками. Результати: школа не краща за ЗОШ № 12.

**Направляються запити** про кількість та цільове призначення коштів, виділених на розвиток і ремонт ЗОШ № 12. Відповідь надано у вигляді відписки – запитувану інформацію в повному обсязі надано не було.

13.02.2012 року направлено **лист до облдержадміністрації**, у якому описана проведена робота, зазначено про викривлення інформації про школу в пресі, подано прохання розібратися і надати відповідь. Обладміністрація в результаті продублювала відповідь Адміністрації Президента України, також проігнорувавши більшу частину зазначених питань.

Наприкінці лютого 2012 року отримано **відповідь із Луганської обласної державної адміністрації** про те, що за даними Управління освіти міста Свердловська закриття ЗОШ № 12 у 2012 році не планується. Також розкриваються факти, які спростовують дані, озвучені на зборах 14.12.2012 р.

26 березня 2012 року на **засіданнях постійних комісій** вноситься на сесію питання про закриття ЗОШ № 12 у 2012 році.

Проходять **виступи голови ініціативної групи** ЗОШ № 12 Дегтяря С.А. і представника Стародубця С.О.

29.03.2012 року на **сесії міськради після виступу матері учня** ЗОШ № 12 депутатами міськради проводиться голосування про зняття питання про закриття ЗОШ № 12. «ЗА» - одногolosно.

**Фактично питання про закриття ЗОШ № 12 перенесено на один рік.**





**Приклад реалізації ініціативною групою громадських дій  
задня збереження школи**

*(з досвіду ЗНЗ I-III ступенів № 15 м. Красний Луч Луганської області,  
підготовлено Лешановою О.В., Альохіною О.О.)*

**Вересень – грудень 2010 р.**

Батьки **звернулися до заступників мера**. Заступники пообіцяли школу не закривати, пояснили труднощі з розміщенням дітей, ремонтом іншої школи, одночасно на засіданні фінансової комісії прийнято рішення не фінансувати школу.

Заступник міського голови, радник мера, начальник управління освіти **скликали раду школи**, на якій було оголошено про закриття школи.

Загальношкільний батьківський комітет склав **звернення до депутатів грудневої сесії** (25.12.2010 р.) з проханням документально аргументувати закриття та створити комісію для встановлення дійсних фактів економічної складової. Делегована загальношкільними зборами Осіпова Н. В. (є протокол). Депутати відмовили. Відбулося голосування на користь закриття школи. **Прийнято рішення сесії міської ради № 20 від 28.12.2010 р. Ліквідаційна комісія була створена значно пізніше.**

«Це дає мені право звертатися до вищих органів», – говорить Осіпова Н. В.

**Грудень 2010 р.**

Звернення до Президента України, Міністра освіти, Прем'єр-міністра України. Кожен крок протоколювався, відбувався постійний зв'язок із членами батьківського комітету.

Звернення до І. Ліски (бізнесмен, що має комерційні інтереси в Красному Лучі, політик), до випускників.

Відгукнувся Жеведь І. (студент-активіст), організував підтримку школи в соціальних мережах.

Звернення до інших депутатів місцевої ради.

Звернення до місцевих газет, до телеканалів.

Після повідомлення в інтернеті чимало телеканалів зробили репортажі про школу.

Склад ініціативної групи: І. Тищенко, О. Альохіна, С. Лук'яненко, С. Семашко, Н. Осіпова.

**Підтримка ЗМІ**

Газети: «Вільний репортер», «Прес-шанс», «Панорама»



Телеканали: «Інтер», ТРК Україна, ІSTV, ЛОТ, «5 канал»

## **Підтримка ГО**

Всеукраїнська організація студентів «Студентське братство» (особисто голова Яценко О.А.):

знайшов представників ініціативної групи і запросив до Києва. Постійно в телефонному режимі підтримував, проявив особисту участь, привернув увагу впливових осіб та організацій. Під час поїздки до Києва у січні 2011 р. організував зустріч із депутатами ВР, професорами, науковцями Всеукраїнського товариства «Просвіта» ім. Тараса Шевченка. Організував прес-конференцію, її підсумок – звернення до Президента від депутатів ВР (більше 20 підписів), звернення до Прем'єр-міністра та Міністра освіти.

## **Січень 2011 р. – поїздка до Києва**

Зустріч із юристами, із Заслуженим юристом України І.І. Макаром.

Зустріч із редактором «Урядового кур'єра» – стаття на підтримку. «5 канал» – програми «На межі», «Савік Шустер лайв».

Микола Княжицький, гендиректор телеканалу ТВІ, на питання до Президента (прямий ефір з Президентом) про закриття школи з українською мовою навчання на Донбасі. Відповідь – Президент бере під свій контроль, і жодна україномовна школа не буде закрыта.

На Всесвітньому конгресі українців у США обговорювалася тема закриття україномовних шкіл на Донбасі – підписано і направлено Президенту України звернення про неприпустимість закриття шкіл.

Круглий стіл у Києві 21.02.2011 р. – зустріч із захисту україномовного населення, Прав Людини (Павло Мовчан, професор А.Д. Пономарів, І.П. Юшук, письменниця Зірка Мензатюк, Чорновіл Т.В.).

## **Лютий 2011 р. – голодування**

11 лютого 2011 р. – Телеміст Донецьк-Київ «Савік Шустер лайв», оголошення в ефірі телемосту дати голодування – 16 лютого.

15.02.2011 р. – у виконкомі Красного Луча зустріч заступників мера з представником ініціативної групи Осіповою Н.В., головою шкільної профспілки Воробійовою І.Б. та директором школи Меловшвілі І.А. – пояснюють недоцільність голодування, погрожують.

Лист про початок голодування. Засвідчено. Належні документи оформлені.



Мітинг в Луганську 18.02.2011 р. за підтримки Незалежної профспілки гірників України в особі групи шахтарів Шахти імені газети «Известия», за підтримки Міністра вугільної промисловості.

З членами ініціативної групи зустрілися заступник голови Луганської облдержадміністрації та перший заступник голови обласної ради.

### **Березень 2011 р. – незалежний аудит**

15.03.2011 р. за допомогою місцевого депутата (дідуся учня школи) були розіслані запити в комунальні підприємства для розрахунку собівартості навчання на одного учня.

Представників ініціативної групи викликали до прокуратури – батьки отримали документ з фінансовими даними.

Результати перевірки КРУ від 1 травня – численні порушення (кілька організацій Управління освіти суму оплати за газ здійснювали за рахунок ЗОШ № 15), лічильник по електроенергії спільний з орендарем).

### **Квітень – серпень 2011 р. - поворотні події**

Зустріч ініціативної групи з мером змінила думку – на всі питання є відповіді. Мер не допустила суду, пішла назустріч. Виграли час. Вплинула на рішення сесії – школа буде працювати до 1 вересня 2012 року.

Це рішення оголошено мером на загальношкільних батьківських зборах. Висловилися про зміну керівництва школи.

Влітку представники ініціативної групи зустрілися з начальником управління освіти і науки Луганської облдержадміністрації, отримали підтримку.

Вчителі, діти, батьки об'єднали зусилля для ремонту школи.

29 серпня 2011 року призначено нового директора.

Школа працює над відновленням іміджу.



## Додаток 12

### Особливості співпраці з різними типами ЗМІ

| № | Тип ЗМІ | Переваги співпраці  | Ризики співпраці  | Поради   |
|---|---------|---|---|--|
| 1 | Преса   | Можливість опублікувати власноруч заздалегідь підготований матеріал |   | Пропонуйте пресі якісні матеріали, які потребують мінімум редакторської правки             |
|   |         | Можливість доволі вузько визначити цільову аудиторію видання        |   | У матеріалах і коментарях робіть акцент на інтереси цільової аудиторії конкретного видання |
|   |         |   | Актуальність події зменшується, якщо подія відбулася за кілька днів до випуску чергового номера | Пропонуйте актуалізувати й доповнити інформацію ближче до випуску номера                   |
|   |         | Часто — високі тиражі й широке покриття цільової аудиторії          |   | Намагайтеся дати в своїй інформації також необхідні контактні дані                         |
|   |         | Часто — матеріали з преси «перекочовують» до інтернету              |   |  |
|   |         |   | Вибір тем для публікацій залежить від пропозицій журналістів і від позицій редактора            | Підтримуйте особистий контакт із представниками редакції й з редактором                    |



|          |                             |  |  |  |
|----------|-----------------------------|--|--|--|
|          |                             |  | Журналісти мало часу проводять у редакціях і можуть вчасно не отримати вашу інформацію | Запрошуйте журналістів на заходи телефоном, висилайте їм нагадування.  |
| <b>2</b> | <b>Радіо (FM і дротове)</b> | Велике покриття аудиторії в FM-радіостанціях           | Неможливість визначити цільову аудиторію   |  |
|          |                             | Чітке визначення цільової аудиторії в дротового радіо  |  | У матеріалах і коментарях робіть акцент на інтереси цільової аудиторії   |
|          |                             | Оперативність новин на FM-радіостанціях                | Підвищений ризик «перекручування» інформації   | Готуйте максимально лаконічні й прості матеріали для ЗМІ   |
|          |                             |  | «Пасивне» слухання новин на FM-радіостанціях   | Намагайтеся давати максимум проблемної й практичної інформації   |
|          |                             | Тривалі за часом авторські програми на дротовому радіо |  | Регулярно нагадуйте про актуальність проблеми своєї громади журналістам дротового радіо  |
| <b>3</b> | <b>Телебачення</b>          | Максимально широке покриття у всеукраїнських каналах   |  |  |
|          |                             |  | Складнощі в доступі до ефіру всеукраїнських телеканалів                                | Готуйте якісні матеріали для ЗМІ та регулярно розсилайте їх центральними каналами, використовуйте зв'язки серед журналістів і громадських діячів |



|   |          |   |  |   |
|---|----------|---|--|---|
|   |          |   | Низька популярність, а часто й погане покриття обласних і місцевих каналів     |   |
|   |          |   | Підвищений ризик «перекручування» інформації                                   | Готуйте максимально лаконічні й прості матеріали для ЗМІ, готуйте заздалегідь текст прямої мови                             |
|   |          |   | Журналісти-телевізійники мають насичений графік зйомок і прив'язані до техніки | Інформуйте телеканали про заплановані заходи заздалегідь  |
| 4 | Інтернет | Можливість опублікувати власноруч заздалегідь підготований матеріал |  | Пропонуйте якісні матеріали, які потребують мінімум редакторської правки, додавайте до матеріалів контактні дані            |
|   |          |   | Користувачі інтернету рідко читають довгі й складно написані тексти            | Намагайтеся подавати інформацію простою, «людською» мовою, робити акцент на найактуальнішому                                |
|   |          | Можливості для публікації тексту, фото й відео                      |  | Пропонуйте всі можливі форми публікацій, дізнавайтеся, що, на думку редакції, буде цікаво й ефективно                       |
|   |          | Можливість коментувати будь-який матеріал                           | Можливість коментувати будь-який матеріал                                      | «З коментарів можна дізнатися більше, ніж із самого тексту»: слідкуйте за коментарями, розробіть схему реакції на негативні |



|  |  |   |  |  |
|--|--|---|--|--|
|  |  | Можливість безкінечно широкого розповсюдження матеріалу                     | Можливість безкінечно широкого розповсюдження матеріалу                  | Стимулюйте «передрук» потрібних матеріалів і слідкуйте за «розтіканням» негативної інформації  |
|  |  | Можливість редагувати помилки й неточності в матеріалах після їх публікації | Можливість редагувати помилки й неточності в матеріалах після публікації | Підтримуйте особисті приятні контакти з журналістами в інтернет-ЗМІ, але пам'ятайте: будь-які зміни помітні в інтернеті тривалий час |



## Додаток 13

### Громадські ресурси для самостійної й безкоштовної публікації матеріалів

| № | Назва                                 | Адреса в інтернеті  | Коментар   |
|---|---------------------------------------|---|--|
| 1 | Громадський простір                   | <a href="http://www.civicua.org">http://www.civicua.org</a>   | Цільова аудиторія — громадські активісти, журналісти.<br>Публікація матеріалів без реєстрації.<br>Є премодерація (попереднє узгодження матеріалів редактором сайту)                      |
| 2 | ГУРТ                                  | <a href="http://gurt.org.ua">http://gurt.org.ua</a>           | Цільова аудиторія — громадські активісти, журналісти.<br>Публікація матеріалів після реєстрації.<br>Є премодерація (попереднє узгодження матеріалів редактором сайту)                    |
| 3 | Майдан                                | <a href="http://maidan.org.ua/">http://maidan.org.ua/</a>     | Цільова аудиторія — громадські активісти, журналісти.<br>Публікація матеріалів без реєстрації  |
| 4 | ХайВей                                | <a href="http://h.ua">http://h.ua</a>                         | Портал для журналістських матеріалів.<br>Цільова аудиторія — журналісти.<br>Публікація матеріалів після реєстрації.<br>Є премодерація (попереднє узгодження матеріалів редактором сайту) |
| 5 | Мережа активістів правозахисного руху | <a href="http://hr-activists.net">http://hr-activists.net</a> | Цільова аудиторія — громадські активісти, правозахисники.<br>Публікація матеріалів   |





|   |                  |   |  |
|---|------------------|---|--|
|   |                  |   | після реєстрації.<br>Є премодерація<br>(попереднє узгодження матеріалів редактором сайту).   |
| 6 | Новий Громадянин | <a href="http://newcitizen.org.ua/mar">http://newcitizen.org.ua/mar</a> | Розміщення анонсів подій.<br>Цільова аудиторія — громадські активісти.<br>Публікація матеріалів після реєстрації.<br>Без премодерації (попереднього узгодження матеріалів редактором сайту).                                     |
| 7 | Мережа           | <a href="http://merezha.ua">http://merezha.ua</a>                       | Соціальна мережа НУО й ініціативних груп України.<br>Цільова аудиторія — громадські активісти, журналісти.<br>Публікація матеріалів після реєстрації.<br>Без премодерації (попереднього узгодження матеріалів редактором сайту). |
| 8 | Facebook         | <a href="http://www.facebook.com">http://www.facebook.com</a>           | Соціальна мережа.<br>Цільова аудиторія — громадські активісти, журналісти<br>Публікація матеріалів після реєстрації.<br>Без премодерації (попереднього узгодження матеріалів редактором сайту).                                  |



## Додаток 14

### **Джерела для пошуку контактів правозахисних громадських організацій України**

1. Всеукраїнська асоціація громадських правозахисних організацій – Українська Гельсінська спілка з прав людини – сайт [www.helsinki.org.ua](http://www.helsinki.org.ua) (див. рубрики «Приймальні УГСПЛ по країні» та «Члени спілки»).

2. Довідник українських організацій, які працюють у сфері захисту прав людини та громадських інтересів. – Луганськ, Правозахисний центр «Поступ», 2011. – (Можна скачати на сайті [www.postup.lg.ua](http://www.postup.lg.ua) (рубрика «Бібліотека»).

3. Довідник правозахисних організацій. – Мережа активістів правозахисного руху – <http://hr-activists.net> (див. рубрику «Інформація») – [http://hr-activists.net/organizations\\_](http://hr-activists.net/organizations_)

4. База даних НУО – на сайті «Громадський простір» (рубрика «База НУО») – <http://www.civicua.org/orgs/all.html> .

5. «Правозахисні організації та правозахисники Луганщини по районах, контакти». – Додаток до статті «Про стан правозахисного руху на Луганщині» – на сайті Комітету виборців України або на сайті «Права людини в Україні» – <http://khp.org/index.php?id=1327489137> .

6. «Правовий простір» <http://pravo.prostir.ua/> .



**Додаток 15**

**ФОРМА ЗВЕРНЕННЯ ДО НАРОДНОГО ДЕПУТАТА**

Народному депутату України  
Прізвище, ініціали

01008, м. Київ, вул. Грушевського, 5

Прізвище, ім'я, по батькові громадянина  
Адреса для відповіді

**ЗВЕРНЕННЯ**

**Шановний \_\_\_\_\_ !**

Відповідно до положень чинних нормативно-правових актів України, зокрема ст.ст. 7, 24 Закону України «Про статус народного депутата» та ст. 1 Закону України «Про звернення громадян» (якщо звернення до депутата місцевих рад, то вказувати ст. 49 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні»)

прошу вирішити (з'ясувати, роз'яснити) питання щодо \_\_\_\_\_ (опис теми, питання чи проблеми з чітким формулюванням того, чим саме даний Народний депутат України може посприяти у її вирішенні).

Стисло опис суті конфлікту.

Викладення причин ліквідації закладу та своїх аргументів на користь збереження школи.

Формулювання прохання: яких саме дій очікується від Народного депутата України.

Додаток: на \_\_ аркушах (аркушів) (додаються копії документів та перелічуються, які саме, вказується їх кількість у такій відповідності: одна сторінка рахується як один аркуш)

Дата

Підпис



## Додаток 16

### Список НУО, які поширюють відновні практики в регіонах України

| Регіон   | Організація   | Контактна особа      | Телефон, e-mail   |
|--|---|----------------------|---|
| м. Київ  | «Український Центр Порозуміння»   | Владислава Каневська | (044) 537 10 07<br>(044) 254 47 94<br>uccg@uccg.org.ua                                  |
| м. Сімферополь,<br>АР Крим                           | «Український Центр Порозуміння»<br>(Кримське представництво)                                  | Ірина Камінова       | (050) 917 74 15<br>irikami@mail.ru  |
| м. Біла Церква,<br>Київська обл.                     | Регіональний осередок Всеукраїнської фундації «Захист прав дітей» у Київській обл.            | Луценко Інна         | (095) 80-600-68<br>Inna_lko@ukr.net   |
| Дрогобицький,<br>Стрийський райони<br>Львівська обл. | Коаліція громадських організацій Дрогобицько-Стрийського району «Центр Відновного Правосуддя» | Марічка Николаїшин   | (03244) 5 03 55<br>(050) 661 16 50<br>mpdr@mail.ru<br>mkddr@mail.ru<br>drb_teen@ukr.net |
| м. Вінниця   | «Подільська агенція регіонального розвитку»   | Величко Наталія      | (063)628 77 85<br>v.nataliia@gmail.com  |
| м. Жмеринка,<br>Вінницька обл.                       | «Ініціатива»  | Святослав Ніколайчук | (096) 315 02 67<br>zhmediator@gmail.com   |
| м. Івано-Франківськ                                  | Регіональна ГО «Інститут права і демократичного розвитку Прикарпаття»                         | Юрій Микитин         | (0342) 596009,505675<br>(063) 414 60 99<br>mykytyn@mail.ru<br>yuriy555@gmail.com        |
| сmt. Красногвардійське,<br>АР Крим                   | Агентство регіонального розвитку «Гармонія»   | Галина Садичко       | (06556) 2 08 94<br>(050) 932 68 76<br>(097) 350 63 14<br>g.sadychko@mail.ru             |
| м. Луганськ  | «Луганська обласна група медіації»  | Галина Тищенко       | (050) 23 22 173<br>galina_t@ua.fm   |
| м. Львів   | Благодійний фонд «Простір без конфлікту»  | Олеся Бік            | (050) 936 84 50<br>(032) 233 43 84<br>obik.space@gmail.c                                |



|                                |  |                                 | om   |
|--------------------------------|--|---------------------------------|--|
| м. Одеса                       | «Одеська обласна група медіації»           | Інна Терещенко,<br>Андрій Гусєв | (048) 728 62 90<br>(048) 799 60 68<br>(066) 774 67 43<br>(067) 725 39 81<br>mediator_i@mail.ru |
| м. Харків                      | «Молодь за демократію»                     | Галина Овчарова                 | (057) 401 88 21<br>y_f_d@ukr.net   |
| м. Пирятин,<br>Полтавська обл. | Пирятинська районна ГО «Жіночі ініціативи» | Ірина Таран                     | (050) 015 77 47<br>irishataran@ukr.net   |
| м. Суми                        | Сумська обласна ГО «Сумська ініціатива»    | Олександр Калмиков              | (0542) 791 330<br>(050) 307 10 83<br>suminngo@ukr.net  |

Джерело: [http://commonground.org.ua/dld/RJU\\_bulletin/RJU.Vol.1-2\(16\).pdf](http://commonground.org.ua/dld/RJU_bulletin/RJU.Vol.1-2(16).pdf)



## Додаток 17

### ПРИКЛАД СКАРГИ ДО ПРОКУРАТУРИ

**Прокуратури міста Рівне**  
33000, м. Рівне, вул. Гарна, 29

**гр. Іванова Івана Івановича,**  
який проживає за адресою:  
35350, Рівненська обл., Рівненський р-н,  
с. Івачків, вул. Соборна, буд. 6, кв. 5,  
моб. тел. 096-813-86-94  
діючого в інтересах неповнолітньої дочки  
Іванової І.І.

На розпорядження голови Рівненської РДА  
«Про призупинення діяльності та закриття  
Івачківської загальноосвітньої школи»

#### **Скарга**

Я є батьком неповнолітньої Іванової Інни Іванівни, 1996 року народження. Вона навчається в Івачківській загальноосвітній школі.

20 липня 2011 року з районної газети «Вісті Рівненщини» я дізнався, що призупинена діяльність школи, у якій навчається моя дочка, а з першого вересня вона не буде працювати взагалі. Після цього я написав запит згідно Закону України «Про доступ до публічної інформації» до Управління освіти Рівненської районної державної адміністрації і просив надати копію рішення, на основі якого закривається Івачківська загальноосвітня школа.

У відповідь на запит з Управління мені надіслали копію розпорядження голови Рівненської районної державної адміністрації «Про призупинення діяльності та закриття Івачківської загальноосвітньої школи» № 76 від 10 липня 2011 року.

Вважаю, що зазначене розпорядження голови Рівненської РДА № 76 є незаконним, оскільки:

по-перше, воно видане особою (головою адміністрації), яка не є засновником навчального закладу та не має відповідних повноважень приймати рішення про ліквідацію або ж реорганізацію навчального закладу, що суперечить ч. 6 статті 11 Закону України «Про загальну середню освіту», п. 20 ст. 43 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» та п. 8 Положення про порядок створення, реорганізації і ліквідації навчально-виховних закладів;



по-друге, законодавством не передбачено можливості призупинення діяльності та закриття навчально-виховних закладів, а тому таке рішення суперечить ч. 6 статті 13 Закону України «Про загальну середню освіту» та Положенню про порядок створення, реорганізації і ліквідації навчально-виховних закладів, затвердженому постановою Кабміну № 228 від 05.04.1994 року;

по-третє, згоду на закриття школи територіальна громада не надавала. Хоча законодавство передбачає отримання такої згоди згідно ч. 6 статті 11 Закону України «Про загальну середню освіту».

Згідно ст. 19 Закону України «Про прокуратуру» органи прокуратури здійснюють нагляду за додержанням і застосуванням законів.

**На підставі викладеного, керуючись Законом України «Про звернення громадян»,**

**прошу:**

1. Вжити заходів прокурорського реагування та сприяти скасуванню розпорядження голови Рівненської районної державної адміністрації «Про призупинення діяльності та закриття Івачківської загальноосвітньої школи» № 76 від 10 липня 2011 року.
2. Відповідь про результати розгляду цього звернення надати у письмовій формі у строки, передбачені чинним законодавством України.

**Додатки:**

- 1) Копія запиту на доступ до інформації до Управління освіти Рівненської РДА.
- 2) Копія супровідного листа-відповіді на запит.
- 3) Копія розпорядження голови Рівненської РДА № 76 від 10 липня 2011 року.

05 серпня 2012 року

\_\_\_\_\_  
/підпис/



## Додаток 18

### ПРИКЛАД КЛОПОТАННЯ ДО СУДУ

**До Сарненського районного суду  
Рівненської області**  
34500, м. Сарни, вул. Залози, 5

**Позивача:** **Петрової Павлини Павлівни,**  
яка проживає за адресою:  
34540, Рівненська обл., Сарненський р-н,  
с. Немовичі, вул. Дубенська, буд. 4,  
тел. моб. 066-856-36-63

По справі № 2а-435/2012 за адміністративним позовом Петрової П.П. до Сарненської районної ради про визнання рішення Сарненської районної ради № 210-10-VI від 10.01.2012 року в частині закриття Немовицької загальноосвітньої школи протиправним та нечинним

#### **Клопотання** **Про забезпечення адміністративного позову** */у порядку ст. ст. 117-118 КАС України/*

У провадженні Рівненського районного суду Рівненської області як адміністративного суду знаходиться справа № 2а-435/2012 за моїм, Петрової П.П., адміністративним позовом до Сарненської районної ради про визнання рішення Сарненської районної ради № 210-10-VI від 10.01.2012 року в частині закриття Немовицької загальноосвітньої школи протиправним та нечинним. Провадження по справі відкрито було 3 лютого 2012 року.

Станом на час подання цього клопотання відбуваються фактичні дії по припиненню діяльності Немовицької загальноосвітньої школи. Зокрема, вчителів школи фактично змусили написати заяви про їх переведення з 01 квітня 2012 року на роботу в сусіднє село до Катеринівської загальноосвітньої школи. А батьків дітей, в тому числі й мене, попросили написати заяви про згоду на переведення на навчання дітей з 01 квітня 2012 року до Катеринівської загальноосвітньої школи. Зазначене мотивували тим, що з 01 квітня приміщення Немовицької





загальноосвітньої школи планують зачинити і розпочати вивезення з неї меблів, шкільного приладдя тощо.

Також варто зазначити, що 20.12.2012 року робітники, найняті управлінням освіти, розпочали вивозити з окремих класів школи парти та стільці, на яких не сидять діти, і полиці для книжок.

Крім того, у зв'язку із закриттям школи попередження про скорочення отримали технічні працівниці та бібліотекар.

Таким чином, вищенаведені дії свідчать, що поки Рівненський районний суд буде розглядати справу № 2а-435/2012 за моїм, Петрової П.П., адміністративним позовом до Сарненської районної ради про визнання рішення Сарненської районної ради № 210-10-VI від 10.01.2012 року в частині закриття Немовицької загальноосвітньої школи протиправним та нечинним, то може так скластися, що Немовицьку загальноосвітню школу закриють, її майно вивезуть, а працівників звільнять. У результаті, у разі задоволення судом мого позову по відповідній справі й визнання нечинним оскаржуваної частини рішення, може так статися, що для відновлення діяльності школи необхідно буде докласти значних зусиль та витрат.

Фактично нині існує очевидна небезпека заподіяння шкоди праву мого сина Петрова на доступну освіту та його інтересу навчатися в школі в селі за місцем власного проживання до ухвалення рішення в адміністративній справі.

Відповідно до ч. 1 ст. 117 Кодексу адміністративного судочинства України суд за клопотанням позивача або з власної ініціативи може постановити ухвалу про вжиття заходів забезпечення адміністративного позову, якщо існує очевидна небезпека заподіяння шкоди правам, свободам та інтересам позивача до ухвалення рішення в адміністративній справі, або захист цих прав, свобод та інтересів стане неможливим без вжиття таких заходів, або для їх відновлення необхідно буде докласти значних зусиль та витрат, а також якщо очевидними є ознаки протиправності рішення, дії чи бездіяльності суб'єкта владних повноважень.

На підставі викладеного, керуючись ст. ст. 49, 117, 118 Кодексу адміністративного судочинства України,

**прошу:**

Зупинити дію пункту 3 розділу 6 «Основні заходи Програми оптимізації мережі загальноосвітніх навчальних закладів Сарненського району на 2012 рік» Програми оптимізації мережі загальноосвітніх



навчальних закладів Сарненського району на 2012 рік, затвердженої рішенням Сарненської районної ради № 210-10-VI «Про затвердження Програми оптимізації мережі загальноосвітніх навчальних закладів Сарненського району на 2012 рік» від 10.01.2012 року в частині «Закриття Немовицької загальноосвітньої школи» на час розгляду Рівненським районним судом справи № 2а-435/2012 та до набрання ним законної сили.

**Додатки:**

- 1) Копія попередження техпрацівниці школи про звільнення з 01.04.2012 р. через закриття школи.
- 2) Копія попередження бібліотекаря школи про звільнення з 01.04.2012 р. через закриття школи.
- 3) Десять фотографій, які свідчать про винесення і вивезення майна зі школи.
- 4) Письмові свідчення, підписані батьками учнів, які навчаються в Немовицькій загальноосвітній школі, про попередження їх директором щодо того, що з 01 квітня 2012 року їх учні будуть переведені на навчання до Катеринівської школи в сусіднє село /за можливості такі свідчення викладені у формі нотаріально посвідченої заяви/.
- 5) Квитанція про сплату судового збору за подання клопотання.

10 лютого 2012 року \_\_\_\_\_  
/підпис/

П.П. Петрова



## АВТОРСЬКИЙ КОЛЕКТИВ ВИДАННЯ

**Андреев Сергій Олександрович**, кандидат наук з державного управління, доцент кафедри державної служби та управління навчальними та соціальними закладами Луганського національного університету імені Тараса Шевченка.

**Гловач Микола Сергійович**, керівник центру права Рівненської обласної громадської організації «Комітет виборців України».

**Громовий Віктор Володимирович**, викладач кафедри управління навчальним закладом Інституту лідерства та соціальних наук Київського університету імені Бориса Грінченка, Голова Координаційної ради Асоціації лідерів освіти України.

**Дрепіна Оксана Миколаївна**, магістр з управління навчальним закладом, заступник голови Східноукраїнського центру громадських ініціатив, керівник проекту «Вчимося праву – зберігаємо школи».

**Каплун Володимир Вікторович**, координатор освітніх програм Харківської правозахисної групи, редактор бюлетеня «Права людини. Громадянська освіта».

**Овчар Ірина Володимирівна**, кандидат політичних наук, науковий консультант Адвокатської компанії «Юстис» (Київ), координатор аналітичних програм Спілки молодих політологів України.

**Охредько Олег Едуардович**, член Всеукраїнської асоціації викладачів історії та суспільних дисциплін «Нова Доба», голова Новотроїцької районної молодіжної громадської організації «Princes».

**Переходченко Олена Володимирівна**, магістр з адміністративного менеджменту, менеджер освітніх проектів та член тренерської команди Східноукраїнського центру громадських ініціатив.

**Прейс Анна Сергіївна**, PR-менеджерка Східноукраїнського центру громадських ініціатив (2011 рік).

**Ращупкіна Юлія Володимирівна**, магістр державної служби, магістр державного управління (University of Nebraska at Omaha, USA), член ради Східноукраїнського центру громадських ініціатив.

**Сабінін Вадим Олегович**, юрист-практик Східноукраїнського центру громадських ініціатив.



**Тищенко Галина Василівна**, голова Луганської обласної групи медіації.

**Шмігельський Михайло Васильович**, доцент кафедри гуманітарної підготовки НН ІІІТ НУ «Львівська політехніка», член правління ГО «Молодь Стрийщини».



## ІНФОРМАЦІЯ ПРО СЦГІ ТА ПАРТНЕРІВ ПРОЕКТУ

### Східноукраїнський центр громадських ініціатив

Організація була заснована в січні 2003 року; зареєстрована зі статусом неприбуткової організації 31 березня 2003 р.

Місія СЦГІ: розвивати та підтримувати відповідальну та свідому участь громадян в суспільному житті шляхом проведення різноманітних правозахисних та освітніх програм.

Цільова аудиторія: громадсько-активні працівники освіти, громадські лідери – представники ОГС, ОМС та державної влади, журналісти.

#### Головні напрямки проектної діяльності.

1. Правозахист і громадянська освіта.
2. Підтримка і розвиток організацій громадянського суспільства, ЗМІ.
3. Залучення громадськості до розробки та реалізації місцевих ініціатив.

Територіальне охоплення: СЦГІ успішно здійснює проекти як на території всієї Луганської області, так і на всеукраїнському та міжнародному рівнях.

В НУО працюють спеціалісти у таких сферах як права людини та громадянське представництво, розвиток місцевих громад, право, державна політика, неформальна освіта, журналістика та соціальна робота.

Гордістю СЦГІ є власна тренерська команда, що складається з п'яти сертифікованих тренерів та фасилітаторів (Open Space Technology) із понад п'ятирічним досвідом спільної роботи.

Важливим напрямком роботи СЦГІ протягом всього терміну роботи є освітні проекти для громадсько-активних педагогів, молоді та мешканців малих громад.

Протягом 2004-2012 рр. було реалізовано близько десяти проектів, у яких брали участь вчителі з сільської місцевості та малих міст Луганської області, а також з інших областей насамперед Центральної та Східної України. Більшість проектів організації у даному напрямку були спрямовані на підвищення спроможності вчителів впроваджувати основні принципи та цінності прав людини, підхід «навчання через дію» у навчальний процес, інтерактивні технології, застосовувати принципи



соціального партнерства під час пошуку ресурсів для розвитку шкіл тощо.

Вирішенням проблем підвищення якості життя населення малих громад та збереження освітніх послуг в сільській місцевості СЦГІ займається більше п'яти років. Так, спільно з Програмою підвищення рівня життя сільського населення (URLP) СЦГІ протягом декількох років реалізовував проекти з активізації шкільної спільноти у громадах трьох сільських районів Луганської області. Численні ініціативи з місцевого розвитку стали результатом десятків тренінгів, які провели тренери СЦГІ у шести областях Центральної та Східної України на замовлення Українського Фонду соціальних інвестицій у рамках проекту «Розбудова потенціалу найбільш вразливих громад» (2007-2008 рр.). Підвищенню спроможності представників сільських територіальних громад захищати свої права (переважно соціальні та економічні) та реалізовувати кампанію громадянського представництва були присвячені спеціальні семінари СЦГІ для вчителів (спільно з EQUITAS – Міжнародним центром освіти з прав людини (Канада, Монреаль), 2007 р., 2010 р.). В останній рік проектна діяльність Центру зв'язала теми розвитку шкільних веб-сайтів та фандрейзингових технологій.

СЦГІ має досвід реалізації міжнародних проектів для освітян. Неодноразово виступав партнерською організацією в реалізації україно-польських проектів товариства «Едукатор» з розвитку шкільних установ. Був організатором навчальних програм та візитів громадсько-активних педагогів з малих громад Луганської області до Республіки Польща. Проект «Поширення адаптованого польського досвіду задля збереження освітніх послуг в сільській місцевості» (2011 р.), підтриманий програмою «Схід-Схід» МФ Відродження, узагальнив довготерміновий вплив поїздок освітян з різних регіонів України.

**Контактна інформація:**

Адреса: 30-й квартал, буд. 2, кв. 14, м. Луганськ, 91005

Тел.: + 380 0642 491374

E-mail: [zahamanrights@gmail.com](mailto:zahamanrights@gmail.com)

Веб-сайт: <http://totalaction.org.ua/>



**Кафедра державної служби та управління  
навчальними й соціальними закладами  
Луганського національного університету  
імені Тараса Шевченка**

Кафедра державної служби та управління навчальними й соціальними закладами була створена у 2009 році у складі Інституту післядипломної освіти й дистанційного навчання. З вересня 2009 року кафедру очолює заслужений працівник освіти України, доктор педагогічних наук, професор Хриков Євген Миколайович. На кафедрі працює 21 викладач, серед яких шість докторів наук, професорів, дев'ять кандидатів наук, доцентів та шість асистентів. Кафедра здійснює підготовку магістрів за наступними спеціальностями: «Державна служба», «Управління навчальним закладом», «Управління соціальним закладом».

Окрім навчально-методичної роботи, кафедра активно займається науковими дослідженнями, основними напрямками яких є «Управління якістю освітньої діяльності у вищому навчальному закладі», «Стан та напрямки розвитку кадрового потенціалу державної служби в Україні», «Вітчизняний та зарубіжний досвід формування та розвитку концептуальних основ та державно-правових інститутів управління у XVII-XXI століттях», «Розвиток організаційно-правових засад діяльності територіальних органів публічної влади».

Кафедра державної служби та управління забезпечує діяльність аспірантури й докторантури з педагогічних спеціальностей 13.00.01 – «Загальна педагогіка та історія педагогіки», 13.00.06 - «Теорія та методика управління освітою», 13.00.04 - «Теорія та методика професійної освіти». На кафедрі здійснюють наукові дослідження 23 докторанти та аспіранти.

Кафедра підтримує тісні стосунки з провідними університетами України та близького зарубіжжя, серед яких Харківський регіональний інститут державного управління Національної Академії державного управління при Президентові України, Академія педагогічних наук України, Донецький національний університет, Кіровоградський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка, Харківський національний педагогічний університет імені Г.С.Сковороди, Армавірський державний педагогічний університет, Волгоградський державний педагогічний університет.



**Контактна інформація:**

Адреса: корп. 1, ауд. 101, вул. Оборонна, 2, м. Луганськ

Тел.: + 380 642 59 04 97

Веб-сторінка: <http://ipo.luguniv.edu.ua/>



**Як зберегти школу у власній громаді: керівництво до дії:  
практичний посібник із правової самоосвіти для педагогів**

Рецензенти:

Є.М. Хриков  
О.М. Воронцова  
В.Л. Андрєєнкова  
О.О. Альохіна

Дизайн обкладинки та макетування – М.В. Ануфрієнко

Відповідальний за випуск – О.М. Дрепіна

Підп. до друку 15.06.2012 р. Формат 60x84 /16.  
Друк офсетний. Гарнітура Georgia.  
Умов. друк. арк. 11,16. Наклад 300 прим.  
Розповсюджується безкоштовно.

**Видавець: ПП «Дніпровець»**  
51600, Дніпропетровська обл., м. Верхньодніпровськ,  
вул. Петровського, 30/23  
тел.: (066)372-37-74, (050)165-21-63  
e-mail: info@dneprovec.dp.ua  
сайт: <http://dneprovec.dp.ua>

**Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи  
до Державного реєстру видавців, виготовників і розповсюджувачів  
видавничої продукції  
ДК № 3887 від 28.09.2010 р.**

**Надруковано:** ТОВ «Перша друкарня на паях»  
91055, м. Луганськ, 26 квартал, б. 33, офіс 7  
Тел.: (0642) 50-80-58, 50-82-43  
<http://allpoligraf.com/>

*«Щоразу, коли людина відстоює ідеал або своїм вчинком полегшує долю інших, або виступає проти несправедливості, вона породжує малесеньку хвилюнку надії, і, перетинаючись одна з одною, ці хвилюнки, що надходять від мільйонів окремих центрів завзяття і хоробрості, зливаються у потік, що здатен змести найміцніші стіни гноблення і протидії»*

**(Р.Кеннеді)**

**У цьому посібнику ви знайдете теоретичні матеріали щодо правового регулювання ліквідації шкільного закладу, превентивних заходів задля зниження ризику закриття школи, правових та громадських дій в ситуації неправомірної ліквідації закладу. Пропоновані ж практичні завдання допоможуть вам розібратися у правових питаннях ліквідації школи та підготуватися до активних дій на місцях.**